AGRIA

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente – online változatban

Főszerkesztő: HOMA JÁNOS
Alapító főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: BERTHA ZOLTÁN
BÉRCZESSY ANDRÁS
GERGELY GÁBOR
SERFŐZŐ SIMON

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár
A kiadásért felelős: TŐZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

www.agriafolyoirat.hu
E-mail: janoshoma56@gmail.com

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1789-4379

Nemzeti Kulturális Alap

Tartalomjegyzék

Homa János
Lectori salutem… 13

ARTériák

Wessetzky Dániel
Nyári zsoltár 17
Rokkant jambusok 18
Ballada a szeretetéhségről 19

Serfőző Simon
Vigyázzak magamra 20
A jövő ára 20

Fecske Csaba
Utókor 21
Beletörik szárnya 21
Sírnak a lombok 22

Aknay Tibor
Kérjetek bármit 23
Létlelet 23
és áll az idő 23
Két lét közt 23

Ádám Tamás
Vödörben 24
Halászcsárda 24
Színház *(a Kocsmadal ciklusból)* 25

Kégl Ildikó
tócsalét 26
nagy sötét gödör 26

Sípos Anna
Az elátkozott ház – Anikó 27

Sebestény-Jáger Orsolya
Hársfák illata 35
Előbb a vágy múlik el 35
Visszhang 36
Kései vetület 36
Harangdal 37
(végzős diákjaim búcsúztatója) 37

Petőfi 200

Fellinger Károly
Petőfi koszorúi 38
Barabás Miklós: *Petőfi Sándor* (1845) 38
Benczúr Gyula: *Petőfi Sándor arcképe* 38
Munkácsy Mihály: *Petőfi Sándor búcsúja a szülői háztól* 39
Orlai Petrich Soma: *Petőfi Sándor Debrecenben* 39
Thorma János: *Talpra, magyar!* 40
Barabás Miklós: *Petőfi Sándor portréja* (1848) 41
Orlai Petrich Soma: *Petőfi Sándor* 42
Barabás Miklós: *Szendrey Júlia* 42
Marastoni József litográfiája Lotz Károly rajza után: *Petőfi halála* 43
Franz Kollarž: *Petőfi apotheosisa* 44
Madarász Viktor: *Petőfi halála* (1875) 44
Egressy Gábor: *Petőfi Sándor portréja* 45
Kató Vladimír: *Petőfi* 46
Molnos Zoltán: *Petőfi Sándor* 46

Törő István
A szív mily érzést rejt el? *(Koltón, Petőfi Sándor emlékére)* 47

ArtMűhely

Balogh Ferenc
Habent sua fata libelli – *Az egri Főegyházmegyei Könyvtár szépirodalmi különlegességei* 48

Bérczessy András
Szent István Rádió és Televízió – *A kultúra hullámhosszán* 53

Könyvjelző

Cs. Varga István
Álmodozó szerelem *(Gárdonyi pályakezdő regénye könyv alakban)* 55

Bérczessy András
A pátriárka *(Könyv Pyrker János László egri pátriárka-érsek életének kalandos eseményeiről)* 65

Kegyelet és emlékezet

Kárpátiné Ézsiás Edit
„Keresem a fényt, / tenyered melegén / az imádkozó szót, / lelkembe hitet oltót." – Búcsú Csatáné Bartha Irénkétől (1941–2023) 67

Üzenet a múltból

G. Komoróczy Emőke
A XVI. századi „egyházdoktorok” 72

Agria exkluzív

Zentai László
Örök értékek, évszázados tradíció a 21. századi felsőoktatásban *(Jubileumi tanév előtt áll az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem közössége)* 88

ARTériák

Balajthy Ferenc
Anakreóni sóhaj 92

Juhos-Kiss János
„Ne bántsd a magyart!”* 93

Csata Béla
Békés világot építek verseimben 95
Szétfröccsent rakétafények 95
Szűkül az időnk 96

Finta Éva
Egy atyai pofonról 97

Hadnagy József
Tűz a monitoron 99
Az úton, haza 101
Tavaszi fésűsbagoly 102
A nem frusztrált lányok 102

In memoriam

Bakonyi István
Saitos Lajos emlékére 103

Saitos Lajos
Fenn a hegyen 105

ArtMűhely

Haramza Kristóf
Az idegen, a rabló és a kívülállók *(Karakterjellemzések – Tersánszky Józsi Jenő Kakuk Marci a zendülők közt című kisregényében)* 106

Sarusi Mihály
Vöröskatona a (Magyar) Gulágon
(Egy készülő regény zárófejezetének részlete) 115

Jámbor Ildikó
A szénás szekér 128

Vasas Tamás
nekem senki sem más 131
esti hunglish kérdés 131
volunteer töprengés 132

Ferenczfi János
Hogy mondjam el? 133

Deák-Sárosi László
Szerelemerdő 134

Török Nándor
A hetedik vigasza *(József Attiláról)* 135

Vadász János
Háború 137

Veszely Ferenc
Világsajtó 138
Egy történet két szonettben 139

Bakacsi Ernő
A legvidámabb barakk felé 140

Szuromi Pál
Szunion-fok *(A tanárok melletti első egri diáktüntetés rövid krónikája)* 145

Kelemen József
A tanító csend 151

Zsidó Ferenc
Anti *(részlet egy késszülő regényből)* 153

Konczek József
Juhász Ferencről 161
A JUHÁSZNAGY vagy NAGYJUHÁSZ 163

Pozsgai Györgyi
A vers-mágus emlékére *(Cseh Károly halálának 10. évfordulójára)* 164

Sípos Anna
Az Isten hiába kálváriája 168
Csigaház 168
Szétrobbanás 169
Sorsszerű kincs 169
Tükör 169

Orgoványi Anikó
Életút 170

Homa Eszter
Születésnap 171

Mihályi Molnár László
Cédrus – Jézus 174

Olasz Valéria
Hűségre pecsétet 176

Simek Valéria
Csak úgy ketten 177
Csendre figyelés 17
Őrizted a tüzet 177
Fényvetés 177

Pődör György
Mánták csöndje 178
Csodamadár 178

Konczek József
A telihold a fáskamrában 179

Szente B. Levente
Én-időmre emlékeztetsz 180

Marton Réka Zsófia
Elmondatlanul 181

Ványai Fehér József
Nagyapám, Nagyszalonta, Arany, Toldi 182

Tornai Xénia
Pont határok nélkül 189
Az ősi Rend dicsérete 190

ArtMűhely

Viczai Péter
A háborús líra Viszockij, Nord és Volodarszkij munkásságának tükrében 191

Véghelyi Balázs
A dalszövegek közlésének filológiai problémái 198

In memoriam

Csáky Anna (1938–2023)
Kezdetben, azután és újra 209
A nagy varázsló 210
Patak 210
Virágot a Holnapnak 210

ARTériák

Homa János
A tükör előtt 211
Mégis 211
Üvöltve kereslek 211
Ádám – Évának 212
Jób kérdezi Istent 212
Jelképek keretben *(Dohnál Tibor 80. születésnapjára)* 213

Jámbor Ildikó
Az elefánt nem jön 214

Csáky Károly
Bűnbánat 215
Remény – kötőszóval 215
Körforgás 216
Öröklét 216

Szűk Balázs
Szép Tejút ágáról 217

Megyesi Nagy Imre
elmúlik 218
Mindenek előtt 218
Titok 218
Tűz és Víz 218

Tárlat

F. Balogh Erzsébet kiállítása az Ady25 Galériában 219

Kegyelet és emlékezet

Császi Irén
Búcsúztató 223

Pályázat

Esszépályázat Bartakovics Béla életéről 226

Könyvjelző

Péntek Imre
Úri passzió: könyvtáros élet a mai Magyarországon
(Az elsőkönyves Majer Tamás interjúregénye) 227

Madarász Imre
Monostori Imre: *Németh László életművének fogadtatása 1925–2020* 232

Cséby Géza
Pisti a méhek és az önépítés világában
(Recenzió Balogh Petres Judith új könyvéről) 234

Ádám Tamás
Hogy a szavak jelentéssel bírjanak
(Ballai László Született nemzet diadalma *című könyvéről)* 237

ArtMűhely

Szuromi Rita
Költőnő, Ady és Babits árnyékában
Egy háziasszony metamorfózisáról 241

ARTériák

Sztaskó Richárd
köszöntsd fel 252
amíg más szelek 252
próbálom másképp 252
különben 252
nincs mit tenni 253
csak azokkal fuss 253

M. Fehérvári Judit
Hét éve visszavárlak 254

Rainer Maria Rilke versei Németh István Péter fordításában
E századvégen... 256
Folyvást táguló gyűrüket... 256
A költő 256
Komoly órán 256
Napppal kósza hir ha vagy… 257
Baudelaire 257
Előérzet 258

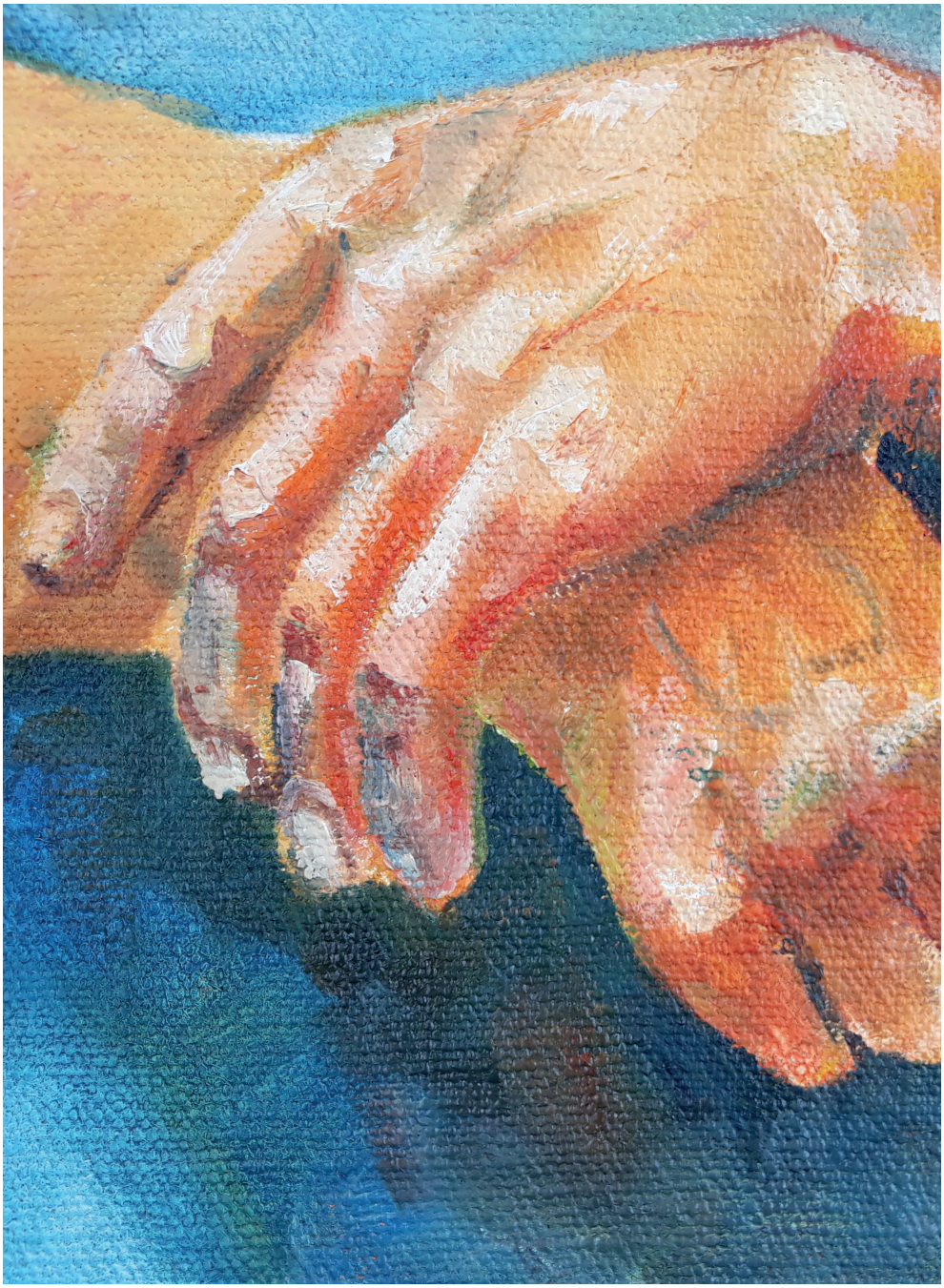

Gergely Gábor: Cím nélkül (olaj, vászon)

Gergely Gábor: Anyakép (olaj, vászon)

Lectori salutem…

… így kezdték egykor elődeink könyveiket, tisztelegve a nyájas Olvasó előtt, majd megfogalmazták, amit írásuk céljának tartottak, gondolataik közzététele előtt fontosnak véltek.

Jómagam is így kezdem az *Agria* új számát.

2023-ban két száma is kimaradt lapunknak, miután elődöm, dr. Ködöböcz Gábor, aki 16 éven keresztül szerkesztette az *Agriá*t, szemének romlása miatt lemondott.

Dr. Ködöböcz Gábornak ezúton is köszönjük szerkesztői tevékenységét, hiszen vitathatatlanul színvonalas irodalmi, művészeti és kritikai folyóiratot adott ki kezéből negyedévről negyedévre. Ennek méltó elismerése volt a 2022-ben kapott József Attila-díja is, amelyhez ezúton is gratulálunk. Kívánunk neki gyógyulást, hogy még sokáig el tudja látni az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen tanári feladatait. Természetesen a jövőben is számítunk írásaira.

Sokan fejezték ki aggodalmukat a kiadvány további sorsát illetően.

Hónapokon keresztül kérdéses volt a folytatás, ahogy nyitott volt a főszerkesztői megbízás kérdése is.

Aztán 2023. június 28-án engem bíztak meg a főszerkesztői feladatok ellátásával.

Mit mondjak? Örültem neki. Örültem, hiszen ez azt jelentette, hogy lesz folytatás. Lesz folytatása a lapnak, amelynek születését jómagam kezdeményeztem, még 17 évvel ezelőtt, mint az Egri Önkormányzat Kulturális Bizottságának elnöke, tanácsnoka. Emlékeim szerint egyhangúlag fogadta el a javaslatot az akkori testület.

Ahogy mondtam is, először örültem, de az igazsághoz tartozik, hogy később kialakult bennem némi félsz is. Mert egy rendkívül népszerű és színvonalas lapot vettem át. Ennek a szerkesztését kell folytatnom. De miután sokan győzködtek arról, hogy képes vagyok megbirkózni ezzel a feladattal, elvállaltam a munkát. Az *Agria* továbbra is a kortárs magyar szépirodalmi művek és műelemzések mellett történelmi, művészeti (színház, film, muzsika és képzőművészet), szociológiai, ökológiai, építészeti, politológiai tárgyú esszéket, tanulmányokat és interjúkat is közöl.

Remélem, nem tűnik szerénytelenségnek, de magamról most és itt azokat a sorokat tenném közzé, amelyek a British Publishing House LTD által kiadott *Magyarország sikeres személyiségei IV./2020* kötetben jelentek meg. Mindezt idézőjel nélkül közlöm, mivel kihagytam a közlésből azokat az angol nyelvre utaló rovatjeleket, amelyeket valószínű, sokan nem értenének, mit jelentenek. Tartalmában viszont szó szerint közlöm a leírtakat.

Homa János újságíró, szerkesztő, tanár, országgyűlési képviselő. Szikszón született 1956. július 11-én. Az általános iskolát Ináncson végezte el, majd az esztergomi Temesvári Pelbárt Ferences Gimnáziumban érettségizett 1974-ben. Az egri tanárképző főiskolára 1978–1982-ben járt, és szerzett történelem szakos

általános iskolai tanári és népművelő oklevelet. A főiskolán Démosz Klub néven egy kulturális és közéleti programokat szervező társaságot hozott létre társaival. Tanulmányai alatt *Ablak* néven megszervezte az előtte hosszú ideig nem működő főiskolai újságot, melynek főszerkesztője volt. Történelem szakos középiskolai tanár diplomát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán 2001-ben szerzett. A Budapesti Műszaki Egyetem Közoktatás-vezetői szakán 2014-ben szakvizsgázott pedagógus, közoktatási vezető diplomát kapott.

Az Encsi Járási Művelődési Központban dolgozott 1975–1977 között mint művelődésszervező. A Magyar Rádió Miskolci Stúdiójában 1979-től külsős, majd belső munkatárs. 1983 és 1989 között Egerben, a *Népújság*nál munkatársként, rovatvezető-helyettesként, majd főmunkatársként dolgozott. 1989-től 1992-ig a *Heti Hírnök* című regionális lap szerkesztőségvezetőjeként tevékenykedett. 1993-ban létrehozták az Észak-magyarországi Lap- és Könyvkiadó Kft.-t, melynek ügyvezető igazgatója lett. 1994-ben napilapot alapítottak *Heves Megyei Nap* címmel, e lapnál szerkesztői, főszerkesztő-helyettesi, majd kiadó igazgatói munkakört töltött be 1998-ig. 1994-től 1998-ig a Heves Megyei Gazdasági Kamara által kiadott *Index* című havilap felelős szerkesztője volt. 1998–2006 között országgyűlési képviselőként tevékenykedett. A Parlamentben a Kulturális és Sajtó Bizottság tagjaként 8 éven keresztül dolgozott. 1998–2002 között pedig az Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottság munkájában is részt vett.

1998–2002 között a Parlamentben a Kulturális és Sajtó Bizottság mellett működő Millenniumi Albizottság elnöke volt.

2006–2010 között a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár Társulási Tanácsának elnöki tisztét töltötte be. A könyvtár 2009-ben az „Év Könyvtára" címet nyerte el. 2007. augusztus 1-től 2012. július 31-ig az egri Balassi Bálint Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola Tinódi Sebestyén Tagiskolájának igazgatójaként tevékenykedett. Irányítása alatt a tagiskola a 2009/2010-es tanévben a Heves Megyei Önkormányzat Pedagógiai Szakmai és Közművelődési Szolgáltató Intézetének vándorserlegét nyerte el, mint a tanulmányi versenyeken legeredményesebben szereplő Heves megyei nevelési-oktatási intézmény.

2012. augusztus 1-én dr. Ternyák Csaba érsek kinevezte az egri Érseki Szent József Kollégium, illetve Josephinum Főiskolai Kollégium igazgatójává. A tisztséget 2019. július 15-ig töltötte be. Az utóbbi években a Wittner Mária által létrehozott PropatriArt Alapítvány kuratóriumának elnökeként az '56-os hős, Tóth Ilonka életének méltó ápolásával illetve a Brenner János áldozópapról szóló film pályázatának előkészítésével, az Oberon Films Kft. ügyvezetőjeként foglalkozott. (A Brenner Jánosról szóló film Szilágyi Andor rendezésében azóta elkészült, és a televízióban bemutatásra került *Legyetek szeretettel* címmel.)

A *Sikerdosszié* című sport-riportkönyve 1989-ben, a *Ma van húsvét napja* című néprajzi jellegű gyűjteménye 1992-ben jelent meg. 1994-ben *A nagymama karácsonyi énekei* című kiadványát, illetve ugyanebben az évben az *Ez már a kommunizmus vagy lesz ennél még rosszabb is?* című könyvét adták ki, mely az 1948–1989 közötti évek politikai vicceit tartalmazza. *A legszebb karácsonyi énekek* című kiadványa, melyet gyermekeivel együtt készített, 2013-ban látott napvilágot. Több kiadványban jelent meg írása, riportja, esszéje és publicisztikája, napjainkban is rendszeresen publikál. Az utóbbi időben az *Agria* irodalmi lapban jó néhány verse jelent meg. Több kulturális rendezvény előkészítésében, szervezésében vett részt, pl. Apor Elemér-emlékév, illetve a Nagy László-emléknapok.

Eger kulturális életében a 2010-es esztendő fontos volt, mert ekkor kapták meg „A kultúra magyar városa" címet.

2010-től az Egri Főegyházmegye kiadásában megjelenő *Egyházmegyei Hírek* című havilap felelős szerkesztője. 2012 óta rendszeresen felolvassa – többnyire egyházi, pedagógiai, szociológiai, néprajzi és kulturális témájú – jegyzeteit a Szent István Rádióban.

Gárdonyi Géza születésének 2013-ban ünnepeltük 150. évfordulóját. Homa János urat bízták meg a Gárdonyi-emlékév koordinálásával.

1995–1999 között az Egri Gárdonyi Géza Színház által létrehozott alapítvány kuratóriumának elnöke volt. 2006-ban önkormányzati képviselőnek választották Eger 5. számú választókerületben. Ettől az időtől Eger Megyei Jogú Város Kulturális Bizottságának elnöke, majd delegáltként a Megyei Jogú Városok Kulturális Szekciójában dolgozott. A Dobó Kardja Rend megalapításának ötlete Dobó István újratemetésekor 2008. június 26-án fogalmazódott meg benne, miután Eger város nevében ő búcsúztatta az egri hőst. A Dobó Kardja Rend azzal a céllal alakult meg 2008-ban, hogy ápolja és életben tartsa Dobó kultuszát, megismertesse az örökségét, amelyet az egri hős ránk hagyott. Azoknak a közéleti személyiségeknek, akik ezt a célt elősegítik, illetve akik tevékenységükkel jó hírét keltik Eger városának, a rend Dobó István kardjának hiteles másolatát ajándékozza. Dobó Kardja mint szimbólum, a diadal, a győzelem, a hősi erény jelképe. A Dobó Kardja Díjat alapító, polgári kezdeményezés célja a példamutatás, a hagyomány, a nemzeti kincsek, valamint a példaértékű tettek kihangsúlyozása.

Széles körben ismerik, szeretik és tisztelik emberségéért, munkájáért. Minden szabadidejét örömmel és teljes odaadással szűkebb és tágabb közösségek szolgálatában töltötte és tölti ma is. A közéletben való aktív részvétel mindig fontos, egy természetes közeg volt számára. Életét és munkáját a tisztesség, becsület, alkotási vágy és az értékteremtés inspirálta. Részt vett az Egri Városi Televízió létrehozásában. Az 1980-as évek végétől részt vett a *Heti Hírnök* című regionális lap alapításában.

Az egri Eszterházy Károly Főiskola Médiatudományi Tanszékén 1998-tól 2007-ig meghívott előadóként tanított. Az Egri Hittudományi Főiskolán is több alkalommal tartott előadást Média és sajtóismeret témában. Részt vett az *Agria* című irodalmi lap életre hívásában.

Szerinte a tartós sikerhez nagyon fontos, hogy az ember legyen hiteles. Úgy véli, hogy bátran bele kell vágni abba, amit az ember szeretne megvalósítani, nem szabad halogatni a döntést és a cselekvést. Meggyőződése, hogy csak megoldás-orientáltan szabad gondolkodni és dolgozni.

Tehát ez olvasható rólam a *Magyarország sikeres személyiségei IV./2020* kötetben.

Mit tehetnék ehhez most hozzá? Elkezdem a főszerkesztői munkát, bízva abban, hogy a mostantól már csak online megjelenő *Agria* olvasói szeretettel, érdeklődéssel és elismeréssel fogadják a folyóiratot.

Természetesen a sikerhez nélkülözhetetlen, hogy szerzőink továbbra is rendszeresen küldjék lapunk számára írásaikat.

Az *Agriá*nak még hosszú éveket; olvasóinak pedig igazán élményt adó, tanulságokat nyújtó, eredetiséget, újszerűséget hordozó lapot kívánok!

Homa János
főszerkesztő

Az egri bazilika *(fotó: Gergely Gábor)*

Wessetzky Dániel

Nyári zsoltár

Fejem felett a tiszta nyári égbolt
kék sátorként a földre ráborul.
A réten, mint ezernyi földi csillag,
sok vadvirág az ég felé nyomul.
Felét, ha ismerem… Megannyi színnel
kifestett, tarka kendő most a rét.
A zsálya szép lilája messze látszik,
a pipacs lángja harsog szerteszét.
A kerti rózsák, mint kamasz leányok
köszöntik már a nyári, kék eget.
Első virágaikkal incselegnek
s vonzzák a bódult, fürge méheket.
Zsibong a sok rovarnak nyüzsge népe:
habár sokuk nem hosszú életű,
de oly finom, precíz a teste mindnek,
mint egy parányi, drága óramű.
A szöcske ugrik, fürge, gyors a fűben,
a bűzbogár meg lassan kódorog.
A kék, kövér fadongó énfelettem
mély hanggal elcikázva zúg, donog.
Ha rám borul a csöndes, öreg este
és buzgalomban elszaladt a nap,
pár tücsök zendít rá az est-homályban
a bokrok ágán és a föld alatt.
S ha jő a hajnal első fény-nyalábja
a rigó fütyül rendületlenül,
hogy – hé, hahó, a reggel itt van újra! –
és fújja, fújja, míg beléhevül.
A tarka nyár vidáman int nekem most,
a színek, hangok és az illatok
sokmilliárdja száll felém a légben,
mit ember-ész ki nem találhatott.
Bár ennyi kincs tudom, leírhatatlan,
(bevallom én: felét, ha ismerem),
de bennem ámulattal ott a kérdés:
nekem alkottad mindezt, Istenem?

Gergely Gábor: Csónakázók a tavon (akvarell)

Rokkant jambusok

(Kerekesszékből a világ)

Különc vagyok, de mégis átlagos.
Az élet néha rajtam áttapos.

A súlya olykor: mit egy fél tehén,
de mégis van helyem e féltekén.

A versem erről írom, láthatod:
egész az életem, s nem egyhatod.

Ha közhely is, csak annyit mondanék:
az én fejem felett is kék az ég.

Az ember-had köröttem imbolyog,
mint lábon járó, hosszú oszlopok.

A fejük búbját épp csak látni vélem,
mint fűszálak között bogár a réten…

S ha megfeneklenék egy ronda kátyún,
ne nézz le rám magasból bamba-bárgyún!

A puccos bömbikéd se jár különben,
ha bentragadva fötret épp a földben…

Az élet számtalan helyen bajos,
különc vagyok, de mégis átlagos.

A szívem, mint e jambus, úgy dobog,
ha rám tekint egy lány szeme s ragyog.

Élek közöttetek, mint bárki más,
s kivétel nincs, ha jő a meghalás.

De míg e földön köztetek vagyok,
vigyáznak rám is fenn az angyalok.

Ha szürke, vak közönnyel rám legyintesz,
s rajtam, mint egy poháron, áttekintesz:

ez van. S az életem tovább pereg.
(A hatos sorban említett, kerek…)

Ballada a szeretetéhségről

Tizenhat éves múltam én a nyáron,
a testem ifjú, gyönge kisvirág.
De sok dologgal adós még az élet!
Na lásd, megjöttem én, te nagyvilág!
Tudok vigyázni már az életemre,
tehát nekem ne mondja senki meg,
kivel feküdjek ágyba aznap este!
Anyám se prédikálja, mit tegyek!
Bulizni járok én az éjszakába:
a lelkem rajta, hogyha szétesem,
s lerészegedve utcakőre hányok,
maroknyi gyengédségre éhesen.

De engem újra vár az este láza.
Jöhetne már egy kósza alkalom…
Kiélvezem, mert úgyis egyszer élünk:
akármit megtehetsz velem, hagyom.
Ne félj, nem tudja senki ezt a titkot,
milyen király e vad, koszos lamúr.
De mégis… Hogyha véget ér, szívemben
megint hideg magány s ború az úr.
Apám nem él velünk. Le nem dorongol,
nem int a rendre, szíd le vérmesen:
miket csinál az ő kicsiny leánya,
maroknyi gyengédségre éhesen.

Ha rossz a kedvem, elmegyek hazulról.
Bedöntök egy felest, amint lehet,
barátaimmal. És röhögve sírunk,
cipelve ezt a mocskos életet.
Talán, ha nem gyötörne annyi kérdés…
Talán, ha nem gyötörne annyi vád…
Talán, ha volna Isten ott az égben…
Talán van… és törött szívembe lát.
S a mocskos élet ennyi volna tényleg?
Belém hasít ez olykor élesen.
Magam már végre össze kéne kapni,
maroknyi gyengédségre éhesen.

AJÁNLÁS

Ajánlom ezt a balladát… kinek?
Őrlöm magam tizenhat évesen,
az élet sűrűjében tétován,
maroknyi szeretetre éhesen…

Serfőző Simon

Vigyázzak magamra

Mindennapjaim,
akik rám köszöntök reggelente,
megkérdezitek, hogy aludtam?
Kell-e valamiben segíteni?
Számíthatok rátok,
mint a szomszédokra,
ha valami miatt bajban vagyok.

Elbeszélgetek veletek,
többet tudtok rólam, mint az orvosok.
Fazekamba belenéztek,
mit kavargatok bennük?
Kíváncsiskodtok, mi az ebédem,
vacsorára marad-e?
Adjak magamra, ne úgy nézzek ki mindig,
mint egy ágrólszakadt.
Mi lesz a takarítással? – néztek széjjel,
nehogy elhanyagoljam azt is.

Éjszakára hagytok csak magamra.
Majd holnap találkozunk, nyugtattok meg.
S vigyázzak magamra!
Csak akkor a küszöb is vigyázhatna,
szólnék vissza legszívesebben,
minduntalan ne botlanék bele.

A jövő ára

A ráfordítás óvatoskodik,
veszteségén töpreng.
Mint a bóvlié, a jövő ára
annyira lecsökkent.

Az aggódás szorong,
küszködik a gondban.
Az ilyen holminak, mint a szó,
értéke hol van?

Kockáztasson a számítás?
Becsapódott hányszor!
Lemondásból van kereslet,
nem igazmondásból.

Fecske Csaba

Utókor

féltett zugáru költészet
a bőröm alatt csempészlek
bár inkább drogot árulnék
azon kapva kap a jónép

hogy mennyit is ér egy költő
kell hozzá egy emberöltő
sőt annál több egy évszázad
míg összeérnek a szálak

az évek mindent elnyűnek
erodálódnak a művek
az időben csak az marad
meg ami mindig újat ad

jön a pelenkás utókor
radíroz vagy hiányt pótol
eldönti hogy mi kell neki
s olykor épp a jót dobja ki

Beletörik szárnya

(Feleségem emlékére)

én minek ha te nem
elárvult szerelem
ez ha a szív zárva
a világ is árva

a gyönge madárka
ugyan hova szállna
ha senki se várja
égbe törik szárnya

miért bánsz így velem
halott vagy idegen
olykor fölsajduló
lábnyom a szívemen

Sírnak a lombok

Mint jókedvű diák
fütyül a szél, ez a nagyszájú,
helyét soha nem lelő sietős levegő
Kifújja magát, amikor odaér
ahol éppen ott van,
a készséges lombban,
amikor fölriad hirtelen
duhajkodik, akár a részeg,
dühödten rázza a fákat
sírnak a lombok,
menekül a sok falevél,
megtépáz egy szerencsétlen eltévedt bokrot.
Csapkod kabátom szárnya,
mintha el akarnék repülni,
szél hozott, szél visz el?
Bordáim mögé téved egy rigó,
megrúgja szívemet.
Falevél tapad cipőm talpára,
akaratlanul hazaviszem az őszt.

Gergely Gábor: Firenzei látkép (akvarell)

Aknay Tibor

Kérjetek bármit

Kérjetek bármit nevemben…
– idéznélek, ha nem untat –
s ha most is ugyanúgy, Uram,
visszakaphatnánk önmagunkat?

Létlelet

Koraeste. A kályhában
még mocorog a parázs,
mielőtt aludni tér.
Az ablaküveg
kettős törésében
bohóc arccal
grimaszol a Hold.
Tükörarcomon
mintha kaptárból kirajzó
méhek donganának,
zizeg a köd.
Ma sem értem
jobban a világot,
mint korábban,
ez amolyan
létlelet – látlelet.
Holnap, koraeste…

és áll az idő

Belefér síkba a tér
és áll az idő,
ha akarom.
Az öröklétet élem
a pillanaton.

Két lét közt

Ha az angyal szárnyatört,
fájó vágy a menny s a föld.

Két lét közt, a semmiben,
semmi ágán megpihen,

s nincs otthon se itt, se ott,
vigyázzatok, angyalok!

Ádám Tamás

Vödörben

A határátkelőhelyen csupán egy
tartálykocsi várakozott hajnalban,
felsebzett hátán lopakodott a fény.
A sofőrfülkében nem volt hagymásbab.

Horkolt a hadnagy, közkatona osont,
az útlevélbe bekerült a stempli,
a zöld pult túloldalán vámos pózolt,
semmibe merengve elkezdett enni.

Csöpögő vízcsap mellől a nyár elűz,
repedezett szájú kancsónk eltörött,
itt apadó folyó, sivatag belül.

Látta a sofőr, ez már száraz csömör,
vödröt kért, csapot nyitott, sört engedett,
a kiskatona tovább nem szenvedett.

Halászcsárda

A szép tetőn a zsindely összeérett,
turisták ritkán látogattak csárdát,
diákok kanalazták a halászlét,
kenyérgombóccal nyomták le a szálkát.

A Tisza, mint öregember fortyogott,
megszökött, magával vitte bánatunk,
font székeket, asztalokat halmozott,
értettük indulatát, hogy nem hazug.

Fogyott a veresbor, fogytak napjaink,
a dómok papjai korbáccsal jöttek,
nem fértek zsebünkben hiedelmeink.

Sodort a folyó, elválásunk könnyed,
a búsuló teraszon parlagfű nőtt,
csontokba botlottunk álmos menyegzőn.

Gergely Gábor: Kapcsilók

Színház

Színészbejárón halkan nyílott a zár,
ismerős művészek mellett osontunk,
a statisztáknak szóltak, ez nem bazár,
Hogy miért is nem hoztuk el a tankunk?!

Megszeppenve léptünk, mégis cserfesen,
láttuk, a pultos lány mosolya hamis,
a színészkirály biztatott kedvesen,
részegen könnyen felvette a manírt.

Suhogva legördült a bársonyfüggöny,
bikavér csordogált, sűrű fazonú,
a nagyok összevesztek barkarügyön.

Kockaasztaloknál ránk szakadt a bú,
egyre ismétlődött a Székelyfonó,
vélemény nélkül távoztunk, fortyogón.

(Versek a Kocsmadalok ciklusból)

Szomjoltás a sienai főtéren *(fotó: Gergely Gábor)*

Kégl Ildikó

tócsalét

az időnek karja van,
mindig eltaszít és néha átölel,
a végesség az anyaméhben fogan,
tudtuk már a legelején, hogy
neked se jár több átlag
két és félmilliárd dobbanásnál,
persze, ha nem jön közbe semmi,
de miért ne várakoztathatnád
meg a halált azzal, hogy
mielőtt elmész, még
megérkezel ebbe a világba,
gyalogolj bele a tócsányi
létbe, fürödj meg benne,
játssz életet, míg fel nem
szárítja tested a szívtelen nap

nagy sötét gödör

harangszó nehezedik
a fagyott orgonabokorra,
metsző hidegben varjak
károgása szakad ki az égből,
nagy sötét gödör a hétfő,
anyámat beletemetik,
lapátok jönnek fekete
cipős emberek kezében,
akik sárrögökből fullasztó
dallamot komponálnak,
mire elfogy ez a barbár dallam
felépül anyukám új otthona,
jaj, de fázom én ebben a világban,
vacogva nézem, milyen tájidegen
anyám fejfája a temetőben,
arra gondolok, mi lenne,
ha egyszerűen odamennék,
és kitépném a friss hantból ezt
a szörnyű jelet, de nem akarom
megbotránkoztatni a gyászoló
tömeget, pedig ha nem lenne
jel, talán jelölt sem lenne,
Istenem, nagyon bántja
szépérzékemet, hogy anyám
többé nincs az élők között

Sipos Anna

Az elátkozott ház

Anikó

Úgy tartom, amikor megszületünk, az életünkre kiosztanak egy időt, egy intervallumot, ami energiára változik át, amivel Te úgy gazdálkodsz, ahogy szeretnél. Itt nincsenek korlátok, nincsenek megálljt parancsoló stoptáblák. Itt csak Te vagy, a gondolataid, a teherbírásod és a vágyaid, amik tettek nélkül nem működnek. Az élet összességéről akkor beszélünk, amikor az befejeződött. Akkor beszélünk, amikor tudjuk, nagyon rövid idő van csak hátra. Régen ezt legtöbbször megérezték az emberek, most szemrebbenés nélkül közlik az orvosok, ha akarjuk tudni, ha nem. Ilyenkor tekintünk vissza, és rájövünk hol hibáztuk el, vagy mi volt az, amivel érdemes lett volna foglalkozni, amivel ügyesebben alakíthattuk volna dolgainkat.

Mi van azokkal, akiknek az életét már akkor visszaveszik, amikor még el sem indult. Nyilván ebben van valami megmagyarázhatatlan, ilyennek tartom a bölcsőhalált. Amikor nem akar tovább lélegezni az újszülött, vagy éppen felsírni sem. Ezek számomra érthetetlenek. Az ember életösztönnel születik, de valószínű ezek újszülöttkorban még alig koordinálhatóak, mint a mozgásuk is. Mi van akkor, amikor műhiba történik, és ez miatt az életre született egészséges gyermek pár hónap múlva meghal?

Sokszor feltettem magamnak a kérdést, mit érezhet, mert hónapok minden napján küzd azért, hogy maradhasson, küzd az életéért. Milyen küzdelem lehet az, ami sokszor hónapok, pár év alatt néha egy óra alatt felemészti az összes energiát, amivel ide érkezett, amivel ha jól sáfárkodik, hosszú életen át örülhetett volna ennek az ajándéknak, ennek a különleges fénynek, amiben elfelejtheti a tehetetlen súlytalanságot, a szárnyalást. Ahol kap egy biztonságot, egy bejárható világot, egy állandóságot, embereket, akikkel elfelejtheti a magányos álmodást, az érinthetetlen, foghatatlan világot.

Ezeken gondolkodtam, figyeltem a tájat, ahogy a busz haladt a maga megszokott útján.

Látogatóban utaztam haza anyukámhoz. Általában egy-két alkalommal hétvégenként. Szombaton reggel mentem, vasárnap délután jöttem vissza. Már várt. A reggeli az asztalon, épp az újságot lapozgatta, olvasta a napi friss híreket. Lepakoltam, betettem a hűtőbe, amit vittem neki. Mindig várt valami finomságot, aminek nagyon örült. Gyümölcsök, friss sonka, sajtok, édességek. Ezeket szívesen fogadta.

Leültem és megreggeliztem. Amíg ettem olvasgatta a híreket, nem zavart az evésben. Mikor befejeztem, elmosogattam, és elpakoltam az asztalon.

– Mit főzzünk anyukám? Kell menni a boltba, hogy gondoltad? – kérdeztem.

Levette a szemüvegét, hosszan rám nézett. Láttam gondolkodott.

– Szerintem minden van itthon, ne menj sehová, ülj nyugodtan, majd tíz órakor hozzáfoghatsz a főzéshez.

– Jó, rendben! – nyugtáztam.

Anyunak fontos volt az idő, mindenben az motiválta, a reggeli, az ebéd, a vacsora, a főzés kezdete, és így tovább. Ezt elfogadtam, mint azokat a rítusait is, amiket évek óta kialakított magának és a családnak. Sosem akartam áthágni ezeket. Elfogadtam és bele is nőttem ezekbe. Régebben, ha főzött, nem szerette, ha ott vannak körülötte. Amikor én kezdtem otthon főzni – mert nem mindig érezte jól magát –, akkor általában felügyelt, szerette tudni, minden a kedvére történik-e. Ültem és néztem, ahogy összehajtja az újságot, és rám figyel. Mosolygott.

– Hogy vagy, anyukám? Kérdeztem.

– Hol így, hol úgy! Egyszer jobban, egyszer rosszabbul. Öreg vagyok már, Ani! Sokszor nem jó sehogy. Rigolyás öregasszony lett belőlem. Lenézett az asztalra és elgondolkodott.

– Mi történt a családban, mióta nem voltam itthon?

– Semmi különös, néha meglátogatnak, de legtöbbjükkel telefonon tartom a kapcsolatot. Így tudunk egymásról.

– Örülök akkor, hogy minden rendben van. Nekem most fárasztó hetem volt, sokat dolgoztam.

– Nem tudom, hallottad-e – vágott közbe anyukám. – A halászcsárda egyik éjszaka leégett, biztos valami vezeték okozta a tüzet.

Néztem rá nagy szemekkel és valami nyughatatlan öröm áradt szét a testembe, és hirtelen azt válaszoltam.

– Épp ideje volt, hogy elpusztuljon, hogy porig égjen. Igazságot szolgáltassanak az átkos bűnökért.

Anyukám kimeresztette a nagy szemeit nézett rám, aztán kinyitotta az újságot újra és lapozni kezdte, de nem válaszolt, úgy tett mintha nem tudná miért mondtam ezeket a szavakat. Valójában tudta, nagyon is tudta miért beszéltem így. Abban is biztos voltam, hogy hallotta és értette, miről beszélek, mire célzok. Sokszor mondta, hogy ő nem süket, hallja, amit mondunk, csak idő kell, amíg felfogja. A hallókészülékről hallani sem akart, ezzel a magyarázattal lezárta a nagyothallásáról való feltételezéseket. Vártam egy kicsit, de nem kaptam semmi visszajelzést, és tudtam, nem érdemes ezt tovább forszírozni, úgysem lenne semmi értelme.

Anyukámnak volt egy olyan viselkedésbéli megnyilvánulása, hogyha valamiről nem akart beszélni, hanyagolta a témát, nem válaszolt, vagy meredek fokban té-

mát váltott. Ha valaki ezt nem vette, és tovább folytatta a témát, akkor anyukám is a maga elkezdett mondókáját vitte tovább. Ha rákérdeztünk, miért nem válaszol, akkor egyértelmű kijelentéssel gyorsan lezárta: – Nem érdekel, és nem is akarok foglalkozni vele! A téma részemről lezárva!

Mivel ismertem, ezért aztán nem is próbálkoztam vele, hogy továbbvigyem ezt a dolgot. Én teljesen más természetű vagyok. Anyukám mindent letett a mélybe, és soha többé nem szedte elő, nem kínozta vele magát. Valószínűleg a hosszú életét is ennek köszönhette. Én rágódós vagyok, emésztem magam. Ami mással történt, azt is átéltem, megvisel, lelkemig hasít a kétségbeesés, hogy miért kellett annak megtörténnie. Ugyanúgy a velem történtek is. Képes vagyok hetekig, hónapokig sínylődni ugyanazzal a dologgal kapcsolatosan. Anyukám haragudott is érte, ha újra és újra elkezdtem valamiről beszélni.

– Miért idegesíted magad ezekkel a felesleges körökkel? Régen tudjuk, ez már lerágott csont. Ezen már változtatni nem lehet! Akkor miért nem tudsz kilépni ebből? Ki a frászt érdekel már ez? Szerintem csak Téged! Hagyd már ezt az egészet. Váltsunk témát. Ne foglalkozz már ezzel!

Ő mindenen hamar túljutott. Biztos voltak olyan dolgok, amiből ő sem tudott olyan könnyen kijönni, de az öregséggel a bölcsesség és a nyugalom is jött. Mikor gyerek voltam, láttam, mennyire szenvedett, amikor egyedül maradt. A válás teljesen tönkre tette idegileg, csak ezeket már elfelejtette. A fiam balesetéről sem beszélt soha, pedig arról egyes-egyedül ő tehetett. Úgy csinált, mintha semmi nem történt volna. Ha én beszéltem valamit a fiam állapotáról, meghallgatta, de kerülte a témát, sosem kérdezett. Valószínűleg most is ez játszódott le benne. Egyébként is én erről a dologról – ami miatt örültem, hogy leégett Halászcsárda – nem tőle tudok. Ha rajta múlt volna sosem hallok erről semmit. A nagyszüleimtől tudok a családról nagyon sok mindent. Velük éltem, abban a szobában is aludtam, ahol ők, annyira kötődtem hozzájuk. Nagyon sokat beszélgettünk, többek közt erről is. A dolog furcsasága, mégis az, hogy a legdurvább részét anyukámtól tudtam meg.

*

Hétéves lehettem, amikor egyszer nagyapám valamiért rám szólt. Már nem emlékszem, mit csináltam rosszul, de biztosan nem az első figyelmeztetés lehetett, mert ez a mondat döbbentett meg, és lebénultam tőle: – Látod Pepp, nem fogadsz szót, pedig már máskor is szóltunk, ez veszélyes lehet! Ha élne az első Anikó (akkor otthon Anikónak hívtak, pedig Annának voltam anyakönyvezve), ő biztosan szót fogadna Nekem. Ő nagyon szeretett, és ha élne, most is nagyon szeretne, és szót fogadna. Most az angyalok vigyáznak rá. Fáj, hogy nem láthatom. Néztem nagy ártatlan szemekkel és nem tudtam, most mi az, ami a legjobban megdöbbentett. Az, hogy volt egy testvérem, akiről nem is tudtam, vagy a féltékenység, hogy volt valaki, aki nagyapámat jobban szerethette, mint én? Teljesen összezavarodtam.

– Igen! Látom meglepődtél. Neked volt egy testvéred, akit én sosem tudok elfelejteni, annyira a szívemhez nőtt, és valóban nagyon szeretett. Azért mondom el neked, mert azt szeretném, amíg élsz, te is emlékezz rá. Tudod, csak az hal meg, akire már senki sem emlékezik. Én is csak akkor megyek el örökre, ha már mindenki elfelejtett, és azt sem tudják, hogy itt jártam, ezen a világon. Azt szeretném, hogy emlékezz a testvéredre, hadd éljen ő is itt velünk, veletek.

Annyi kérdés merült fel bennem, hogy nem tudtam, hogy kezdjem el. A lelkem elgyengült, éreztem a szememben a könnyeket, de próbáltam lenyelni azokat, még nem tudtam, mi fáj, de fájdalmas űrt ütött ez az egész bennem.

– Mi történt, nagyapám, hol van a tesztvérem?

– A kis Anikó meghalt, beteg volt, és nem tudtak segíteni rajta. Kilenc hónapos volt, amikor bekerült a kórházba és onnan nem jött haza. Szép kislány volt és okos. Nyolcadik hónapos volt, és ha meghallotta a hangomat, kiabált, hogy „Papa"! Mindent megértett. A világ legjobb kisbabája volt, pedig állandóan beteg volt, nagy fájdalmai lehettek. Mamád minden nap vitte az orvoshoz, hogy figyelemmel tartsák, nehogy romoljon az állapota. Már csak öt hónapot kellett volna kibírnia, hogy meg tudják műteni, és akkor meggyógyul. Nem bírta ki. Sosem nyugszom bele. Láttam nagyapámnak is könnybe lábadt a szeme.

– Ne félj, nagyapám, nem felejtem el őt soha, nekem is itt lesz a szívemben. Annyira szerettem volna látni. Nincs róla fénykép? Kérdeztem.

– Nincs – volt a válasz. – Úgy tartották akkor, hogy mivel beteg, nem szabad fényképet készíteni róla, mert elveszítjük örökre. Ez volt a babona, de így is elveszítettük őt. Tudod, Pepp, mi neveltük. Anyukádnak is és apukádnak is fontos beosztása volt. Nem tudták volna azt megcsinálni, amit a nagymamád. Ő mindennap mosott-vasalt rá, mindent fertőtlenített, mindent az orvos utasítására csinált, nem is volt semmi baj, csak egyszer váratlanul rosszul lett és elvitte a mentő. Nem értettük, mert nem volt előtte semmi baja.

Sokat gondolkodtam erről a beszélgetésről, és akartam menni a sírjához. Sokat kérdezgettem, miért nem mehetek a sírjához.

– Szeretném, ha odavinnétek.

– Egerben van. Messze van – hangzott a válasz. Anyu nem volt hajlandó beszélni velem erről sosem. Valószínű, hogy kitörölte magából ezt a fájdalmat, és nem akart ennek az árnyékában élni. Ha kérdeztem, akkor is csak nagyon rövid, lényegre törő választ kaptam: – Már elmondták neked, én sem tudok mást mondani.

Ezt a félig nyitott világú történetet fagyasztottam le magamban. Annyit tudtam, nem volt olyan hét, hogy ne beszéljünk róla. Amikor nagyapám beteg lett, és morfiumot kapott fájdalmai tompítása végett, sokat félrebeszélt, és még akkor is a kis Anikót emlegette.

– Ha most itt lehetne velem, ő biztos elhinné nekem, milyen beteg vagyok!

Már nem fájt, ahogy ezt mondta, mert tudtam, mennyire fél a haláltól, és nem mondhattam meg neki, milyen súlyos beteg. Inkább ezzel vigasztaltam: – Nem vagy súlyos beteg, csak a betegséged nagy fájdalommal jár. Meggyógyulsz, hidd el!

A halála után úgy éreztem, rám maradt Anikó emléke. Sokat gondolkodtam rajta. Rossz volt, hogy nincs kivel erről beszélni. Nyár volt. Nagymamám nagyon szeretett az udvaron a fonott foteljában üldögélni, olvasgatni, beszélgetni, nézni, ki megy el a kapunk előtt. Nem unatkozott, mert nagy család révén mindig jött valaki hozzá, így minden napra jutott beszélgetőpartner – friss hírekkel a faluból. A nyári szünetben én is otthon voltam. Nagyapám után mamám lett a mindenem. Kerestem a közelségét, tudtam, ő is szenved nagyapám hiányától, mint ahogy én is.

– Tudod, nagyanyám, hogy nagyapám még a halálos ágyán is a kis Anikót emlegette, nem tudta elengedni, annyira szenvedett a hiányától.

– Tudom – volt a válasz. Én nem beszéltem róla, mert nem akartam feltépni a sebeket, de nagyapád szenvedni akart, állandóan sebezte magát ezekkel a gondolatokkal. Nem tudom mit mondott el neked, de az a kislány még most is élne, ha nem költözünk abba a házba, amit apádnak utaltak ki szolgálati lakásnak.

– Micsoda, milyen házról beszélsz? Nekem erről senki sem mondott semmit! Te sem mondtál soha egy szót sem, nagyanyám, pedig gyakran hallottad, mit beszélünk nagyapámmal. Azt sem tudom miért volt beteg. Annyit tudok csak, hogy mandulaműtétre várt, és nem bírta ki azt az időt, amikor műthető lett volna. Nagyapám azt mondta, te gondoztad, és nem volt semmi baj, csak hirtelen történt valami, és bevitték a kórházba.

– Igen jól tudod. A kis Anikó fogós műtéttel született, és az orvos összeroppantotta a manduláját, de másfél éves kora előtt nem lehetett műtétről szó. Vigyázni kellett, nehogy elkapjon valamit, mert az végzetes lehetett volna. Én mindent elkövettem, úgy vigyáztunk rá, mint a szemünk fényére. Egyik nap azzal jöttek oda anyukádék, hogy apád megkapott egy szolgálati házat, amibe mi is odaköltözhetünk, hogy mindennap láthassák a kis Anikót, mert nem tudtak mindennap jönni hozzánk. Akkor még nem tudtam, melyik ház. Mikor megmutatták, örültem. A falu szívében volt, és öt szoba volt benne, meg melléképületek. Régen az egy gazdag zsidónak a háza volt, de nem jöttek haza a lágerből, és a rokonok sem jelentkeztek, így a falura maradt. Tudták a faluban rögtön, híre ment, és a szomszédok is sajnálkoztak, hogy egy ideig nem leszünk mellettük. Már megvolt az időpont, hogy mikor költözünk, amikor egyik reggel egy falubéli asszony kiabált be a kerítésen. Behívtam, kérdeztem mi járatban van, először azt hittem munkát hozott nagyapádnak, de kiderült, beszélni akart velem.

– Ne haragudjanak, hogy így magukra törtem – kezdte a mondókáját. – Azért jöttem, Irénke, hogy figyelmeztessem magukat!

– Mire kell bennünket figyelmeztetni? Kérdeztem Tőle. – Ne költözzenek abba a házba, amit Lajosnak kiutaltak, főleg beteg kisgyerekkel ne! Az a ház elátkozott ház. Ahány család abban lakott, a gyerekeik meghaltak, vagy súlyos betegek lettek. Az egy kísértetház, tele átokkal. Ezért nem akarta azt a házat senki sem magának. Hallgassanak rám, drága Irénke, mert nagy árat fizethetnek érte, ha beköltöznek.

– Tudod, Ani, hogy én Istenhívő vagyok, ha a templomba nem is járok, akkor is. Láthatod, minden este úgy alszom el, hogy előtte elmondom az imát, vagy olvasok a zsoltárból. Szellemekben nem igazán hittem, nem is gondoltam rá sosem, de amikor ezt az asszonyt meghallgattam, és az emlékeimben megkerestem azt az időt, amikor abban a házban laktak, meglepődtem, és elhittem neki minden szavát. Elmentem a szüleidhez és elmondtam nekik mindent, szóról szóra. Apád is és anyukád is kinevettek. Azt mondták, ez csak mendemonda, nem létezik ilyen. Nem kell ezzel foglalkozni. Végre együtt lehet a család, inkább örülni kellene, nem ilyen marhaságokat elhinni.

A megbeszélt időben beköltöztünk abba a házba. Kétségtelen, mindenkinek volt külön tere, nagyapádnak műhelye, és kényelmesen elfértünk. Az orvosi rendelő is ott volt a közelben, és minden, ami fontos lehetett egy háztartás vezetéséhez, és egy ilyen beteg kislány gondozásához. Mikor odaköltöztünk, a kis Anikó teljesen jól volt. Az orvos dicsérte mindennap. Olyan tiszta vasalt ruha volt rajta, mint a frissen esett hó. Fehérbe öltöztettem, hogy fertőtleníteni tudjam mindennap, ami rajta volt, aztán kivasaltam és úgy adtam rá. Senki idegent nem engedtünk be hozzá. Minden úgy zajlott, mint annak előtte, mégis, nem telt el két hét, valami megváltozott. Más lett a kis arca, a hangulata. Olyan volt, mint aki búskomorrá változott volna. A szeme is furcsa lett. Nem értettük. Eszembe jutott az, amit az asszony mondott. Mondani persze nem mondhattam, mert nem vettek komolyan, de éreztem, rossz erők vannak abban a házban. Az orvos is észrevette, de a helyváltoztatásra fogta, vagy csak egy átmeneti fájdalomra, ami lehet a foga miatt is. Egyik reggel aztán belázasodott. Az orvos nem várt, rögtön beküldte a kórházba, ahol megállapították, hogy vérmérgezést kapott, amitől megsüketült, megvakult, és egy hét múlva meghalt. Olyan hirtelen, amin az orvosok is csodálkoztak. Semmivel nem tudták megállítani már ezt a folyamatot.

Nagyon belebetegedtem ebbe, amit nagyanyám elmesélt. Szívfájdító volt. Annyira sajnáltam a testvéremet. Nem tudtam elképzelni, mit érezhetett, senki nem volt vele, csak a fájdalom. A halál szele biztos beleült, mert azt mondták a kórházba, nem küzdött, csak feküdt magatehetetlenül, átadta magát a távozásnak.

Anyuval nem akartam erről beszélni, féltem, leszidja nagymamámat, amiért tömi a fejemet marhaságokkal, mert azt hittem ő az ilyenekben nem hihet, hiszen

nagyanyámnak sem hitt. Így aztán ez teljesen leült bennem, úgy gondoltam, mindent tudok, amit erről a sajnálatos eseményről tudni lehet.

Nagymamám halála után teljesen megváltoztak ezek az erőviszonyok. Az ígéretemhez híven gondoltam az elhunyt hozzátartozóimra, néha gyertyát is gyújtottam, és Anikó emlékét is magamban ápoltam. Eddig a percig azt sem tudtam, melyik ház volt az, amiben ezek a gonosz szellemek vannak, ahol a kisgyerek megbetegszenek, vagy a halál elragadja őket örökre. Anyukámnak adódott egy másik munkahely, felkérték, hogy legyen a halászcsárdáknak is a főkönyvelője. Két halászcsárda volt a faluban, az egyik bent a központban, a másik kint, közvetlenül a Tisza-híd mellett.

Egyik alkalommal beszélgettünk, és valahogy szóba jött a központban lévő csárda, hogy mennyire átalakították.

– Miért? – kérdeztem. Ez nem mindig vendéglő volt?

– Persze, hogy nem! Ez egy többszobás zsidó ház volt – válaszolta anyu.

– Zsidó ház? Kérdeztem gyanakodva. Kik laktak abban utoljára? – ármánykodtam a kérdéssel.

– Mi! – volt a válasz. – Aztán alakították át csárdának, miután kiköltöztünk.

Akkor csak igaz, gondoltam. Minden igaz, amit nagymamám mondott. Úgy voltam vele, most pontot teszek a dolog végére, és most anyu következik. Kíváncsi voltam, mi a véleménye a nagymamám története után, amit akkor el is mondtam neki. Vártam a választ, egy véleményt, valamit az ügy kapcsán. Eddig olyan döcögősen mentek a dolgok, sosem tudtam meg, csak szilánkokat, és mindenkitől más-más részét a történetnek. Anyukám még hátravolt. Felnőtt lettem, két gyerek édesanyja. Más volt a hangnem, és szerintem az idő is behegesztette a mélyben ülő sebeket.

– Anyu, mondd meg nekem, őszintén, tényleg szellemház volt az, és Anikó halála is annak köszönhető, hogy odaköltöztetek? – tettem fel őszinte válaszra váró kérdésemet.

– Figyelj ide, Ani! Tudod, hogy én nem hiszek holmi mendemondáknak, és nem ülök fel semmilyen öregasszony meséinek. Mégis nagyon megbántam, hogy odaköltöztünk. Mamádnak igaza volt akkor, amikor azt kérte, ne tegyük. Azt tudnod kell, hogy apád nem volt egy félős ember. Repülős volt. Sok bevetésen részt vett, mint felderítő. Nem ijedt meg a saját árnyékától, és semmi ilyen dologban nem hitt, ahogy én sem. Azon az éjszakán, amikor Anikó meghalt, ketten voltunk otthon. Nagymamádék visszamentek a lakásukba, míg Anikó a kórházban van. Szélcsendes kellemes idő volt odakint, még a levelek sem moccantak a fán. Amikor az éjfélt elütötte az óra, a házban minden ablak, ajtó, ami kilincsre volt zárva, kinyíltak és kivágódtak, olyan szélvihar söpört át a lakáson, hogy apádat így félni, sosem láttam, és utána sem. Úgy reszkettünk, mint a nyárfalevél, kapaszkodtunk

egymásba. Amúgy is rossz állapotban voltunk, mert tudtuk, akkor délután halt meg Anikó, és másnap mentünk volna intézkedni. Nem tudtuk, mi ez, hatalmas süvítéssel tombolt a szél. Akkor hittük el, azt, amit mamád elmondott.

Amilyen gyorsan jött a szélvihar, olyan hamar elcsendesedett. Az ablakok, mielőtt kivágódtak volna, zárva voltak. Maguktól nyíltak ki, mert mi csuktuk be mindegyiket egyenként az átsüvített szélvihar után. Ezért költöztünk ki onnan, és senki nem ment utánunk oda lakni, így lett csárda ebből a házból.

A másik dolog, tudom, hogy sosem beszéltem erről senkinek, és Anikóról sem. Amit most elmondok, az egyszeri, nem akarok erről soha többet beszélni. Ígérd meg, nem kérdezel többet erről.

– Megígérem – válaszoltam.

– Nagyon szép kislány volt, mindenki így emlékszik rá, de mi nagyon sokat szenvedtünk a halála után. Apád, úgy gondolom, csak azt a kislányát szerette igazán. Benneteket is elfogadott, de ott akkor valami megszakadt nála, és ez is befolyásolta, meg a beosztása is, hogy inni kezdett. Én más ember vagyok, mint te. Így kell elfogadnunk egymást. Egyébként sem tudnánk ezen már változtatni. Tudom, te és nagyapád is más véleményen voltatok, de senki felett nem érdemes pálcát törni.

Néztük egymást, és hallgattunk, csak a gondolatok cikáztak bennem, amik – mint egy puzzle – repkedtek helyüket keresve.

*

Ezek jutottak eszembe, amikor anyu, válasz nélkül hagyta a megjegyzésemet, de azt gondolom, teljes meggyőződéssel, hogy ahhoz, hogy az a hely megtisztuljon, ennek törvényszerűen be kellett következnie. Remélem, örökre vége szakadt ennek az őrjítő átoknak.

Az ígéretemhez híven egy újságcikkről kezdtünk el beszélgetni.

Sebestény-Jáger Orsolya

Hársfák illata

Hársfák illatával jött a nyár,
aranylón, álmodva érkezett.
Magához vonta megfáradt szívünk.
Így emelt ölébe az emlékezet.

Annyi nyárra jött már a nyár,
annyi álom hullt már a múlt tavába,
de júniusi emlékeinkben még
sosem maradt a lelkünk magára.

Mindig velünk volt, valóban velünk,
az elomló, édes, nyári este,
hogy kincset adjon múlhatatlant,
Ki szívünket mindvégig kereste.

Előbb a vágy múlik el

Előbb a vágy múlik el,
azután lassan elmúlik az élet,
mint földre lehulló gyümölcs,
ha dolgát végezve bölcsen beérett.

Ha kell, sirasd el, de főleg,
maradj mindig őszinte magaddal.
Itt voltál és tetted, amit tudtál.
Nem voltál rossz, de nem is voltál angyal.

Mag voltál és hús, íz és erő,
rejtőző és bátor, miként a Lényeg.
A többi semmit sem számít,
mert a tűzben csak az nem ég meg,

amiről tudtad, hogy ajándék,
s nem tartogattad önzőn magadnál.
Előbb a vágy múlik el lassan,
hogy akkor is indulj, ha inkább maradnál.

Visszhang

Ha már e földi küldetés sem marasztal
égi kincseid elviszem magammal.

Amit adtál megszámlálhatatlan:
a szívnek látható. A szemnek láthatatlan.

Vissza nem térünk, de kapudon átlépve
visszatükröződünk csillagként az égre.

Kései vetület

Lépteim immár nem sietősek,
lomhább is lettem, mint nyári délután
a hullámzó vetések fölött a felhők,
ha tovaúsznak egy végtelen ruhán.

Beért a csönd – megért a vetés.
Térdre hullik az aranyló kalász.
Bennük zizeg a búza igaza:
enni csak úgy adsz, ha kenyerükké válsz.

Elomló falattá, hófehér kenyérré,
tépjék, vagy szeljék lélegzeted,
csak add amit egykor ajándékba kaptál,
hogy létük Általa teljesebbé tedd.

Te mindennél bölcsebb, tanítsd tovább,
hogy utolsó percünkig kell és lehet,
megharcolni a hit nemes harcát,
mindenek előtt önmagunk felett.

Harangdal

(végzős diákjaim búcsúztatója)

Mint amikor füstös, őszi esték
villanydrótjairól szállnak el a fecskék,
úgy szálltok, szárnyaltok innen szabadon.
Csak most minden csupa fény, fény és virágszirom.

Annyi minden kavarog a mélyben,
és csak Isten tudhatja mi van legbelül…
de valahol fenn a megfoghatatlanban
egy angyal üldögél és Nektek hegedül:

Ne félj, múljon el szívedben a bánat,
bár vihar szaggatja a bátor, büszke fákat,
végül mégis elül a szél.

Mindennek megszabott ideje van,
akkor is, ha úgy érzed: nehéz,
hát menjetek most úgy, mint aki bátor,
mert erőt kapott, Istentől magától,
ez lenne most a legszebb küldetés.

Így zenél fenn, valahol az angyal,
pendül a csöndben a hegedűhúr,
hát vonja be fénnyel itt megélt időtök
ajándék perceit gyöngéden az Úr.

Gergely Gábor: Falum (akvarell)

Fellinger Károly

Petőfi koszorúi

BARABÁS MIKLÓS
Petőfi Sándor, 1845

Hátratett kezű arcképe
kőre rajzolt nem akármi,
ez a megszólalásig hű,
nem lehet jobbat csinálni.

Tükörképe a költőnek,
mondta Jókai kacagva,
tiszta bár a tekintete,
de ott már a bú is rajta.

Petőfi Sándor
Barabás Miklós kőnyomata
(wikipedia.org)

BENCZÚR GYULA
Petőfi Sándor arcképe

Születésekor gyengécske volt ő,
spirituszban fürdették oly félve,
hogy ne térjen az égi nagy mezők
csábító, halotti ösvényére.

Megkeresztelték hát lófuttában,
a év első napján, jobbra várva,
apja magyarként élt, de a tót, vén
Vagyócról származott kis családja.

Anyja hű szlovák asszony volt, gondos,
nemes, jó urának szeme fénye,
nem ejtette tisztán a magyar szót,
de a családban csak azt beszélte.

Születésekor gyengécske volt ő,
spirituszban fürdették oly félve,
hogy ne térjen az égi nagy mezők
csábító, halotti ösvényére.

Petőfi Sándor
(hegytortenet.hu)

MUNKÁCSY MIHÁLY
Petőfi Sándor búcsúja a szülői háztól

Mint behemót óriás,
úgy integet vissza,
garabonciás legény
a felhőt kiissza.

Porlepte szűrcsizmáján
az anyaföld sara,
fejfedője madár fészke,
tölcsér vihar maga.

Vándorszínész, víg költő,
bánatos a hangja,
ha jönne ökrös szekér,
megpihenne rajta.

Petőfi búcsúja a szülői háztól
Munkácsy Mihály – Petőfi Sándor
(wikipedia.org)

ORLAI PETRICH SOMA
Petőfi Sándor Debrecenben, 1844

Betegen és nagy szegényen
élt a vándorszínész, fázva,
egy jegyszedő jámbor asszony
szíve mégis megsajnálta.

Kövér város volt Debrecen,
híres, rangos, pulykafészek,
fűtetlen szoba ablaka
az akasztófára nézett.

Elhagyatott volt a költő,
mégis azt álmodta egyszer,
Isten asztalához ülve,
szabad lesz a magyar ember.

Petőfi Sándor Debrecenben, 1844.
Orlay Petrich Soma festménye
(commons.wikimedia.org)

THORMA JÁNOS
Talpra, magyar!

Talpig derék, becsületes,
hű tavaszi virágok,
hóvirág, jácint, ibolya,
a téllel szembe szálltok.

Talpra, magyar, vegyünk példát,
jöjjön el a kikelet,
nagy fejétől bűzlik a hal,
minket az Isten vezet.

Csaba királyfi paripán,
hadak útján közeleg,
minden ember e hazában
egyenlőnek született.

Thorma János Talpra magyar! című festménye

(wikipedia.org)

BARABÁS MIKLÓS litográfiája
Petőfi Sándor portréja, 1848

Hat nap és hat éber éjszaka
született meg a János vitéz,
nyolc év alatt írta műveit,
minden sora reményt hoz, idéz.

Három napra jut hát egy vers,
lenéznek a megmondó urak,
napi költészet, futtatja magát,
homokban váj ki alagutat.

Balkezes volt, remek evezős,
és kiváló nyelvérzékkel bírt,
szabad idejében jól vívott,
telerajzolta a sok papírt.

Barátja, Arany János, szobra
avatóünnepségén végül,
tüdőgyulladást kapott, s meghalt,
ahogyan élt, tisztán, szerényül.

Sándor a feltűnést imádta,
járda helyett út közepén járt,
kucsma és zsinóros atilla,
kalap, frakk helyett neki dukált.

Gyűlölte a rossz fényképeket,
a festményben hitt, annál inkább,
hiú volt, mint a fiatalok,
bátrabb volt, hogyha fokossal járt.

Petőfi Sándor
Barabás Miklós litográfiája
(wikipedia.org)

ORLAI PETRICH SOMA
Petőfi Sándor

Hajszálaiból kötelet
lehetne fonni,
s leereszkedni vele
az ördöglyukba.

Ficánkoló
partra vetett hal
a szeme,

a halászok
visszadobják
mérete miatt.

Nyelve
veszedelmes falat,
mint a lágy kenyér.

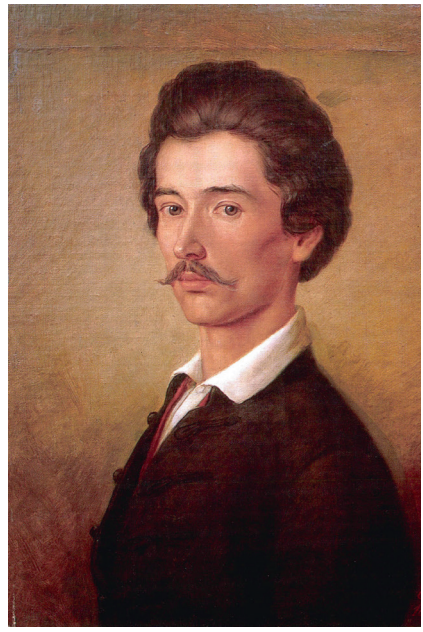

Orlai Petrich Soma: Petőfi Sándor
(wikipedia.org)

BARABÁS MIKLÓS
Szendrey Júlia

Egyszer mindennek el kell múlnia,
így marad örök kedves Júlia.
Páros szerv a szív, az enyém párja
kebledben vigyáz az elmúlásra.

Bennem tombol a derű, s a bánat,
békíteni próbál a vak alázat.
A semmiség gondja foglalkoztat,
a napot épp elvakítja a holnap.

Fagyos Barguzin, szeles Segesvár,
bátor vagyok én, nem érdekel már.
A kör nem tud kitörni magából,
ki közepén áll, visszafelé számol.

Barabás Miklós: Petőfi Sándorné
(wikipedia.org)

MARASTONI JÓZSEF litográfiája LOTZ KÁROLY rajza után
Petőfi halála

Nem hisz a szemének az őrangyal.
Elbujdosna inkább, korhadt fakardja
némasági fogadalmat tenne,
vagy a teremtés fájába csapna.

Bőröndjét hordja, magát az ember,
nem bírja el, pedig üresen kong,
amikor visszaadja a lelkét,
megszólal a kos nyakán a kolomp.

Lotz Károly: Petőfi halála, Marastoni József litográfiája

(wikipedia.org)

FRANZ KOLLARŽ
Petőfi apotheosisa

Egy jeltelen sírban nyugszik,
valami oldalát szúrja,
kiszáradt kútban a vödör,
kiönti bánatát újra.
Anyja és apja nyughelyén
angyalka sír, fáj a búja,
nem tudja, hova kerüljön
az égiek koszorúja.

Franz Kollarž: Petőfi apotheosisa
(commons.wikimedia.org)

MADARÁSZ VIKTOR
Petőfi halála, 1875

A halál az élet hű része,
az eszme szabadsága örök,
rejtélynek tűnünk, mint határban
a szerelmetes búzakörök.

Madarász Viktor: Petőfi halála, 1875 *(wikipedia.org)*

EGRESSY GÁBOR
Petőfi Sándor portréja (dagerrotípia, 1844 vagy 1845)

Ha nem élt volna Petőfi Sándor,
nem lett volna tartása e népnek,
nem küzdött volna úgy, ötvenhatban,
nem lett volna szent a szabad élet.

Nem élte volna túl a nemzetem
a megcsonkítást, a kihunyt lángot,
ha Petőfi nem tanítja hitre,
nem adja vissza a magyar álmot.

Egységben az erő, hangoztatta,
s harcolt, hogyha menni kellett büszkén,
leleplezte a bűnt s gonoszságot,
ellensége volt a hamis önkény.

A határon túlra szakadt honfi
erőt kapott minden verssorától,
Mátyás király óta nem élt erre
igazabb férfi a legjavából.

Idegen érdek ellen harcolt,
nem lehetett megvesztegetni őt,
elvárta attól, ki magyarkodott,
alkosson igazságosabb jövőt.

Neki haza, magyar országérdek
volt a nemzetek egyenlősége,
tudta, a császár hergelésétől
egymásnak leszünk ellensége.

Lehet bármilyen rendszer, ma is fél,
retteg egy Petőfi Sándor verstől,
hiába ünneplik, átlát rajtuk,
rég várt Csabaként lejön a mennyből.

Egressy Gábor(?): Petőfi Sándor portréja (dagerrotípia, 1844 vagy 1845 (wikipedia.org)

KATÓ VLADIMÍR
Petőfi

A hős múltat egy kiszáradt,
kútba belehajítja.
Majd beleszakad a szíve.
Az Isten telesírja.

MOLNOS ZOLTÁN
Petőfi Sándor

Nem élt üvegburokban,
a nemzetét szolgálta,
nyugalom, megbékélés
minden arcmozdulása.

Lándzsás német, szláv, román
népek vad gyűrűjében,
csoda, hogy él még magyar,
övé ma a nagy érdem.

Ami a szívén, az volt
az őszinte, bölcs száján,
bátor tüzet okádott,
nem volt egy papírsárkány.

Asztalunkról eldobja
a virággal telt vázát,
hogy végre lássuk egymást,
hogy végre lássuk egymást.

Törő István

A szív mily érzést rejt el?

Koltón, Petőfi Sándor emlékére

Május van, látod? a kert is oly üde,
ezernyi virága a fáknak lecsüngve,
a parkban Teleki Sándor sírja,
a közelgő felhő esőszagát írja,
a göcsötös kőris alul meszelt törzse,
Liszt zenészeit ifjan köszöntötte,
Petőfi, s Júlia bronzszobra a parkban,
láttára bennem ilyen sóhaj harsan:
„Válladra hajtott engedelmes fejjel,
vajon a szív milyen érzést rejt el?"
akácfák mellett a néma fasorban,
hol tartózkodtál, a kőasztal megvan,
a „Szeptember végén", ahol verssé vált,
e tornácon érzem a közelgő nyárt',
egy somfa alatt békédet lelted,
hol boldoggá tettek alkotó percek -
hagyomány őrzéssel, adakozással,
bemutatnak Téged akkori szobákkal,
ki kéziratot, ki csak tárgyat adott,
felragyoghasson itt is csillagod,
fönn a termekben az alkotó lények,
áthat a sorsod, ahogyan beszélek:
„Annyi koszorú, annyi kokárda,
meglegyint a szenvedély varázsa,
tündéri festmény nászágyad fölött,
látni ahogy a szerelem köröz,
tárgyaknak, falaknak gyöngéden susog,
míg a cserépkályha melege oson,
látom, ahogy a versedet írod,
szeretett lélek nem rejthet el titkot,
eleven parázs Júliának fénye,
a Jövendölés beváltott reménye",
parki asztalodnak hűsítő árnyat
adott az ég, hogy versed mintázhasd,
huszonkilencet, amit itt írtál,
nemzeti gyöngyként őrzi a kincstár…"
a völgyön túl van Nagybánya tornya,
olykor a halált sűrűn osztotta -
a gróf, a barát, a jótét lélek,
e tájban téged is keresnélek,
lombhullató, megújuló fenyők
felmutatják a parkot szeretőt,
hegyeken innen, hol Koltó napja
e látomáson túl is felvirradna,
ha minden magyar áldozna érte,
Nagy Fiának műveit dicsérve.

Balogh Ferenc

Habent sua fata libelli

Az egri Főegyházmegyei Könyvtár szépirodalmi különlegességei

A címben szereplő, Terentianus Maurustól származó latin szentencia szerint *„a könyveknek is megvan a maga sorsa”.* Nincs ez másképp az idén 230 éves Főegyházmegyei Könyvtár gyűjteményében található könyvek esetében sem. Jelen írás a szépirodalmi jelentőséggel bíró kötetetek közül ismertet néhányat és ad ízelítőt a patinás intézmény állományában még fellelhető művekből.

A Főegyházmegyei Könyvtár alapítója, Eszterházy Károly püspök kívánsága szerint minden olvasni és tanulni vágyó ember számára nyitott intézmény, megnyitása: 1793. december 28-a óta. Eredetileg egyetemi könyvtárként jött létre, mely egy klasszikus négy fakultásos intézmény igényeit volt hivatott kiszolgálni. Az alapítói szándék nem volt összhangban az uralkodói-politikai szándékkal, mely a Ratio Educationis tanügyi rendeletben mindössze egyetlen egyetem működését tette lehetővé hazánkban. Éppen ezért 1814-ben Fischer István érsek egyházmegyei rangra emelte az intézményt, így annak gyűjtőköre is megváltozott. Már az alapgyűjteményben is számos unikális, különleges dokumentum található. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy Eszterházy püspök nem volt bibliofil, így a szépsége és értéke miatt az alapgyűjteményben kevés könyv került be. A gyűjtemény legnagyobb értéke az, hogy a 16–17–18. század tudományának ennyire egységesen megmaradt lenyomata csak nagyon kevés helyen maradt fenn. Tudományos jellege miatt a szépirodalmi művek jelentős része inkább az alapító püspök utódai, leginkább Pyrker János László és Bartakovics Béla révén került Egerbe.

Ilyen unikális dokumentum a Dante- vagy Serravalle-kódex is, mely az Isteni színjáték latin fordítását tartalmazza: *„Praecambuli et commentarii de „Inferno” a Joanne de Serravale* (bevezetés és magyarázat a „Pokol” című részhez, ugyancsak Joannes Serravalle-tól.) Kéziratos kódex, a 15. század első felében készült. Írásmódja: gothicus cursiva egy oszlopban, Eszterházy-kötésben. Három ismert latin fordítás létezik, az egyik a Vatikáni Múzeumban, a másik a British Libraryban, a harmadik pedig a Főegyházmegyei Könyvtárban. A példány különlegessége, hogy tartalmaz egy Zsigmondnak szóló ajánlást, mert a kötetet vélhetően 1417-ben, a konstanzi zsinaton kapta ajándékba.

„Felséges és legyőzhetetlen és mégis igen félelmetes Zsigmond nagyúrnak, aki az Isten kegyelméből a Rómaiak Királya és Császára, mindig fenséges, ezenkívül Magyarország királya stb. Legyen meg számodra Igen kegyes és fenséges Cézár minden erény, minden uralkodás, minden üdv, valamint tisztelet és dicsőség az egész széles

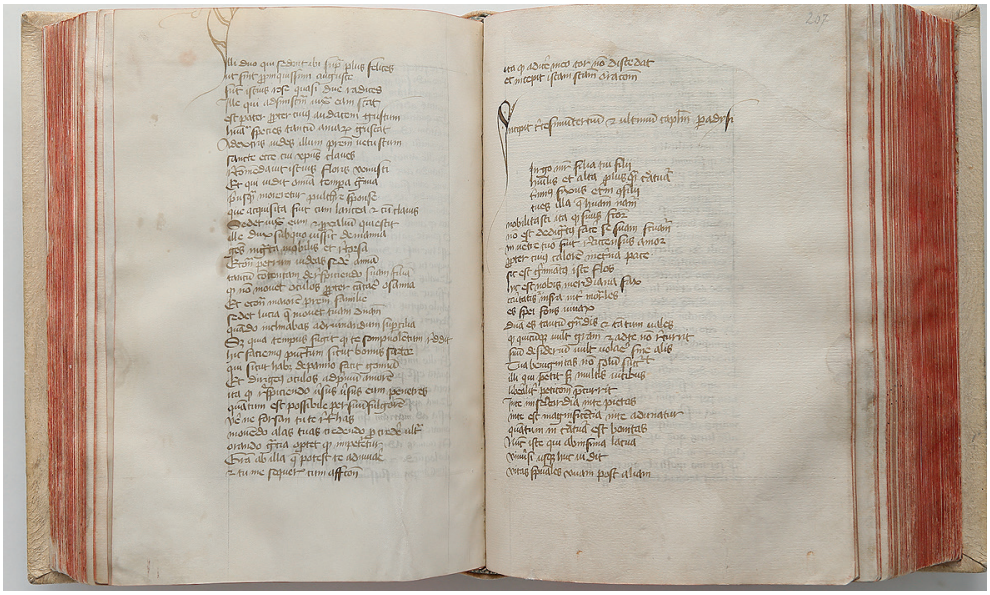

földkerekségen, amint ez kijár is, illő is.” – olvashatjuk az ajánló sorokat. A csaknem mesébe illő magyarázat szerint Zsigmond szerette volna megismerni Dante hatalmas művét, ám nem tudott olaszul, ezért főpap társai rábeszélésére alig egy esztendő alatt Serravalle fermói püspök a humanisták és az akkori tudomány nyelvére, latinra fordította. A szakirodalom régebben prózafordításnak tartotta, de mai kutatások már inkább az eredetivel egyező versfordításnak tekinti.

Korban hozzánk jóval közelebb, ám a világirodalom szempontjából szintén nagy hatású költőfejedelem: Johann Wolfgang Goethe kapcsán is őriz a könyvtár kötetet, mégpedig Goethe *Iphigenia* című művének, a szerző által Pyrker János László egri pátriárka-érseknek dedikált példányát. Pyrker maga is szenvedélyes költő volt, leginkább német nyelven alkotott. A nála 22 évvel idősebb Goethe számított a legnagyobb német költőnek, ezért 1819-ben és 1820-ban Pyrker, még velencei pátriárkaként elküldte neki a *Tunisias* című művét Weimarba, legalább egy dicsérő szót remélve a költőfejedelemtől saját költészetére. Ez Pyrkernek azonnali hírnevet és általános elismerést hozott volna. 1820-ban Goethe válaszolt is, levelében köszönetet mondott, ugyanakkor Pyrker bocsánatát kérte, amiért sok elkötelezettsége miatt nem tudott időt szánni az elküldött mű elolvasására. Pyrker *Rudolph von Habsburg* című eposzát is elküldte. Goethe 1827-ben újabb levelet írt, amelyet Velencébe küldött, de a levél azonban soha

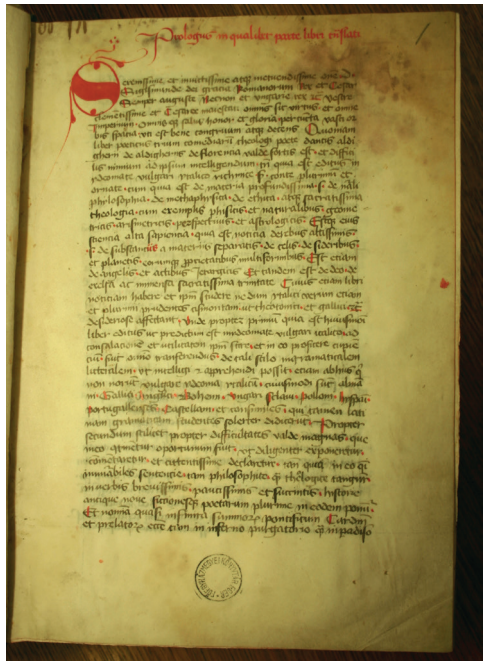

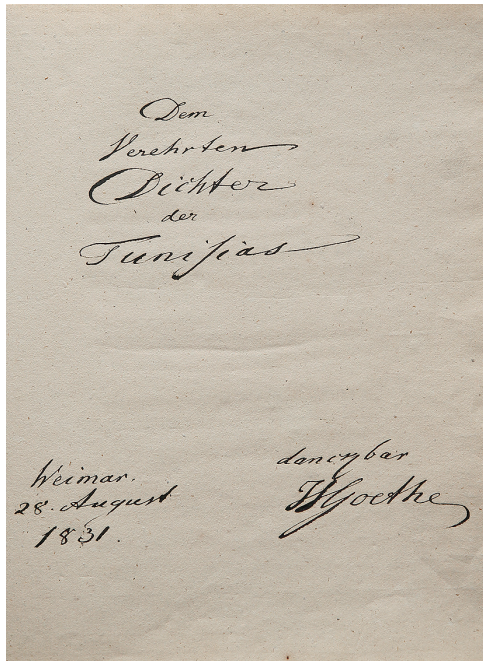

nem jutott Pyrker kezébe, mivel már Velencéből Egerbe költözött. 1830 körül Pyrker személyes véleményét fogalmazta meg Goethének. Csalódásának adott hangot, amiért nem kapott Goethétől kielégítő választ a leveleire, megkérdőjelezte a költőfejedelem jelentőségét. Úgy gondolta, Goethe jobban járt volna, ha kevesebbet ír, de jobb minőségben. Pyrker célzott Goethe undort kiváltó eltúlzott magasztalására is, és bírálta Goethe keresztény hittől való távolságtartását. Amikor 1831-ben megtudta, hogy Goethe már 1827-ben írt neki egy levelet, amelyet soha nem kapott meg, megváltoztatta Goethéről alkotott véleményét, és egy újabb levéllel fordult hozzá. Goethe erre küldte el válaszként *Iphigenia* című művének legújabb kiadását, a következő dedikációval: *„A Tunisias tisztelt költőjének, hálával: J. W. Goethe”*. Így végre Pyrker megkapta Goethétől az elismerést, amire oly régóta vágyott. Noha csak néhány szóval fejezte ki elismerését, ez elegendő volt ahhoz, hogy Pyrkert a Goethe által elismert költők között tartsák számon.

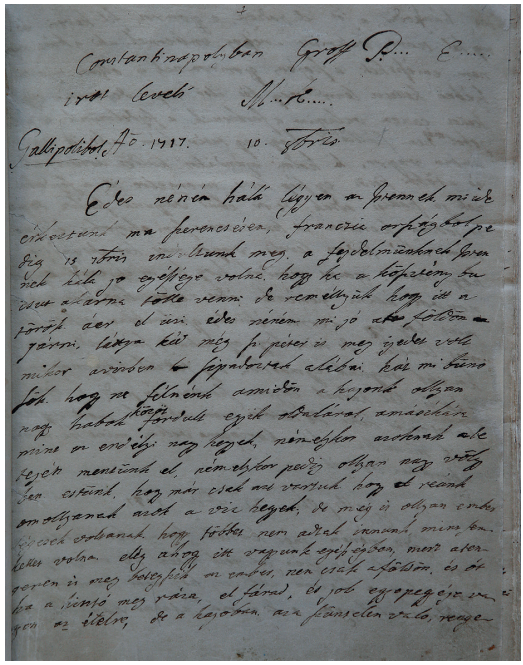

Eszterházy és Pyrker mellett Bartakovics Béla érseknek is köszönhetünk számos nagyon értékes könyvet, melyek közül kiemelkedik a Mikes Kelemen Törökországi leveleinek 207 eredeti kéziratát tartalmazó kötet. Ha az eddig ismertetett könyveknek megvolt a maga sorsa, így ennek is. Mikes leveleskönyve a magyar szépprózа talán legelső, de mindenképp egyik legkorábbi alkotása az egyetemes magyar kultúra egyedülálló értéke. Rodostóból egy Tóth Ferenc nevű hadmérnök hozta el, majd Rákóczi Horváth István nevű szolgájához került. Tőle előbb Görög Demeterhez, majd Kultsár Istvánhoz. (Ők a bécsi magyar irodalmi társaság jeles képviselői voltak. Kultsárnak köszönhetjük az 1795-ben, Szombathelyen kiadott első nyomtatott verzióját, valamint ő adta a *Törökországi levelek* címet is számukra.) Tőlük aztán Toldy Ferenc birtokába jutottak a levelek, aki jó barátjának, Bartakovics Béla érseknek ajánlotta megvásárlásra, így végül az érsek hagyatékából került a könyvtár állományába.

E kiemelkedő jelentőségű dokumentumok mellett a bibliotéka gyűjteménye még rejt jónéhány olyan kötetet, melyek hallatán az irodalmárok joggal kapják fel

fejüket. A teljesség igénye nélkül az első kiadások közül Verseghy Ferenc *Rikóti Mátyás* című szatirikus verseinek 1804-es, Csokonai *Lilla*-kötetének 1805-ös, Katona József *Bánk-bán* drámájának 1821-es, Vörösmarty *Zalán futása* című hőskölteményének 1825-ös, Arany János *Toldi*jának 1847-es példányait őrzik.

Eger irodalmi vonatkozásai és a helytörténet, ha úgy tetszik az egriség szempontjából jelentős költők és írók művei is megtalálhatóak a könyvtár polcain. Szintén a teljesség igénye nélkül megtalálhatóak itt Tárkányi Béla, Mindszenthy Gedeon, Pájer Antal, Zalár József, Kálnoky László és Apor (Kapor) Elemér művei is.

A bibliotéka folyóirat-állományában pedig a legjelentősebb irodalmi lapok között méltán foglal helyet az *Agria* is.

Felhasznált irodalom

Surányi Imre: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár könyvritkaságai.* Líceum Kiadó, Eger, 2009.

Koncz Ákos: *Egri egyházmegyei papok az irodalmi téren.* Érseki Lyceumi Nyomda, Eger, 1892.

Löffler Erzsébet: *Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár.* Érseki Vagyonkezelő Központ, Eger, 2012.

Mátyus Norbert: *Sul commento di Giovanni de Serravale alla commedia.* Verbum IV/1. 23–42. Akadémiai Kiadó, 2002.

(A szerző az Egri Főegyházmegyei Könyvtár igazgatója)

Bérczessy András

Szent István Rádió és Televízió – a kultúra hullámhosszán

Még száz esztendeje sincs, hogy elindult a rádiózás Magyarországon, mégis elmondható, számos korszakot, változást élt át ez a technikai vívmány. Nemcsak az eszközök, berendezések fejlődéséről, hanem tartalmi kérdésekről és társadalmi hatásokról is érdemes beszélni. Míg kezdetben a kiváltságosok privilégiuma volt a drága készülék megvásárlása, és fizikai korlátai voltak az adás sugárzásának, néhány évtized elteltével egyre szélesebb rétegek mindennapjaiban lett jelen a rádió. Míg kezdetben többen körbeülték a készüléket, s teljes figyelemmel az adásra koncentráltak, korunkban már inkább az úgynevezett háttérrádiózás jellemző inkább.

A rádió szerepe is változik. Míg korábban a magasabbnak mondott kultúra közvetítése volt hangsúlyosabb, ma már inkább a szórakoztatás dominál.

A jogi szabályozás többféle rádiót különböztet meg: létezik a sokak által ismert és kedvelt kereskedelmi rádiózás, mely leginkább zenét és könnyedebb tartalmakat sugároz, beszélhetünk kisközösségi rádiókról, melyek egy-egy valóban csekély vételkörzetben működnek és létezik a közösségi, közszolgálati modell. Ez utóbbi hivatott arra, hogy veretesebb tartalmakat készítsen. Ez jellemzően nagyobb munkát, ráfordítást igényel, így jóval költségesebb, ezért kevesebben vállalkoznak efféle rádió működtetésére. Az állam kötelező feladata a közszolgálati médiaszolgáltatás. Magyarországon a Kossuth Rádió, a Petőfi Rádió, a Bartók Rádió, a Dankó Rádió, a Nemzetiségi Rádió, a Parlament Rádió és a Duna World Rádió működik ennek jegyében.

Különleges színfolt a hazai, több mint 200 rádiót számláló kínálati palettán az egri székhellyel működő, Északkelet-Magyarországon fogható Szent István Rádió. A hazánk első katolikus rádiójaként indult műhely 2000-ben kezdte meg adását, azzal a céllal, hogy a kereszténység, a keresztény és egyetemes kultúra ügyét szolgálja. Seregély István egri érsek alapította, fenntartója Ternyák Csaba egri érsek.

Adódik a kérdés: hogyan is tudja a kultúrát közvetíteni, a kultúra ügyét szolgálni egy rádió? A hagyományos hírközlő funkció mellett a Szent István Rádió műsoraiban a szórakoztató jelleg mellett komoly szerepet kap a kultúra. Leghangsúlyosabban az irodalom jelenik meg. Mindennap jelentkezik a *Nap verse* című műsorszám, melyben az adott naphoz vagy ünnepkörhöz valamilyen módon kapcsolódó mű hangzik el, s a hallgatók megismerhetik az alkotó rövid életrajzát is. A *Beszélő Könyvek* sorozatban egy-egy irodalmi mű rádiós adaptációja hallgatható meg. A *Könyvtári barangolás* rövidebb lélegzetű alkotások válogatása. A lelkiségi irodalom fő keretét a *Legyetek szentek!* sorozat adja. Ehhez illeszkedik az az egyedülálló vállalkozás, mely Szent Fausztina

nővér teljes naplóját tárja a hallgatók elé. A *Könyv-jelző* című heti műsor a nyelvhelyesség ügyét szolgálva ad tanácsokat és ajánl olvasnivalót a hallgatóknak.

A gazdag irodalmi kínálatban többségében magyar szerzők szerepelnek. Az elhangzó anyagok meghatározó része saját gyártású produkció, s a helyi kultúra támogatása jegyében a térségben élő és tevékenykedő színművészek, előadók hangján szólalnak meg a művek. A többszáz órányi felvétel legjavából készült válogatást a közelmúltban kapta meg a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége, hogy tagjainak továbbítsa.

A kultúraközvetítés nem merül ki az irodalmi műsorokban, a Szent István Rádió zenei téren is igen változatos, gazdag palettát mutat fel, köztük olyan tematikus műsorokat, melyek egy-egy előadót, vagy korszakot, irányzatot mutatnak be részletesen. A könnyűzene terén a *Zene mesterei* és a *Hallgassuk együtt*! és a *Kapcsolj rá!* című összeállítások tartoznak ide. A *Nosztalgiázzunk Laci atyával* szignállal jelentkező műsor Széles László lőrinci plébános gazdag gyűjteményét adja közre, személyes történetek keretében. Az *Andante* a klasszikus zene, a *Neuma* az egyházi zene terén ad gazdag ismertetőt és mutat be zeneműveket. A *Népzenei kincsestár* hetente három alkalommal mutatja be egy-egy tájegység gazdag örökségét.

A Szent István Rádió sorozata, a *Múltunk pillérei* történelmi ismeretek gyarapítására szolgál, a *Tudományról-kultúráról* című összeállítás pedig a tudományos ismeretterjesztés jegyében készül. A kultúraközvetítéshez sorolhatjuk még a környezeti kultúrával, az épített környezettel foglalkozó műsorokat.

A Szent István Rádió elsődleges küldetése az alapító megfogalmazása szerint „mindenki üdvösségének szolgálata", így a keresztény kultúra, a katolikus tanítás hangsúlyos jelenléte nem szorul magyarázatra. Fontos tudni azonban, hogy mindez az evangelizáció – Ferenc pápa szavaival élve – nem térítés, hanem vonzás.

A szerkesztőségi munka, a műsorok készítése nem történhet elszigetelten, ehhez szükség van együttműködőkre és segítőkre. Fontos partner az Egri Hittudományi Főiskola és Érseki Papnevelő Intézet, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, a vételkörzetben tevékenykedő alkotócsoportok, közösségek, szakmai intézmények.

A technika fejlődésével és a szokások változásával összefüggésben sokan igyekeznek temetni a rádiózást, ezzel szemben megtapasztalható, hogy fellendülőben van a hangos tartalomkészítés. Csak éppen nem rádiónak hívják, hanem podcast néven ismert. A műsortovábbítás fontos helye lett az internet, mely a földfelszíni sugárzás korlátjait szünteti meg és fontos még említeni a telefonos alkalmazásokat, melyek a rádióhallgatás mellett más funkciókat is kínálnak a felhasználóknak. Mindent egybevetve: a rádiózást nem fenyegeti a megszűnés veszélye, a közvetítő csatornák változnak.

(A szerző a Szent István Rádió és Televízió igazgató-főszerkesztője)

Cs. Varga István

Álmodozó szerelem

Gárdonyi pályakezdő regénye könyv alakban

I.

Gárdonyi Géza *Álmodozó szerelem* című regénye devecseri tanítósága idején keletkezett. Saját írói hangját, mondandóját kereste – elődei és kortársai, főképpen Jókai példája nyomán –, pályakezdő, sajátos szemléletű, narrációjú és kompozíciójú regényében. Műve olyasféle, mint Vörösmartynál a *Zalán futása,* Goethénél *Az ifjú Werther szenvedései.* Több mint eklektikus eseményregény, több mint kalandregény. Ember- és sorsfelmutatásába belekomponálta a végtelent, a szakralitást is. Olyan tematikusan is szakrális textusok vannak benne, melyeknek szellemisége a későbbi remekművekben teljesedik ki, amelyeket a marxista irodalomtörténet-írás le- és kitagadott, jelenkorunk posztmodernsége pedig figyelemre sem méltat.

A szép kivitelű könyv Balázs Géza szöveggondozásával, 173 jegyzetével és iránymutató előszavával látott napvilágot – puha- és keménytáblás változatban is. A nyelvészprofesszor értékelése: „Az Álmodozó szerelem izgalmas, kedves, emlékezetes, szórakoztató élményt jelent, és ha engedjük, egyben fölemelő érzéseket kelt az emberben.”

Ezekről a „fölemelő érzésekről”, a regény legfontosabb, szakrális témaköreiről abban a szellemben szólok, amelyről a fülszövegben Keller Péter ír: „Gárdonyi tanítósága kezdetén átélt személyes élményeire épülő példabeszéd a lelki tökéletesedésről, aminek lényegét az érett író később a *Titkosnaplóban* így foglalja össze: „A szeretet mértéke: mennyit képes valaki valakiért szenvedni.”

Az író utóéletének 101. évében a teljesebb, hitelesebb és árnyaltabb Gárdonyi-kép kialakításához nélkülözhetetlen az életmű első regénynek, szakrális dimenziójának a vizsgálata. Az *Álmodozó szerelem* szakrális értékeiről most csak a teljesség igénye nélkül szólhatok. Értékfelmutató szemlélettel az alapkérdéseket fürkészem: a szerző hogyan viszonyul a tradícióhoz? – Igenli vagy tagadja a hagyományt? Elismeri-e az áteredő/eredendő/bűnt és következményeit? Mi a legfőbb célja? – „Közelebb, közelebb, Uram, hozzád...", vagy valami más? A milyen az író emberképe? kérdésre Gárdonyi definíciója: „Agyagedénybe zárt Isten-sugár". Miben látja az ember méltóságát? – Az ember istenkép-voltában. Hisz abban, hogy a Teremtő saját képére és hasonlatosságára alkotta az embert, méltósága ezért szent és sérthetetlen.

Minden igazi művészet szakrális. A regény a mindenség modellje – nemcsak a látható, hanem a láthatatlan világé is. Már a fiatal Gárdonyi a Jézus-eszményt, a metafizikai szférát, az érzékszerveink számára hozzáférhetetlent is érzékelhetővé igyekezett tenni. Ebben a titokfejtésben Ottlik Géza értelmezése iránymutató: „Ha műveinkben nincs benne Jézus, akkor semmi sincs benne" – „nem néven nevezve kell benne jelen lennie, hanem valóságosan. Ha (…) másként nem, hát, mint szomjúság, halhatatlan vágy, a szarvas kívánkozása a szép hűvös patakra."

Ad fontes kutatva kiderül: a „láthatatlan"-nak is a Szentírás a legfőbb forrása: „… nem az a fontos, amit lát az ember. Az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívében van." (Samuel első könyve 16, 7) Dante ragyogó definíciója a keresztény tanítás summája: „A hitben testet ölt a fő reményünk, / meglátjuk azt, mi másképpen láthatatlan." Saint-Exupéry ismert szállóigéje: „jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan."

Gárdonyi *Láthatatlan ember* című regényének a nyitányában erről lét-titokról beszél: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan." Az ősforrás Jézus: „a láthatatlan Isten képmása." (Vö. Jn 14, 9; Kol 1, 15) A titokfejtő igehely: „Aki bennem hisz, nem énbennem hisz, hanem abban, aki küldött engem. Aki engem lát, azt látja, aki küldött engem." (Jn 12, 44–46.)

II.

1881 nyarán, 18. születésnapján, anyja szőlősgyöröki házában – Benjamin Franklin példáját követve –, Gárdonyi megnevezi életideáljait, köztük a Jézus-eszményt. A 19 éves kántortanító Devecserben írta/komponálta a „Fel nagy örömre! című, méltán népszerű karácsonyi népénekét. Az offertóriumra (felajánlásra) szánt Karácsonyi énekének szövege és dallama is nagyszerű: „Mily ragyogó fény árad az

éjben! / Betlehem úszik fény özönében. / Égi csodának nyílt meg az ég! / Szent örömöt zeng angyali nép: / Megszületett a Jézus!" (*Néptanítók lapja,* 1887. Győr)

Az *Álmodozó szerelem*mel kapcsolatban Keller Péter hangsúlyozza: benne az ellentézisek révén is az egyes történetek pozitív kicsengésűvé válnak: „Ilona az Istent imádta. Sándor a lánykát." Pajándi Sándor megszökteti Ilonát, elvonulnak a rengetegbe. Zajlik az élet. Gyerekük születik, de meghal. Sándor szerzetes lesz, majd kilép a rendből, majd megnősül, csalódik, felszarvazzák, amiért gyilkolni akar. Amikor azonban újra találkozik Ilonával, együtt térdelnek le gyerekük sírhalmához. Közös imádságuk jutalma a kegyelem csodája. Kiesdik a kiengesztelődés kegyelmét. Együtt hagyják el a rengeteget. »Sándor Ilonával állt az oltár elé. A pap megáldja szerelmüket.«" (Keller Péter: „A Balaton az Isten költeménye" Gárdonyi Géza és a Balaton. *Magyar Múzsa,* 2023. március. 47–54)

A szakralitás/átragyogás szempontjából a regény egyik magaslati pontja, nemcsak látványszinten, hanem „misztériumos látásmód" szerint is: a szentmise empatikus, láttató erejű, pompás leírása, lelki élményének elbeszélése. A legszentebb Eucharisztia communio, Jézus misztikus teste által az ember megszentelése, liturgiája lélekemelő közösségi élmény: „Ha valami szépet, lélekemelőt akarsz látni, menj el egy vasárnapon a falusi templomba, s amit ott szemlélsz, amit ott hallasz és érzel, felülmúlja képzeletedet, üdítőleg hat lelkedre, s egy kedves emlékkel gazdagít." (…) „Sándor meghatottan engedte át magát a vallásos ténykedés eme hatásának, s égi érzelmekben ringatózva szemlélt és hallgatott." Isten jelenlétét nem látja, csupán sejti, érzi, lélekben ráébred nagyszerűségére.

A regény másik, szakrális csúcspontja a Miatyánk szépírói értelmezése. A legszentebb keresztény imádság az Újszövetségben található. Minden számottevő nyelvre lefordították. Tanítványait Jézus tanította erre az imádságra. (Máté 6. fejezet, 9.) Rövidebb változata Lukácsnál a 11. fejezet 2. versétől kezdődik. Szerte a világon, a latin nyelvű Miatyánk első két szava alapján, *Pater Noster* elnevezéssel illetik. Ismert az Oratio dominica, az Úr imádsága elnevezés is, a protestánsoknál „az Úrtól tanult imádság" is.

Mindkét evangéliumi forrás megszólítással vezeti be ezt az imádságot. Jézus így tanítja imádkozni tanítványait: »Ti tehát így imádkozzatok: Mi Atyánk, …«, illetve: »Amikor imádkoztok, ezt mondjátok: Atyánk, …« A minden keresztény imádság ősmintája, hét kérést tartalmaz. Az imádkozó hívő a Mennyei Atyához fordul. Jézus arra bátorít bennünket, hogy kérjük Istent, mert mennyei Atyánk, szeretetéből és jóságából fakadóan, mindent megad nekünk, ami a lelkünk javára, az üdvösséghez szükséges.

Az *Álmodozó szerelem*ben Gárdonyi Miatyánk-értelmezése tematikusan és spirituálisan is a szakralitás/ átragyogás mintapéldája:

„Tudjátok-e, mi a lélek szárnya? A miatyánk.

Mosolyogjatok, ti felvilágosodott ateisták, biggyesszetek ajkat, tévelygő szkeptikusok, ugord át a következő sorokat, majomősödre büszke, istenatyádat megtagadott darwinista; lapozd el te is, bájos hölgy vagy drága úr, ki nem tartozol a vallási buta sötétség vakjai közé!

Háromszázmillió ember rebegi el mindennap e gyönyörű költeményt, melyet tizenkilenc századdal ezelőtt alkotott az istenlelkű szerző. Ezt dadogja mindennap az ártatlan kisded; ezt sírja el a bűnbánó; ebben talál vigasztalást a sorsüldözött; ezzel ad hálát a boldog; ennek szavaival eszi kenyerét a koldus: ezt reszketi el a fonnyadt ajkú agg; ez a születés örömdala; a halál búcsúszava; ezzel kísérik az eltávozott lelket mennyei útján: ezzel könyörögnek érette. Ebben az egyszerű, rövid miatyánkban – melynek említésére a mai hitefogyott kor mosolyog – több gondolatremek van, mint a világ összes költőinek műveiben; több bölcsesség, mint az ó- és újkor minden filozófusának koponyájában; több tartalom, mint Ponson eseményzuhatagos *Rocamboléj*ában, és mint a pekingi, hatezer-százkilenc kötetes, »*Régi és újabb irodalom* című műben«. (Pierre Alexis de Ponson du Terrail (1829–1871) termékeny francia regényíró. Húsz év alatt 73 kötetet produkált. Ma őrá inkább csak a *Rocambole* kitalált karakterének megalkotójára emlékeznek.)

„Ó, bár mindenki tudna abban gyönyörködni! Bár mindenki értené az isteni bölcsesség csodás szavait; bár ne volnának olyanok, kik ez égi művet szajkóként darálják el, anélkül, hogy megemésztenék!

Mily szép már a megszólítás: »Mi atyánk!« Háromszázmillió lélek öleli át egymást testvérként e szóban, és szemeit a közös atyához emeli.

Az egyesült szívek magasztos hálával, örvendő dicsérettel és alázatos megtéréssel kívánják: »Szenteltessék a te neved!«

Az Isten-szerelemüdvétől mámoros lélek tovább időz az egyes gondolatoknál, boldogító megnyugvásra lel az édes Jézus ezen szavaiban:

»Legyen meg a te akaratod!« Ha az élet csapást csapásra halmoz, ha a szeretett kedves előttünk int búcsút az életnek; ha szívünk vérzik, és lelkünk őrjöng a vesztett kincsek fölött: »Legyen meg a te akaratod!«

Ha az isteni bölcsesség belátására bízzuk életünket, legalább azért esdünk (esedezünk) hogy a mindennapi kenyér ne hiányozzék asztalunkról.

Nem óhajtunk ragyogó kincseket, melyek vakító fénye káprázatba hozza a szemet, és melyeknek tompa csengése az ördög bűnre részegítő muzsikálása füleinkben; nem akarjuk a kincsféltő álmatlan éjeit virrasztani; nem vágyunk pompa és kényelem után, megelégszünk az egyszerű élettel, csak a mindennapi kenyeret adja meg az Úr.

És ha ezen szerény kérésünket teljesíti az ég, adjon hozzá nyugalmas szívet is, melyet nem terhel bűn, mely tiszta, mint a liliom. »Bocsásd meg a mi bűneinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek.«

Rettenetes ítélet a haragvóknak, átok azokra, akiknek bosszú forr szívükben, mert ezzel önmagát ítéli el az imádkozó; magára idézi az Isten büntető kezét; annyi, mintha átkot mondana önfejére.

Bocsáss meg, amint én megbocsátok! És ha szívemben a harag gyilok (tőr) után kiált: gyilkolj le mennyköveddel; ha kezem botot fog embertársamra: szárítsd el azt; ha nyelvem szitokkal veri bántóimat, némítsd el örökké, hisz magam mondom: bocsáss meg, amint én megbocsátok!

Hány ember fekszik le e szavakkal, anélkül, hogy észrevenné, miszerint ítéletet olvasott pihenni hajló fejére; és nem retteg, hogy föléje dől a ház!

Megbocsátunk tehát, és könnyebbülten sóhajtunk fel: »Ne vigy minket ezután a kísértetbe«, hogy szelíden élhessünk, mint a galambok; üdvözítő, édes szeretetben, mint az Isten gyermekeinek kell. Az égi Hatalmasság segítségét kérjük, hogy »minden gonosztól szabadítson meg minket«.

És mikor hálánkat leróttuk, kéréseinket elrebegtük, és lelkünk megkönnyebbült: rátesszük elmélkedésünkre a remény zöld mohájával ékített zárókövet, az ámen; a szelíd óhajtást: vajha úgy lenne!

Sándor sokáig elmélkedik így; folyton új és új szépségeket, szebbnél szebben ragyogó gondolatokat talál az istenszerző csodás alkotású munkájában, és lelkét édes ábrándokba ringatja a magasztos imádság.

Gondolatai egészen a felfoghatatlan Isten körül csoportosulnak; a föld eltűnik lábai alól; a körüle levő tárgyak mind elenyésznek; véghetetlen boldogság érzete ömlik idegein által – talán előíze az üdvözítő mennynek!

Öntudatlanul, hallgatja szívének szent dobogását, és úgy tetszik neki, mintha teste fogyna, oszlana, s végre éterszerű lénnyé alakulna át. A lámpa ég; Sándor sohasem érzett kéjjel szenderült el ott, az imazsámolyon. Boldogok, akik szeretik az Istent!"

A Miatyánk Gárdonyi-értelmezésének záró mondata szentírási boldogmondások szellemiségét, lelkiségét idézi. Későbbi elbeszélő művészetének egyik tudatos, izgalmas szemléleti sajátosságát már a fiatal író is remekül alkalmazza: „Semmit ki ne mondj, amit az olvasó maga kitalálhat." Az olvasó fantáziájával, fogalomtársító képességével, egy másik igehely asszociációjával könnyen kiegészíthető a „Boldogok, akik szeretik az Istent!": 'Azt pedig tudjuk, akik Istent szeretik, azoknak minden javukra válik, azoknak, akiket örök elhatározása szerint elhívott.'

Gárdonyi ifjúkori Miatyánk-értelmezése olyan jelentős szakrális nyom, textusa szerint tanúbizonyság, amelyen eljuthatunk a lényeghez. Az Isten-hívő író kiválóan ismerte, mélységesen értette a latin nyelvű katolikus liturgiát, szertartásokat, imádságokat, énekeket, a latin nyelvű Miatyánkot is: „Pater noster, qui es in coelis, …" A Miatyánk csodálatos invokáció, meghitt megszólítás: Pater noster.

III.

Tanulságos összehasonlító lehetőség a ferences lelkületű Gárdonyi interpretációjának és Assisi Szent Ferenc Miatyánk-értelmezésének összevetése:

„Ó, szentséges Atyánk, teremtőnk, megváltónk, vigasztalónk és Üdvözítőnk! Aki a mennyekben vagy: Az angyalokban és a szentekben; te világosítod meg őket tudásukban, mert te vagy, Uram, a fényesség; te gyújtasz szeretetre, mert te vagy, Uram, a szeretet; te töltöd el őket bentlakásod által boldogsággal, mert te vagy, Uram, a legfőbb jó, az örök, akitől minden jó ered s aki nélkül semmi jó nincsen.

Szenteltessék meg a neved: ragyogjon föl bennünk a te ismereted, hogy felismerjük, milyen a te jótéteményeid szélessége, ígéreted hosszúsága, fönséged magassága és ítéleteid mélysége.

Jöjjön el a te országod: hogy te uralkodjál bennünk kegyelmeddel és vezess bennünket a te országodba, ahol színed látása homálytalan, szereteted tökéletes, barátságod boldogságot árasztó, élvezésed örökkétartó.

Legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is: hogy teljes szívünkből szeressünk téged és szüntelenül reád gondoljunk, hogy teljes lelkünkből mindig utánad sóvárogjunk, hogy teljes elménkből minden szándékunkat feléd irányozzuk és mindenben a te tiszteletedet keressük, s hogy végül minden erőnkből, minden képességünket, lelkünk és testünk minden rezdülését a te szereteted szolgálatára fordítsuk és semmi másra, felebarátainkat úgy szeressük, mint önmagunkat, erőnkhöz képest iparkodjunk mindenkit szeretetedre gyullasztani, mások szerencséjén nem kevésbé örülni, mint a magunkén, szerencsétlenségükben pedig részvéttel lenni irántuk, és senkit meg nem bántani.

Mindennapi kenyerünket: add meg nekünk ma: a te szerelmes Fiadat, a mi Urunk, Jézus Krisztust, annak a szeretetnek emlékezetére, megértésére és tiszteletére, melylyel irántunk viseltetett, és azokéra, amiket érettünk mondott, tett és szenvedett.

És bocsásd meg vétkeinket: a te kibeszélhetetlen irgalmasságodért, Szerelmes Fiad szenvedésének erejéből, s a Boldogságos Szűz és minden választottak érdeméért és közbenjárására.

Miképpen mi is megbocsájtunk az ellenünk vétkezőknek: és ha nem bocsátunk meg valamit egészen, add, Uram, hogy teljesen megbocsássunk; add, hogy az ellenséget igazán szeressük s érettük nálad buzgón közbenjárjunk, senkinek rosszért rosszal ne fizessünk, s azon legyünk, hogy benned mindenkinek hasznára lehessünk.

És ne vigy minket kísértésbe: se burkoltba, se nyilvánvalóba, se váratlanba, se tartósba.

De szabadíts meg a gonosztól: a múlttól, a jelentől és a jövendőtől. Ámen!"

Gárdonyi és Assisi Szent Ferenc Miatyánk-értelmezése egyaránt megragadó, erőteljesen meggyőző. A köztük lévő különbséget egy ismert analógiával érzé-

keltethetjük: Képes Géza kiváló fordításában Assisi Szent Ferenc Naphimnuszát pódiumon is nagyszerűen lehet szavalni, elmondani, Sík Sándor fordítását pedig imádkozni is lehet.

IV.

Ferenc pápa Miatyánk interpretációja magyarul is megjelent. (*Mi Atyánk.* Jezsuita Kiadó, 2019) Főképpen három kiemelt textust, létfontosságú kérést értelmez, világít meg, amelyek alapvető emberi, testi-lelki szükségleteinkre vonatkoznak: a kenyérre, a megbocsátásra és Isten segítségére a kísértések idején. Létfontosságú megállapítások: „Nem élhetünk kenyér nélkül, nem élhetünk bocsánat nélkül, és nem élhetünk a kísértések során kapott isteni segítség nélkül." A kenyér, amelyet Jézus szava nyomán kérünk, „nem a fölösleges eledel, hanem a szükséges kenyér".

Megbocsátást kérünk és kapunk Istentől, amely bennünket testvéri kiengesztelődésre kötelez, mert „Isten végtelen irgalmából bocsánatot nyert bűnösök vagyunk". Aki ezt érzi, az képes a megbocsátás, a kiengesztelődés gesztusára. A „De szabadíts meg a gonosztól" kérésről Márai Sándor azt vallja: ez az egyetlen kérés a Miatyánkban, amelynek teljesítéséhez kevés a magunk ereje. Ferenc pápa pedig azt hangsúlyozza: a gonosz a Sátán, aki szerfölött ravasz, ezért vele szemben az egyetlen követendő magatartásra Jézus adott példát: „Távozz tőlem, Sátán!"

Gárdonyi élet és halál együtt mérendő kérdéskörét vizsgálja az Útra-készülődés című, összegező érvényű költeményében, amelyet 1901. december 27-én dátumozott. Azt vallja, neki a hit jelenti a lelki békességet, a végső megnyugvást: „Miatyánk Isten, mindenkinek Atyja, / kihez hajlunk, mint a fű a Nap felé (…) a halál nékem nem fekete börtön, (…) / egy ajtó bezárul itt lenn a földön, s egy ajtó kinyílik ott fenn az égen, – / egy / ez a halál."

A Miatyánknak számos tanulságos, magyar átirata ismert. Közülük emelkedik ki Reviczky Gyula *Miatyánk,* Wass Albert *Magyar Miatyánk* című átköltése.

V.

Sík Sándor szerint Gárdonyi számára „az írás szent hivatás, embertestvéri szolgálat". Ezt bizonyítja a szépen induló, de valami bűnügyet sejtető *Szunyoghy miatyánkja* is, amely filozófiai szemléletében következetes tézisregény. (Címébe iktatva, közszói értelmében szerepel a „miatyánk".) A főszereplő Szunyoghy Dániel jellemrajza, lélekábrázolása, sorsának társadalmi beágyazottsága nagyszerű. Gárdonyit egy napilap gyászhíre késztette írásra. A döbbenetes, tragikus hírre fo-

lyóírásos naplójában reflektál: „1913. július 8. A pozsonyi temetőben egy fiatalembert találtak. Pisztoly hevert mellette. A mellén seb. Mellette egy könyvem, s rajta ceruzával ez a jegyzet: Ez a könyv csaknem visszatartott az öngyilkosságtól…" (Az 1907-ben megjelent *Átkozott józanság* a lelki mélységeket láttató, megrendítő hatású regény, kivételes rangú alkotás.)

Gárdonyi elhatározta: olyan könyvet ír, amely az embereket valóban visszariasztja a halálba meneküléstől, attól, hogy az elkeseredetteket a gondolataik, félelmeik, a jövő rosszabbik arcát felidéző rémképeik halálba hajszolják. 1913. július 8-án olvasta a hírt, december 3-ára elkészült a *Szunyoghy miatyánkja* letisztázott kézirata. Naplóbejegyzése szerint elérte célját: „Hogy valóban megerősítettem a könyvemmel sok embert az ingadozásban, a nekem írt levelek bizonyítják."

Szunyoghy élete pokoljárás. Fordulatos életét, két házasságának történetét szinte a kívülálló szenvtelenségével meséli el a detektívnek. Hitvallása („miatyánkja") az élet a forgandó szerencsén alapul: „Új kapcsolatokat kell keresnünk az élettel, barátom. (…) Találunk. Mindig találunk. Ha felhős is az ég valameddig, egyszer csak mégis megérkezik a nap megint, s meghozza a maga sugarait." Szunyoghy életigenlő, humanista meglátása szerint az egészséges és szeretetteljes élet alapja a racionális életszemlélet, amelynek a lényege: az életben semmit nem szabad túl komolyan venni, csak azt, ami boldoggá tesz. (Gárdonyi József: *Az élő Gárdonyi II.* Dante Kiadó, Budapest, 1934, 209–214.)

Epilógus

Gárdonyi az emberélet útjának felén „sötétlő erdőbe" jutott: „A Pokol kapujától kerültem az Isten közelébe: az egri sánc tetejére". Megszenvedte rossz házasságát, átélte hit és hitetlenség létdilemmáját, de végül súlyos válságait leküzdve megtalálta, akit keresett. Egerbe hívta édesanyját, nemes Nagy Teréziát. Maga köré gyűjtötte gyermekeit. Válását jogilag, egyházjogilag is rendezte… Tordai Ányos tudós, ciszterci szerzetestanár megállapítása iránymutató: Gárdonyinak „Eger a megtérést és a megérést" jelentette. Megtalálta másfél évtizedes házassága önemésztő fájdalmaira a gyógyírt, megtalálta önmagát, megkapta a tehetség kegyelmét.

Gárdonyi első regénye részben már előlegezi Ravasz László megállapításának igazságát: „Ő az első magyar szépíró, aki a hitét és éppen a maga hitét: benső, meleg, gyermeteg katolicizmusát beleviszi az irodalomba." (R. L.: Gárdonyi Géza. Székfoglaló. *Kisfaludy-Társaság évlapjai.* LVI. k. 108.) Gárdonyi életében a rossz házasság belső meghasonlást okozott, amely elidegenítette az Egyháztól is. Túljutva élete nagy krízisén, megvallja. „Én pápista embernek születtem és szeretem is az én minden művészettel ékes, pompás vallásomat."

Az *Álmodozó szerelem* szentmise elbeszélésétől, a Miatyánk-értelmezésétől rögös út vezetett Gárdonyi életében az *Isten rabjai* című remekműig, és tovább. Sík Sándor szerint: „Katolikus maradt nemcsak etikájában, hanem a vallási érzésnek, áhítatának színezetében, hangulatában, gyengéd miszticizmusában is. Nincs magyar író, az egyházi renden lévők között sem, akinek költészetében oly mély átérzéssel, oly bensőséges, harmatos gyöngédséggel jutna szóhoz pl. a Mária-kultusz", mint Gárdonyinál. Ennek bizonyítékai: *Az én falum* kötetben a Roráté; *A fűzfalevél, nyárfalevél* kötetben az Esti harangszó, a legszebb pedig az Útra-készülés, amely találóan szép és emlékezetes Mária-akkorddal végződik. A költő a halála után, május közepén, szeretne visszatérni a földre: „S ha jő az éj, s én újra visszatérek, / egynéhány szál gyöngyvirágot letépek, / és felviszem a csillagfényes égbe. / Megkeresem a Jézus Anyját véle. / A Jézus Anyját, kinek képei / oly búsak lenn és olyan szenvedők! / Hadd lássam egyszer mosolyogni őt!"

A lelki-testi szenvedés mélységeit megjárt Gárdonyi életében és művészetében is összetartozik élet és irodalom, amint a cogito és a doleo is. A *Titkosnaplóban* írja: „Ma világosodtam rá arra az óriás igazságra, hogy a szeretet mértéke a szenvedés, és hogy minden elbeszélő műnek ezen fordul az értéke s érdekessége. Óriási igazság: a szeretet mértéke a szenvedés, és hogy minden elbeszélő műnek ezen fordul az értéke s érdekessége. A szeretet: áldozat. Tárd fel a köznapi élet szépségeit! Minden szép, amit szeretettel néz bárkinek a szeme. Az ideál: szeretettel néző valóság. Műved csak annyira érték, amennyi benne az új, az értékes új, amit még előtted senki meg nem mondott, mert nem tudott. Új karakter, új érzés, új látás stb. És még azon túl is: a műved annyit ér, amennyi szeretet van benne valaki vagy valami iránt."

A cogito mellett az eddigieknél is jobban figyelembe kell vennünk a doleo jelentőségét. Ma már többet tudunk Arany epeköveiről, Tompa szívbetegségéről, Ady vérvirágos betegségéről, Móra „fejedelmi sárgaságáról", Babits gégerák miatti elnémulásairól, Kosztolányi ínyrák okozta szájüregi rákbetegségéről, Tóth Árpád végzetes tüdővészéről, Csáth tragikus szenvedélybetegségéről…

Gárdonyi saját tervezésű, égre nyitott alkotóműhelyt, csendjében szellemi kilátót épített. Megélte az Arany János-i „független nyugalmat / Melyben a dal megfoganhat." Elérte a lelki békességet, csendességet. Beteljesítette életművét, mindazt, amit benne a tehetség kegyelme elkezdett. Élete, alkotóműhelye szakrális létrendezésre épült, létharmónián alapult. Felelősségtudattal, következetességgel sáfárkodott talentumaival.

Önjellemző vallomása: „szép könyvet írni a legszebb munka, szép könyvet olvasni a legszebb gyönyörűség". Varga Zita egri könyvtáros írja: Egerben 'könyvek közé illeszkedve teremtett magának jövőt'. A valaha tízezer példányosra becsült könyvtára a „Gárdonyi Géza Emlékmúzeum" feliratú körpecséttel és a leltá-

ri számmal ellátott 3628 művet őriz – ma már csak 4903 darab kötetben… 48 tárgykörből 32 különböző nyelven találhatók könyvek, folyóiratok. Holtig tanuló bibliofilként, író-gondolkodóként hatalmas, sokrétű műveltségéhez, műveihez hét nyelven tájékozódva gyűjtött forrásanyagot.

Bródy Sándor egyszer megkérdezte egri barátjától: „Mi az élet értelme?" Gárdonyi ezt válaszolta: „– Az életnek egy célja van: hogy az ember lélekben megtisztulva örökre megpihenjen Szűz Mária zsámolyánál." Bródy újabb kérdésére, „Görém! És te hiszel benne?" – ezt felelte: „– Nemcsak hiszek benne. Látom, érzem, mindig feléje repdesek".

Gárdonyi *Írás a Bibliába* című verse poétikus hitvallás. A szentkönyv olvasása visszahozta gyermekkorának hitét. A Szentírás: „a könyvek könyve / (…) Isten szíve dobog benne". Az *Egri csillagok,* az *Isten rabjai, Az öreg tekintetes* stb. írója, könyves számvetésében felsorolja a gondolkodására, művészetére hatást gyakorolt legfontosabb könyveket. Konklúziója testamentum érvényű rendelkezést is tartalmaz: „Ezek mellett persze, más könyvek is hatottak rám. De olyan könyv, amelyet többször is elolvasok, csak egy van az Újtestamentum. Minden nap olvasok belőle már több húsz événél. Mindig ott van az éjjeli asztalomon. A koporsómban is ez legyen a szívemen."

Megjelent a Présház (2023. július 3.) és a Gondola hírportálon (2023. július 4.)

Bérczessy András

A pátriárka

(Könyv Pyrker János László egri pátriárka-érsek életének kalandos eseményeiről)

Történetek egy főpapról

(Megjelent *A pártiárka* című könyv Pyrker János László egri pátriárka-érsek életéről)

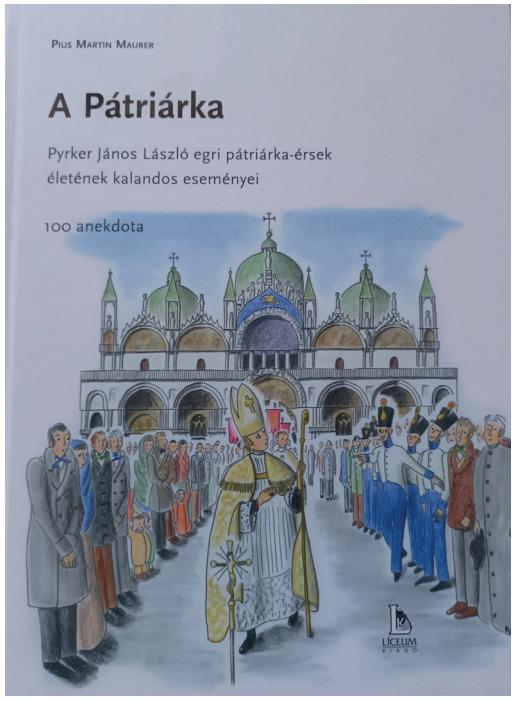

Az Egri Érseki Palota Turisztikai Látogatóközpont egyik érdekes része az az installáció, ahol a főpapok hétköznapi életébe lehet betekinteni: láthatunk hálószobát, dolgozószobát, ruhadarabokat, könyveket, személyes tárgyakat és megcsodálhatjuk az érseki magánkápolnát. Az embert valamilyen belső vágy vezeti olykor, hogy megismerje mások életét, különösen igaz ez akkor, ha egy ismert, híres személyiségről van szó. Korunkban erre épít a bulvár műfaja, régebben jóval ízlésesebb és mértéktartóbb stílusban kaptak információkat az emberek az előkelőségek mindennapjairól a korabeli krónikások, világutazók leírásaiból.

Nemrég látott napvilágot a Líceum Kiadó gondozásában *A pártiárka – Pyrker János László egri pátriárka-érsek életének kalandos eseményei* címmel egy száz anekdotát felsorakoztató kötet, mely az Egri Főegyházmegye nagyformátumú főpásztorának kora ifjúságától kezdve egészen haláláig mutat be tanulságos és nem utolsó sorban igen szórakoztató történeteket.

Pyrker János Lászlót a várost, az egyházmegyét formáló nagytekintélyű főpapként tartjuk számon, életműve máig meghatározza Eger arculatát: bazilika építtetőjeként, az Egri Érseki Tanítóképző alapítójaként maradandót alkotott, s nevéhez

kötődik az egri vár kultuszának megteremtése és még hosszasan lehetne sorolni, mi minden őrzi keze nyomát, s hogyan él köztünk szellemisége.

S éppen ezért különleges e mű, mely közel hozza hozzánk a pátriárka érseket, s úgy mutatja be emberi arcát, hogy cseppet sem csorbítja tekintélyét. A történeteket olvasva megtudhatjuk, miért akart katona lenni, hogyan lobbant szerelemre. Az anekdotákból egy klasszikus kalandregény áll össze előttünk: rablókkal, utazásokkal, nélkülözéssel, s követhetjük, hogyan vezet útja a papi hivatás, a szerzetesség felé. Az életpálya bemutatása során felsejlik, milyen lelkes természetjáró volt, s szenvedélyesen szerette a költészetet, az irodalmat, a képzőművészetet, rajongott a tudományért. Főpásztorként atyai szeretettel gondoskodott a reábízottakról.

Pyrker János László örökségét Velencében és Egerben is számon tartják és életének korábbi fontos színhelyein, Lilienfeldben és Szepesváralján él kultusza.

Ez a kiadás Ternyák Csaba egri érsek kérésére jelent meg, a nagy elől előtt tisztelegve Pyrker János László pártiárka-érsek születésének 250., halálának 175. évfordulóján. A kötet szerzője főtisztelendő Pius Martin Maurer lilienfeldi ciszterci apát, aki Pyrker érsek önéletrajzi írása alapján válogatta össze és fűzte egybe a történeteket, melyeket Maria Gröbl illusztrált.

Várbejárat, Eger *(fotó: Gergely Gábor)*

Kárpátiné Ézsiás Edit

„Keresem a fényt, / tenyered melegén / az imádkozó szót, / lelkembe hitet oltót.”

Búcsú Csatáné Bartha Irénkétől (1941–2023)

Tisztelt Gyászolók!
Drága Irénke!

Fájó szívvel, mély megrendüléssel szólítalak meg, mert a számos megpróbáltatás dacára, amiben életed során részed volt, a mindig derűt, életszeretetet sugárzó, kedves lényed van mellettem, az a csodálatos képességű ember, aki embertársai felé mindig igaz érdeklődéssel, szeretettel fordult és tárt karokkal ölelt át minden tettetés nélkül. Megtalálni az utat a lelkekhez, nemes, de nagyon nehéz feladat, talán a legtöbb, amit ember elérhet, de Neked tanárként, költőként és nem utolsó sorban emberként maradéktalanul sikerült.

Te magad úgy fogalmaztál erről:

„A kisebbségi sorsból és saját életutamból fakadó nehézségek ódiumai hiába próbáltak lehúzni a mélybe, én mindig fény felé tartom a lelkem, hiszem, hogy a fény – árnyék, a jó és a gonosz harcából végül mindig a fény, a remény, a jóságba vetett hit kerül ki győztesen. Ebben a hitemben megerősítenek a nagy elődök életigenlő példái, és a krisztusi alázat magasztos példázata.”

És ahogyan a *Credóm* című versedben csodálatosan megvallottad:

„Hiszem az ég kékjét,
a Nap ragyogását,
romok alatt is virág fakadását,
a szeretet csodatevő varázsát,
ősi törvényeink mindenhatóságát,
Hiszem forrásaink megszentelt erejét,
szavak bátorságát, dalainkban a fényt,
táncaink virtusát, templomaink csendjét,
a Héthavas ormán Isten közelségét,
Hiszem a mesék, mondák igazságvágyát,
a világ világosságát,
csillagszemű népem élni akarását.”

Ezt a tántoríthatatlan hitet nemcsak verseiddel adtad át, de érezhettük minden Veled való találkozásban, a belőled áradó fény bennünket is jótékonyan táplált, ahová Te megérkeztél, kisütött a nap, a ború derűre változott, a csüggedés lelkesedésbe csapott át…

Mi, személyesen a 2000-es évek elején találkoztunk, amikor már a Lenkey János Gimnáziumból ugyan nyugalomba vonultál, ám a tanítástól sohasem, és lobogó tüzed az alkotó munkában és a művészeti, irodalmi élet tevékenységeinek aktív segítésében teljesedett ki.

Szülőföldeden, Erdélyben és Magyarországon egyaránt mindig szükségét érezted a közösséghez tartozásnak, a bárhol, bármikor való segítségnyújtásnak. Biztosan csak hiányosan sorolom, de tudom, hogy aktív tagja voltál a Wesselényi Miklós Alapítványnak, a Sütő András Baráti Egyesületnek, az Egri Civil Kerekasztal Fórumnak, az egri Dsida Jenő Baráti Körnek, a Kálnoky László Egyesületnek és utoljára említem közös tevékenységünk színterét, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Heves Megyei Tagozatát, ahol hosszú éveken át a Szépírói Tagozat vezetőjeként motorja voltál a közös irodalomszervező, népszerűsítő tevékenységeinknek. Öröm volt Veled együtt szorgoskodni, jó ügyek mellett bábáskodni!

Számos költőtársat bátorítottál, mutattál be a közönségnek, nagy hozzáértéssel, empátiával írtál alkotásaikról recenziókat, fáradhatatlanul ápoltad és építettél kiváló kapcsolatokat más megyék irodalmi társaságaival, tartottál irodalmi előadásokat, állítottál össze kulturális műsorokat lakóhelyeden, Ostoroson és Egerben egyaránt. Szakértelemmel és biztató együttérzéssel zsűriztél vers- és prózamondó versenyeken, és soha nem szűntél meg folyamatosan érdeklődéssel kísérni pályatársaid munkáit, kötetbemutatóit, nem múlhatott el irodalmi rendezvény Nélküled.

Még a korral járó utazási nehézségek sem tántoríthattak el attól, hogy eleget tegyél egy-egy kedves távoli meghívásnak, ha az, akár saját, akár más, tisztelt írótárs legújabb kötetének bemutatására szólt, legyen az Kecskeméten, Miskolcon, Gyergyócsomafalván, Béla szülőfalujában, a Borsos Miklós Emlékházban vagy éppen Szarvaskőben, a Csipkebogyó fesztiválok írósátrában, amit nagy örömünkre sohasem utasítottál vissza, s jókedvvel dedikáltál, boldogan beszélgettél a betérő vendégekkel.

Alig 2-3 hete, hogy a Bródy Sándor Könyvtárban, kedvenc irodalmi törzshelyeden Szíki Károly Gárdonyi-emlékestjén drága pároddal, Bélával az idős Ábel és Eszter párbeszédét jelenítetted meg érzékletesen, s az est után kedvesen beinvitáltál új egri otthonotokba, ahol minden szeglet a lélekben és tárgyakban őrzött erdélyi hazát idézte, s ahol együtt terveztük a legközelebbi találkozásunkat… Nem lett legközelebb, most már azt az erdélyi ízekkel teli látogatást tartom meg utolsó, de nagyon erőteljes emlékként örökre…

Irénkével beszélgetve, mindig azt érezhettük, ide, közénk tartozik, mert hozta magával az otthon melegét, s bárhová érkezett, meg volt benne az erő, hogy újra teremtse.

Csak amikor Irénke verseit olvassuk, tárul fel előttünk az a távoli otthon, minden kincsével, fájdalmával, szépségével, mert költeményei ott gyökereznek az erdélyi tájban, Irénke gyermek- és ifjúkorának mese-, monda- és életélményeiben.

Nagyon hosszú utat tett meg az időben és a térben is, hogy mára nem csak az egri, de az országos irodalmi élet megbecsült alkotója legyen.

Székelyföld szülöttje, Makfalva a szülőfaluja, Erdőszentgyörgyhöz kötötték a gimnáziumi évek, Kolozsvárhoz a Babeş–Bolyai Egyetemen szerzett diplomája, Korondhoz a gimnáziumi tanítás évei, gyermekei születése és a mi városunkhoz a művészi, költői kiteljesedés időszaka.

Első versei még az egyetemi időszakból valók, de a 90-es években egyre másra gyarapodott számuk, s az ezredforduló után pedig már szakfolyóiratok, antológiák (*A vers, Alföldi paletta, Hazanéző, Erdélyi toll* stb.) közölték rendszeresen írásait, az egri *Agria* művészeti, irodalmi folyóiratnak állandó, megbecsült szerzője volt. Saját vallomása szerint, egyetlen napja sem telt el versírás nélkül.

Így nyilatkozott erről:

„Verseim a modern törekvéseket és a balladát egyesítő dalok, sajátos virágénekek, pillanatképeket örökítenek meg a tünedező félben lévő székely világból, féltő gonddal mentve át az utódoknak a fehér falú házak lelkének tisztaságát, az öreg, muskátlis tornácok mosolyát, a hazaváró székely kapuk tártkarú szeretetét, hitét, öreg utcákat, barázdált arcokat, s a dombok szelíd homlokára pacsírta éneknek felcsillantott Reményt."

„Magyarnak születtem, és vállalom a székely magyarok könnycseppes örökségét, népem megalázásokkal, megpróbáltatásokkal teli sorsát, nemesveretű hagyományait, zivataros történelmét. Bár a sok szépség mellett sok szomorúság patinásítja ezt az örökséget, én mégis erről a sorsról is akarok szólni verseimben hitelesen, a legnagyobb tisztelet és szeretet hangján."

Első verseskötetének – melyet 2008-ban ismerhettünk meg –, az *Otthonízű szavak*nak nem is adhatott volna igazabb címet. Az elsőt aztán gyors egymásutánban követték az újabb kötetek, a *Gyökerek éneke*, a *Csillagőrző csoda erdő,* a *Vissza a forráshoz*, a *Virág nyíljon, fény nevessen, Évgyűrűk, sorsszeletek* versgyűjteményei.

Fülöp Lajos irodalomtörténész írta róla:

„… magában hordozza a székely lélek érzékeny rezdüléseit, a sok fájdalmat és megpróbáltatást. Költészete is ennek a világnak az élményanyagából építkezik, bensőséges, otthonízű líraisággal.

Ő ugyanis nem pusztán költő, hanem erdélyi költő, az erdélyiség (táj, történelem, hagyomány, világlátás, lelkiség) megszólaltatója, ugyanúgy, mint otthoni

sorstársai. Ez az irodalom persze nem elkülönülő képződmény, hanem szerves része a nemzeti irodalomnak, olyan kiágazás, amely a maga sajátos színeivel gazdagítja az egyetemes magyar kultúrát."

Cseh Károly, a szeretett, nagyra becsült költőtárs és jó barát – aki már sajnos 10 éve nem lehet közöttük – pedig így fogalmazott:

„Mintha egy hatalmas szem fókuszában élne minden, gyönyörű oltalomban, a szülőtáj, Erdély földje ez, Makfalva, a Kis-Küküllő, a Maros menti bölcsőhely és környéke. Irénke életerejét nyeri ebből a bibliás földből, a csodaszarvas, a Nap és a Hold, az ősök titokzatos útját járva, erőt és fényt sugározva az olvasónak is verseivel… Milyen nehéz lehetett ebből a közösségteremtő, tártkarú szeretettel haza váró közösségből kiválnia, hogy a költöző madár sorsát válassza végérvényesen, s ahogyan vallja: madarak röptével mérje idejét."

S végül egy másik kedves költőbarát, Szíki Károly tegnap, a *Présház* folyóiratban megjelent, Irénke székelységben gyökerező, érzékeny lelkét gyönyörűen felmutató, szabad verses nekrológjának utolsó sorait idézem:

„Életének utolsó fejezetében nem a függöny legördülés előtti, hanem éppen az új felvonás, az indulás lélekemelő képeihez tért vissza, oda, mikor víziójában angyalszárnyak mozdultak. Ünnepi lázban égett mindhalálig, de saját-sajátos haláláról sosem esett szó, mert elrejtette, helyette csak ünnepi fényekről, sziporkázó szaloncukrokról, fénylő ragyogásról beszélt, hol a béke pillanatai ülik meg az öreg-örök tornácokat, honnan elbűvölő a sirálytánc, a virágvasárnapi derű.

Örömóda? Remény? Könyörgés? Boldogító talány?… Mi volt az élete? Mindegy! Minden volt. Jogunk van a tavaszünnephez, de már magunkban, nélküle. Hogy ne érezzük a magányt, kezünkbe adja a citerát, az ősi hangszert. Mert vissza őseinkhez, kapaszkodni az ő reményébe!

Önálló mű lett az élete, amiben bemutatta magát. Könnyen olvasható, nehezen letehető költőnő volt, akit újra és mégis: tovább lapozgatunk! Mert valami megmaradt, kézzel foghatóan itt maradt."

Saját szavaidat teszem hozzá az *Őrized* című versedből*:*

„Őrzi varázsodat minden mozdulat,
örökre megőriz minden ritka pillanat
ezer színben és ezer alakban,
minden mosolyban és minden fájdalomban,
jelen vagy minden rejtélyes ragyogásban."

Csodálatos költeményeidben örökre velünk maradsz, de kedves, barátságos, érzékeny lényed nagyon fog hiányozni! A Teremtő vezessen lépteiden, Drága Irénke! Nyugodj békében!

Elhangzott 2023. március 6-án Egerben, a Hatvani temetőben

CSATÁNÉ BARTHA IRÉNKE
Látomás

Látod, avarba hulló
levelek felett
állnak imádkozva a fák,
amikor a lemenő nap
fonyaszedővel még
összekotorja maradék parazsát.

Gyere, kedves mellém,
homlokodra búzából
színarany koszorút kötök,
hogy legyen társad a fény,
mert így az elmúlás sötét
árnyéka sem riaszt.

CSATÁNÉ BARTHA IRÉNKE
Emlékek tájain

Emlékeim tiszta aranyát őrzöm,
vadméh – elszántsággal,
cseppenként összeszedegetve,
fényei bennem élnek,
őrzöm nemcsak magamnak,
de rátestálom örököseimre.

Tekintetem réveteg arra téved,
hol, mint búcsúzó szeretők,
értem is könnyeket,
párállnak a dombtetők…

Lelkemben tétova vigasz ébred:
tücsök cirpel, cinkeének,
gyümölcsét kihordja az ág,
hiába szökik előlem a csalfa idő,
a csend méltósága egyre nő,
s, én hallom a gyökerek dalát.

Emlékek tájain legeltetem szívem,
hol kapanyélhez
kérgesült tenyerek cirógattak,
szalmakalapos nyarak dédelgettek,

s, míg nyűtt barázdák szántotta időben
állok egy mosolygó szivárvány alatt,
harcsabajszú nagyapák bibliás hitébe
a dombon kopjafák kapaszkodnak…

Emlékeim tiszta aranyát
tűzön - vízen át menekítem,
belepólyálom székelységem,
úgy féltem, mint fényre szomjas fák
zivatarok idején a cseperedő csemetéket.

G. Komoróczy Emőke

A XVI. századi „egyházdoktorok”

E viharos történelmi idők egyik fontos vallásmegújító személyisége volt a spanyol *Loyola* városában született *Szt. Ignác* (1491–1556); aki 26 évesen maga is kardot rántott a franciák ellen; de súlyosan megsebesülvén, élete is veszélybe került. A kórházban, ahol apácák ápolták, a szentek életéről szóló könyveket adtak a kezébe – s őt eltöltötte a belső béke: miért is ne lehetne ő is szent? A sok szenvedés egyre közelebb vitte Istenhez: Szent Péterhez könyörgött, hogy járjon közbe gyógyulásáért. Meggyónt, megáldozott, s jobban lett. Felgyógyultával Istent helyezte élete középpontjába; zarándokútra indult, s életgyónást végzett; majd Manrézába ment (spanyol lelkigyakorlatos ház), s a betegeket, szegényeket kezdte látogatni; gyerekeket tanított hittanra. Egy alkalommal a szentmisén az egész oltárt beborító különleges Fényt látott – ekkor ismerte fel, hogy az Oltáriszentség: a legnagyobb ajándék az Úrtól; s elhatározta, hogy imádásának szenteli egész életét. Szigorú böjtölésben, vezeklésben, remeteségben töltve egy esztendőt, lelkigyakorlatos könyvén dolgozott; amely aztán csakhamar elterjedt az egész világon (mindmáig sikerrel használják, nemcsak a szerzetesek, hanem komolyabb önismeretre vágyó laikusok is). Alapeszméje: a világ két, egymással küzdő táborra oszlik – szabad akaratunkkal, teljes felelősségünkkel döntenünk kell, hogy melyikhez (Istenéhez, avagy Luciferéhez) akarunk-e tartozni (halálunk után azt kapjuk, amit választottunk). Beszél a Pokolról, a Mennyországról és Jézus életéről; s hangsúlyozza: Istennek hálával tartozunk, hogy gyónhatunk, megtisztulhatunk a bűneinktől, s magunkhoz vehetjük Jézus szent testét.

Mivel szellemi tapasztalatait másoknak is továbbadta, a spanyol inkvizíció szemében „gyanús” lett, megvizsgálták tanait. Perbe nem fogták, csupán azt tanácsolták neki: végezze el a teológiát, szenteltesse pappá magát, s akkor majd taníthat. Ignác tehát Párizsba ment, s a Sorbonne-on talált hat férfit, akik hozzá hasonlóan gondolkodtak (egyikük, Fáber Péter már pap volt); s szent esküvéssel megalapították *Jézus Társaságát*. Szegénységi-tisztasági-engedelmességi fogadalmat tettek az Oltáriszentség előtt. A párizsi egyetem erősen „konzervatív” tanítási metódusát nem kedvelték, elutasították a skolasztikát; de a ferences és bencés kolostorokban sokan tanították az újteológiát; a Társaság tagjai tehát sűrűbben látogatták eme kolostorokat, mint a Sorbonne teológiai fakultását. Ignác így erőteljesen kiállt a mindennapi szentáldozás védelmében, az első keresztényekre hivatkozva; s végül is mind a hatan pappá szenteltették magukat és a pápa rendelkezésére bízták további sorsukat (vö.: Nemes Ödön SJ: *IMA és ÉLET.* Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest, 2002. – Szt. Ignác lelkigyakorlatos könyvéről).

Ignácot Velencében szentelték pappá (1537); s 1538 karácsonyán mutatta be első szentmiséjét. Két év múlva a pápa megadta a megerősítést a rendi közösség megalapításához. Egyesületet hoztak létre az Oltáriszentség tiszteletére; a mindennapos szemlélődő imát és szentáldozást helyezve előtérbe. A szabályokat is lefektették, s ettől kezdve használhatták a Jézus Társasága (Jezsuita Rend) elnevezést (később az egyesületi forma a rend laikus ágaként működött tovább); s elkezdhették az *Eucharisztia-központú evangelizáció*t. Hirdették: aki gyakran áldozik, az nem eshet halálos bűnbe. A napi szentáldozás apostoli hagyomány – hangoztatták; a nagyobb közösségben végzett ima, hálaadás pedig erősíti a hitet. 1539-ben a Férfiegyesület tagjait Ignác arra ösztönözte, hogy adják tovább ezt a kezdeményezést másoknak is; erejüket, képességeiket, akaratukat állítsák Teremtőjük szolgálatába, így építve Isten Országát. A népi vallásossággal szemben türelmesek voltak; sőt, a testi vezeklés túlzásaitól is óvták az 'egyszerű' embereket – annál szigorúbbak voltak önmagukkal szemben. „Vigyázzatok, nehogy a Szentek tisztelete és a hozzájuk való imádkozás elgyöngítse az isten iránti imádatot! – figyelmeztették egymást. Viszont a Mária-kultuszt, a rózsafüzérezést ők is támogatták; s elismerték a 15 titkon való *elmélkedés* fontosságát, Mária közbenjáró szerepét, a gyógyítás ajándékát, a Miasszonyunk-zsolozsma fontosságát stb. (vö.: Katona István: *Loyolai Szt. Ignác*. In: *A szentek köztünk járnak.* Marana Tha, 2020. 70–81.).

A *jezsuiták* a korban hódító teológiai rendszereket (Aquinói Szt. Tamás, az „Angyali Doktor" *Summa theologiae* című alapművét, a ferences teológiát, Rotterdami Erasmus és a humanisták munkáit, a Domonkos Rend teológiai szemléletét) sok tekintetben elfogadták; viszont a *skolasztikától elhatárolódtak*. A protestánsokkal (Luther) bizonyos kérdésekben eleinte egyetértettek; de egyre erőteljesebb túlzásaik miatt végül is élesen szembefordultak velük. Ignác véleménye az volt: „a kor minden csoportosulása irányában nyitottnak kell lenniök" (hiszen a különböző csoportok mind az egyházi reformot sürgették); de nem szabad élesen támadni egymást, sem a pápát. Ugyanakkor meg kell tudni védeniök saját álláspontjukat. „A *misztikus teológia* a szív tudománya" (in corde est mystica theologia") – hirdették az első jezsuiták; ezért a *szemlélődés*t, a szemlélődő imát és a lelkipásztori gyakorlatot állították előtérbe („lélekben, szívből, gyakorlatiasan cselekedni"). „Keresd Istent a szíved legmélyén, ott megtalálhatod Őt derűs, nyugodt, édes csöndességben, és megérzed végtelen energiájának mérhetetlen erejét" – tanácsolták követőiknek; mert „az elmédben nem fogod soha megtalálni Őt". A *Jézus Társasága* fontos szerepet kívánt betölteni a Római Katolikus Egyház megreformálásában.

1540. szeptember 27-én II. Gyula pápa jóváhagyja szervezeti szabályzatukat (FORMULA), és hivatalosan engedélyezi (*Regimini militaris ecclaesiae* kezdetű bullájában) a Társaság működését. Megkapják a prédikálási jogot, a szentségek kiszolgáltatásának jogát, s lelkipásztori tevékenységüket, a lelkigyakorlatok szervezését a

püspöki hierarchiától függetlenül végezhetik (javadalmakat nem akartak maguknak; főpapi méltóságra egyáltalán nem törekedtek; a hívek erkölcsi-lelki megújulását állították programjuk középpontjába).

III. Pál pápa 1542-ben megalapítja a Római Szent Hivatalt (az Inkvizíciót) – részint a spanyol és a portugál, már évek óta működő inkvizíció ellenőrzésére), s összeállítják az Index-listát (a „veszélyes" könyvek betiltásáról); majd 1545 decemberében a pápa összehívja a Tridenti Zsinatot az egyházi reform ügyében. A sokféle elképzelés miatt azonban nem tudnak semmiféle közös álláspontot kialakítani. A párizsi teológiai fakultás továbbra is minden „reform-elképzelést" elítélt s kitiltott a tananyagból (azzal, hogy „megzavarják az Egyház békéjét", „rombolnak, s nem építenek"). A Zsinat tehát félbeszakadt. III. Pál 1547-ben meghalt, utódja, III. Gyula megkísérelte folytatni, de 1555-ben ő is meghalt. A helyére választott szelíd lelkű II. Marcellus pedig mindössze egyetlen hónapig ül a trónon: őt is elvitte a halál. Mindhárom pápa alapjában véve egyöntetűen támogatta a jezsuiták törekvéseit.

Utódjuk azonban, az olasz konzervatív nápolyi főúri család sarja, Carafa – aki IV. Pál néven került trónra – minden eszközzel akadályozni igyekezett működésüket (magukat a spanyolokat, a spanyol egyházat, az egyre erősebb spanyol inkvizíciót is gyűlölte). 1557-ben éles támadást indít a készülő jezsuita Rendi Alkotmány ellen; alaposan megcenzúrázza; de végül 1558-ban mégis engedélyezi a Rendi Gyűlés összehívását. Ignác Atya ekkor már nem él. 1556-ban halt meg, de társai kitartóan vívják harcukat eszméik elismertetéséért. 1559-ben Carafa is meghal, s utódja: IV. Pius végre „tető alá hozza" a zsinati határozatokat, újragondolva az egyház szerkezetét, működési szabályait, a doktrinális reformokat, a klérus képzését stb. A Carafa által közzétett Indexre tett művek listáját s a már elkezdődött eretnek-ellenes pereket felülvizsgálva, IV. Pius 1561-ben visszavonja elődje „fegyelmező" rendelkezéseit; 1564-ben enyhít az Index-listán is; valamint a jezsuitákat újra pártfogásába veszi, elismerve Rendi Alkotmányukat, s jogukat arra, hogy „az Urat a Szentszék által jóváhagyott alkotmányuk" szerint szolgálják.

Maga Loyolai Ignác nem vett részt a zsinat ülésein; három (jogilag és teológiailag) kitűnően képzett társa képviselte a Jézus Társasága elképzeléseit s terveit. Hangsúlyozták, hogy ők a *christianitás*ban találták meg saját identitásukat; nem az egyház megreformálása a céljuk; csupán az, hogy szabadon dolgozhassanak, saját elképzeléseik szerint. Ignác halála után természetesen ugyanolyan intenzitással küzdöttek elképzeléseik megvalósításáért, mint azelőtt (tudniillik, hogy Közösségből (Gemeinschaft) Társasággá (Gesellschaft) válhassanak, s intézményeiket tiszta formában kiépíthessék). Előtérbe állították a lelkiséget (a „lélekhalászatot", mint az Apostolok; a gyakori gyónást, a szentáldozást, a szentségimádást, a szemlélődő imát, a lelkigyakorlatokat, a tanítást, a szociális intézmények létrehozását stb.). Azaz a pasztoráció,

az irgalmasság testi-lelki cselekedetei álltak szemléletük és gyakorlati munkájuk középpontjában. III. János portugál uralkodó ekkor már szívből támogatta őket; s a Zsinat utolsó évei a tűzpróbát jelentették számukra: sikerül-e elképzeléseiknek érvényt szerezni. Sikerült, mert Isten állt a hátterükben: megmentették a katolicizmust a reneszánsz „neo-pogányságától" és a különböző eretnekségek Bábelétől. Rátaláltak a Jézus-vallásra, mint az Apostolok a Szentlélek kitöltetésekor (vö.: John W. O'Malley: *The Firts Jesuits.* London, 1993; *Az első jezsuiták* – ford.: Török Péter; Szt. István Kiadó, Budapest, 2006).

Mindezzel párhuzamosan már a reformáció is erőteljesen hódítani kezdett Németországban, Franciaországban. Luther Márton, Ágoston-rendi szerzetes (1483–1546) indította útjára a lavinát (híres, az egyházat bíráló 95 pontjával, amelyet több főpapnak elküldve, mintegy „harcra szólította" feljebbvalóit), de csakhamar – sokszorozott erővel – Kálvin, Zwingli is követték őt Európa-szerte gyorsan terjedő, még merészebb tanaikkal. A „reformátorok" nyíltan eucharisztia-ellenesek voltak; s az Úrvacsorát – mint az „Utolsó Vacsora" emlékezetét – valóságos kenyérrel és borral ünnepelték; csak a *történeti* Jézus tanításait és cselekedeteit állították Istentiszteletük középpontjába; a misztikáról hallani sem akartak. Máriát és a Szenteket nem vonták be imádásuk körébe, s templomaikat nem díszítették ikonokkal, csak a kereszt állhatott az oltár mellett. Természetesen a pápai hatalmat sem ismerték el, a liturgiát erősen leegyszerűsítették. A Zsinaton is élesen szembefordultak a katolikus egyházzal, s ekkor már nyíltan ellentétbe kerültek a jezsuitákkal is (akikkel kezdetben néhány kérdésben egyetértettek). Így a következő évszázad (újra) a vallási ellentétek, sőt ádáz háborúk színtere lett, Európa (és Közép-Európa) a reformáció-ellenreformáció küzdelmeitől vérzett. Magyarországon a Luther-követők (lutheránusok) és Kálvin tanai terjedtek el széles körökben; de Erdélyben a mártírhalált szenvedett Szervét Mihály unitárius tanai is hódítottak.

A katolicizmus tekintélyét és hatalmát majd csak a XVII. században, a fegyveres harcokkal egyidejűleg Pázmány Péter prédikációi, harcos kiállása a hitvitákban állították helyre nálunk – azóta hazánkban mindkét vallás elevenen él és hat. Az idők folyamán természetesen a protestáns egyházak sokat változtak, s a katolicizmus is közelebb került a népi vallási formákhoz – úgy tűnik hát, hogy az európai civilizáción belül, s nálunk, Magyarországon is, mind közelebb jutunk a kölcsönös „megbékéléshez". Ma már – a II. Vatikáni Zsinat óta különösen – egyre inkább közelít minden vallás az ökumené elfogadásához s egyre több kérdésben értenek egyet a mindinkább ateistává váló emberi világgal szemben. Talán csakhamar eljön az idő, amikor Krisztus szétszaggatott teste, a Világ-Egyház, betöltheti egyetemes, életformáló evangéliumi szerepét. Ahogyan Péter, az első pápa remélte annakidején: „Járuljatok Hozzá, mint élő Kőhöz (ti. Krisztushoz, a „szegletkőhöz"), akit az emberek

elvetettek ugyan, de Isten kiválasztott és megtisztelt. Ti is, mint élő kövek, épüljetek fel rajta lelki házzá, szent papsággá, lelki áldozatok bemutatásával, amelyek kedvesek Istennek Jézus Krisztus által. (…) Ti pedig, választott nép, királyi papság, szent nemzet – megváltott nép vagytok, hogy hirdessétek annak erényeit, aki a sötétségből meghívott titeket az Ő csodálatos világosságára" (1Pt 2, 4–5, 9). (vö.: Heiner Geissler: *Was müsste Luther heute sagen*? Ullstein Verlag, Berlin, 2015).

***

A viharos XVI. század szellemi harcai (egyházszakadás, reformáció-ellenreformáció) közepette született és érlelődött valódi misztikussá, a *női misztika megújítójává* és művei által világszerte ismert terjesztőjévé *Avilai (Szent) Teréz* (1515–1582), aki már kisgyerekkorában arra készült (nála nem sokkal idősebb bátyjával együtt), hogy majd a mórok között fognak misszionálni, akár a vértanúságig. 1530-ban édesanyja meghalt; s az eleven és kissé világias gondolkodású lányt édesapja kolostorba adta, hogy ott nevelődjön (bátyja is teológiát végzett; Boldog Avilai János nagyhatású pap lett, akiben szintén erős misztikus érzékenység volt, csodatételek is fűződnek nevéhez). Két év múlva Teréz hazatért; de továbbra is foglalkozott a Bibliával, amelyet Szt. Jeromos latin fordításában olvasott *(Vulgata)*. 1535-ben, 20 éves korában belépett a *Megtestesülés*ről elnevezett *Karmelita Kolostorba*. Ekkortájt még eléggé „világias" lelkületű, könnyed természetű, s a „vidám társaságot" kedvelő volt – amint életrajzában írja; novícia-társaival a közös közbenjáró imákat buzgón gyakorolta; de egyre inkább érezte, hogy ő ennél sokkal többre, mélyebb benső életre vágyik. Kiváló lelki vezetőre, gyóntatóra talált, akitől sokat tanulhatott. (Alcantarai Szt. Péter, Assisi Szt. Ferenc minorita ferences rendjének kiemelkedő papi személyisége, az Oltáriszentség rajongó tisztelője volt, akinek miséit sokszor csodatételek kísérték.) Később Szt. Ignác lelkigyakorlatos könyvével, valamint a nála negyedszázaddal fiatalabb, az 1550-es években fellépő Keresztes Szent János – szintén karmelita rendi szerzetes – korai műveivel megismerkedve, *mindjobban alámerült a keresztény misztika* rejtelmeibe. Megértette: ha alávetjük magunkat Isten Törvényeinek, s a közbenjáró *ima* segítségével mind mélyebb kapcsolatba lépünk Teremtőnkkel, határtalanul szabadok leszünk: meglátjuk a teremtetlen *fény*t, Istent, s megkapjuk a tökéletes lelki békességet. A Kármel-hegy Magaslatán (a *lét* legmagasabb csúcsán, Illés próféta Hegyén) Istennel találkozunk, aki az Örök Élet abszolút Boldogságába emel bennünket.

Később, a Tridenti Zsinat lezajlása után, az 1570-es években Teréz és rendtársa a katolicizmus keretein belül – főként a meditációra, *szemlélődő imamódra* építve – próbálták megreformálni ősi szerzetesrendjüket. Műveikben olyan mélységben tárták fel a Teremtőnek teremtményeihez való „Atyai" viszonyát, gondoskodó Szeretetét, *Jézus Krisztus* valóságos jelenlétét a Szentmisében, és mindennapi életünkre való boldogító-eligazító hatását, hogy az utánuk jövő nemzedékekben – az ő személyes tapasztalataik nyomán - a szentségimádás, a mindennapi szentáldozás, a rózsafüzér

titkai fölötti elmélkedés és a szemlélődő imaforma által a Jézussal való folyamatos párbeszéd rendszeres gyakorlattá vált. Így a karmelita kolostorok fokozatosan a spirituális élet megújulásának színterei lettek, s fontos szerepük volt a Krisztus-központú vallási szemlélethez, az ősegyház misztikus vonulatához való visszatérésben.

A Karmelita Rend a Szent Hagyomány szerint még az „Ábrahám-i időkben" született: az i. e. IX. században Illés próféta a Kármel Hegyen védelmezte Istent a Gonosz hatalmának mind erősebb terjedése és a bálványimádók támadásai ellen. Isten ezért Őt – mint hajdan a Vízözön előtti Énoch prófétát – élve vitte fel a Mennybe szent Angyalai segítségével. A Kármel Hegyen azóta folyamatosan éltek remeték: a Szent Írásokat őrizve, aszkétikusan, imában szolgálták Isten Országát. Berthold keresztes vitéz (1195) összegyűjtötte az addig szétszórtságban élő remetéket; s a jeruzsálemi patriarcha, Szent Adalbert, összefogva őket, Rendi Szabályzatot adott nekik. Letelepedve hát a Hegyen, egy ősi kis kápolna körül, a remeték nagyszerű, hatalmas kolostort építettek; s a Boldogságos Szűz oltalma alá helyezték magukat. Azonban az iszlám terjeszkedése miatt idővel el kellett hagyniok a Szent Hegyet, s Európában menedéket keresve, később több országban építettek rendházakat. Avilai Szt. Teréz és Keresztes Szt. János új szabályzatot készített számukra, elkülönítve az eredeti és az újabb szerveződésű (női) kolostorok jellegét, feladatait egymástól. Így az „ősi" szerzetesrend „*sarus*" – a 'reformkövető' új ág pedig „*sarutlan*" karmelita rendként írta be nevét az egyháztörténetbe. Mindkét ág ma is virul és tevékenyen közreműködik Isten Országának építésében. Lisieux-i Kis Szent Teréz is (1873–1897) a „sarutlan" ághoz csatlakozik majd; s idővel – Sienai Szt. Katalin után és mellett – mindkét Teréz elnyeri az „egyházdoktori" címet; természetesen Keresztes Szt. Jánossal együtt, akit 1725-ben avattak szentté. Így a keresztény misztika az ő révükön (újra) polgárjogot nyert az egyház további útjának formálásában. A sok „férfi-Szent" mellé idővel (különösen a XX. században), a nők is egyre többen felzárkóztak.

A korszak legnagyobb hatású (s a keresztény misztika talán mindmáig legjelentősebb) „tudora" a kasztíliai születésű, igen nyomorúságos körülmények között felnövő *Keresztes Szent János* (San Juan de la Cruz, 1542–1591), már gyermekkorától fogva híres volt csodatételeiről: korán elárvulva egy karmelita kolostorba került, s az ingyenkórház pestises betegeit ápolta, koldult, szolgált és sokat tanult. Jób Istenkapcsolatáról korai tanulmányában (*A sötét éjszaka*, amelyet később különböző formákban továbbír) azt hangoztatja, hogy a szenvedés a legfontosabb alapfeltétele Istenhez való közeledésünknek: érzékeink általa tisztulnak meg, s így – kilépve a földi dimenzióból, kibontakozva evilági szeretet-kapcsolatainkból – megrövidül az Istenhez vezető utunk. Ha elfogadjuk kínkeserves kitaszítottságunkat, s nem lázadozunk az *Úr* ellen, lélekben szabaddá válunk. Kilépve a szellemi-érzéki éjszaka sötétségéből – határtalan boldogságot érzünk: meglátjuk Istent, a *fény*t, megkapjuk békéjét; s a Kármel-hegy

magaslatára (a lélek legmagasabb csúcsára) felérkezve (ahol Illés prófétát – harcában győzve – Isten élve magához emelte) találkozunk mi is Istennel.

Keresztes Szent Jánosnak misztikus tanaiért iszonyatos sok üldöztetésben volt része, az Inkvizíció megkínozta, börtönbe zárta, szabadulása után is éhezett, nyomorgott, utolsó 13 évét szentként, szüntelen vándorlásban élte, végül, nem lankadó vitakedve miatt rendfőnöke *Nueva Espana*ba (Amerika) száműzte. Élete utolsó szakaszában (ő is, mint a legnagyobb szentek) stigmaszerű fekélyeket kapott, és mégis, sok-sok szenvedése után, elérkezve a „színről színre látás" csodájához, a Krisztussal való találkozás reményében extatikus örömben, kisimult arccal, átszellemülten hunyta le szemét (Mária napján, szombaton, 1591. december 14-én).

Az utókor *A KÁRMEL Hegyére vezető Út*, valamint *A Lélek éneke* című csodálatos, misztikus-ezoterikus költeményeit s a hozzájuk fűzött, többszáz oldalas magyarázatát, több változatban is elkészített elemző prózáját (*A lélek sötét éjszakája*) a lélek lépésről lépésre történő emelkedésének spirituális útjáról („a megtisztító szemlélődés" révén a legmélyebb kétségbeesésből az üdvösség legmagasabb pontjáig: a tökéletes megtisztulásig), s börtönbeli látomásairól készült feljegyzéseit, az Istennel való eggyéválás boldogságáról írt vallomásait a misztikus irodalom legmagasabb rendű alkotásaihoz (Klopstock *Messiás*a, Goethe *Faust*ja) sorolja; *Keresztről leváló Krisztus*-rajzát pedig jelentőségében Leonardo *Utolsó vacsorá*- jához méri. Keresztes Szent János szerint földi életünk legfőbb (sőt: egyetlen) célja, hogy Jézushoz hasonlókká váljunk, Vele Egységbe jussunk – aminek *10 lépcsőfoka* van.

A szenvedésben való megtisztulás és a földi élettől való eltávolodás (1.) után Isten végtelen, első szeretete megérint bennünket – s ekkor felismerjük kicsinységünket, végtelenül bűnös voltunkat, ami alázatra késztet (2.). A ránk ereszkedő „sötét éjszakában" olthatatlan szomjjal vágyjuk, hogy Isten kiszabadítson bűneink sötét verméből és „szellemi életre" nemzzen bennünket (3.). S valóban: ekkor Isten lehajol hozzánk, lelkünket megszabadítja közönséges érzékelési módunktól, s „isteni érzéskörbe" tereli (4.); a lélek boldogan magába fogadja az 'istenit', az üdvösség szellemét – de mert olthatatlanul vágyik annak folyamatos megtapasztalására, most ettől a vágytól szenved (5.). Már-már elért békéje tovaillan, kiegyensúlyozottsága, belső biztonsága tovatűnik (ez Jób „sötét éjszakája": Jób 30, 17); egyre jobban vonzzák az erények, mígnem lelke, áttüzesedve, Isten iránt mind nagyobb szeretetre gyullad, de mivel „még sötét és tisztátalan", egész bensője sajog ettől a Tiszta Szeretettől: a Pokol fájdalmait érzi. Isten azonban „titokzatos módon tanítja és oktatja a Tökéletes Szeretetre a lelket": a szenvedéssel és vággyal „megszabadítja tisztátalanságaitól", s „előkészíti a Vele való egyesülésre" – „ráébreszti arra, hogy önerejéből semmire sem megy" (6.). Ezt az érzést Keresztes János *Jeremiás siralmai*hoz (3, 1–20) hasonlítja; néhány évig e kettős érzés között hánykódik a lélek, tűz emészti, mint a tisztítótűzben szenvedőket a halál után; de igyekszik türelemmel viselni helyzetét, s *szemlélődés*be átfordítani gyötrel-

meit. A szellem isteni fénye átjárja a sötétben és megtisztítja a lelket; de a lélek – tévedéseit egyre jobban felismerve – még mindig sötétben érzi magát (7.). Erre azonban szükség van ahhoz, „hogy értelmünk természetes világosságában megsemmisüljön és megtisztuljon, a *sötét szemlélődés* homályába merüljön, mert csak így lesz képes arra, hogy egyesüljön Istennel, és a Tökéletesség állapotában aztán *istenivé* váljon". Csakis így érezheti meg Isten Szeretetének magasztos, sosem tapasztalt érintéseit, amelyek őt is átgyúrják, „kiűzik belőle szokásos ellenkezéseit", amelyektől valójában szenved „még a rásugárzó isteni fényben", annak ellenére is (8.).

A lélek aztán a *szemlélődés létrafokain* mind tovább haladva, a megvilágosító Szeretet tüzében égve, az *istenszerelem* mindjobban erősödő vonzásában („szenvedélyében"), az Istennel való egyesülésre vezető *szerelem* erejében bízva, átadja egész lényét Istennek, „hogy e szeretetben minden – szellemi és érzéki – képessége és ereje Istennel teljes összhangban működjék". Szétárad benne a misztikus bölcsesség, a szív tisztasága, „mint Isten szerelme és kegyelme", amely „mindazt, ami nem Isten, kiveszi belőle, levetkőzteti, hogy lemeztelenítve, mindenéből kiüresítve, régi bőrét lehúzva róla – Ő maga öltöztesse újjá". És akkor „megszületik benne az *új ember*, amely Isten szerint teremtetett" (Ef 4, 24). Értelmét Isten a *természetfeletti Szeretet* fényével világítja be, hogy az isteni értelemmel egyesülve, „istenivé váljon"; „akaratát az istenszerelem járja át, hogy csakis isteni módon szeressen". „Ez a lélek az Éghez, Mennyhez tartozik már; inkább isteni, mintsem emberi". „Megvilágosodik" lelke, s „isteni lángra gyúlva, éjszakájában már csak Istennel (a Vőlegénnyel) való egyesülés után eped". A lélek (a Menyasszony) az „érzékek házát" hátrahagyva, most döbben rá evilági élete „rabszolgaságára"; s ráismerve a szellemi élet gazdagságára, szabadságára, „boldognak mondja magát" – hogy túljutva a rettenetes éjszaka sötétjén, az Istennel való titkos, teljes lelki találkozásra siethet (9. lépcsőfok). És ezzel nagyjából le is zárul *spirituális zarándoklata*: Isten erejébe öltözve, biztonsággal teszi meg a további lépéseket. Kilépve önmagából s összes teremtményi kötelékéből, a teremtett dolgok világából, siet az Istennel való édes, gyönyörteljes végső Találkozás felé (10. lépcsőfok: az elért *Teljesség*). „A titkos létrán át utamra térve (…) arcot, ruhát cserélve / sötét és boldog éjjel / titokban jártam. (…) Más fény nem is világolt, / egyetlen a szívemben égő láng volt". Így ért fel a Kármel csúcsára: „Feledtem azt, ki voltam, / fejem szerelmesem vállára csuklott, / megszűnt mi volt, mi voltam / liliomágyra hullott, / elmúlt a gond, és minden vele múlott" (*A Kármel hegyére vezető út*).

Hasonló utat járt be az 1550-es években Avilai Teréz. Megismerve Loyolai Szt. Ignác, majd Keresztes Szt. János műveit, szigorú lelkigyakorlatokat tartott, sokat böjtölt; és a szemlélődő imamódot – kitartó türelemmel elsajátítva – több ponton is „összetalálkoztak" egymással. A Jézussal való lelki egyesülést (immár tudatosan is) célul tűzve, hosszas 'párbeszédet' folytatva vele az Oltáriszentség szemlélése közben, mind intenzívebb szellemi kapcsolatba kerül a „Vőlegénnyel"; s mint a Menyasszony,

vágyva a szerelmi egyesülésre, szinte extatikus boldogsággal átadja magát. Élménytapasztalatait komoly és különös, elmélyült teológiai könyveiben örökíti meg, tanulságul novíciáinak – és az utókornak (*A belső Várkastély*, *Önéletrajz*, *Alapítások Könyve*, *A tökéletesség útja*). Saját kolostora apácáit és más kolostorok szerzetesnőit is igyekszik rávezetni a *szemlélődő ima* fontosságára az Istennel való bensőséges találkozás elérésére. Miért volt olyan fontos ez? Mert az Istennel való közvetlen kapcsolatot fokozatosan elvesztő, Jézustól is eltávolodó európai ember, az anyagi világ fogságában, már kezdett eltávolodni a természetfölötti világtól, s kezdte elveszíteni a középkorban még eleven, Isten Mindenhatóságába vetett hitét, „megváltottsága" tudatát, s egyre inkább a puszta földi élet vonzáskörében zajlott élete. Természetesen fontos a cselekvő, tevékeny élet; de ha kihamvad a „pünkösdi" tűz az emberben, elsötétül egész lénye.

Bár Teréz könyveit a spanyol inkvizíció *(Index)* 1559-ben betiltotta, később – mikor a tilalmat már feloldották – sok-sok korabeli apácát, mélyebb lelkiségi kapcsolatot kereső szerzetest, sőt, a későbbi korok látnoknőit is hozzásegítette a misztikus élmények megismeréséhez, megértéséhez, a Jézussal való közvetlen, személyes viszony kialakításához, s a meghitt „párbeszélgetéshez". Ezeknek az írásoknak köszönhetően maga az Egyház is mélyebben bepillanthatott a misztikus látásmód titkaiba. Az utókor ezen írások nyomán ismerhette meg a Szent Valóság rejtelmeit; s kerülhetett *emberi* közelségbe a megtestesülés – megváltás – Isten Országa titkainak megismeréséhez, az „Isten-gyermeki" állapot megtapasztalásához. Az ún. „vallásos" (vallását gyakorló, de nem igazán „hívő") lelkek sokasága kerülhetett ez írások ismeretében közelebb a Szentlélekhez, a Szentháromsághoz; s követői közül többen meg is próbálták (sikerrel) az Oltáriszentség szemlélése közben elmélyíteni az *élő* Jézussal való lelki kapcsolatukat. Sikerült megtapasztalniok a kegyelem csodálatos hatását életükben – amint erről ma már a látnokoktól, s a lelkiségi mozgalmak kibontakozásával elég sokat megtudhattunk.

Naplója tanúsága szerint Teréz sokat szenvedett – hitében elmélyülve – a kolostorban a fiatal novíciák felszínes élete, gondolkodásmódja miatt. Még ifjúkorában, láthatóan különösebb ok nélkül, egy ízben eszméletét vesztette, kómában feküdt négy napon át (a nővérek már a halotti zsolozsmát imádkozták felette); s bár magához tért, de három évi teljes bénasággal sújtotta a Sors – amit a „próbatétel éveinek" is nevezhetünk. Olvasott, mélyen belemerült az evangéliumba; majd lassú felépülése után egy látomásban „szellemi-lelki eljegyzést" élt át Jézussal: meghívást kapott Tőle a Vele való lelki egyesülésre. Mint már korábban is több apáca, Jézus menyasszonyai – Teréz is az Ő Jegyese lett. S mivel sokan és sokat imádkoztak érte, 41 éves korában (1556) teljesen meggyógyult, s valójában akkor kezdődött el intenzív spirituális élete. A „szentté válást", mint célt, tudatosan tűzte maga elé. A Tridenti Zsinat küzdelmeit, az újteológia harcát az egyházi reform megvalósulásáért (annak „elakadását" az 1555

utáni években) már tudatosan, teljes odaadással kísérte figyelemmel, s kolostorának apácáival együtt intenzív imaküzdelmet folytattak a győzelemért. Engesztelni akarta az Atyát azokért a sebekért, amelyeket a reformáció mért Szent Fia misztikus testére: az Egyházra. Egy látomásban megismeri a Pokol borzalmait, s ez után elhatározza: mindig mindenben Krisztust fogja szolgálni; kiengeszteli, megdicsőíti, „vigasztalja" Őt az engedetlen gyermekei által rámért sérelmekért.

Teréz egységben szemlélte az Egyházat, az Eucharisztiát és Krisztust. Hitte s vallotta, hogy Jézus az Eucharisztiában velünk van, s a világ végéig itt marad nálunk, velünk – hiszen Ő *egyszerre* Isten és ember: a feltámadt Istenfiú, aki segít nekünk a küzdelemben, hogy mihamarabb megvalósulhasson Isten Országa – ne csak a lelkünkben, hanem a megváltott és újjáteremtett Földön is. Ő az Üdvösség forrása számunkra: az Életszentséghez az út mindig Krisztuson és az Eucharisztián keresztül vezet. Az Egyházat azért kell Anyánknak elfogadnunk – hangoztatta – mert a kereszten haldokló Jézus 'végrendeletében' Anyjára s Jánosra (és apostolaira) bízta tanítványai s az evangélium sorsát. Az Egyház által részesülünk a szentségekben; engesztelnünk tehát s tegyünk meg mindent, könyörögjünk fennmaradásáért a támadások, éles harcok idején. Krisztusközpontú gondolkodása révén fáradhatatlan apostola lett az Oltáriszentségnek, a szentségimádásnak (az Eucharisztia Krisztus Királyságának jele – vallotta). Élete folyamán több mint 30 kolostort alapított, hogy az Egyház „mind fényesebben ragyogjon" ezekben a nehéz időkben.

De igazában akkor talál önmagára, amikor 1562-ben megalapítja a *Szt. József*ről elnevezett Karmelita Kolostort; ekkor már tisztában van elképzeléseivel, terveivel, teológiailag is alaposan felkészült, így elhatározza: a szigorú Karmelita Szabályzatot itt tökéletesen meg fogják valósítani. A kápolnában elhelyezik az Oltáriszentséget, bevezetik a folyamatos szentségimádást, a mindennapi szentáldozást, hogy Krisztus Királyi Uralma már itt e földön elkezdődhessen. Jézus jelenlétét Teréz *valóságosan* átélte, gyakorta látta is Őt az Oltáriszentségben Isten-emberi alakjában, épp ezért apátnőként társait, novíciáit is arra ösztönözte, hogy vegyenek részt a *mindennapos* szentáldozásban, szentségimádásban – kérjék bátran Krisztus kegyelmeit. Küzdelmeinkben mindig számíthatunk együttérzésére, vigasztaló jelenlétére – tanította ifjabb társainak; bőkezű és nagylelkű velünk, s ha tapasztalja hűségünket, odaadásunkat – Istenségével és emberségével táplál bennünket. Teréz több ízben is átélte extatikusan a Jézussal való bensőséges Találkozást, teljes átlényegülést (amiről lelki naplójában ad számot – *A belső várkastély*, 1577). Giovanni Lorenzo Bernini nápolyi szobrászművész (1598–1680) gyönyörű márványszoborban meg is örökítette *Extázi*sát (1647–52), amely a római Santa Maria Della Vittoria templomban látható.

A művész a „*szívsebzés*" gyönyörű és extatikus pillanatát megragadva, lehunyt szemekkel faragja szoborba az ernyedten aláhanyatló testet, amint a hozzálépő Angyal könnyedén megérinti habitusát, s a jobb kezében tartott nyilat a szíve felé irányítja. A

felülről Terézre hulló sugárözön lángnyelvekként öleli körül az elalélt szerzetesnőt – szinte szuggesztíven követve a lélek lángra lobbanásának, az odaadó szerelemtől való benső hevülésének fokozatait; amint azt a Naplóban olvashatjuk: „A lélek világosan érzi, hogy Isten vele van. (…) De ha ezt érzi, vajon mi után vágyódik még, s mi fáj neki? Vajon micsoda nagyobb boldogságot kívánhat? Csak annyit tudok, hogy ez a fájdalom szíve mélyéig hat, s mikor kihúzza nyilát *az,* aki megsebezte, úgy érzi, mintha szívét is kiszakítaná; ilyen erős érzelem, ekkora Szeretet tölti el". Olyasféleképpen, „mintha parázzsal telt brazéróból (üstből) kiugranék egy szikra, s a lélekbe esnék úgy, hogy azt megperzselné. Ahhoz, hogy egészen elégesse, ez a szikra nem elégséges, de élvezetes fájdalmat kelt benne…" (*Napló,* 132.).

Teréz a lelki *Napló*jában (*Belső Várkastély*) *hét fokozatot* különít el Istenhez vezető utunkon – amely voltaképpen saját lelkünk bensejébe vezet bennünket, ahol a Király lakik. Evilági életünk kereteiből, érzelmi-értelmi tapasztalatainkból kialakított külső „lakásainkból" indulva hatolunk mind mélyebb és mind érdekesebb belvilágunk felé (*1–5*); mígnem - Isten hívását mindjobban érezve – a *6.* 'házba' belépve olyan boldogságot tapasztalunk, amelyről szinte számot adni is lehetetlen: mintha Ő Szent Felsége váratlanul elröppenne mellettünk, s felriasztana álmunkból. A lélek úgy érzi: könnyű kis sebet kapott, amely azonban nagyon értékes számára: *jegyese* ajtót nyitott előtte: beléphet az Ő világába. Boldog tehát: bár sohse gyógyulna ki belőle! Ez a *szívsebzés* (transzverberáció) misztikus tapasztalata, amely megelőzi a teljes Istenbe Olvadást: eltűnik az 'én' és 'te' közt szakadék, s Isten teljes önátadásra szólítja őt. Ez a fájdalommal vegyes öröm szíve mélyébe hatol – s mikor kihúzza nyilát a megsebzője, határtalan boldogság árad szét sebzett szívében: ereje elhagyja – hátrahanyatlik; a földi idő megszűnik számára; egy elsuhanó angyal érintését érzi, lángnyelvek veszik körül (személyes Pünkösd). A *Szeretetlángra* lobbant, a tűzben megperzselődött lélek szívében éles, boldogító fájdalommal, arcán mennyei mosollyal éli át az égi / földi világ határainak elmosódását, a földi korlátok elenyészését (*7.* fokozat).

Teréz őszintén feltárja előttünk ezt a benső folyamatot; bátorít és vigasztal bennünket (mint egykor novíciáit), hogy töretlenül haladjunk a megkezdett úton. Elmondja azt is, hogy ő 14 éven át még csak elmélkedni sem tudott, csakis imaolvasással egybekapcsoltan; de sokan vannak olyanok is, akik egyszerűen csak imádkozni tudnak, s mégis kedvesek az Úrnak. Nem szabad tehát különbséget tenni aközött, hogy ki milyen fokon s hogyan találja meg az Istenhez vezető utat; a 'kötött imákkal' ugyanolyan jó szerzetes lehet valaki, mint az, aki a legmagasabb szinten folytat párbeszédet az *Úr*ral. A lényeges csupán az, hogy ki-ki megtalálja a *saját útját, amelyre rendeltetett.* Az Oltáriszentséget szemlélve, ekkor már egyre többször esik elragadtatásba; s környezetét is az extatikus Isten-kapcsolat kialakítására ösztönzi (elvégre: ők is *Jézus menyasszonyai*). „Mi egyebet kívánhatunk még, mint a szentségi

Jézust szemlélni, Őt szeretni és magunkhoz venni!?" Naponta áldozott; „lányait (a novíciáit) is biztatta a mindennapos szentáldozásra („Így jutunk mind közelebb Jézushoz"); s órákon át ült az Oltáriszentség előtt, szemlélve Jézust („boldog az, aki Jézussal lehet"). A *benső imádság*ra – „a szív imájára" – a Jézussal való egyesülés mély vágya, a léleknek Istenhez való felemelése vezet: hozzá *akarunk* 'hasonulni', Vele *akarunk* párbeszédet folytatni, sőt: azonosulni *(Eggyé válni).* De ehhez tökéletesen el kell szakadnunk önmagunktól és a világtól (amire azonban csak kevesen képesek); s mély alázattal, szellemi éberséggel kell *szemlélnünk* Istent: a Végtelen – korláttalan – Létezőt, akinek nincs alakja, hiszen Ő mérhetetlen, mindent betöltő, mindenütt jelen levő *lélek.* Ha sikerül tökéletesen elmerülnünk Isten szemlélésében, elmélkedéseinkben – lelkünk megnyugszik: Istennel egyesülve érzi magát, átszellemül (ez az *extázis*). Azonban nem fontos eljutnunk ebbe az állapotba, amely Isten *kegyelmi adománya* (testünket-lelkünket az üdvösség bőséges örömével árasztja el) – hiszen az extázis nem feltétlenül növeli magának az imának az értékét, érdemeit – de benső boldogságunkat igen!

*A tökéletesség útjá*t és *A szerető párbeszéd*et novíciái számára írja Teréz már a Szt. József kolostorban; bevezetve őket az ima különböző mélységű fokozataiba, formáiba – hogy minél közelebb kerülhessenek ők is Jézushoz; s megismerhessék saját *belső várkastély*ukat.

Avilai Teréz úgy érzi: lelkünk (a Belső Várkastély) egy nagy darab, fénylő gyémántból vagy ragyogó kristályból van „kifaragva" – sok lakás van benne (éppúgy, mint a Mennyben), amelyek csak fokozatosan tárulnak fel saját magunk előtt is. Az Igazak lelke óriási Paradicsomkert, melyben az *Úr,* gyönyörködve a virágpompában, a gyümölcs-parádéban, boldogan sétál ide-oda; hiszen itt minden Őhozzá hasonlatos. Ha a teremtmény nem is lehet oly tiszta és fenséges, mint maga a Teremtő, szépségben és méltóságban közelíthet Jézushoz. Akinek lelke a testhez tapadó képzetekkel, testi vágyakkal van telve, annak fogalma sem lehet arról, hogy saját várkastélyában milyen gyönyörű lakások vannak – nem indul el felfedezésükre, mert nem is vonzzák a lélek kincsei; s nem törődik a kegyelmekkel sem, amelyeket az *Úr* nyújt felé, hogy bemenjen végre kastélya bensejébe, s megtekintse, megismerje saját lelkének mélyebb, szépséges rejtelmeit. Az ilyen lélek nem képes imádkozni, magába szállni; úgy megszokja a lelkében vagy a Vár körül nyüzsgő kígyók – békák – fenevadak társaságát, hogy maga is hasonlóvá válik hozzájuk. Az előkelő és gazdag lélek viszont – elhúzódva a világtól, magában meditálva, imádkozva a Vár legszebb szobájában élvezheti az *Úr* társaságát, s megismerheti Őt magát, csodálatos titkait. „A lelki várkastély belsejébe csak egy kapu vezet – és ez az imádság, az elmélkedés". S mivel a kolostor lakói „a kegyelmi élet titkai által" könnyen átjuthatnak e kapun „isten jósága folytán", hiszen a titkok megismerése, kimondása által sorra kinyílnak előttük a kapuk – egyszercsak a legszebb szobában, Jézus társaságában találhatják magukat. „Nagy kegyelem ez.

Vonuljunk tehát vissza minél gyakrabban a belső termekbe, pihenjünk és erősödjünk meg Jézusunknál!"

Az *ima-módok titkát* is feltárja hát novíciái előtt. Az első lépés, hogy elszakadjunk gondolatban mindentől, ami a világhoz, a világiassághoz köt bennünket; de legfontosabb, hogy önmagunktól (céljainktól, evilági helyzetünktől) is. Alapfokon a *közösen mondott ima* segít bennünket ebben legjobban (*Miatyánk*, *rózsafüzér*, különböző *közbenjáró* ima-formák, másokért való imák stb.) – ezek erényeinket erősítik. A másokért végzett ima – mint mennyei manna – táplálja szeretetünket; mígnem a természetes szeretetből át nem lépünk az abszolút önzetlen, természetfölötti (isteni) Szeretet dimenziójába. S ekkor már elkezdünk hasonulni Jézushoz: el tudjuk viselni a szenvedést, a megaláztatást, elszakadunk a test vágyaitól, segítünk, megbocsátunk egymásnak, s megfeledkezünk az „igazunk"-ról, mert felismerjük: e földön senkinek nincs, nem lehet igaza – mert Igazság csak Istenben van. S ekkor már nem számláljuk sérelmeinket, hanem alázattal elszenvedjük, amit a Sors ránk mér. *Jézus*ért, aki türelemmel elviselt értünk, megmentésünkért, minden szenvedést. Ebben *Mária* segít nekünk, hiszen Ő is ártatlanul együtt szenvedett Szent Fiával, alázatosan elviselve a legsúlyosabb bántásokat is. „Alázzuk meg magunkat, lányaim; mert ha nem, minket aláznak meg"; és fohászkodjunk a Szent Szűzhöz, hogy sértődöttség és lázadás nélkül el tudjuk viselni az igazságtalanságot, s megtanuljunk uralkodni indulatainkon. Mert ha nem: megrögzülünk bűnös állapotunkban – ami fokozatosan a lelki halálhoz vezet.

Ha mindezt megtanultuk: előbbre léphetünk: az *értelmező imamód* felé (az evangéliumok példázatainak, Jézus gyógyításainak, kivetettségének, megkínzatásának, kereszthalálának bensőséges elemzése, értelmezése felé). „Jézus a földi életében, kínszenvedésében megtapasztalta az összes ember minden bűnének következményeit. Feltámadásával kiragadta az emberiséget az ördög rabságából, elvette az összes bűnt, legyőzte a halált; és így minden emberi szenvedés, amelyet egyesítünk az Ő kereszten való szenvedésével, az üdvösség útjává válik: rendkívüli kegyelmek forrásává, részesedve az Ő szenvedésében, amelyet a világ megváltásáért elviselt". Isten Fia, emberré válva, egyesült mindnyájunkkal – így *szenvedéseink értelme*: a *„Krisztussal való egyesülés"*. Így válik a szenvedés *áldássá*, *Úttá*, amelyen végighaladva megérünk az Istennel való végső találkozásra". Teréz arra is figyelmezteti „lányait": „Ha lázadozol és nem ajánlod fel a szenvedésed Krisztusnak, az romboló erővé válik benned – egész életed tönkreteheti". Ezért „add át szenvedésed" neki, s „engedd, hogy Ő meggyógyítson". De Jézus csak akkor férhet hozzá szívünkhöz, ha minden bűnünkkel *véglegesen* szakítottunk már, „mert azok okozzák boldogtalanságunkat". Ezért „a lelkünk lakását mindig nyitva kell tartanunk Krisztus előtt", hiszen „ez a lakás szegényes és nyomorúságos lenne, ha a Királyok Királya a szentáldozásban nem jönne hozzánk, s méltóságával nem aranyozná be életünket". Milyen nagy ajándék, hogy az euchariszt-

tia által bensőséges kapcsolatban lehetünk Megváltónkkal és Teremtőnkkel – s Ő megcsókol bennünket, ha átadjuk szívünket Neki. Mert „a szentáldozás Isten csókja számunkra" – mint az *Énekek éneké*ben: Isten pecsétet tesz ajkunkra, s elfogad bennünket. S akik Őt szívükbe fogadják: meggyógyulnak.

S ha már Jézuséi vagyunk: jöhet a *belső* – a *szemlélődő (nyugalmi) – ima*. Akaratunk teljes kiürítése, értelmünk Istennek való átadása – a lélek felemelése Istenhez. Elcsendesedés, nyugalom, teljes belső béke – Isten bevisz minket az Ő Országába; együtt időzünk Vele a Szentháromság szeretetközösségében a mozdulatlan Örökkévalóságban, mint mikor már „színről színre" láthatjuk Őt, amint *van* (1Jn 3, 2; 1Kor 13, 12). Benne az Irgalom és az Igazságosság: *egy*. A *nyugalmi imában* Istent helyezzük életünk középpontjába; mint csecsemő, szívjuk magunkba a megszentelő kegyelmet, a belső békét; s Isten – a belénk öntött erényeken és a Szentlélek ajándékain keresztül természetfölötti működésre teszi képessé értelmünket és akaratunkat. Így készek leszünk arra, hogy teljesítsük az Ő akaratát; s Vele együttműködve, *erényes életet éljünk*. Örök párbeszédbe kezdünk Istennel: mi kérdezünk, s Ő válaszol. Majd megtisztulva bűneinktől, a szellemi Rend törvényei szerint kezdünk élni (szeretjük ellenségeinket, senkinek nem akarunk rosszat, mindenkinek megbocsátunk stb.), mert nem önmagunkat, hanem *Isten*t szeretjük immár, s kedvében akarunk járni. A kegyelem állapotában élő ember lelke *szabad*dá válik az őt újra és újra megkötözni akaró kötelékektől, kísértésektől – erős akarattal legyőzi a benne élő *ó-ember*t, s kialakul benne a *benső ember*: Isten fölemeli őt magához, megszabadul minden földi vonzalomtól, evilági érdektől, szenvedélytől, függőségtől – s rábízza magát az *Úr* vezetésére. Teréz itt is inti novíciáit: ne zúgolódjanak a szenvedések, megpróbáltatások miatt, mert azok által tisztít meg bennünket az *Úr* bűnös mivoltunktól; csakis az alázat és a mély bűnbánat segíthet bennünket a megszentelődésben. „Ha az érzék fölötti szinten megéljük Istenhez és embertársainkhoz való tartozásunkat, minden evilági örömnél mélyebb boldogság tölt el bennünket", s képtelenek leszünk bűnt elkövetni. A Szentlélek hatására kialakul bennünk a természetfölötti *összeszedettség* – az Istenre összpontosítás képessége.

De ez még csupán a *szemlélődés kezdete* (csend – nyugalom – bizalom – belső béke): a *kegyelem befogadásának* állapota; lelkünk spontán módon Istenhez emelkedik Felgyújtjuk magunkban *a szeretet lángját* – folyamatosan Isten jelenlétében élünk (fontos a kitartás, a hűség). „Nem a mi választásunk, hanem az Úré, hogy ki milyen fokra jut el a Szeretetben és a kereszthordozásban" – figyelmezteti Teréz ismét az olvasóit. „Minél jobban szeret valakit isten, annál nagyobb szenvedésekben részesíti; a szemlélődőknek olyan fokú szenvedéseket ad sokszor, amelyet ők csak az eucharisztikus táplálék kegyelmével tudnak elviselni. Az *Úr* – ellátásukról gondoskodva – bátorságot önt beléjük, és megadja nekik, hogy ne féljenek a rájuk váró szenvedésektől. A tevékeny életet élők (utal Teréz a Mária – Márta bibliai párhuza-

mára), látván a szemlélődők földöntúli boldogságát, örömét – arra vágynak, hogy ők is ezt kapják jutalmul (de nem biztos, hogy a szenvedéseket képesek lennének zokszó nélkül elviselni). A legfontosabb tehát: a közös imaórákat – mint alapot – senki ne mulassza el; s ki-ki szolgáljon abban, amit parancsolnak neki. A tevékeny életet élő boldog lesz szolgálatában, „mert talán ő teszi a legtöbbet a többiekért". Aki viszont a *szemlélődő életre törekszik*, „annak le kell tennie akaratát egy megértő gyóntató kezébe, aki segít neki ezen a nem könnyű, *szenvedéssel teli úton* haladni"; de neki is *alázatra* és *engedelmességre*, világosságra van szüksége, hogy meg ne inogjon útján. „Az összeszedett elmék, ha értelmük le van kötve (könyvekkel, rendszeres meditációval), nyugodtan és biztonságosan haladnak útjukon; de *a nyugtalan elmék*, kiket nem lehet „megfékezni", *sokat szenvednek*, mert örökké szomjaznak, s mindig elállják a Forráshoz vezető útjukat; s ha le is győzik az egyik ellenséget, mindig elébük áll egy másik. Útjuk mégis örömteli, mert Istentől enyhülést kapnak. Közben el-elfogy erejük, vissza-visszaesnek; a lélek mégis szomjasan vágyik a Forrásra, mert felfogja, ismeri annak értékét: a legnagyobb kegyelem az, mikor Isten lecsillapítja benne e szomjúságot. Mindennek ellenére: az ilyen lélek egyre erősebben kíván visszatérni az *Élő* Víz Forrásához: Istenhez.

Avilai Szent Terézben és Keresztes Szent Jánosban mind az összeszedettség, mind a nyugtalan vágy és szomjúság megvolt; ezért tudták – minden korábbi misztikusnál teljesebben és személyesebben – feltárni (kortársaik és az utókor előtt) az Isten-kapcsolatnak azokat a mérhetetlen mélységeit, amelyeket a hívő lelkek közül is csak a legtökéletesebbek, a szenvedésben legkitartóbbak és a fejüket Isten előtti alázattal a legmélyebbre hajtók képesek. Mindkettejükben megvolt - a napi szentáldozás 'szabadító hatása' következtében – az a „mennyei tűz", amelyet csak az Eucharisztia rendszeres vétele képes fellobbantani szívünkben a kegyelem által. Isten minden lelket szeretne átjárni ezzel a tűzzel – hangoztatja Teréz – de aki nem járul naponta az Oltáriszentséghez – az nem is tapasztal/hat/ja meg ezt a „szeretet-tüzet": „Isten csókját" az ajkán. „Csókolj meg, *Uram,* a *Te* Eucharisztikus jelenléteddel" – kéri naponta Teremtőjétől; s tanítványainak is szívből ajánlja ezt a mindennapi boldogító találkozást Jézussal. „Hiszen semmi más vigaszunk nincs ebben a világban, mint a természetfölötti ajándék, mikor Jézus szent testét magunkhoz vehetjük". Ezért „okítja" valódi (egyház)tanítói elkötelezettséggel novíciáit a „megszentelt" élet megvalósítására – hogy elnyerhessék ők is a mennyei boldogságot már földi életükben, s továbbsugározzák azt.

Teréz szerint a tökéletes szemlélődéshez csak a lélekben teljesen szabad ember juthat el; aki nem törődik azzal, hogy mások mit gondolnak/mondanak róla, hogyan ítélik meg őt; nem is válaszolnak a rájuk szórt rágalmakra (ahogy Jézus is viselkedett a farizeusokkal szemben). Nem könnyű megszerezni ezt a szabadságot, de az Úr

kegyelmével megszerezhető: a lelki békét csak Krisztusban érhetjük el – elszakadva önmagunktól s minden teremtménytől. Ekkor tudjuk csak alázattal, égő szeretettel teljesen Krisztusra fordítani tekintetünket – s elkezdődik közeledésünk Hozzá a bűnbánat által; mígnem Ő is elfogad bennünket. „Mert nem adja oda magát ez a *Király* csak olyannak, aki teljesen átadja magát Neki". A *teremtményekkel szemben nem kell alázatosnak lennünk*, hiszen *ők is bűnösök* – éppúgy, mint mi magunk. Felismerve tehát bűnösségünket, magunkba szállunk, törekszünk az erényekre; de Istennel Egységre csakis teljesen megtisztult állapotban juthatunk. Ő életét adta értünk a kereszten, hogy megtanuljuk: hogyan győzhetjük le a Gonoszt – s éppen mi, keresztények, még most is arra szeretnénk kényszeríteni őt, hogy Ő küzdjön meg helyettünk a Bestiával?!? De legalább ne okozzunk neki új s újabb fájdalmakat a bűneinkkel! „Ha átadjátok magatokat az Úrnak és Isten karjában vagytok, akkor vádolhat benneteket az egész világ – szólítja meg Teréz a 'lányait' – Ti *ne féljetek*! Ő engedi ezt meg, mert ez *javatokra válik*: így tanultok meg leválni a világról". Ő a Mindenható – s „mi csak arra vagyunk képesek, amire Ő képessé tesz bennünket". Mi ezerszer elesünk s letérünk az Útról, amit Ő kijelölt számunkra; de ha segítségért fordulunk Hozzá, Ő kezét nyújtja, s számíthatunk a kegyelmére. „Csakis Krisztus érdemei folytán, s az Ő segítségével nyerhetjük el a *szemlélődés kegyelmét*; s aki csak az imáig vagy elmélkedésig jut el, annak is boldognak kell lennie, hogy az *Úr* szolgálóinak szolgálója lehet, akár a legalacsonyabb helyen. Az is hatalmas kegyelem – lehet, hogy az ő útja a legmagasabb az *Úr* szemében". Teréz egyik kis versében írja: „Amikor a nyugalmi imát / és a meditációt kerestem / mindig segített, / ha a mezőket, a vizet vagy a virágokat szemléltem: / bennük a Teremtő nyomára leltem". Hiszen Isten jelen van a Természetben is. Az egész teremtett világ értünk, nekünk van teljes szépségében – ne rontsuk meg tehát, hanem mondjunk köszönetet Teremtőjének.

Gergely Gábor: Firenze, A boboli kert dísze (akvarell)

Zentai László

Örök értékek, évszázados tradíció a 21. századi felsőoktatásban

(Jubileumi tanév előtt áll az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem közössége)

Nagy jubileum közeleg Eger egyetemén, hiszen 2023-ban a 249. felsőoktatási tanévet zárta az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem (EKKE). A jövő esztendőben emlékeznek tehát arra, hogy gróf Eszterházy Károly a tudományok és a művészetek javára felépíttette az egyetemi házat, a Líceumot. A városépítő főpap negyed évezreddel ezelőtt kijelölte Eger számára az utat, s 1774-ben letette a mára öt karú, két doktori iskolával rendelkező, számos tudományos kutatási területen kimagaslóan teljesítő tudásközpont alapjait.

Már a 249. tanév zárásának elérkeztével is egy különleges történés tanúi lehettek a diplomaosztó esemény résztvevői: a 2021. augusztus 1-je óta az Egri Főegyházmegye fenntartásában működő intézmény 2023. július 7-én a Bazilikában tartotta oklevélátadó díszünnepségét. Erre eddig nem volt példa az intézmény történetében, hiszen az eszterházys diplomákat a hagyomány szerint a Líceum díszudvarán, vagy az épület csodálatos dísztermében vehették át a végzősök. Mondhatni: új korszak nyílt a katolikus alapítású, s immár ismét a főegyházmegye szárnyai alatt működő egyetem életében. A fenntartóváltással erősödött az egyetem regionális katalizátori szerepe, az országos és nemzetközi szerepvállalása, egyre kiterjedtebbek az intézmény nemzetközi kapcsolatai, kutatási és oktatási együttműködései is.

Ez évben az egri és jászberényi oktatási helyszínen összesen 1050 fő tett sikeres záróvizsgát. A vidéki egyetemek között igen népszerű intézmény őrzi kedveltségét a fiatalok és a magasabb szinten tanulni vágyók körében, s elmondható, hogy a 2023-as végzősök 38%-a pedagógusképzésben szerzett oklevelet. Az EKKE a pedagógusképzés teljes vertikumát lefedve készíti fel a szakembereket a fontos hivatásra, a kisgyermeknevelőtől egészen a kutató tanárig, s a Neveléstudományi Doktori Iskoláig. Az egyetem országosan meghatározó szerepet tölt be a pedagógusképzés- és továbbképzés fejlesztésében, a jövő iskolájának kialakításában. A jövő nevelési-oktatási szakembereinek felkészítése – a nagy egri hagyományokra alapozva – továbbra is a legnépszerűbb képzési területet jelenti az intézményben.

Fontos üzenet ez a pedagógusok helyzetét, pályáját érintő kérdések, viták közepette: az egri központú egyetem őrzi a népszerűségét, s ahogyan a korábbi eszten-

dőkben, úgy a következő időszakban is jelentős szerepet vállal a magyarországi köznevelés tartalmi és módszertani megújításában, valamint az oktatásügy informatikai hátterének biztosításában, fejlesztésében.

Az intézmény a 17 közismereti tanárszakot mintegy 80-féle párosításban hirdette meg, s a pedagógusképzésben 67%-kal nőtt az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemet első helyen megjelölő jelentkezők száma.

A leendő hallgatók tudják, hogy aki az EKKE tanári szakjait választja, már az első évfolyamtól kezdve intenzív gyakorlattal, egyedülálló ösztöndíj-lehetőségekkel folytathatja felsőfokú tanulmányait. A gróf Eszterházy Károly nevét viselő, s az alapító püspök szellemi örökségét büszkén ápoló egyetem egyik fő küldetése továbbra is az, hogy igazán elkötelezett szakembereket képezzen.

Az egyetem hitvallása, hogy olyan leendő pedagógusokra van szükség, akik az egyetemi évek alatt nem csupán a szükséges tudással vértezik fel magukat, hanem példát vesznek, motivációt, lelkesedést is merítenek az Eszterházyn oktató kiválóságok szemléletéből, odaadásából, személyes elhivatottságából. A hallgatók páratlanul erős közösségben tanulhatnak, személyes figyelem veszi körül őket. Az ismeretanyagon túl a fiatalok emberi értékekkel is gazdagodnak, jó példákat láthatnak az egyetemen, s ebből merítve elhívatottan léphetnek a katedrára. Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem küldetése, hogy aki értékközpontú, nyitott, kreatív szakemberként, naprakész tudás birtokában juthat el oda, hogy gyermekeket oktasson a különböző köznevelési intézményekben.

A további, sikeres folytatás és a jól képzett pedagógus-utánpótlás biztosítása érdekében az Egri Főegyházmegye és az egyetem közösen megalapította a Pyrker ösztöndíjat. A tanulmányok teljes idejére elnyerhető, havi százezer forintos támogatást első alkalommal a 2022/23-as tanévben kaphatták meg az arra érdemesnek bizonyult, tanár szakos hallgatók. A kiírás első évében 17 diák nyerte el a jelentős összeget, amely kiszámíthatóvá teszi az egyetemi éveket és biztos álláslehetőséget is nyújt a frissen tanári diplomát szerzett szakembereknek. A Pyrker Ösztöndíjat azok a nappali tagozatos, pedagógusképzésben tanuló hallgatók nyerhették el, akik pályázatukban vállalták, hogy a katolikus egyház által fenntartott nevelési-oktatási intézményben helyezkednek el a diplomaszerzést követően. A Dr. Ternyák Csaba egri érsek által pásztorolt főegyházmegyéhez Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén és Jász-Nagykun-Szolnok megyében több mint 50 köznevelési intézmény tartozik, 100-nál is több feladatellátási hellyel, ahol 20 000 gyermek oktatásáról-neveléséről gondoskodnak. Az érintett óvodákban, szakképző iskolákban és köznevelési intézményekben az egyház csaknem 2500 pedagógust alkalmaz.

Az EKKE színes palettája a kántorképzéssel is gyarapodik 2023 szeptemberétől, az intézmény oktatási palettája így immár 11 képzési területre terjed ki. A tudás átadása mellett az egyetem a hallgatókat segítő, egyedi eszterházys ösztöndíjrend-

szert is kínál a jelentkezőknek, ám az anyagi támogatás nem minden. A diákokat a tanév során mentoroktatók és hallgatói szakmentorok segítik, valamint a kortárs mentálhigiénés tanácsadás is rendelkezésükre áll. Nagyon fontos, hogy az egyetemre érkező diákok testi-lelki egészségben gyarapíthassák tudásukat, s ha elakadnának, segítséget kapjanak akár az Egyetemi Lelkészségen, akár társaikon keresztül. Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem örök értékekre és évszázados tradícióra épülő, kiváló, támogató közösséggel várja a továbbtanulni vágyókat.

Az Eszterházy püspök nevét viselő katolikus egyetem egyre bővülő lehetőségeket nyújt nemzetközi téren is: a hallgatóknak lehetősége van arra, hogy szőlészeti-borászati területen is kettős diplomát szerezzenek. Az előző lehetőséget szavatolja a franciaországi partner, a Bordeaux Sciences Agro-val kötött megállapodás, amelyben – az egri egyetem támogatásával – egyéves bordeaux-i képzés szerepel, több hónapos gyakorlattal, Franciaország borvidékeinek megismerésével. Az egyetem nem csupán Eger város legnagyobb intézménye és munkáltatója: tisztában van azzal is, hogy különös felelőssége és lehetősége van azáltal, hogy központja az egri, történelmi borvidéken működik. Épp ezért az EKKE számára nagyon fontos, hogy Magyarország kiemelkedő szőlészeti-borászati kutatóműhelyeként ténylegesen hozzájáruljon a hazai borágazat sikereihez, fenntarthatóságához.

Ha az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemet választják, ugyancsak kettős diplomaszerzési lehetőség áll a hallgatók előtt az informatikai képzésben is. Az angol nyelvű, a linzi Johannes Kepler Egyetemmel közös programtervező informatikus mesterképzésben tanulmányokat folytató, nappali tagozatos diákok közül a napokban lezárt tanévben két fő nyert havi 100 ezer forintos kutatási ösztöndíjat, illetve az önköltség összegének megfelelő anyagi támogatást.

Hosszasan lehetne sorolni az Eszterházy nevét viselő patinás egyetem céljait és eredményeit, hiszen az öt karon, két képzési helyen, mintegy 6300 aktív hallgatót oktató 1000 munkavállalóval, s e közül 380 oktató-kutató munkatárssal tevékenykedő intézmény Dr. Pajtókné Dr. Tari Ilona rektor vezetésével számos, a mindennapi oktatásban és kutatásban kiválóan hasznosuló együttműködést kötött, vagy újított meg. A stratégiai céloknak megfelelően e széles körű partnerség részesei nagy és közepes méretű vállalatok, állami szervek, intézmények, valamint civil szervezetek is. A magyar nemzet jövője és az intézmény képzési kínálatában betöltött szerepe okán is kiemelten fontos pedagógusképzéshez kapcsolódóan az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem az elmúlt időszakban hat határon túli magyar pedagógusszervezettel kötött egyességet. A kontraktus értelmében az EKKE lehetőséget biztosít a határon túli köznevelési intézményeknek arra, hogy bekapcsolódjanak az egyetem által kidolgozott, a köznevelés módszertanát megújító Komplex Alapprogramba, s pedagógus továbbképzések és felnőttképzési programok közös lebonyolítására. A program sikeres, mára elmondható: Magyar-

országon több mint 110 ezer gyermek tanul e metódus szerint, s csaknem 8000 pedagógus kapcsolódott be a módszertani fejlesztésbe. Az egyetem örömére szolgált, hogy az erdélyi, szlovákiai, észak-bácskai, vajdasági, muravidéki és ausztriai pedagógusszervezetek képviselőit konferencián láthatta vendégül, ily módon is aktív szerepet vállalva mind a köznevelés, mind pedig a felsőoktatás területén az egységes Kárpát-medencei magyar nyelvű oktatási tér létrehozásában.

Felbecsülhetetlen örökség, hatalmas hagyaték az, amit az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem vezetői, oktatói, tudós kutatói, s valamennyi elkötelezett munkatársa vihet tovább. Különösen úgy érezhető át ez az igazság, hogy tudhatjuk: negyed évezrednek kellett eltelnie, hogy katolikus egyeteme legyen Egernek és az Egri Főegyházmegyének. Az EKKE szellemi megújulásában II. János Pál katolikus egyetemekről szóló *Ex Corde Ecclesiae* című apostoli rendelkezésének gondolatai jelentik azt az eszményi, nemes célt, amely felé az intézmény törekszik és mindig is törekedni fog.

(A szerző az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem sajtóreferense)

Balajthy Ferenc

Anakreóni sóhaj

Vetni, s aratni mennek
Mind az imák, a versek.
A sóhaj, égre röppen, –
Ne hallgassál el közben!
Ha fáj, belülről bömböl,
Kieshetsz rég a körből!
Kimondanád oly halkan,
De, már kimondhatatlan!

Gergely Gábor: Pajta (olaj, vászon)

Juhos-Kiss János

„Ne bántsd a magyart!”*

Az elérhetetlen vágyainkat kergetjük,
egy életen át loholunk, hevesen űzzük,
mint idomított agarak a műnyulat.
Űz a tűz, vágyvilágunk belülről éget,
hogy hasznára legyünk népünknek,
mert nem hiába születtünk e földre:
a Kárpát-medence gyönyörűségébe.
Zúg, fáj a fejünk, zakatol a szívünk,
hogy, mi mindenbe beletörődünk,
elfásult, kedvtelen magyarok lettünk,
de a woke **nem a mi képtelenségünk!**
Zrínyi horvátból lett büszke, magyar hősünk,
hatalmas kopjafáját ketten-hárman felemelhetjük,
ha vívhatnánk! – a múzeumban láthatjuk, nézhetjük.
Költőnk és hadvezérünk, az 1663-ban írt művében:
„Az török áfium ellen való orvosság” vitézeit életben
tartotta. Ma, a nyugatiaknak kellene valami erős orvosság,
hogy életben maradhassunk, hogy szívaggyal meg ne haljunk!
Zrínyi életét nem kímélte, vérét ontotta az első huszárvonalban,
karddal okított, győztesként ordított: „Ne bántsd a magyart!”

Zúg, fáj a fejünk, még jó, hogy zakatol a szívünk!
A küzdés velejárója a fejfájás, a sok szenvedés!
Az istenfélőknek a jót-akarás és örömszerzés.
Nem a gyalázkodás, az állandó követelőzés!
Az igazság, az őszinteség népeket, egyeseket bánt
– ha volt ukrán, ha van ukrán, ha nem lesz ukrán –
így van ez tízezer éve már, így lesz ez ezer év után,
a világ pusztulásán, mindig volt és lesz megtisztulás.
Míg ember él ezen a földön, addig lesz háborúskodás,
kétszínűség és aljasság – de örökké lesz szókimondás.
Egyszer a sírok megnyílnak, lesz dicsőséges feltámadás.
A hazugsággal benőtt sírokból nem létezik szabadulás.
„Ne bántsd a magyart!”

Csak a tiszták és az igazak maradnak.
Boldogságban lelkesen hódolhatunk.
Fogja kezünket, elönti hű szívünket
egy érzés: hogy nem hiába éltünk.
(Csak Luciferrel verekedtünk.)
„Ne bántsd a magyart!"

Trombitát fújnak, tárogatók harsognak,
orgonák, harangok hívnak, minket bíztatnak,
hogy érjük el kitűzött, nemes céljainkat! Vannak
világhírű feltalálóink, agykutatóink, Nobel-díjasaink,
védőszentjeink, kincseink – ha el nem rabolták őket –
még nekünk fénylenek! Megőriztük néphagyományaik,
járjuk táncrendjeink, a négyesben összeölelkezhetünk,
sokáig, jól foroghatunk, egymás karján pihenhetünk.
„Ne bántsd a magyart!"

---

* Zrínyi Miklós: Az török ellen való orvosság
(részlet)

Ne bántsd a magyart!

…Látok egy rettenetes sárkánt, mely méreggel dühösséggel teli, kapoul és ölében viseli a magyar koronát; én csaknem mint egy néma, kinek semmi professiom [hivatásom] a mesterséges szólásra nincsen, felkiáltok mindazonáltal, ha kiáltásommal elijeszthetném ezt a dühös sárkánt, kiáltván: Ne bántsd a magyart! Szegény magyar nemzet, annyira jutott-e ügyed, hogy senki ne is kiáltson fel utolsó veszedelmeden? hogy senkinek ne keseredjék meg szíve romlásodon? hogy senki utolsó halállal való küzködéseden egy biztató szót ne mondjon? Egyedül legyek-e én őrállód, vigyázód, ki megjelentsem veszedelmedet? Nehéz ugyan ez a hivatal nékem, de ha az Isten az hazámhoz való szeretetet reám tette, imé kiáltok, imé üvöltök: hallj meg engem, élő magyar, ihon a veszedelem, ihon az emésztő tüz!

Csata Béla

Békés világot építek verseimben

Ajkamon mára igazabb az ének,
és tisztábban cseng a szó,
békés estéim égi fénykörének
sziporkája angyaloktól való.

Egy gyönyörű világra látok,
míg virrasztok hajnalig,
hol az álmok teljesednek,
ahol béke és igazság lakik.

Ilyen világot építek verseimből,
mit Isten küld vigaszul,
hozsánna száll érte a magasba,
s a bánat hangja elcsitul.

Szétfröccsent rakétafények

Amerre nézek, széparcú álomgyerekek
a vakító fény felé hunyorognak,
meseasztalhoz ültetik őket,
tekintetük labdázik a fénnyel,
tolong a nap az ablak alatt,
és égre lobognak a hatalmas tölgyek.

Galambszárnyon szállnak,
hozzád jönnek egyre közelebb
múltunkból az emlékek:
ismerős tájak, házak, szénaillatú rétek,
széllel szárnyaló paripák, mének,
csatákra készülő huszárok, vitézek,
lelkesítő dobok, kürtjelek.

Nyarainkból, ha kiköltöznek a madarak,
madártalan nyarak suhogó
szárnyai szállnak el daltalan,
párálló földre hullnak az esőcseppek,
az emberek félelembe temetkeznek,
lassan bedeszkázzák az ablakszemeket,
s a fák gyökereibe szorulva
vakítanak a szétfröccsent rakétafények.

Szűkül az időnk

Szűkül egyre az időnk,
tél, tavasz, nyár úgy megy el,
alig fordul termőre a mező, a kert,
az erdő szép cicomásra festi a haját,
messzire viruló fényekkel kecsegtet,
tüzek lobognak, tüzekről álmodón,
ünnepek emelkedettsége kísérget.

Folyók hullámai simogatnak,
szitakötők zafír szemmel igéznek,
messzi távolban őszi tüzek lobognak,
hol vannak a tüzek őrei,
a hűséges, vigyázó pásztorok,
ahogy terelik lovaikat dús legelőre,
s itatni a szép, híves patakhoz?
És gyors ügetéssel ki a napra,
mert szűkül egyre a ménesek vágta ideje,
és szűkül a karám is, ha szorít a kötőfék, s a zabla!

És hol van a pásztori ének,
hol a jó ismert furulyaszó,
az összeterelő, a hazahívó?
Hol, merre vannak a jól ismert patanyomok?
Hallod-e még a békés csillagok útján
kísérő tűzrakó ének biztonságos dallamát?

Finta Éva

Egy atyai pofonról

Kiskamaszként összeolvastam mindent.
Dumas, Stendhal, Dickens – mindet „megettem”.
Kis könyvtárunkban maradt csak egy-két könyvünk
mit apánk jóvoltából tiltólistára tettem.
Gárdonyit faltam épp egy délután.
Már beszőtte lelkem A *Láthatatlan ember*
Az öreg tekintetes és *Isten rabjai*
a *Hosszúhajú veszedelem* szintén
Ábel és Eszter szertelen szerelme
és elvarázsolt az *Egri csillagok*.
Ida regénye magába szívta lényem
nem hallottam, hogy közben nyílt az ajtó
szokatlan volt hétköznap, délután
hogy csak úgy betoppan apám.
Pedig betoppant, és rajtakapott.

Az én időmben – mindenki olvasott.
Nagyanyám hangosan is nagyapámnak.
Tévé, nyaralás, strandolás helyett
sok nyári délutánon, hűs szobában
hevertek s olvastak az emberek.
Én is, mint mindenki a kis családban.
Eddig rendben volt minden. Na de: mit?
Ida regénye tiltólistán. Kérdem:
vajon miért, meddig, hiszen jóval korábban
olvastam Mikszáthot, Móriczot, Jókait –
Idát miért nem? És még évekig
nem értettem meg azt a nagy pofot
amit apám a képemre nyomott.

Túl voltam Ibsenen és Krúdyn is
Shakespeare, Moliere minden színdarabján
olvastam verseket, Aranyt és Adyt, s bizony
volt már kezemben több ízben Maupassant
és még mindig nem értettem a titkát
miért nem olvashattam Gárdonyit
az *Ida regényé*t legalábbis. Úgy ám…

Aztán egyszer, példabeszédek mentén
feltűnt az apai minta is sárba mártva.
Épp Csinszkáról gyűjtöttem anyagot:
hogyan élt gyermekként, és a papája
hogyan dorbézolt, s nőkkel mulatott.
Bertuka pedig intézetbe zárva
négy éven át, Svájcban, jó messze tőle
hogyan fejlődött és: *Adysodott*.

Apám erkölcs dolgában rendíthetetlen volt.
Nem tűrte másban sem a könnyű vágyat.
Már felnőttem. Gyűjtöttem sorsokat.
Figyeltem: mi a tiszta, mi a torz.
És akkor egyszer, már nagylány koromban
végre helyére tehettem a pofont.

Hadnagy József

Tűz a monitoron

Ötvenhatos emigráns fiának aggodalmai nyomán

Lehullt az első hó,
az ablakpárkányon,
mint víz az áttört gáton,
áramlik be a hideg levegő,
hagyom, nem fázom, talpra-világ-
tüze melegít laptopomon,
képernyőhöz láncolt korona-rabok
táplálják a Szőke Herceg gyújtotta
tüzet, ki ne aludjon… *Nagy tűz,*
maszkos gyűlölet sötét
lángja oltaná erőszakkal,
tagadással, elhallgatással,
feketelistával, letiltással
a közösségi felületeken,
mondja az ötvenhatos emigráns fia;
ki sem meri mondani a *Szőke Herceg*
valódi nevét, bunkerből irányító
ellenfelét *Húgyos Dzsó*-nak
csúfolja, nehogy őt magát is kizárják
a négy fal közé zárt világközösségből,
keresztelni még szabad.
Miféle demokráciát sütnek-főznek
a szabadság álomföldjén,
ahol most – mint egykor a bölényeket
és prérifarkasokat – halomra lődözik
a szabad szót? méltatlankodnak ideát
a szabadság tüzénél vacogó
ragadozók is.
Méltatlankodom magam is.
Maszkba kell öltöztetnem
gondolataimat a szabadságról,
nehogy az én fiókomat is
prérifarkas-odúnak tekintsék.

Akkor Talpra magyar!
Most Talpra világ!
Nem alhat ki a tűz.
Remény és könnyek szítják.
És messze révedő emlékezés:
Ki nem emlékszik a Thermopülai
háromszázra, a harangsírásra
a madéfalvi veszedelem után,
az egri csillagokra,
negyvennyolcra, Segesvárra,
ötvenhatra, a Los *Alamos-i százra?*
A Szőke herceg vesztésre áll,
és nekem Amerika a hazám.
Szeretem. És most bujkálnom
kell a világháló pribékjei elől...
Nézem, hallgatom az álomhazában
született ötvenhatos fiát, szétzúzott
remények törmelékeként folyik át
a monitorablakon a jaj: *Ha kialszik a tűz,*
ha most is eltaposssák, örök tél borul a világra...

Az úton, haza

– Nagy bajban vagyok… –
e szavakkal fogadott
édesapám, aki sosem
érezte bajban magát:
Isten társaságában
jött, ment, járkált
a tizenhárom gyerekkel
szegélyezett,
maga-törte úton.
Egészséges volt,
s időnként boldognak
látszott: azt hittem,
vastag talpú cipőjében
az ezeréves birodalomig
elgyalogol, át a hétéves
antikrisztusi korszakon.
Nevetett kezében a dikics,
a falcang, a kalapács,
a harapófogó,
táncolt az ár és a tű
a szakadt cipő fölött,
s a reszelő úgy sétált
a körülvágott talp-élen,
mint legény a korzón.
Csodálkoztam is sokat
e dolgon… Hazafelé
jövet almát vásárolt,
hogy mi, eléje futó gyerekek,
legyen mit kihalásszunk
a szerszámos táskából.
Ezek s hasonlók jutnak
eszembe most, amikor
látom őt újra: csontra,
bőrre fogyva fekszik
a „fiúk szobájában”
az ágyon –,
amelyen született
első nagyralátó álmom.
Megrendülve nézem
a halál árnyékát
arcán, karján, kezén –
egészen betakarja…
Kérdezek, de mintha
deszkát dobnék tutajnak
gyors folyóba,
a szó elsodródik valahova,
vagy elakad
egy sűrű bokorban
valahol a torkomban.
Mindketten tehetetlenül
nézzük a közöttünk feketéllő
folyót, s én kérdezem megint:
– Édesapám, vannak-e fájdalmai?
– Nincsenek – válaszolja végre –,
ez rosszabb, mint a fájdalom.
(Most sem értem, hogy lehet…)
Három év múlva megnyílik:
– Nagyszerű állapot ez:
nincs semmi kísértésem,
addig volt nehéz, amíg
gyötrelmek szekerén
bolyongtam elveszetten
a vacogtató űrben.
Esthajnalcsillag ragyog
szemén, csillagkoszorú
a fején, arca felhőtlen ég,
a halál árnyéka eltűnt,
kiszökött az ablakon.
„Szabad lettem, vigyed Halál,
tied a testem, enyém a lelkem,
csak hazaérjek… még ez egyszer” –
dúdolja végig, az úton,
az öregotthonból – haza.
Advent volt, az öröm hava…

Tavaszi fésűsbagoly

Éjfél van. Csend. A nyitott ablak
testemre hideget lehel.
Elmém egy fura hangra hallgat:
az éjszaka kint most delel;

alkonyattól sokat kaszált már,
szanaszéjjel hányt kazal
a sötét. Bent rendet találnál,
feleségem ruhát vasal.

Egy moly zavarja csak a rendet,
néma szárnya, mint a vonat,
kattog, az egész szoba reszket,
s a lámpafény csak bólogat

álmosan; időnként kinyitja
szemeit: né, ott van a moly!
De hisz – ó, éj, arányok sírja –
az tavaszi fésűsbagoly!...

A nem frusztrált lányok

A nem frusztrált lányok virágok,
s a szirmaik játékterek,
oda járnak játszani
a szél-gyermekek,
ott tölti napjait a napsugár,
amikor zordon felhő-apja
messze jár,
ott zümmögnek szorgalmasan
az angyal-méhek,
nevetés-nektárból kedvességet
gyűjtenek,
mindig tele a kaptár –
nem frusztrált lánynak
édes a reggel, a dél, az alkony,
s édes lesz a nyár,
az ősz, és majd a tél,
amikor már hervadt asszony…

Bakonyi István

Saitos Lajos emlékére

Hideg hétfő reggel. Klári, a feleség telefonhívása. Lajos hajnalban elment… Ilyenkor kívül-belül vacog az ember. Döbbenet. Két hete még fölolvasott a Vörösmarty Társaság Vár-estjén. Két nappal később rosszul lett. Azóta aggódva vártuk a híreket. Tudtuk, hogy nagy a baj. És veszteségeink gyűlnek. Siratjuk a költőt, a *Fejér Megyei Hírlap* hajdani munkatársat. És siratjuk a barátot, a férjet, a testvért, az apát és nagyapát.

*

1947. április 3-án született a Fejér megyei Soponyán. Iskoláit ott, valamint Székesfehérváron és Budapesten végezte. Levelezőn érettségizett, felsőfokú energetikus oklevelet szerzett, és a MUOSZ újságíró stúdiójában tanult. Versei számos lapban megjelentek. Verseskötettel először 1993-ban tűnt fel, s a tizennegyedik két évvel ezelőtt, *„Érkezési oldal”* címmel. A Székesfehérváron szerkesztett *Vár* című folyóirat olvasószerkesztője volt.

Nekem már az első percben rokonszenves volt, ahogy beszélt versről és magáról, illetve kettejük viszonyáról. Éreztem, hogy olyan ember, aki nem bír a költészet nélkül élni. Az is jellemző, ahogy megfogott egy verseskötetet. Nem tudom leírni pontosan, de volt ebben a mozdulatban valami rejtett elegancia.

Saitos Lajos magába szívta a magyar líra szép hagyományát, hogy majd jeles elődeinek és kortársainak, Nagy Lászlónak, Juhász Ferencnek, Csoóri Sándornak, Fodor Andrásnak, Serfőző Simonnak és Bella Istvánnak, és hogy a legnagyobbat ki ne felejtsem, Illyés Gyulának az útját tekintse követhetőnek. Az sem mellékes, hogy műfordítással is foglalkozott, és ez mindenképpen összefügghet azzal, hogy a finn és magyar viszonynak is hűséges ápolója. Ám a finnek vagy az észtek mellett kitekintett másfelé is: a hatodik kötet címét is adó verset például a csuvasok oroszul író költőjének, Gennadij Ajginak, pontosabban az emlékének szentelte. Itt is jól láttuk, hogy miképpen oltotta be modern versét a népköltészet elemeivel, és, hogy miképpen szervesült mindez át úgy, hogy a legszemélyesebb vallomás legyen belőle. „Huss – így tűnik el / harmadfű-csikókorod lábnyoma is // ami át meg át vezetett a szittya mezőn // S ami pitypangjaival / a csillagos égboltozat / földi mása homloklebenyedben…” *(Át a mezőn)*

A tömörség és a szűkszavúság vállalt értékei közé tartozik. Olyan verseiben is, mint a *Por Isten szemében*, melyben személyes léte és a teremtés összefüggéseit taglalja, vagy éppen négysorosaiban és persze haikujaiban. Ez utóbbi a kedves műformái közé tartozik, s itt járja a japán hagyomány útját is, amennyiben a természeti tematika számára is fontos, akár egy hajnali órán. Ezeket az értékeket öt-

vözi a magyarságtudat eredményeivel, és alkot egy, csak rá jellemző, egyéni hangú változatot. Remekbeszabott miniatűrök ezek a művek, és úgy tűnik, kimeríthetetlen a forrás. S ha már a protestantizmust emlegettem, hadd tegyem hozzá, hogy a példás szerkesztés a biblikus témájú versekre is vonatkozik. Közéjük tartozik a *Heródes testbeszéde*, ahol – egyébként a nyolcvan esztendős irodalomtörténész, Pomogáts Béla köszöntése közben – olyan izgalmas fordulatokra lelünk, mint például ez: „…iszonyú béke jött ránk / a megváltással hirtelen…" S közben itt a vigasz is, mármint az, hogy a gyerekgyilkos Heródes nem küld több katonát. Vannak persze áthallások is a később korokat illetően, egészen a „végső kicsordulásig". De *A születés másnapján* emlékezetes sorai is hasonló értékűek.

*

Egy nappal végzetes betegsége után mutattuk be azt a kötetet, amelyben Csanádi Imre és Csoóri Sándor műfordításairól írt tanulmányt. Feleségétől tudom, hogy mennyire örült a megjelenésnek. Igen, az öröm néha rövid életű. Miként az ember földi léte is.

Kedves Lajos! Nyugodj békében!

Saitos Lajos

Fenn a hegyen

„És megnémult az érc.
Csupán a tornya áll.
Üres a hegy, bár nyüzsög,
mint szerveinkben a halál.
(Takáts Gyula: *Csak így*)

1.

Kinn aludtam a hegyen
Isten szabad ege alatt
a Hold és a csillagok
világítottak csak nekem
éccaka minden közelebb
Csu Fu jutott eszembe
földi mása alteregoja
Takáts Gyula a Bece-
hegyi költő és kertész
éccaka minden közelebb
fényleni – társalogni
a teremtővel s imádkozni
majd egy miccenésre
egy szempillantás alatt
ki imént még óriás volt
itt – lészen parány is…!

2.

(Csu Fu megtalált enigmája)

Ha semmid sincsen, úgy kiálts,
mint akinek halottja van;
ha mindened megvan,
az öröm ünnepén is hallgass!

Haramza Kristóf

Az idegen, a rabló és a kívülállók

Karakterjellemzések – Tersánszky Józsi Jenő Kakuk Marci a zendülők közt című kisregényében

„Ezen a nyomon találta meg Tersánszky Kakuk Marcit, azt az alakot, akiben legtökéletesebben tudja magát kifejezni. Amikor először írt róla, sokunk számára reveláció volt, ma már öt vagy hat kalandozó könyv után, bensőbb ismerősünk, mint akárhány ember, akivel mindennap találkozunk."[1]

I. Bevezetés

Schöpflin Aladár Tersánszky Józsi Jenőről írt elemzésének fentebb idézett soraival kezdeném el jelen tanulmányomat is. A rövid jellemzés remekül láttatja a továbbiakban felmerülő, egyik legfőbb kérdést: Hogyan lehet Marci egyszerre idegen és mégis ismerős? Ennek megválaszolására, a szociológia és antropológia fogalommeghatározásait fogom igénybe venni. A tanulmányom címében előforduló kifejezések – *idegen, rabló, kívülállók* – ezekből a tudományágakból indulnak tehát ki, jóllehet az irodalomtörténet területén is jelentős témaköröknek számítanak.[2] Másfelől, az ezen terminusok bővebb kifejtésével és gyakorlati felhasználásával – reményeim szerint – jobban megismerhetjük a történet szereplőinek jellemeit, vágyait, motivációit és cselekedeteit. A következőkben egyfajta szó-analízist hajtok végre: első lépésben a tágabb fogalmat (*idegen*) kísérlem meg alkalmazni a szövegben megjelenő, hangsúlyosabb szereplőkre. Majd azonos eljárással ezt követik a speciálisabb kifejezések is (*rabló, kívülálló*). Ebben nyújthat segítséget a Tersánszky által kreált csintalan főhős, Kakuk Marci egyik legérettebbnek mondható epizódja; az 1934-es *Kakuk Marci a zendülők közt*[3] című kisregénye, amely az összes epizód közül az egyik, ha nem a legnagyobb drámát tárja elénk.

---

[1] Schöpflin Aladár: *Tersánszky.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 94.

[2] Vö.: *Szerkesztői előszó.* Ford.: Teller Katalin. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004, 9.

[3] A következőkben felhasznált kiadvány: Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci a zendülők közt*. In: *Kakuk Marci.* Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966.

II. Az idegen

Ki is ez a Kakuk Marci? Már az első lépésekben, a főszereplő karakterének meghatározásakor is jelentős akadályba ütközünk: Parodisztikus vonásait tekintve ugyanis nem igazán lehet hősnek tekinteni. Őszinte ember, aki hibáit is éppúgy megvallja, mint fényes sikereit. Különleges figura, akit egyszerre nevezhetünk széltolónak és piperkőcnek. Folytonos csínytevései ellenére mégsem tudunk igazán haragudni rá, talán épp a folytonos derűje és optimizmusa folytán.[4] A jelenség vizsgálatában kézzelfoghatóbb támpontot jelenthet számunkra a korábban érintett, első nagyobb antropológiai és irodalomtudományi terminus; az *idegen* bevezetése. Az idegen itt érintett kontextusa leginkább egy potenciális vándorral egyezik, aki ma megérkezik, ám holnap is maradna, ha lehetőségei engednék. Az érkezés és távozás folyamatos, egymást váltogató állapotában éli mindennapjait, és helyzetét leginkább az határozza meg, hogy nem tartozik sehová. Ez az állandósult „átmeneti-egzisztencia" azért is lényeges, mert így voltaképp az idegen – akarva, akaratlan – az adott társadalmi csoport részesének tekinthető. Hasonlóan a szegényekhez, vagy a közösség által belső ellenségnek titulált személyekhez, az idegen léthelyzete kettős: egyszerre nevezhető kívülállónak és társnak.[5] Kakuk Marcira hatványozottan igaz ez a fajta idegenség, hiszen ő egyik kalandjából a másikba keveredik, s így amíg olvasunk róla, addig nem is talál igazi nyugvópontra.

A *Zendülők közt* című kisregény elején például társának, a részeges Somának köszönhetően teszik ki a szűrét egy vidéki háztartásból, így kénytelen megint csavargásra adni a fejét. Idegenként kerül egy bányászvárosba, és idegenként csap fel a helyi bányaigazgatóéknál kertésznek. Ám hamarosan nagyot változik a helyzet: a továbbiakban ugyanis – megszokott, majd egyre inkább megszeretett – társként somforog a szép szobalány, Eszti, valamint Luli nagysága után. (A történet alapján a *társ* kifejezés Eszti esetében a szó szorosabb értelmét is elnyeri: Marci először magához édesgeti a lányt, majd egyre inkább a közös jövőjüket, s a végül meg nem valósult házasságukat kezdik tervezgetni.) A paradicsomi állapotok azonban nem tartanak soká: Soma, aki addig a csapszéknél kap állást, csatlakozik egy bányász-zendüléshez, amelybe Marcit is belerántja. A történteknek tragikus következményei lesznek: Henkerszkyt, a despota bányafelvigyázót (és egyúttal munkás-elbocsátót) a zendülők dinamittal robbantják szét. Soma és Marci hiába

[4] Vö.: Kéry László: *Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marci.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 96.

[5] Vö.: Simmel Georg: *Exkurzus az idegenről.* In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004, 56.

bizonygatják ártatlanságukat: az első vallatást megúszva, szabadságuk megtartása érdekében újra nyakukba kell venniük az országutat…[6]

Az idegenség tapasztalásában érdekes egy másik aspektus is, amely a vizsgált regényben leginkább a főszereplő és Eszti kapcsolatával mutat párhuzamot. Simmel tanulmánya alapján, az idegennek tulajdonítható egy kiváltságos attitűd, amely nem más, mint az objektivizmus. Ez az ismérv több összetevős: az adott közösséggel szembehelyezkedő távolság és közelség, közömbösség és elkötelezettség viszonyulásainak együttes formájaként értelmezhető. Az idegen objektivitása összekapcsolható a tovább-utazó karakter attitűdjével: az adott csoport tagjai ugyanis, minthogy tisztában vannak az utazó átmeneti jelenlétével, nem ritkán nagy titkokat bíznak az idegenre. (Gondolván: úgyis elfelejti!) Ez a fajta gyónásos formában tanúsított nyíltság azért is különleges, mivel olyan fajta titkok kerülnek ilyenkor szóba, amelyeket az adott csoport tagja még a közelállókkal sem oszt meg.[7]

Nem meglepő, hogy a regényben szereplő szép szobalánynak, Esztinek is van hasonló „takargatni-való" titka, amit azelőtt senkinek sem mondott el. Marcinak is csak nagy nehezen, mikor már kellően összeismerkedtek, adja elő a hajdan ő és a méltóságos bányaigazgató közötti tiltott románcot:

„… Persze nem hagyom, faggatom, firtatom a dolgot. Így utoljára is megesket engem ez a lány ott még az anyám emlékére is, hogy senkinek se mukkantok ki belőle, amit hallok tőle, és arra, még ott éjszaka, egyedül, a sötétben is suttogva elmesélte nekem ezeket: […] Hát tudjam meg, hogy őutána, Eszti után, mint a koslató kutya, úgy járt a méltóságos ura, gazdája. És úgy jár mai napig is. De akkor éppen, mikor a fogadós bácsijáéktól idekerült Eszti, három éve múlt, a méltóságosékhoz szobalánynak, hát csak egy taknyos, tudatlan béka volt még. Így kezdett a sarkában szaglászni a vén, veres kandúr méltóságos, neki Esztinek, és tapogatta, szorongatta, ahol hozzáfért, és csábította mindennel őtet magának. Úgy az! […] Elég az, hogy a vén kani mint tudatlan fruskát, rá akarta venni Esztit, hogy eressze be éjjel a kamrájába. […] Mert száz pengőt adott Esztinek a kamrakulcsért. […] De mi történt a kamrában a méltóságos és Eszti közt? Semmi! Így, ahogy mondom! Semmi!"[8]

És Marci, a tovább-utazó nagyvonalúan csak nevet az egészen. Nem tartja feladatának, hogy megítélje Esztit, hiszen esténként őmaga is titkos szerelmi légyottokat szervez a szobalánynak. Arról pedig szó sem esik, hogy Marcinak is voltak már azelőtt hasonló esetei…

---

[6] Vö.: Németh László: *Tersánszky J. Jenő: Kakuk Marci a zendülők közt.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 88–89.

[7] Vö.: Simmel Georg, *i. m.*, 57.

[8] Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci a zendülők közt*. In: *Kakuk Marci.* Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 365–366.

Ha pedig az objektivizmus-jelenség kapcsán Eszti helyett, a főhős alakjából indulunk ki, újfent a Kakuk Marci személyiségének dilemmájához érkezünk. Mert habár Marci jelleme a simmeli gondolatok alapján objektívnak tekinthető, mégis itt egy újabb kérdés vetülhet fel; vajon e lényeges vonását (mármint az objektivizmust) a más emberekkel való találkozás eseményei alakítják ki, avagy a főszereplő már eredendően magában hordozza ezt a tulajdonságot? Angyalosi Gergely téziseivel egyetértve, Marcinak – az optimizmusa mellett – az objektivizmusa is méltán kiemelhető alaptulajdonsága, s ezeket az erényeit az összes kalandjában magával hordozza.[9] Az őt körülvevő közeg, jelen esetben a munkát adó bányaigazgató és úri háztartása (így Eszti is) eleinte különcként kezeli Marcit, ám mivel a közösség és Marci viszonyulásában egyszerre nyilvánul meg a „másság" és az „odaillés" dialektikája, ezért a furcsa-kettősség hamar szerethetővé változtatja Tersánszky csirkefogóját.[10]

Ezt a csoport általi és idegen felé érzett szeretetet tűzi ki végeredményképp Simmel is, hozzátéve, hogy mindez a viszonyrendszer csakis a közelség és távolság együttes arányában érhető tetten, vagyis, hogy az idegen – bizonyos általánosabb minőségjegyek tekintetében – válik társsá. Ezek az általánosabb minőségjegyek; például azok a társadalmi, nemzeti, szakmai vagy általánosan emberi érzületek, amelyeket az idegen és a csoport tagjai is együttesen, kényszer nélkül éreznek. Megállapítható tehát, hogy az idegen épp az ő szervetlen kapcsolódásával illeszthető be a csoport szerves tagjai közé, amelyben persze továbbra is megőrzi saját, autonóm feltételességét.[11] Marci mindvégig igyekszik pedzegetni ezeket a „közös minőségjegyeket," így emberséget, szorgalmasságot, figyelmességet és kellő humort tanúsít több helyzetben is. Nyilvánvaló, hogy ebben némi önzés is lakozik, hiszen, amint a mondás tartja, minden szentnek maga felé hajlik a keze. (S így Marci is elsősorban magáért dolgozik.) Mindezek ellenére mind a szép hölgyekkel, mind a rút, golyvás munkásokkal, mind pedig a hőzöngő bányászokkal sikerül megtalálnia a megfelelő hangnemet, ami miatt egészen a történet végéig úgy él, akár egy kiskirály…

---

[9] Jelen feltevéshez kapcsolódik még Dérczy Péter, Kakuk Marci jellemrajzával kapcsolatban tett radikálisabb megállapítása: *„Ez az alakbéli változatlanság, állandóság – a Kakuk Marciban mindenképpen – sokkal inkább uralkodónak tűnik, mint a történetnek a lineáris vonalvezetése."* Dérczy Péter: *Az elbeszélő hagyomány átalakítása – Tersánszky Józsi Jenő regényeinek néhány szerkezeti vonásáról.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 268.

[10] Vö.: Angyalosi Gergely: *Kakuk Marci: A picaro és a buddhista.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 106.

[11] Vö.: Simmel Georg, *i. m.*, 58–60.

III. Kívülálló

Nevezhető-e Marcin kívül bármelyik szereplő, a jelen vizsgálat kontextusában idegennek? A bányászati uradalom lakósai, valamint az alattuk dolgozók biztosan nem, hiszen ők alkotják a történet közegét, vagy Simmel szavaival élve; a csoportot. A lehetőségek leszűkülnek, (a főhősön kívül) mindössze három szereplőre: Somára, Esztire, és a zendülők vezetőjére, Csurinyák Ferencre. Közülük Csurinyák alakját azért emelhetjük ki, mert ő az, aki kívülről képes látni a dolgozók sorsát. Elindít egy visszafordíthatatlan folyamatot, amelynek így ő maga is a részesévé válik:

„Szaktársak, ide hallgassanak! Ha maguk közül olyanok, akik még mostan benn dolgoznak ennél a rablószövetkezetnél, azt hiszik, hogy nem kell nekik törődni a kirúgott társaikkal, azok buta állatok! […] Itt csak egy segít, én mondom maguknak, szaktársak. Ha az egész munkásság, mint egy ember, összeáll és mindig egyhangúlag lép föl ezek ellen a zsarolók ellen. Hiszen mindenütt a világon így áll össze a munkásság szakszervezetekbe, csak még nálunk, ebben a piszok, rongy országban nem jutottunk idáig."[12]

Világos, hogy Csurinyák Ferenc (Eszti bátyja) a század előn több helyütt „divatos", proletár szervezkedéssel próbálja meggyőzni az összegyűlt bányászokat. Még az a feltevés is megkockáztatható, hogy bár kisebb spektrumban, de ő is létrehoz magának egy közeget: Hiszen a dolgozók köre (érdekből) tiszteli őt. Ám, akármennyire próbálja az „új tanok hirdetőjeként" magát másnak, felsőbbnek definiálni, beláthatjuk, hogy Csurinyák pusztán egy elszármazott kalandor. Az elszármazásban pedig benne tételeződik az az otthon-tudat, ami Marciban, mint örökös országút-járóban nincs meg. Marci alapvetően otthontalan, Csurinyáknak ellenben van otthona, csak épp változtatni akar rajta. Csurinyákra ezért sokkal inkább illik a kívülálló elnevezés, mint a simmeli értelemben vett idegenség. Már a regény elején – kimondva is, – a magáénak vallja azt a jelen esetben korlátolt álláspontot, ami szembe megy az általa hőn áhított világ-proletárság elvrendszerének kiszélesítésével, s ami a későbbi bukást is predesztinálja:

„Ipari munkás csak ipari munkásban bízhat meg, és azzal foghat össze. […] mert egy szakmunkás nem feledkezik meg soha róla, hogy szakmunkás."[13]

Csurinyák tehát csak kívülálló, és azért nem idegen, mert minden felszólalása ellenére sem tudott elszakadni otthonától, az általa elmaradottnak titulált közegtől. Hasonló a helyzet Esztivel is. Kétkedve köt ismeretséget Marcival, és sokáig nem bízik meg benne. Tersánszky a szobalány karakterén keresztül remekül

[12] Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci a zendülők közt.* In: *Kakuk Marci.* Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 387.

[13] Tersánszky, *i. m.*, 303–304.

láttatja a közerkölcs látszatán belül megbúvó, keresetlen vágyakat, képzelgéseket. Eszti bár enged a csábításnak, hosszú évődést követően végül nem meri Marcit választani: hiába szereti meg a bohókás fiút, Eszti gondolkodásában prioritást élvez a biztonságérzet, s ezért tér vissza a neki rendelt középszerű írnokhoz, Gurka Palihoz.[14] A szerelem terén hasonlóan megvolt a kitörési lehetősége, mint bátyjának a zendülésben. Ám a történet végére Eszti is „elbukik", így kimondatlan érzései mindössze ábrándok maradnak. Csak jóval később, mikor a két szusztárs már árkon-bokron túljutott, találja meg Marcit a levél. (A *Kakuk Marci vadászkalandja* című elbeszélés mintegy közvetlen folytatásaként ennek a kisregénynek, a rendőrök elől való meneküléssel kezdődik.) Már a fogadóban ülnek, ott olvassa el Marci Eszti írását, amely részleteiben is megindokolja, miért választotta a szobalány a szerelem helyett, a polgári élet megszokottságát:

„… De amire nézve Te úgy kérdezel engemet, hogy hát egybekelhessünk valaha, Isten engem úgy segéllyen, nem rajtam múlik, hogy ez sohasem lehet meg. […] Azért kell tudassalak erről, mert már a nagybátyámék annyira sürgetik a Gurka Palival való összekelésünket, hogy varratják már rá az ajándékkelengyémet is. Hát most mit mondjak arra, hogy eddig Gurka Pali jó volt nekem, akinek biztos segédaltiszti állása van a kincstárnál, és most nem kell ő nékem? És nem kívánhatod azt tőlem, Marcikám, hogy éretted a világba szökjek, és koplaljunk nyomorúságban. Mert ugyan azt, hogy valaha Sárgapatakon egybekeljünk, azt nem nézik el itten nekem sohasem!"[15]

Bárhogy is próbál mentegetőzni, épp a levél imént idézett részlete a bizonyíték arról, hogy Eszti nem bír elszakadni a saját közegétől. A bányászuradalom „bekebelezi" a személyiségét, s emiatt ugyanabban a korlátolt, felszínes élettérben ragad meg, mint Csurinyák Ferenc. (A két testvér ezáltal a meg nem értett kívülálló-sorsban osztozkodik.)

IV. Rabló

Georg Simmel antropológiai jellegű tanulmányának koncepciójából, – az idegenből ismerőssé, majd újra idegenné válás folyamatából, – már csak egy fontosabb szereplő maradt ki: Soma. Mit mondhatunk el e tekintetben róla? Soma azért is nehezebb kérdés, mint a két Csurinyák-testvér, mert ő nem epizód szereplő: mint szusztárs, a Kakuk Marci-történetekben állandóan jelen van, ennél fogva a csavargó-világnak hasonlóan teremtője (vagy épp pusztítója), ahogyan Marci.

[14] Vö.: Angyalosi Gergely: *Kakuk Marci: A picaro és a buddhista.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 115.

[15] Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci vadászkalandja*. In: *Kakuk Marci.* Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 491–492.

Soma ellenpontozza a főhőst, amennyiben a természete is sokkal vadabb: a furfangos nőcsábász mellett, ő egy vérbeli iszákos hazudozó, aki folytonosan vonzza a bajt. Néha kölcsönös szándékból, néha kénytelen-kelletlen, de egymással tartanak és egymást húzzák ki a csávából, vagy épp taszítják bele a legnagyobb slamasztikába. A *Kakuk Marci a zendülők közt*-ben Soma épp ez utóbbit alkalmazza. Ő az, aki belerángatja Marcit a dolgozók ügyébe, és elhívja őt a „gyűlésekre." Henkerszky, a kegyetlen bányafelvigyázó merényletekor azonban kiderül, hogy Soma nem csak elvi szimpatizáns, de a gyilkosságban úgymond passzív-bűnrészes is. Erről számol be a mű utolsó felében Marcinak:

„Hát Soma itt kipakolt nekem. A fiatal Buzugó azt mondta neki, hogy legalább meg kell ijesszék Henkerszkyt egy dinamitgaluskával, amit a háza fala alatt sütnek el a bányanévnap éjjelén. Hát Soma beleegyezett, hogy a kamrája ablakába tegye addig Buzugó a dinamitot, amíg elviszi aztán a kerteken keresztül Henkerszky házához. Így is volt. Buzugó megverte a kert felől a Soma kamrája ablakát, hogy adja ki a dinamitot, és úgy ölte meg vele a sáfárt azután."[16]

Mintha ez a gaz Soma soha nem tudna megelégedni azzal, amit éppen elért! Ugyanazzal a lendülettel kerekedik fel és keres újabb és újabb kalandokat, mint Marci. Mégis, a nehézségeket jobbára ő idézi elő. Csurinyák Esztivel és Ferenccel szemben ő is (akárcsak Marci) idegenként lép fel, idegenként ismeri meg a közeget. Ám Somának ezen a ponton adódik egy hatalmas hiányossága: Nem tud szerethetővé válni a környezete számára. Ez az alapvető különbség az, ami miatt az összes kisregény elsősorban Kakuk Marciról, nem pedig róla szól. Soma általában az irigységtől vadul meg, és állítja nehéz helyzet elé Marcit. Néha ugyan segít is rajta, ám a legtöbbször gátolja őt. Egyszerre cimborája, és vetélytársa, aki egyfajta előmozdítója, generátora is a cselekményeknek.

Következésképpen, az idegenség dinamikus fogalmi vizsgálatakor Soma – ellentétben Esztivel és annak bátyjával – az első lépést sem képes megtenni. Míg Csurinyákékból a *más-egzisztencia* felé vezető végső elhatározás hiányzik, addig Soma személyisége szinte teljesen zárt marad. Idegenként jár-kel a regény helyszínein. A dolgozók valójában nem szeretik meg, és Csurinyák Ferenc is csak a saját érdekéből alkalmazza őt, mint csapos. Mi több, Soma is megmarad érdek-lénynek, éppen ezért van szüksége egy olyan objektív, szemléletben és életmódjában is teljesen független „lényre," mint amilyen a Kakuk Marci.

Marci ugyanis még azokhoz a megszerzett „javakhoz" (mint a nőkhöz, vagy az italhoz) sem ragaszkodik feltétlenül, amelyek pedig kivétel nélkül, az összes kalandját ösztönzik. Mégsem mond le a világról: kipróbál mindent, természetesen

[16] Tersánszky Józsi Jenő: *Kakuk Marci a zendülők közt.* In: *Kakuk Marci.* Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 436.

úgy, ahogy neki tetszik… Aztán vígan tovább áll.[17]

A vad, iszákos pajtás tehát, még ha nem is mondja ki, némileg rá van utalva a világban könnyedén és otthonosan mozgó Marcira. Soma figurája ebből a szempontból sem különleges: leginkább tolvajnak, illetve rablónak nevezhető, aki a csavargók „balkéz-felőli ágáról" való és nem riad vissza olykor-olykor az erőszaktól sem. Ebben a pejoratív kontextusban, Somáról – ahogyan egykori elődeiről is – a szabadság negatív képe rajzolódik ki. Jó analógiát mutat erre az az Erzsébet-kori (XVI. századi) Anglia, ahol különféle törvényekkel és rendeletekkel próbálták elűzni az utakról a csavargókat. Ezeket a társadalomból kivetett bűnözőket, a hagyományok bomlását követő káosz előőrseinek és gerilla-csapatainak tartották, nem meglepő tehát, hogy rossz-hírük országos szinten, általános félelmet váltott ki. Ha útjai során a csavargó egy településre érkezett, akármennyi időt töltött el, az ott-lakók szemében akkor is idegen maradt.[18] Mindez elmondható Somáról is. S mivel a legtöbb esetben ő is a pénz-szerzésből és a saját érdekeiből indul ki, semmiféle őszinte kapcsolata nincs a környezetével…kivéve Marcival…

V. Összegzés

Az összevetések végéhez érve tehát azt láthatjuk, hogy ebben a kisregényben (s így valószínűleg más kalandjaiban is) egyedül Kakuk Marci nevezhető a simmeli-tanulmány értelmében idegennek. Csak neki van meg az a fajta varázsa, hogy jellemének változatlansága ellenére, a közege eleinte idegennek kezeli, majd szerethető ismerőssé fogadja, végül pedig kénytelen újra eltávolodni tőle. (Soma és a Csurinyák-testvérek nem rendelkeznek ezzel a képességgel.) Sokféle zendülés van, amit a mű, a felsorolt négy főbb karakter alapvető késztetésein keresztül mutat be: a politikai, társadalmi feszültség mellett nagy szerephez jutnak a szerelmi rezdülések, és a pénz-szerzés trükkös ármányai is. Ebben a folytonosan forrongó kisregényben mégis Marci zendülése a legösszetettebb; fondorlatosan, hajlékonyan és kellő humorral nyilvánítja ki a szabadságát.[19] Ezáltal nevezhetjük őt a legismertebb idegennek.

[17] Ezen a téren érdekes analógiákat mutat fel tanulmányában Angyalosi Gergely, aki a *nem-ragaszkodás* attitűdjét a zen buddhizmus bölcsességének perspektíváival igyekszik összevetni. Vö.: Angyalosi Gergely: *Kakuk Marci: A picaro és a buddhista.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 106, 122.

[18] Vö.: Bauman Zygmunt: *A zarándok és leszármazottai: sétálók, csavargók és turisták.* In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004, 202–203.

[19] Vö.: Németh László: *Tersánszky J. Jenő: Kakuk Marci a zendülők közt.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999, 89.

Felhasznált irodalom

Angyalosi Gergely: *Kakuk Marci: A picaro és a buddhista.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás. Nap Kiadó, Budapest, 1999.

Bauman Zygmunt: *A zarándok és leszármazottai: sétálók, csavargók és turisták.* In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004.

Dérczy Péter: *Az elbeszélő hagyomány átalakítása – Tersánszky Józsi Jenő regényeinek néhány szerkezeti vonásáról.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 1999.

Kéry László: *Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marci.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 1999.

Németh László: *Tersánszky J. Jenő: Kakuk Marci a zendülők közt.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 1999.

Schöpflin Aladár: *Tersánszky.* In: *Virgonc szavak virgonc királya: In memoriam Tersánszky Józsi Jenő.* Szerk.: Tarján Tamás, Nap Kiadó, Budapest, 1999.

Simmel Georg: *Exkurzus az idegenről.* In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004.

Szerkesztői előszó. Ford.: Teller Katalin. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig.* Szerk.: Biczó Gábor. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004.

Tersánszky Józsi Jenő: *„Kakuk Marci”.* Szerk.: Sík Csaba. Magvető Kiadó, Budapest, 1966.

Sarusi Mihály

Vöröskatona a (Magyar) Gulágon

(Egy készülő regény zárófejezetének részlete)

Papriékról nem is beszélve

Végig a Corvinkán című csabai utcarajzunk e része házról házra mond el néhány történetet. A vezetéknevekkel óvatosan bánván, tudja az Ég, ki miért bántódik meg, veszi olybá, hogy szerinte másképpen van, nem így történt.
Üsse kő!
Mindenesetre.
Házról házra – ha nem is a valóságos házszámozásnak megfelelő sorrendben.
A 38 házszámhoz igazodva… jóval több, mint 38 (igaz) történet.

Vöröskatona a Gulágon

Utcánk a csabai (Alvégi) Fő út alsóvégi részeként is elsősorban a tehetősebb parasztpolgárok otthona. Legalábbis a Corvinka Város felé eső első fele. Igazán szegény tán nem is élt itt, nehezen azért épp elég – mondhatni, mint mindenütt. Utcánkból két fél család települt át a második világháború után a jobb élet reményében Csehszlovákiába, ám épp az egykori vöröskatonák nem mozdultak. Igaz, elesettnek egyikük sem volt mondható.

Ellenkezőleg?

Iparos az egyik (kovács), a másik kisgazdából lett munkás (vasúti fékező).

Hatott rájuk a marxi–lenini proletárforradalom megannyi ígérete?

A kovácsot – szomszéd bácsi, nem egyszer mesélte – Szolnokon egyszerűen nyakon csípték a vöröskatonák és besorozták maguk közé. Próbált volna ellenkezni a katonaruhájától megszabadulni még nem tudó Bandi bácsi… Meg sem álltak Bártfáig (az ezeréves határig); mondhatni, örömmel zavarta (volna) haza a cseh légiósokat! Párt, kommunizmus, Lenin… másodrendű volt?

Horthyék nem dicsérték meg, de valahogy túlélte őket. Ahogy Rákosit is! Nagyon a bögyiben voltak neki ezek a vörös munkásnyúzók! (Megírtuk volt a történetét Hogy a szegény ember nyugodtan tölthesse a téli szünidejét címmel.) Hasonlóképp járt – majdnem – a Corvinka másik egykori vöröskatonája.

Bandi bácsi tőszomszédunk, Pali bácsi a negyedik szomszédunk. Rá alig emlékszem, inkább a róla szóló történetek állnak össze (valamennyire) kerek egésszé. Ő aztán a két háború közt a MÁV fékezőjeként tengette az életét, hogy Rákosi

pribékjei „kulák”-ként hurcolják el… ki tudja, hova. A Hortobágyra? Da, da, a Magyar Gulágra.

Akkor már postás. ’49 táján az ávó elvitte, mert a kocsmában azt mondta:

– Ha mi ezt tudtuk volna, hogy ilyen lesz a kommunizmus…, nem csináljuk.

Akkor nem lett volna „tanácsköztársaság”, „proletár diktatúra”? Vörös terror.

„Kulák” lett volna? Annyira, amennyire az utcarajz írójának szűk 20 – jó zsíros – kígyósi nagyholdat birtokló öregapja. Aki azért nem került ebbe a díszes társaságba, mert a „második” „proletárdikatatúra” kitörésekor és tombolásakor már nem élt, özvegye pedig – drága öreganyánk – azzal járt túl a moszkoviták eszén (mondhatni, tudtán kívül, mert sok mindenre gondolt, csak erre nem), hogy a gangos parasztpolgár háznak (miközben az egészre futotta volna) csak a felét vette meg, amikor faluról beköltözött a lányaival Csabára. A másik felét a barátnőjével vetette meg, hogy annyira ne idegenbe menjen Kígyósról városba… A föld meg a módos gazdaház együtt már kitett volna egy beutalót a kulákcsapatba – rosszabb esetben egyenest Szibériába.

Ráadásul érthető Pali bácsi vasúti fékező állása is! Épp arra kényszerült Feri bácsinak mondható öregapám is, mert a földből nem tudtak megélni, ahhoz kereset-kiegészítés kellett. Ipari, gyári, vasúti dolog a föld művelése mellé, ez már élhető életet biztosított. Tenger dolog árán. Bele is rokkant a tatám. (Igaz, róla nem vöröskatonaként, hanem magyar huszárként ránk tekintő fényképes leszerelő levél maradt unokáira.) De ha túléli a rákot, jobb sors rá vöröskatona-mentes múltja ellenére sem várt volna.

– Pali bácsi kulák volt, nagyon jártatta a száját, elvitték!

’19-es vöröskatona… a Corvin utcában (már akiről tudok, ím:) kettő! És, lám, mindkettő szembefordult a „létező marxi–engelsi–lenini–sztalini(–maói–polpot-i) szociálizmussal”! Hogy a kommunizmusról ne is beszéljünk.

Hogy eszünkbe jussanak azok, akik egy kalap alá veszik a vöröskatonákat és a Lenin-fiúkat! Utóbbiakkal azonosítva az előbbieket. Miközben… mi köze volt a két Corvin utcai bácsinak Korvin Ottóékhoz? (A Corvin nevet nem számítva.)

Ha tótok, ha magyarok… Velünk azonosultak.

A történtek továbbadója – mi mást tehet – velük válik eggyé.

Csabai-csabjanszki mértéktartás

Szóval nem is egy ’19-es vöröskatona…

Mértéktartás. Az árnyalatok érzékelése. A Tanácsköztársaság honvédő katonái és bőrkabátos terrorlegényei közti különbségen túl még mennyi mindenben!… „A kása nem étel, a tót nem ember” – hogy fogadtuk volna el? Aki itt él… köztük, velük. Hogy (Csabán kisebbségi) katolikusként jól érezd magad (a többségi és szlo-

vák) evangélikusok közt, a szomszédodban oláh – mi több, román –, amoda sváb, sőt, zsidó emberekkel.

Amire tanított ez a közeg. A mi utcánk. A Corvinka. Azaz a Corvin utca és tájéka. Az egész Kastélyi-tized! Maga a város? Hülyegyerekeivel együtt.

„Lekvárjanó"… a szlovák. Haan Lajos maga írja, hogy az átlag csabai tót valóban csöndes, higgadt, tán túlzottan is alkalmazkodni tudó ember. Ám olyan vérbeli helybélit is ismersz, aki épp ellenkezőleg, vadabb a legkeményebb szittyánál? Ne adj Isten…, valóban, a „vörös" terrorfiúk bandájában lelte meg a helyét. Úgyhogy rá hogy illene – ha épp Janónak hívjuk is – a lekvárjanó kitétel.

Persze ehhez az is kell, hogy ismerd a másikat. Tudd, túlozni ők is tudnak.

…

Ködöböcz Gábor írja (egyik csabai könyvemet lapozva jut eszébe): nem akármilyen környezetben nevelkedtél, a Corvinkán mennyi értéket szívtál magadba, tettél magadévá!

Szó, mi szó.

Apám meg mire nem jutott:

– Te a Corvin utcának köszönhetően leszel híres…

Híres nem, de.

Valóban!

Hogy legyen mit visszaadnom.

Iparos, kereskedő, vendéglős… végig a Corvinkán

Üzlet, műhely… került néhány a Corvinkán a legutóbbi 300 év utolsó másfélszáz évében!

Az elsőről… néma csönd. Legföljebb gyanítható (ami). Arról különösen, ami azelőtt volt. Legföljebb a kiásott cserépdarabok, ékszermaradványok, fémleletek…

Házról házra haladva véve őket. Házszám nélkül sorolva, nehogy bárki megsértődjék! (Személyiségi jog, üzleti, lelki sat.)

Szatócsbolt, vendéglő, söröző, csapszék (valaha).

Fogászati műhely.

Daráló, malmi cseretelep, borospince (-lerakat) vala.

Kovácsműhely (állítólag száz évekkel ezelőtt).

Másik kovácsműhely a diadalmas kommunizmus – úgymond kollektivizálás, valamint téeszesítés, nemkülönben be a kolhozba! (a kováccsal is) – előtt.

Bérkocsis – mármint hogy bérgépkocsival kenyerét kereső férfiú otthona és kocsiszínje, szerelőműhelye (a házban taxis távrecsegő-számmal).

Hangszergyári lerakat.

Faiskola (újabban), facsemeteárus.

Építőanyag-kereskedés (a rendszerváltozástól).

Trafik (vala), még dohányáruda korában – főként a focipályát látogatók nagynagy örömére.

Vegyeskereskedés (volt), sőt, szatócs – egy időben, választás idején, szavazóhelyiség.

Szatócs, majd hentes és mészáros, aztán szikvizes, végül csapszék – hogy mára az egésznek sem híre, sem hamva ne legyen. Látszata sem. Mert a helyükön emeletes ház.

Vegyész kisiparos (udvari) műhelye?

Sportpálya, valameddig.

Gépész kisvállalkozás, esztergagép dolgozik?... (a '80-as években). A századfordulótól színházi műhely és kellékraktár, majd ital-nagykereskedelmi lerakat is. (Is.) (Sőt.)

Tornacsarnok – épül, ám el nem készül.

Kisáruház, nagyban.

Benzinkút, ajaj, hol ez, aztán amaz.

Szállító cég irodája, székhelye? Érti a rosseb. „Telephely"?

Még egy nagy nemzetközi áruházlánc kisáruháza.

Áramszolgáltató-telep.

…

Az egyik házban bádogos, amabban villanyszerelő, amoda műszerész (az írógéphez meg a satöbbihez), borbély, tanár, címfestő, máshol (női) fodrász… Aki – biza – otthon is dolgozik! „Feketén"? Nem egészen. Feketén nem, de anélkül, hogy bejelentené a hivatalnak. Nem szólva a költő(ön)jelöltről, aki csak írt, költött… iroda, költői műhely híján a budin ülve, eperfa alatt, hokedlin, ágyban, konyhaasztalnál (hogy utóbb szerkesztőségétől távol itt – ott – folytassa a halaszthatatlan újdondászati cikkírást.) Szóval hogy.

Tetszenek látni!

Nem is olyan egyszerű számba venni. Mert például mit kezdjünk a böllérrel? Disznóvágáshoz minden második házban került hozzáértő szúró, pörzsölő, bontó, töltő, kisütő, főző, sózó, füstölő, kóstoló (ezeregy)mester. Hangszerszámaink megszólaltatóiról nem is szólva. Asszonyaink s lányaink ügyes hímző, kötő, horgoló, egykoron szövő, szabó, varró, szakács, kacsa- és libatömő, csirkekeltető ügyeskedéséről nem megfeledkezvén! Hogy a korábbiakat – lóval, tehénnel összefüggésben lévőket – ne említsük. Gyermekeink által végzett lúdsétáltatásról, rucafürösztésről, pulykaheccelésről („Szebb a páva, mint a pulyka… blblblblblbl!"), kecskelegeltetésről, disznóbúgatásról szót sem ejtve. Körösi halászatról, horgászásról, halnak kútba telepítéséről is regélhetnők (ha akarnók). (Ha lenne rá elég terünk.)

… Házról házra

Azaz… a régi Csabán, Corvinkán… Sáncon belüli (majdnem) valamennyi? És az útkereszteződéseknél – a Zsilinszky, Kastély, Corvin, Veréb utcák találkozásánál, meg a Csányi utca corvinkai torkolatánál – sűrűbben? Mint mindenütt a Városban. Csabán. Sőt… a kerek egy világon?

Arról nem beszélve, hogy a Corvinka maga a Világ.

…

Parasztvilágnak született – még a magyar időkben –, hogy aztán. Iparos is, főleg az idő előre haladtával. Majd minden házban. Előbb, utóbb. Asztalostól villanyszerelőig… Még az utóbb kereskedőké lett házak is: parasztkézről iparos vagy szatócs, netán vendéglős kezébe került az 1-es meg a 21-es számú ház és telek is.

Az 1. számú ház tulajdonosai illetve lakói, használó így sorjáztak a belátható, a XIX. század derekától (jó s kevésbé jó) 170 csabai esztendőben. Míg 1816-ban a 154. és 155. házszámot is bíró telek és ház tulajdonosát-tulajdonosait nem nevezik meg, 1854-ben Zahoran családjáé az akkor már 127. számú ház, s itteni lakóként fizet hadiadót Tusha (avagy ismertebb csabjanszki nevén Tuska?) nevű polgár. 1873-ra fordul a kocka, Freundl szatócs folytat itt üzleti tevékenységet, hogy két év múltán Zuckermandl szatócs nevén jegyezzék ugyanazt. 1888-tól Richtseit kereskedő, 1911-ben R.-né született Fliner Rozália – máshol Femmer Róza – működteti a szatócsüzletet és csapszéket (egyiket, másikat, vagy épp mind a kettőt). A mózeshitűek nemzetiszocialisták általi eltávolítása és megsemmisítése után a második világháborút követően Karácsonyi vendéglős folytatja a vállalkozást, míg a nemzetközi szocializmus honi és csabai kitörésétől állami kereskedelmi vállalaté lett a Corvin 1., kereskedősegédekkel ellátva. Az 1990-es rendszerváltozást követően magánkézben kereskedő és vendéglős működtette valameddig a sarki helyiségeket.

A 21. sem másképp! A XIX. század derekán Huszár, Galó, Marik és Mrska nevűek lakta, 1873-ban 117. számú ház Stern Herman szatócsé, pár év múlva Schlesinger Jakabné szatócsné működteti már az üzletet, hogy 1939-ben a Corvin 21. Szilágyi nevű lakatos lakcíme legyen. Az 1940-es évektől viszont Botyánszki hentes és mészáros lakjon itt és szolgálja tovább, még a ’60-as években is, például kolbász és más húsneműek füstölésével a környéken élőket. A ház a XXI. évezredbe játékteremmel büszkélkedő Non-Stop néven sörözőként lép (éjten éjjel), hogy e csapszék pár év után csak kimúljon, mivel a tulajdonos emeletes lakóházat építtet a helyére.

…

A közvetlen környéken meg ezek sorjáztak! *Vadkacsa* vendéglő a Zsilinszky és a Kölcsey sarkán; *Spitz* kocsma a Kölcsey és a Wesselényi u. sarkán, a későbbi óvoda helyén: Spitznél, Spitz Sámuelnél; *Bruchanek* borbély a Zsilinszkyn; pék a Bánát kútnál (kisgyermekként – az átkos kommunizmusban – magad is jár-

tál oda cserelisztért friss kenyérért); szatócsüzlet a Bánát-kútnál; Szlávik borbé a Bánát-kútnál; hentes és mészáros, és (disznóság-)füstölő a Csányi utca sarkán; Áchim malom a Körös-parton; Árpád fürdő a Körös-parton; Tihanyi szatócsboltja a Zsilipnél; vegyeskereskedés a Kastélyi-szőlők elején, a Körgát után mindjárt; Aranykapcának becézett csapszék az Aranyutcában…

…

Ha még mélyebbre ásnók, tenger ipar művelője – művelése – kerülne elő Corvinkánk évszázadaiból. Hogyne, a paraszt kézműipar! Ami hozzátartozott a földművelő társadalom önellátó gazdálkodásához. Házról házra.

Amiből mára… Mi sem maradt.

A ház, ha!

Gyorsvasalás!

(Vörös) Janó és Papri (Misi) történetei. (Zarándfövenyesi mesék.)

Nem egyet többen is megírtak már e múltbéli esetekből. Tán mi magunk is. Ám így együtt… Akár önálló beszélyfüzérré is növekedhettek volna, ha.

Semmi ha. Ami elmúlt, el.

Ha maradtál volna Zarándfövenyesen. Valameddig még. (Mi' kár…)

…

Paprinak a Kishajó közelében volt egykor a szabósága. A barátjával, Vörös Janóval – Vörös, mert valóban vörös hajú férfiú volt, nagydarab –, a csabai vízipólós csapat egyik legjellegzetesebb tagjával állandóan ugrasztották egymást.

Egy alkalommal a Sztalin úton (vagy már Tanácsköztársaság útja volt? ki emlékszik rá, mindenesetre már nem Vasút utca, de még csak Andrássy út sem) föltűnt egy lovas ember. Tán a piacra jött a tanyájáról? Árut szállított valamelyik fő-utcai üzletbe? Mindenesetre Janó meghallotta, hogy az illető parasztember szeretné megvasaltatni a lovát. Patkoltatná, mert nyilván lekopott neki, leesett, szóval nem tud rendesen járni, nem bírja az iramot patkó nélkül! Nem teheti tönkre a patáját…

Vörös Janónak beugrott!

– Gazduram, én útbaigazítom magát! Átmegy a másik oldalra, ott talál egy üzletet, ahol vasalást is vállalnak. Ki van írva, rá fog ismerni: GYORSVASALÁS! Molnár Mihály gyorsvasalója… Ott majd elintézik a dolgát.

Janó előre dörzsölte a markát, jól megtréfálja a barátját!

A lovas ember Papri szabóságához vezeti a lovát, s mit ad isten, valóban ott a kiírás: Gyorsvasalás. Benyit a szabóság ajtaján, vezeti a lovát az épp szabó–varró foglalatosságot végző (férfi–női – női és férfiúi – szabó) Paprihoz.

Papri rámered. Ez meg vissza.

– Gyors vasalást szeretnék kérni! Lesántult a lovam, nem elvesztette valahol a patkóját?!

A másik lovára gyerek vigyáz az utcán. Sietnie kell, nehogy baj történjék.

Papri kiejti a kezéből a szabóollót, a nyakában lévő szabócenti majdnem égnek áll… (ahogy szokott, ha hölgyről kell méretet vennie), amikor beállít a lovas gazda után a szabóságba Vörös Janó is.

Van min nevetni… évekig.

Évekig? Jó fél évszázada történt, de most, a kétezer-huszonvalahanyadik esztendőben is megnevetteti a jó csabai atyafiakat.

Már az öregebbjét! A fiatalok ebből az egészből mit érthetnek?

Semmit! Én mondom, az égvilágon semmit sem.

… Kölcsönkenyér, fűrésszel

Paprinak főhetett a feje, hogy adhatja vissza Janónak ezt a lópatkoltatást?! Főtt, főtt, míg ki nem sütötte magában: megvan!

– Megvan!

A Nagyrét egyik tanyájának gazdája fűrészelőt keresett. Papri, meghallva a dolgot, rácsapott. Ez az!

Jankó akkoriban kiváltotta az ipart, gőzfűrészelő lett! Papri – más Jampit említ, pedig az nem ő volt, Janki megint más, Janki inkább a labdarúgásnak köszönhetően vált ismertté kis nagymező- és iparvárosunkban, s nem jenki-majmolásával – fölfogadott egy parasztot, aki meghívta Jankót:

– Jöjjön ki a tanyára, Vizes-rét 4578, fűrészeljen nekem!

Filipinyi Janónak (másképpen Vörös Janónak) volt egy rozoga traktorja, a mögé szalagfűrészt kötött, és ha volt megrendelés, indulhatott is… fát fűrészelni. Mert valamiből meg kellett élni.

Nem csak a sportnak volt nagy barátja Janó is, Misó is, legalább ennyire lefoglalta őket – nem egyszer – az ivászat. Misit még a jampec táncok bűvölése, meg a legdivatosabb ruhák viselése (hogy ráhozza a szívbajt szocialista rendőrségünk közegeire). Szóval még hogy meccsre járás… Annál többe került pár hordó sört legurítani a torkukon.

Szóval Filipinyi (a Vörös) kapott az ötleten, vállalja a nagyréti parasztnál a melót; indított, hajtott is – csühögött – ki a tanyavilágba. Ott a paraszt rámutat a falhoz állított vastag gerendára:

– Na, azt legyen szíves!

A mestergerenda volt.

– Papri, ezt te tetted velem!

Ilyen csávó volt ez a mi jampi Papri gyerekünk.

Jampec a javából!

Mert azt Papri nem árulta el, hogy milyen fűrészelést rendelt – remélt – a parasztja! Hogy a gazda a mestergerendáját akarja megkurtítani!

Más szerint kilógott egy darab a ház falából, a kisház végében, amit a gazda hozzáépített a tanyához, olyan öt méter magasan volt (na, jó, tán háromméternyire a földtől) – lett volna elérhető –; úgyhogy amikor megmutatta Vörös (Filipinyi) Janónak a földmívelő (kulákságát addigra valahogy csak túlélő) parasztja, mit vár tőle, mit fűrészeljen le, majdnem megütötte a guta.

Mondom, kiért a tanyára – rozoga traktorral azért nem olyan könnyű dolog végighajtani a fél csabai határon, csak az oda útra rámént a fél nap! –, leállította a motort, lekászálódott. Kereste a gazdát. Előbb a kutyája, aztán a tanya gazdája is előkerült.

Papri tisztes távolból követte Janót. Látta, sikerül a beugrasztás! Nem fogja még egyszer így megcsúfolni őt – őt, a tisztes városi (sőt, csabai, értem, csabai!) iparost – a barátja. A legjobb haverja, de akkor is! Akkor se.

– Mit képzel…

Na, most megkapta!

Meg.

– Ezzel akarja lefűrészelni?

– Bármit képes ez a jószág! – dörzsölte előre a markát Janó, mert a dolgot még el sem végezte, de a pénzmagot már a tenyerében érezte.

– Mutassa, apám, hol fűrészeljek? És mit?!

Állította be a fűrészt, hogy indíts!

Egy gombnyomás, és.

Volt szétfűrészelésre szánt fadarab, nincs fölaprítandó rönk, tönk, akármi!

– Ide jöjjön, mester uram, ide! – s a gazda mutatta, vitte Janót a ház végébe, itt, ezt a kilógó mestergerendavéget kellene.

– Azt – s Janó kis híján rosszul lett.

Mehet vissza… ebben a nyári melegben, vissza a Városba! Csabára. Ha nem is toronyiránt, de a csabai Öregtemplom tornya végig mutatja a határban, merre.

Meg nem verheti a gazdát.

– Papri, Papri! Ezt megjárod…

A jólfésült, s akkor épp csőnadrágban feszítő jampec szabó (szabó jampi) – a jampis tánc és vonaglás vékonydongájú nagymestere – nem várta meg, míg kijön Janó a tanyáról. Kegyetlenül hahotázni kezdett.

– Kölcsönkenyér visszajár!

Vissza; vissza fogod kapni.

Oda, vissza. Így ment ez Papri és Janó között. Az ő édes kettősük esetében.

Hol egyik, hol másik húzta be a másikat a csőbe.

– Még hogy kölcsön… Viszont! Viszonzásul kaptad!
Ez is egy kitolás volt.
Csabán, vagy hol. A csabai határ Nagyrétjén.
Hogy Fényesről ne is beszéljünk.
Jó firmák voltak!
– Tudsz róla, hogy Fényes valaha Fövenyes volt és Zaránd megyéhez tartozott?
Ne bomolj.
Valami okoskodó „értelmiségitől" hallotta.
– Őt is fejre ejtették, mint téged?
Várjál csak.
… Utóbb Papri a Körös-parti Csempében krónikásunknak mindent tagadott.

… Nyakkendőlikasztás

Nyár volt, forró nyár. Csabai kánikula. Vörös Janó rövidgatyában, rikító színes ingben virított a csabai világban. Hatalmas (izmos, meg vastag, itt-ott már zsírosodni kezdő) teste, nagy (vörhenyes) busa feje ott lebegett a Körös-parti káprázatban, szinte már a mi délibábunkként! Mert ahol ő megjelent…
– Filipinyi? Hajaj…
Filippinél még megvolt.
Valamivel előtte. Kicsikével!
Meg sem állt – a jegyvételt követően, a pesti személyre várakozva – az Utasellátóig. Épp ott búslakodott kalauz komája, akivel nem egy éjszakát végiglumpoltak már. Igazi csabai csávó!
– Mit iszol?
– Mit, mit! Ilyen melegben még kérdezed? Sört!
Jó kis kőbányait.
– Ami A-val kezdődik.
Odaül a cimbora mellé, már hozza is a pincér a neki járó három korsó sört. Az ujjával mutatta, mennyit kér, mert hogy neki akkora a huzatja!
– Három?
– Mért, nem annyi a magyar igazság?
Csabán pláne.
– Nézd, Filipinyi.
– Hívhatsz nyugodtan Janónak.
– Vörös?
– Azt inkább hagyd. Most az egyszer.
Ne firtassuk. Pláne ne politizáljunk. Még megüti az ember a bokáját.

Isznak, iszogatnak. Isznak, míg tehetik. Mert aztán úgyis.

– … perc múlva indul a pesti személy a második vágányon jobbra!

– Nem jobbra, jobbról!

Kész magyartanár már az ember. Ennyi sör után?

– A klotyót még megnézzük?

– Nem jó neked a vonaton? De föl tetszik vágni! Már a személyvonat budija sem jó neki…

Tántorognak, ügyesen fölmennek a vonatra.

Janó szinte azon nyomban elkérte kalauz továristól a jegykezelő jegylyuggatóját.

– Minek az neked?

– Te addig aludj egyet.

– Bultyizol helyettem?

Azt akarta mondani, hogy melózol-e, de ki ne értené, miről van szó itten.

– Alukáljál! – és Vörös Janó már neki is vágott a nyolc kocsiból álló szerelvény jegykezelői jegyellenőrzésének.

– Pullman?

– Nem mindegy?

Na, rendben.

– Kérem a jegyeket!

– Ébresztő, hol a jegye?

Klakk. Lyukaszt egyet az utas jegyén. Klakk!

Klakk-klakk.

– Klappol?

– Hogy a csudába ne!

Járja a vonatot, járja. A kalauz tovaris meg már el is szenderült.

– Elvtársak, azért ez mégis.

– Öreg, nincs jegyed?

– Mi az, hogy „öreg”, talán elvtárs!...

– Mondom, ne ugrálj, mert kilyukasztalak!

– Maga nem is kalauz! – jön rá a hebrencs utas.

Nyilván a viselete miatt fog gyanút. Rövidgatyában, ilyen csiricsáré viseletben…

– Ne ordítson! És pláne ne hadonásszon!

Janó mit tehet: fél kézzel lefogja a hebrencs kezét, a lyukasztót markoló másik fél kezével (pontosabban magával a likasztóval) pedig elkapja az illető nyakkendőjét és lyukat ejt rajta.

– Látja, elvtársam, csak megejtettem magán a jegyellenőrzést!

A likas nyakkendős ekkor már úgy ordít, hogy fölzavarja nem csak a fél vonatot, a részeg álmából épp ébredező kalauz testvért is, hogy az odarohanjon. Gondolja, baj lehet. Janó, Janó. Mert attól mi ki nem telik?!

– Janó, mit csináltál?!
Fogja a fejét.
Janó, Janó.
Szolnokon a rendőr szedte le őket.
Nem csak a kalauzt, Janót is.
Darab időbe telt, míg hazakerült. A kalauz Dobozra, Janó Csabánkra.
– Vastag kolbászt hoztál?!
Hozott; hogy hozott volna?
– Hallod, öreg, Szolnokról jövök!
Jász-Nagykún-Szolnokról, kolbászt…
– Azért a legjobb mégis: itthon!
Abbiza.
Rövid gátyóban, anélkül.
– Kalauzkulcs, értem?! Nem lyukasztó! Édes istenkém… Mondom, kulcs, kalauzkulcs!
Kész őrület.
– Hagyd rá.
Likasztunk, likasztunk, a cintermek meg üresek.
Ha Janó mondja…
Azaz ahány mesélő, annyiféle emlékezet. Mert más úgy tudja, Pesten várta őket a rendőr járőr.

… **Papri a forradalomban**

Papri ismert alakja a békés–zarándi éjszakai életnek, jampec életnek, nemi életnek. Jampi, de így mást hívnak; persze mindketten tisztára mint a jenkyk! Jampec táncot járnak, jampecnadrágban, csőnadrágban, csőnaciban, vastag talpú, hegyes orrú cipőt hordanak. Ráadásul Papri a nyakkendőjére pálmafát ültetett, persze előfordul propeller-nyakkendőben is, és maradéktalan híve a női nemnek.

– Emlékeztek, amikor kiugrottam Mizóné ablakán? – és már meséli is az Árpád-fürdő közönségének, miért kellett kilépnie Kovácsné ablakán.

Nehogy valaki ne tudja, hogy járt ezzel a tűzrőlpattant menyecskével.

Melyikkel nem.

Csupa svihák a cimborája is.

November tizenkettedikétől, hétfőtől a közlekedési tilalom enyhül: reggel fél hat helyett öttől, délután négy helyett hatig lehet mozogni az utcán. November végén már este nyolcig szabad kimenni az utcára, decemberben még tovább. Ha jól emlékszem, tízig.

A téglagyár napokban alakult KISz-szervezete december huszonhatodikán hét órai kezdettel hosszúruhás bált rendez, amelyre mindenkit szeretettel vár a rendezőség. Belépődíj öt forint. Hosszú, vagy sötét ruha kötelező.

Na, ezeket megtréfáljuk, mondja Papri meg Jankó.

– Adunk mi nekik „hosszúruhás bálat"!

Talán most nem jár úgy a mi Papri barátunk, mint legutóbb, amikor a Sugárúton a hekus a cipőjén keresztül húzatta le vele a csőnadrágját, amely ettől természetesen szétszakadt.

A KISz-esek örültek, ha valaki feléjük néz, nem hogy rászóljanak a jampec elemekre (Jankira, Jampira, Paprira etc). Este tíztől vagy tizenegytől kijárási tilalom, igyekezniük kell. Jönnek a Sugárúton, amikor összetalálkoznak a karhatalmista patrujjal. Ők hárman, a pufajkások négyen.

Papri mindig szájal, most sem állja meg, odaszól:

– Kádárjankók!

A pufajkások visszafordultak:

– Igazolják magukat!

A fiúk erre elkezdenek szaladni, lefordulnak az első mellékutcába (a Kinizsibe?). Van vagy tíz méter előnyük, soha nem érik utol őket a különítményesek. Az egyik nagydarab, azóta eltűnt a városból, utánuk ereszt egy sorozatot: Paprit lekaszálja.

A másik kettő elfutott, belőle a kórházban négy golyót szedtek ki. Majdnem elvérzett, annyi vért vesztett, míg bekerült.

Mi a pufajkást kádárjankónak hívtuk.

Papri a forradalom idején a gimnázium diáktanácsának a tagja, akkor érettségizett volna.

Női szabónak képezte ki az édesapja. Mi mást tehetett?

…

„Vörösök Csabán"?

Attól függ.

Ja, amitől lóg.

… Fövenyeszarándi mesék

És még hány, de hány hasonló, le nem jegyzett rémtörténet (alaposan kiképzett műferdítőinknél thriller) e békési-zarándi világban! Vörös Janóról és Papriról. Kár, hogy nem gyűjtötte össze senki.

Mást ne mondjunk, mesék az Árpád-fürdőben! Persze, inkább nyáron. Leginkább a déli verőn. Avagy késődélután; a részletekre már nem emlékszik az ember (mondanók a mondókát Gogol után szabadon). Fecskében valamennyi nagylegény

– erőteljes fiatalember és nem különben tettre kész öreglegény – az uszodát övező kőpad eme részét elfoglalva szájtátva hallgatja Papri meséit. A legnagyobb hahotát az a története váltja ki (majd beleesnek röhögtükben a hideg vizes medencébe), amelyben hősünk a férj váratlan megjelentére az ablakon távozik. Mint említettük már.

– Gatyámat magam elé kapva ugrottam ki az utcára!...

Avagy pucéran? Hölgy kombinéjával takarózva? E részletkérdést már nem tisztázhatjuk; tetszenek tudni, a feledés! Felejtünk, felejtünk.

Annyira azért nem…

Szeretőid egyike meg nem azért ugrott ki (már az áldott emlékezetű hetvenes években) a Csirkepiac végében lévő úri és női szabó műhelyéből, mert méretet véve róla oda nyúlt, ahová azért mégsem kellett volna, s a nagylány rémületében úgyszintén azon nyomban az utcán – azaz, mint mondottuk volt (Sekszpír után szabadon), a téren – lelte magát.

Vörös Jano meg Papri; ajaj! Mennyi, de mennyi rémtörténetet regél róluk máig a város!

Már ha igen.

Például egyszer az is szóba kerül, hogy Vörös Janó 1945 után mint a helybéli vörösőrség egyik tettlegese működött volna. De erről inkább továbbra is mélyen hallgat népünk (ezt épp magába fojtó) emlékezete.

Be kár! Mitől nem esnek el szeretett olvasóink… Meg a jövő! Az utánunk következő nemzedék. (…ek sora.)

Jámbor Ildikó

A szénás szekér

Az enyhe koraőszi időben az osztrák határhoz döcögve közelített a szénás szekér a poros földúton. A bakon két személy foglalt helyet. A bőrnadrágos, parasztinget és sárgásbarna zekét viselő gazda, mellette szigorú tekintettel a domonkos rendiek fekete-fehér uniformisában a nővér, akinek szalmaszőke lesimított haját eltakarta a homlokát is fedő fehér-fekete fityula. Csendesen németül beszélgettek. Nem mintha nem válthattak volna magyar szóra, de ezt követelte tőlük a szerep, az álcázás. A szekér, amelyet vendégoldallal bővítettek ki, friss szénával, alaposan meg volt pakolva. Közvetlenül a bak mögött, takarók, s húsfélékkel, zöldséggel megrakott kosarak egészítették ki a rakományt. Úgy nézett, ki, mint ahogy a menetlevélként a zsebükben hordott papiros is tanúskodott róla, hogy élelmet visznek Magyarországról az alsó-ausztriai Seitenstettenbe.

A széna alatt a domonkos rendiek zárt ruhájában már egy nem egészen fiatal szerzetesnő bújt meg. Szerepe szerint beteg volt, gyengélkedett. Legalábbis ezt kellett volna mondania, ha a határt őrző katonák rákérdeznek. Természetesen németül, hogy azok ne nagyon értsék. Hanyatt feküdt, nyitott szemei – ha látszottak volna-, aggodalmat tükröznek, de nem volt riadt, sem nem félt. Életének hat évtizede alatt megpróbálta már a Teremtő. Ez volt a legkisebb próbatétel, és leszorítottság, melytől tartania kellett. Hiszen ápolt szegényeket, mentett zsidókat, s amikor parlamenti képviselőként harciasan fel kellett szólalnia a gyengék, a jogfosztottak védelmében, és szembe kellett mennie a bigott butasággal, az sokkal nagyobb próbatétel volt Isten előtt, akit mindig vezetőjének tekintett, s akiben bízott szíve minden erejével, minden odaadásával, teljes meggyőződéssel.

A lovak ütemesen lépdeltek, már csak öt kilométer volt a határig. Margit nővér beszívta, és kifújta a levegőt, érezte a szárított fű, a széna földközeli aromáját, nem aggódott. Lelke teljes elhatározásával tudta, hogy most valami új, de csak valami jó jöhet. Annyi megaláztatatás után, így rejtekezve, álruhában elindult egy szabad világ, szabad élet felé, Nyugatra. Isten látta, hogy ő mindig tiszta volt szándékában és cselekedeteiben. Akkor is, amikor fiatal lányként a kassai dómba surrant be testvéreivel apja tekintete elől a szentmisére, akkor is, amikor ugyanott elámult Rákóczi hamvainak hazahozatalának parádés ünnepi szertartásán. Igen, akkor erősödött benne a meggyőződés, hogy magyarként, ezért a nemzetért mindent meg kell tennie teljes erejéből, hogy ez a nép felemelkedjen. Aztán a trianoni döntés után az anyaországban is, fiatal tanárnőként, politikusként, az országgyűlésben első női képviselőként a szegény és butaságban tartott lányok, asszonyok jogaiért szólalt fel, sokszor ellenséges légkörben. Mindez hiábavaló lett

volna? Nem! Ahová most igyekszik, a Szabad Világba, ott bizonyosan meg tudja valósítani vágyait. Ha már úgy alakult, hogy neki magának nem lettek gyerekei, az övéiért, egy nagyobb közösségért, a nemzetéért fáradozott.

Fordult egyet a szekéren, mert úgy érezte most már nem sokat kell itt gubbasztania, meg aztán csiklandozta a derekát a szénaalj. Milyen messze vagyunk? - szólt ki a bakon ülőknek. Még vagy félóra -válaszolt vissza Ancilla nővér, aki - mivel órája nem volt - a nap állásáról tájékozódott, milyen messze lehetnek. - Most már maradj csendben!- intette hallgatásra a drága rakományt.

Volt idő még elmélkedni az elmúlt hetek, hónapok történésein. Elszánt, de dicstelen végű felszólalásairól a magyar parlamentben. Ó, nem olyan volt már ez az országgyűlés, mint 1921-22-ben! Az oroszok, azaz a szovjetek bejövetele után, amit ők felszabadításnak állítottak… Meg nem is ők, hanem azok a Szovjetunióban kiképzett moszkoviták, akik az ő szekerüket tolták. A harcos kommunisták, Horváth elvtárs, Marosán György, akik őt lehurrogták a parlamentben, kinevették, gúny tárgyává tették, „botos asszonynak" nevezték. Megbélyegezték, mert szót mert emelni az egyházi iskolák államosítása ellen. A Lúdas Matyiban, ebben a szánalmas élclapban valami vaskalapos, merev, vénkisasszonynak ábrázolták őt, aki a letűnt idők embere. Hiszen elvették az Istent a gyermekeinktől! Megakadályozták egyszer s mindenkorra, hogy megismerjék jóságát, szeretetét. Kilökték őket a nagy semmibe! Ó hogyha tudnák ezek az emberek, mennyi szeretet, engedelem volt az ő szívében. Hiszen testvérei gyermekeit asszonyi kegyességgel imádta, és igen, az ő szívében is jutott hely a másik nemnek is, de méltó párt nem talált magának fiatal nőként, s másként alakult az egyéni sorsa is. S attól fogva egészen komoly volt az elhatározása, hogy megtalálja magában az isteni szándékot, s annak engedelmeskedjék. Napi beszélgetésben volt az Úrral, aki vezette és óvta őt minden cselekedeteiben. Azok pedig okosak, megfontoltak és jók voltak, ez meggyőződése most is.

Keserítette, facsarta ez Margitnak a szívét, de Jézus Krisztus kegyelme is kísérte őt minden cselekedeteiben. Eh, mit nekem ezek az ostobák! – gondolta magában. „Ausztriából tovább megyek, talán Németországba, talán Amerikába, ahol megértik a szabad gondolatokat, s cselekedetre is lesz alkalmam, hogy segíthessem ezt a – most már nyilvánvalóan látszik - saját nyomorába rohanó országot! Ki tudja, hány évig fog tartani, míg visszatérnek a demokráciához? Most egy erőszakos diktatúra jön. Az már látszik. Talán még az én életemben visszajöhetek ott folytatni, ahol abbahagytam."

A lovak csendesebbre fogták, a széna alatt meghúzódó drága fogoly érezte, hogy megérkeztek a határsávhoz. Pattogó katonai szavak hangoztak el, majd Ancilla és Péter gazda németül beszéltek velük, s mutatták be a passportot. Csak úgy puskatussal túrt bele a határőr a rakományba. Margit összerezzent, de felsóhajtott,

amikor a lovak újabb menetbe kezdtek, egyre gyorsabban. Péter gazda ostorsuhintását hallotta. Jó fél óráig várt remegve, amikor Ancilla nővér hangosan megszólalt: „Előbújhatsz, már osztrák földön vagyunk!”

***

Slachta Margit nővér, a Szociális Testvérek rendjének megalapítója, az első hazai női országgyűlési képviselő (kitüntetése szerint *A világ igaza*) 1949-ben hagyta el végleg Magyarországot, hogy földi maradványai révén 2020-ban térjen vissza az amerikai Buffalóból szeretett hazájába. Sírja Budapesten a Fiumei úti temetőben van.

Gergely Gábor: Egri présház az Eged lábánál

Vasas Tamás

nekem senki sem más

„már látom te sem vagy más,
csak egy kis fehérjeforrás” –
aki ezt énekelte, a könczöl
János, nekem először
szentendrén, aztán

rengeteg kisebb pesti clubban,
miért csak most, és miért egy
kontinenssel arrébb jut eszembe,
hogy azon az izzadt, dianás
cukros estén hogyan vette ki a
kezemből a söröm, és húzta le
az egészet, bármennyire voltam
részeg akkor, és vagyok az,
valószínűleg most is;

és ennek a mondatnak van
valami létjogosultsága (?):
„apám, adj nekem pénzt
torzító effektre!”

esti hunglish kérdés

a legeredetibb epigon vagyok.
és ezt nem szégyellem, sőt,
büszke vagyok rá, és a bolygónak
ezen a szegletén még azzal is meg
merem toldani: elvtársak! senkinek
a tört angolságát nem ismerem fel,

nekem kódolatlan virágnyelv a kanadai
angol, a jersey angol, én meghagyok
mindent nyóckerangolnak, érted,
józsefangol, vagy mezei zuglóangol,
de annyi biztos, hogy van még,
ami engem is ki tud akasztani,
és káanyáznék farbicepszből,

le is írnám, de mégsem írom le,
pedig szerintem ez a mondat, habár
szemantikai és grammatikai értelemben
nem biztos, hogy mondat, még nyitott
is lett volna a káromkodásomra,
de most már mindegy.

volunteer töprengés

ebben a vakító zöldben, a hulló levelekben
kimerevített kép az öregek otthona;

és a régi chrysler motorjának első pöffenése
induláskor - a végre felszabaduló jelenés;

minden szem, minden szív, minden elme
ezt látta, ezt érezte, ezt gondolta volna,
ha átélték volna ők is a részesülést.

pár perc múlva már szalad az erdő
a szélvédővel, csak ennyi idős,
ennyi beteg ember után fél,
a családjára, az otthoni
mamákra illene
gondolni…

neki az épület mögötti szemétlerakó
hely motoszkál a fejében, ahova
munkaidőben napjában akár
négyszer-ötször is kiszökik
elszívni egy cigarettát.

Ferenczfi János

Hogy mondjam el?

Gyönyörű szép!
Gyönyörű szép,
Hogy ronggyá foszlott a mennybolt.
Megfogható,
Megfogható,
Mi azelőtt messzeség volt.

Tenyeremen,
Tenyeremen,
Nézd, mintha a véred volna!
Hogy mondjam el?
Hogy mondjam el?
Az arcomra könnyed folyna.

Gergely Gábor: Akvarell

Deák-Sárosi László

Szerelemerdő

Dunavirágzás:
Repül a kérész,
Sebesen illan,
Suhan a vízen
Kimerülésig,
S zuhan a fényre.
Ez a halála.
Csoda e rajzás.
Egyedi, röpke
Ez a tünékeny
Picike szépség.
Szerelemerdő
Szövete libben,
Zizeg előtted,
Kavarog egyben,
Pepitazölden.
Neve hiába
Duna virága,
Gyökere nincsen.
Repül egy órát,
S közel a végzet,
Csak a petékben
Marad az élet.
Sugara, íve,
Az az időtlen
Szirom örökre
Ragyog a szemben,
Elevenen száll
Arany-ezüst-zöld
Jele örökre,
S e puha képnek
Jele beég a
Poeta doctus
Elevenébe.

Török Nándor

A hetedik vigasza

Mottó: *„E világon, ha ütsz tanyát”*

Először láttad meg e félkész világot
(mindegy, milyen pólya selyme-rongya várt ott),
s felsírtál a kíntól (így üzentél akkor),
hangodtól szabad lett a testbe zárt rabból:
Szabad lett a *város peremén* a lélek,
öröklött fájdalma ma is újra éled,
újra szüli e kor *szertelen* gyermekét,
hogy (ami körötte hányódik szerteszét)
darabjaiból a *rendet* újra rakja,
s újra felvirradjon *eszmélet*ed napja.
Magadból, ha adtál, nem volt tán hiába,
úgy nézz rám, mint szülő együgyű fiára,
aki egy más’ világ énekére figyel:
Az Úr rezdülése hangodban égi jel.

Lehetsz a sarkcsillag (biztos pont tengeren),
lehetsz elszórt morzsa (porban is meglelem),
lehetsz, akár *egész népedet tanító*,
s lehetsz hős, világot lángokba borító,
de *csellel* és *gánccsal* mindig lesnek majd rád:
A hetedik Te légy, hatszor, ha feladnád.
Lehetsz *szívetadó*, merengő szerető,
vagy olcsó, vad vágyak nyomába eredő
szeretetre éhes (magányra)kárhozott,
lehetsz az is, akit búra-bajra hozott
világra a nyomor, s lehetsz annak fattya,
de ma az utókor méltón rád aggatja
a mindenség súlyát, s nem talál könnyűnek(!):
Tiszta szívvel méltán maradtál meg hűnek.

S hűnek, ha maradtál önmagadhoz mindig,
a hetedik éned akkor is megint így:
Költsél, ha költő vagy! Legyél *tudós, vitéz*!
S lettél olyan, akit jövője megidéz.
Tudtad, *nincs bocsánat* költőnek, ha *lódít*.
Annak se, ki *hódol*. Annak se, ki *hódít*.
A *költészet maga* tudtad, csak *fecsegés*,
ha nincs részeiben benne a *mély* egész:
az Ember. S végzete, a puszta értelem,
mi téged elkísért egy egész életen…
s *nagyon fáj* a kínod, mit *szívedbe (r)ejtett*
a vétkező világ: dobott, mint selejtet,
…s mígnem *sírba szálltál*, de már az sem riaszt,
ha mindez volt írva tébolyt hoz vagy vigaszt.

Gergely Gábor: papírmetszet

Vadász János

Háború

körbekeríti éj-zöld erdő
egyedül áll vérpirosan
haldoklik a háztető

a csendből mégis kiragyog
rád kiált – vágyna repülni
oly' közel a tenger

de alatta elfeketült rom –
kihalt az egykori otthon
béklyó a sebesült táj

sorsa betelt parázslik mégis
Főnix-varázsos új reményt
éleszt lelkedben – békét

Gergely Gábor: Sástó (akvarell)

Veszely Ferenc

Világsajtó

Elnézném a világsajtót,
keresném, mit benne látok.
Valahol, valami kis jót
keresnék, de nem találok.

Kéne kis szellemi étel,
csakhogy egy-egy napra való,
de hát nekik a bevétel,
az a fontos, nem ami jó.

Lapjaikat úgy készítik,
mint a gyárakban a tésztát,
s amivel kiegészítik
nem ér meg egy rápillantást.

Mintha szavuk tészta lenne,
azt úgy nyújtják és csavarják;
élesztőt ne keress benne,
mert hát azt ők nem akarják.

S lesz is, ami kisül, lapos,
lapos, mint minden hazugság,
ami hiába alapos,
abból sose lesz igazság.

Hogy lehet ezt orvosolni?
Ami itt kéne, a szándék,
sokáig tudnám sorolni
mért nem jöhet szóba ott még,

hol mindent a pénz vezérel,
s hol mindennek ára van.
S a szeretet meddig ér el?
Vajh annak mi ára van?

Kamloops, Kanada
2020. február 17.

Egy történet két szonettben

„Lányaimnak," e két nőnek,
kikkel megosztottam mindent,
(a volt-at, a van-t, s a nincsent:)
Szerettünknek, s szeretőmnek!

Egy fedél alatt kik éltünk,
(utazgatva erre-arra,
hegyekbe s a tengerpartra)
reménykedtünk és reméltünk.

Volt sok dolgunk, s munka, kemény,
kellett spórolás, lelemény,
(megcsappant közben a remény.)

De azért kis szerencsével,
Sok babbal, még több lencsével,
megbékéltünk az egésszel!

2.

Sőt, a végén el is hittük,
amíg megvan egészségünk
másra nem is lesz szükségünk:
lám, semmiből sokra vittük!

Lett autónk, kertes házunk,
gyermekünknek gyerekszoba,
(sok kacattal ide-oda)
még koncertekre is jártunk!

De aztán ami megesett:
szívbaj, agyvérzés, baleset –
mindhármunkat megérintett.

Oda se! Vidáman élünk,
sírás közben nevetgélünk,
s amíg megvagyunk, remélünk!

Kamloops, Kanada
2020. február 23.

Bakacsi Ernő

A legvidámabb barakk felé

TALPONÁLLÓK

Az idős ember nem mindig a jövőre gondol, néha eszébe jut a múlt is. Ilyenkor – hangulatától függően – elemzi az eltelt időt. Viszonyít. Hogy volt akkor, mi van most, merre haladt a világ. Haladt-e egyáltalán? Aztán beszél erről a gyerekeivel, unokáival. Azok meg talán el sem hiszik, öreg már a papa, rosszul emlékszik – gondolják. Hihetetlen a harminc évvel ezelőtti valóság is, hát még a hatvan éve történtek. Történelem már az. Azt pedig – mármint a történelmet – óvatosan kell kezelni, mert sokan másképpen értékelik, elemzik, írják meg a történészek. Érdekes gondolatok ezek, különösen, ha egy ember életében történtek.

Az ötvenes évek végéről, az '56-os forradalom utáni évekről írok. Ezeket az éveket nevezték a Kádár korszak konszolidációjának. Néhány szót az akkori világról, a magyarországi életről.

Egyetemista voltam ekkor, és 320 forint volt havonta az ösztöndíjam. A magyar átlagkereset 1500 forint volt, a kétezer forintos fizetés már szép jövedelemnek számított, de sokak fizetése nem érte el az ezer forintot sem.

A menzán reggelit és ebédet fizettem be, de a reggeli befizetését hamarosan elhagytam. Korán kellett kelni, rohanni a menzára, hogy az első előadásra idejében odaérjek, azért, hogy a teának nevezett barna löttyöt és egy karéj kenyeret valamilyen feltéttel megegyek, amitől még éhesebb lettem. A későbbiekben a reggelit és a vacsorát elsősorban az otthoni „ellátmányra"alapoztam. Hozzávetőleg havonta látogattam haza és ilyenkor hazaival megpakolva jöttem vissza. Néha jött a fedeles kosár is, benne szalonna, néha kolbász, alma, sós sütemény vagy kalács. Egyetemi éveim alatt annyi szalonnát ettem, hogy utána húsz évig rá sem néztem, nemhogy fogyasztottam volna. Már régen más a helyzet, a szervezetem „igényli" is a szalonnát. Persze adódott olyan alkalom, amikor étteremben étkeztem. Vagy ünnepeltem valamit, esetleg más választás nem lévén, kényszerültem erre. Nem mindig hagyományos étterem volt, hanem egyszerűbb, a legolcsóbb. Kifőzde. Most gyors étteremnek nevezik, akkor talponállónak hívta a nép. Persze a gyors étterem és a talponálló színvonalát össze sem lehet hasonlítani. Több volt ilyen a városban. A leghíresebb, hírhedtebb a Nyugati pályaudvarnál lévő Ilkovics volt. Ezt csak hallásból ismertem, nem voltam benne, mert az '56-os harcok alatt annyira megrongálódott, hogy lebontották. Itt hamar elcsattant egy-egy pofon, esetleg villant a kés, és hölgyek is árulták bájaikat. A pesti alvilág törzshelye volt az Ilkovics. A többi szolidabb volt, nem volt veszélyes. Én a Móric Zsigmond körtéri talponállót ismertem, oda tértem be néha egyedül vagy a barátaimmal.

Miért nevezték ezeket a büféket, étkezőhelyeket talponállónak? Azért, mert nem volt benne asztal, nem lehetett leülni. A falra és az oszlopokra deszkalapokat szereltek, amelyre rátetted a tányért, a poharat és állva fogyasztottál. Ételt és italt is lehetett kapni. A helyiség, amit láttál, a következőképpen nézett ki. Az ajtón belépve balra volt a pénztár, előtted a kiszolgáló pult a kínálattal, a szabad hely berendezve az említett „asztallapokkal". A pénztárnál meg kellett venni a megfelelő bilétát, amire kiadták a megvásárolt ételt, italt. Ételből a kínálat a következő volt, függve az évszaktól is. Káposzta, krumpli, tök, bab, spenót, sárgarépa főzelék, grízes mákos, káposztás, túrós tészta és valamilyen pörkölt féle, de ez nem mindig. Egy adag főzelék kettőötven-három forintba került, a kenyeret külön kellett venni. A bilétával sorba álltál és egy tányéron megkaptad, amit befizettél, hozzá egy kanalat. Ha szimpatikus voltál, vagy jókedve volt a kiszolgálónak, csurgatott némi zsírt a főzelékedre. Aki feltétet is vásárolt, kapott a főzelékére néhány húsdarabot. Aztán a tányérral odaálltál valamelyik falra szerelt deszkához és megetted.

Már ez is említésre méltó, de nem ezért írtam le. Ittas, részeg ember nem nagyon akadt itt, azok még alacsonyabb osztályú kricsnikben itták le magukat. Mindig akadt bámészkodó, lődörgő alak, jól öltözött is akadt köztük. Ezek csak álldogáltak és figyeltek. Ha valaki tányérján akadt némi maradék – jól lakott már az illető, vagy annyira nem ízlett neki, hogy nem fogyasztotta el mind – ott termett egy ilyen „lődörgő" és befalta. A mások által használt kanállal, a maradék, a moslékba szánt ételt, habozás nélkül megette. Egyszer hozzám is odalépett egy ilyen ember és nagyon szerényen ezt mondta: fiatalember, ha hagyna két kanállal…

CSILI

Ha jól emlékszem, Pesterzsébeten van ez a kultúrház. A tisztességes nevét nem is tudom, mert a Csili becenév. Így hívja a környék, sőt egész Budapest, ha erre az intézményre gondol, beszél róla. A Csili ma is élő, létező, kultúrát szolgáló épület. Én 1957-ben voltam benne először és utoljára. Messze volt a lakhelyemtől, ismerősöm sem volt arra, nem is hallottam addig róla. Hogy mégis meglátogattam, annak egy kislány volt az oka. Antal nagybátyám feleségének, Irma néninek volt valamilyen rokona, akik Pesterzsébeten laktak, és éppen volt egy eladósorban lévő lányuk. Irma úgy gondolta, hogy mi éppen jók leszünk egymásnak, összeboronál bennünket. Nem veszíthetek semmit, ha megismerem azt a lányt – gondoltam –, és elmentem a Csilibe, ahol az ismerkedésnek meg kellett történni.

Rövidre fogom a történetet. Megismerkedtünk, szinte egész este vele táncoltam, de annyira nem tetszett a lány, hogy többet nem találkoztam vele, de a Csilinek sem mentem még a környékére se. Őszintén szólva, a Csili sem tetszett. Óriási

bálterme bizony kopott volt, megviselt. A környék munkás ifjúsága odajárt szórakozni, megtelt a terem akkor este is. De nem ezért írom le ezt a magánéleti epizódot, ez nem érdekes, de a befejezés igen.

Az embernek egy éjszakai szórakozás közben akadnak szükségletei, pisilni kell. Akkor a Csiliben a férfi piszoár két oldalt a padozat szintjébe vágott vályú volt. A vályút és a falat kátránnyal kenték be, a termék így folyt el. Ez a vályú vagy öt méter hosszú volt, tehát hat-nyolc ember is végezhette egyszerre a dolgát, anélkül, hogy zavarták volna egymást. Miután a bálterem tele volt, a piszoárban is nagy volt a forgalom. Amikor én ott voltam, akkor is tartózkodott ott nyolc-tíz legény. Végzem a dolgom és látom, hogy két fiatalember pisztolyról beszélget, de nemcsak beszél, mutatják is egymásnak a fegyvert.

Azonnal leesett a tantusz, addig nem is gondoltam erre. Jó lesz vigyázni a számra, hogy kinek mit mondok, miről beszélek, mert a helyiség tele van besúgóval, titkos rendőrrel. Itt mindenki fiatal munkás, értelmiségi kevés akad. A „Munkáshatalom" őrködik a munkásai felett, nehogy mást merjenek gondolni, pláne mondani, mint amit a párt megszabott.

ÉBEREK A KÁDÁR FIÚK

A forradalom leverése után az egyetem 1957 februárjában nyitotta meg a kapuit. Kíváncsian tekingettük az évfolyamtársakat, ki hiányzik? Akit nem látunk, vajon mi történt vele? Elesett a harcokban, vagy külföldre menekült? De nem kérdeztük, nem volt tanácsos, nem ismertük még annyira egymást. Nem lehetett tudni ki mit gondol, mit érez. Naivságunk mellett azért óvatosak is voltunk, tudtuk, milyen volt a Rákosi rezsim. Nem árt az óvatosság, a régi elvtársak vannak itt, még ha mást mondanak is. Nincs ÁVO, de van munkásőr, és ezek sem bizalomgerjesztő legények. Nem mindenki volt ilyen meggondolt. Ha nem is dicsekedett vele, de nem is tagadta le H. G. harmadéves hallgató, hogy ő fegyverrel a kezében harcolt. Szimpatikus gyerek volt, a forradalom előtt is beszélgettünk. Most, hogy találkoztunk, feltűnt nekem, hogy nagyon rövid a haja. Ebben az időben többen szakállt növesztettek, néma tiltakozás volt ez, kiállás a forradalom mellett. Így még feltűnőbb volt ez a frizura, rá is kérdeztem, hogy miért vágatta le a haját. Meglepett a válasza. Fegyveres harcosként fogták el az oroszok, és szerencséjére nem végezték ki, hanem az elfogottakat a Szovjetunióba vitték, de előtte mindenkit kopaszra nyírtak. Elmondása szerint már Kijevnél jártak, amikor visszahozták őket Magyarországra. Valószínűleg akkor is úgy jár, ha senkinek nem mondja el a forradalomban viselt dolgait, de azért ez mégis túl bátor, meggondolatlan közlés volt. Ugyanis H. G rövidesen eltűnt. Én soha nem láttam többé.

B. Zoltán adjunktus volt a Növénytan Tanszéken. Tehetséges ember hírében állt és emellett szimpatikus egyéniség volt. A mi csoportunk hozzá tartozott, így nemcsak oktatóként ismertem, emberként is. Osztottam a róla terjengő pozitív híreket. A forradalom alatt ő volt az egyetem fegyveres csoportjának a vezetője. Tudtommal tevékenységük abban merült ki, hogy a ferihegyi repülőtérre beérkező szállítmányokat biztosították és őrizték az egyetem vagyonát. A Tanulmányi Osztályról elhozott káderlapokon kívül még egy ceruza sem tűnt el az egyetemről. Megvédték az értékeket. Az adjunktus úr még az 1957-es júniusi vizsgák idején is a tanszéken dolgozott, de szeptemberben, az új tanév kezdetekor már nem volt ott. Évekig volt börtönben és szabadulása után a Füvészkert segédmunkása lett. Egy értelmiségi, egy ragyogó koponya, aki kitüntetést érdemelt volna, mert védte az egyetem vagyonát! De hát nem, fegyvert fogott a Rákosi rezsim ellen, melyet – legalábbis látszólag – Kádár is elítélt.

MEGFÉLELMÍTÉS

Ötven éve végeztünk az egyetemen, arany diploma átadására szólt a meghívó. Gyülekeztünk, nézegettük egymást. Volt, akit azonnal beazonosítottunk, és volt, akire rákérdeztünk: te ki vagy? Mert bizony előfordult, hogy az egykori „egy bélű" legény, jelentős pocakot viselt. Volt örvendezés, nevetés és persze visszaemlékezés. Az évfolyamnak több mint a fele már égi mezőkön tevékenykedik. Emlékezünk róluk és bizony nem mindig egyeznek a vélemények egy-egy volt társunkról. Nem vádaskodunk, betartjuk az illemet, hogy az elhunytról vagy jót, vagy semmit. De hát kicsúszik egy-egy megjegyzés, fájó emlék.

Túl vagyunk a hivatalos részen, állófogadáson kis kört alkotva beszélgetünk. Szóba került az egyik fiú, aki igen aktív KISZ tag volt, később az egyetemen jelentős funkciót is betöltött, de már magához szólította a Teremtő.

Váratlanul H. Ági szólal meg: – Nekem egyszer szólt, hogy menjek be a kollégiumba, valamilyen megbeszélést mondott, már pontosan nem emlékszem. A jelzett időre megjelentem és benyitottam a megadott szobába. A legnagyobb meglepetésemre ott ült az évfolyamunkból négy KISZ aktivista. Érdekes, ők később mindannyian az egyetem valamelyik tanszékén maradtak. Nem mondom, barátságosak voltak. Elégedettek voltak a jegyeimmel, érdeklődtek, hogy mi a szándékom, hol akarok dolgozni a diploma megszerzése

után. Végül arról faggattak, hogy miért járok templomba? Nem akarom az egész beszélgetést elmondani, de nagyon felháborodtam. Főleg utólag, miután már eljöttem. Olyan hallgatók, mint én vagyok. Mi jogosítja fel őket, hogy faggassanak, hogy kifogásolják a vallásosságomat? Mi közük a tervezett életemhez?

Ágin látszott, hogy ez a megaláztatás még most is sérti. Nem lehet az ilyesmit elfelejteni. Csend lett erre a közlésre, majd másról kezdtünk beszélgetni.

*

Ilyen volt az élet a forradalom leverése után. Így éltünk az 1950-es évek végén. Büszkén lengett a vörös lobogó a szélben, és a PÁRT szócsövei üvöltötték, hogy Magyarország rálépett a szocializmus építésének útjára.

Gergely Gábor: Gondolat (akril)

Szuromi Pál

Szunion-fok

A tanárok melletti első egri diáktüntetés rövid krónikája

– … Lassan arra se emlékszem, mikor voltam nővel… – mormolta *doktorfarkas,* és beleszívott mentolos Fecskéjébe. Közlése nem annyira panasz, inkább mélabús tűnődés volt, ám túlzott bizalmasságától mi, Karesz, Dani, Bogocska meg én, megborzongtunk. Nem is annyira attól, hogy mi még egyáltalán nem voltunk nővel, hanem mert *doktorfarkastól* ekkora beavatottságra még nem számíthattunk.

A híd alatt ültünk, már fázósan gémberedve Dani viharkabátján. Éjfél is elmúlt, olykor mi is beleszívtunk a tanár úr tovább adott Fecskéjébe. Tanár úr biológiát taní-tott nálunk, a Mekcseyben, s neve elé az állatorvosin elvégzett egy év ragasztotta oda a doktort.

A fenti panaszt különben *felbújtóként*, ha úgy tetszik, *bűnsegédi bűnrészeként* közölte velünk.

Közös történetünk egy hónapja kezdődött, amikor Karesz hülye ötletére, hogy játsszunk *amúri partizánost*, éjjel áthágtunk a kolesz kerítésén. A *partizánosdi* szerint négyen négyfelé rohantunk (*tör előre a hadsereg…),* hogy negyedóra múlva fojtott *hurrá! hurrá!* - kiáltásokkal (merthogy a *várost elfoglalta sok amúri partizán),* megütközzünk a minaret előtt.

A minaretnél futottunk bele *doktorfarkasba.*

Meglepetésünkre a *doktor* nem adott fel minket, ám ennek zálogaként azt követelte, hogy szökjünk ki éjszakánként, és kóboroljunk vele a vár tövében, a patakparton, félreeső mellékutakon. És meséljünk neki a *rozgonyis* lányokról, barátainkról, a koleszról – akár életünk legapróbb titkairól is, arról, hogyan élünk. *Szociológia,* mond-ta doktorfarkas, *egyszer megírlak benneteket.* S mi már negyedszer kóboroltunk és virrasztottunk vele, a kollégiumból való kicsapatás állandó és biztos veszélyével.

Igen, kérdezhetnéd, miért hagytuk zsarolni magunkat, s a pontos választ magam sem tudom. Persze vonzott a kaland, a helyzet *különössége,* de emellett tanáraink és szüleinkkel szemben még olyan *megbűvöltségben*, a *kötelező tiszteletnek* még olyan, önként *is vállalt* függőségében éltünk, amely mellett elképzelhetetlen volt, hogy *feladjuk* őket.

Magunk közt azért ez olykor másképp hangzott.

– Ez egy perverz disznó! – fakadt ki már nem először Karesz, hazafelé baktatva, roskadozva az álmosságtól. – Szociológia…! És hogyhogy nincs neki nője? Csak nem olyan ez is?!

Hogy milyen az *olyan,* elméletben tudtuk, de elméletünk doktorfarkasra nem illett rá.

– Öregem – így Bogocska –, a nőre költeni kell! Különösen az elején. Tudjátok, mennyi egy feles Mecseki, mennyi egy tripliszek, egy császárkörte? Egy vacsora a Vadászban, a Vörös Sünben?

Ezeket Bogocska se tudta, de éreztük, hogy roppant dimenziókat idéz meg elénk, és elhallgattunk.

Másnap pedig beesett, vagyis feldúltan a katedra előtt landolt Berci bácsi, a földrajztanárunk. Olajos kezekkel, olajos nadrágban, alaposan lekésve az órát a most is bedöglött mopedje miatt.

– Hallották már tőlem az urak azt a keserű, ám eredeti mondást a Berváról? – Berci bácsi már vagy tucatszor mondta.

– NEM! SOHA! hogy van az, tanár úr?

S tanár úr, egy önérzetes mártír hangján: – *Nem tudsz káromkodni? tartsál Berva mopedet!*

Válaszul az osztály, Karinthy szellemében is, fuldokolva röhögött, s a dörzsöltek arra is ügyeltek, hogy a röhögés monotóniáját és barbár erejét az együttérzés – a *nohát!* úristen*! de sajnáljuk!* – részvétteli felhangjaival modulálják.

– Kellene a tanár úrnak egy Jáwa!

– Egy állat ötszázas!

– Jáwa, fiam?! tanár vagyok én, nem egy krőzus, még új Bervára se telik.

A szünetben összeverődtünk a kosárpalánknál.

– Te, ezek ennyire csórók? – fakadt ki kétkedő és naiv sajnálkozással Dani. – Se nőre, se Bervára nem futja?

Azt hiszem, ekkor kezdett megfogamzani, mocorogni agyunk mélyén egy homályos szándék, hogy tennünk kell valamit! De mi az ördögöt, hiszen pénzt *rendes úton* nem szerezhetünk, nekik meg arra lenne szükség.

Ideológiailag Bogocska volt a legolvasottabb, ő a kötelezőn túl is olvasott Marxot, s most állította, hogy a marxizmusban, ha rejtve is, de ott van, hogy noha a munkásoké meg a parasztoké a hatalom, az értelmiséget – ergo a tanárt is – megilleti munkája méltó bére, *a méltó munkabér.*

– Ha csak nem elhajló, vagy nem frakciózik – fontoskodott Karesz. – Szóval normális tanárnak normális munkabér! – szögezte le szabatosan. – Az ideológia útján kell keresnünk a *deus ex machinát!*

Még nem tudtuk, hol és hogyan kerül utunkba az *isteni beavatkozás,* de az szerencsénkre nem sokáig váratott magára.

Másnap, művészettörténet-órán Gódor tanár úr a Parthenonról s a görög élet-érzésről magyarázott, s hogy milyen misztikus, mégis valóságos erőt jelent-

hetett számukra a tenger. *„Egyik kartársam, aki még a háború előtt ott járt – s* képzeljék, fiúk, *tán a legszebb helyen, a Szunion-foknál alkonyatkor láthatta a tengert! –* ő m*ondta, hogy nincs a világon ehhez fogható látvány, ennél igézőbb csoda…!* – Tanár úr hangja itt kissé megtört, s a különben kemény férfi a tábla felé fordult.

– Tanár úr, utazzon el ahhoz a Szunionhoz! – kiáltotta valamelyikünk.

– Még szép! tanár úrnak mindenképp látnia kell!

Szerettük az „öreget", pár évvel járt a pályája vége előtt, s most mindnyájunkat megsuhintott, tizenhét-tizennyolc éves kamaszokat az élet mulandósága.

– Sokba lenne az, fiúk. – Majd teltebb hangon, mint aki megtalálta a maga igazolását: – Meg hát nehéz is utazni manapság. (Ezerkilencszázhatvanegyet írtunk.) Várjuk ki… talán nemsoká…

– Tanár úr, ha majd lehet, mi összedobjuk!

Egyszerre hurrogtuk le ezt a tapintatlan ajánlatot.

– Jól van, fiúk – próbálta tanárunk is elütni a nyers jóindulatot –, de akkor együtt megyünk, együtt járunk csodájára annak a görög naplementének!

Délután, amikor újra összejöttünk, már forrt bennünk a „világmegváltó" szándék, az a mindenre elszánt erő, ami más körülmények közt (és más időkben) Rákóczit, a *korzikait* vagy a Pilvaxbeli fiatalokat tüzelte harcra. A tűz, amely bennünk támadt, hasonló vállalkozásra serkentett minket is.

Pénzt tehát nem szerezhettünk, de jobb fizetést ezeknek a kis pénzből tengődő (Karesz: csóró) tanároknak tán igen.

– *Frankón,* ha minden a Párt kezében van, a Párt adjon több dohányt nekik! Tőlük kérünk több fizetést!

– Kérünk? követelünk! – überelt Karesz.

Így aztán minden világos lett: a Párthoz fordulunk, ha nálunk az a legfőbb hatalom, vagyis mindnyájunk őre és boldogítója (mekkora marhák voltunk!). Karesz nagy-bátyja a városi pártbizottság portása volt, az ő segítségével terveztük eljuttatni „követelésünket" a helyi első titkárhoz.

– De ez nem egy „sima posta", öregem, nem egy közönséges írat, firkálmány (ha ugyan *közönséges írat,* pláne *firkálmány* csak úgy érkezhet a magas Pártbizottsághoz), – erről tudnia kell a közvéleménynek, a város dolgozó népének, akik az utunkba esnek, amíg mi a pártbizottsághoz *menetelünk.*

Mivel a „dolgozó nép" piaci napon van jelen legnagyobb létszámmal, megmozdulásunkat péntekre tettük.

Elhagynám most, hogyan szereztünk alkalmas rudakat (seprőnyelek voltak) s hozzá két lepedőt, amiket akkorára vágtunk, hogy a rudakhoz kötözve két karunkkal még ki tudjuk feszíteni őket. A lepedőkre festett jelszavakkal eléggé baj-

ban voltunk. Mi legyen a vásznakon? Elég-e, hogy *Több pénzt a tanároknak!,* vagy ennél rafináltabb, *dörzsöltebb* szöveg kell? Ilyen szánalmas mondatok keringtek, mint *munkát, kenye-ret/tanároknak eleget!,* s *nagyobb bért a tanároknak, örömére diákoknak* – szóval fájdalmasan gügyék. Az még elment volna, hogy *két forint a meleg lángos/tanároknak pénzt, de már most!",* ám sejtettük, hogy ennek ötvenhatos áthallásáért a rendőrök még pofán is ver-hetnek. – *Lazább helyzetben* Bogocska ötlete nyer, miszerint *Tanítani akkor* öröm, ha megvan a napi söröm!", de a helyzet komolyabb volt, semhogy elhülyéskedhettük volna.

Végül eldőlt, hogy én a

LEGYEN PÉNZ ÉS LEGYEN BÉKE, TANÁRAINK ÖRÖMÉRE!

kissé után patetikus jelszavával menetelek, melynek értelmét a többiek tömör jelszava erősíti föl: Több pénzt a tanárokNAK!

Reggel nyolckor (ahogy Bogocska mondaná: már *zenitjén állt)* zsibongott, örvénylett a piac, s mi nagy embersűrűben találtuk magunkat. Már korábban kinéztük a malom előtti teret, előttünk zöldséges kofákkal s két oldalt a lángossütővel meg egy talponállóval. (A malom oldaláról ekkorra már lemeszelték a korábbi buzdítást, miszerint LÁNYNAK SZÜLNI DICSŐSÉG, ASSZONYNAK KÖTELESSÉG! – a vörös csillag alatti friss betűk most a világ proletárjait szólították fel egyesülésre.)

A malom mellett krumpliszsákok feküdtek rakásban, Karesz, mint köztünk leg-magasabb, ezekre mászott föl, amíg mi hárman odalenn igyekeztünk helyet szorítani magunknak.

Karesz még kereste a megszólítást *(no, ezt megbeszélhettük volna),* amikor teljes hangerővel elkiáltotta magát.

– Polgártársak! („történelmi", de idegen volt ettől a helytől), majd: – Elvtársak! (Karesz most elszégyellte magát), s – Kedves piaci árusok! (végül megtalálta:) – Emberek! (de nem bírt a pátosznak ellenállni) – Emberek, egri honfitársaim!

Itt nyitottuk szét a lepedőinket.

Előbb ránk se hederítettek, ám Karesz tovább emelte a hangját, mi pedig lobogtattuk a vásznakat.

– Emberek! egri dolgozó emberek! Azért jöttünk ide, hogy önök is megtudják, hogy mi, akik diákok vagyunk, elmondjuk maguknak, hogy a tanáraink milyen keveset keresnek. Olyan keveset, hogy szinte nélkülöznek! Nem telik nekik… (*no, mire?* mordult fel váratlanul Bogocska, aki ebben a pillanatban felfogta a teret betöltő látványt. *Motorra, külföldi útra, nőre?)* Nem telik nekik rendes napi életre – haladt előre Karesz a programbeszédében.

Hangján éreztük, hogy kijózanodóban van ő is: áradt a piaci szegénység szaga, s az elnyűtt ruhák, elnyűtt arcok, fakó szvetterek, foltozott lajbik, gumicsizmás melósok látványa hirtelen arcul ütöttek minket.

Sokáig nemigen fogták föl, míg Karesz kétszer el nem ismételte, hogy mit akarunk, miközben mi – a jelszavakra mutogatva – szenvedélyesen lobogtattuk a lepedőket.

– Mi bajotok van?! – kiáltott fel egy borostás rakodó.

– Aztán hogyhogy titeket küldtek?

– Azt mondja, több pénzt akarnak a tanároknak!

A közeli embergyűrű lassan felfigyelt ránk.

– Miért ti tüntettek őhelyettük?! miért nem ők?

– Lefizettek benneteket? nem kell órára menni?

– Nekünk meg mi közünk ehhez?!

– No, húzzatok el, mielőtt elsírom magam!

Karesz – még mindig a krumplis zsákokon – nem adta fel, és odalenn mi hárman, mást már nem tehettünk, mi is rásegítettünk.

– Önök a *közvélemény,* önök a *nép,* és szeretnénk, ha elsőként önök is megtudnák az igazságot, mielőtt innen a pártbizottságra megyünk.

Hirtelen döbbent csend támadt. S ebben a fagyos dermedésben hozzánk furakodott egy esernyős öregember. Az ernyő fogantyújával keményen Karesz lábára ütött, és ránk kiáltott: – Fiúk, tűnés innen! gyorsan, mielőtt baj lesz!

De már ha akartunk volna se tűnhettünk el, mert a piac túloldalán feltűnt két járőr, olyan Stan- és Panszerű figurák, és elszántan nyomultak felénk. Karesz leugrott a zsákról, és velünk együtt várta, hogy mi lesz.

– No, lássuk csak, mi történik?! Igazolják magukat; halljam a tényállást!

A „tényállást" Karesz mondta el, s hogy mit keresünk itt. A rendőrök persze nem hitték, mert ahogy a kövér (Pan) mondta, ekkora baromsággal még életében nem találkozott, hogy a gyerek követelőzzön a tanárjáért. „Mintha a rabok hőzöngenének, hogy a smasszernak több dohány jár."

– Tüntetni volt kedvetek?

– Tüntetni, igen! – kapott a szón hirtelen Karesz.

A *tüntetés* szóra „Stan" fejében azonnal robbant a bomba, és visszakézből késlekedés nélkül vágta szájba Kareszt, kinek az orrából és a szája szélén szivárogni kezdett a vér.

– Ne verje azért, mert egy jó ügyben tüntetünk! – kelt Karesz védelmére Dani, és „Stan", az őrmester, ha már benne volt, egy kemény ütéssel őt is helyben hagyta.

A rendőrségen nem tudtak mit kezdeni velünk. A kapitány meg volt győződve, hogy egy rafinált konspirációval áll szemben, ahol a tanárok között *(és mögöttük még ki tudja, milyen szervezet,* őrnagy *elvtárs!)* kell keresni a felbújtókat, akár egy nagyobb összeesküvés gócát. Ugyanis mindkét, *logikusnak látszó* lehetőség hihetetlen volt: *egy:* hogy ekkora balfácánok legyünk, *kettő:* hogy a tanárok példátlan aljassággal minket küldjenek ki maguk helyett. – Minden tanárunkat behívatták,

amíg mi az *előzetesben* dekkoltunk, s ők nem csak hogy nem tudtak semmiről (honnan is tudhattak volna), de olyan erővel látszott rajtuk a félsz, hogy tagadásuk az őrnagy számára abszolút hitelesnek tűnt.

Végül ott álltunk az őrnagy előtt, aki hogy megfejtse ezt a zavaros rejtvényt, még egyszer nekirugaszkodott

– Utoljára kérdem, mit akartatok?! ki tervelte ki, és mi volt az igazi szándék? ki áll mögöttetek? kinek kell jelentetek? Ha most szépen énekeltek nekünk, mehettek haza, nem lesz bántódásotok.

Mire Dani: – Csak szerettünk volna segíteni. Szerettük volna, hogy kicsivel jobb legyen a világ.

„Pan", aki a zárkából átkisért minket, s most egész hájas gömbölyűségével kitöltötte a kapitány mögötti sarkot, megszólalt: – Csak szimplán hülyék ezek, őrnagy elvtárs, hülye balfácánok. Ki kell a búsba rúgni őket!

S mint annyiszor az életben, most is a „legkisebb beosztott" mondta ki az igazságot, s a főnök hajlott azt elfogadni.

Estére szabadok voltunk.

A kollégiumból azonnal kivágtak minket, de a gimnáziumból – előbb magunk se hittük –, a gimnáziumból nem. A gimiben persze rögtön elterjedt a hír, s olyan színes részletekkel, mintha az egész iskola szemtanúnk lett volna azon a piaci napon.

Különben csak kevesen álltak szóba velünk, s ők is inkább a fogdán töltött napokat firtatták, míg a többiek előtt egy fura *lököttség* légköre lengett bennünket körül. Ezek kerültek minket, ők Bogocska szerint (aki szerette az irodalmi hasonlatokat) *mord lelkünket* csak a távolból, *merengve szimatolták.*

A tanárok is érzékelték ezt, és igyekeztek tapintatos távolságot tartani velünk.

Moys Klára magyartanárnőnknek is ki kellett lesnie az alkalmas pillanatot, hogy az első napon bevonja Kareszt egy félreeső zugba, s a magával hozott fiolából anyai gyöngédséggel borogatást rakjon a srác még alig lappadó sebére.

– S az hogy volt, fiam, az a kétsoros jelszó azon a vásznon? *Legyen pénz és legyen béke/tanáraink örömére!"?* Hát ez harmatgyönge! De legalább magyaros felező nyolcas, annak még elmegy.

***

Kelemen József

A tanító csend

Néhány szó és hosszú csend, kevés beszéd és percekig tartó hallgatás uralta gyerekkorom hétköznapjait. Ez adott nyugalmat, biztonságot, miközben sugározta felém a szavak hangos moraj nélküli tanítását. Ezzel egy véget nem érő átalakulást, kíváncsiságot, érdeklődést indított el bennem elsősorban a lelki fejlődésem kiteljesedése felé.

Pék mama – anyai nagymamám, akivel egy fedél alatt éltünk – szűkszavúságában, csendességében a félelem, a halálfélelem, a gyanakvás, a kiszolgáltatottság arcát rajzolta meg nekem csendes perceivel. Talán az válthatta ezt ki, hogy fiatalon, 40 évesen lett özvegyasszony, két kicsi lánygyermekével. Mindezek mellé elkapta a maláriát, majd súlyos cukorbetegsége következtében gyakran esett kómába. Mégis meg tudott küzdeni tanító csendességével, az élet viharaival. A csendben nem üresség és némaságot látott, hanem hiterősítő bölcsességet. A hallgatásaiban a túlélés lehetősége, a hite iránti bizalom ereje nyújtotta neki a biztonságot és elégtételt.

Kelemen nagymamámnál – aki az apai nagyszülő volt, sok időt töltöttem vele – a hosszú, csendes percek, a végtelennek tűnő némaságba való burkolózás csendje, a keménységet, az erőt, a bátorságot és a megrendíthetetlen hitet véste emlékezetembe. Mama néhány csendes, szinte suttogó szóval is tudott életre szóló bölcsességet, útmutatást, felejthetetlen szavakat belém égetni. Az ő tanító csendje olyan biztonságot és olyan erőt adott a környezetének, hogy az tekintélyt parancsolólag hatott mindenkire. Az ő szavak közötti csendje soha senkinek nem juttatták eszébe a bárgyú üres perceket. És ami még nagyon lényeges, hogy mindkét nagymamánál a csend nagyfokú őszinte szeretettel, tisztelettel és alázattal járt együtt, ami felém is vigaszt, biztonságot és lelkierőt nyújtott.

Így indult, így alakult lassan, már gyermekkoromtól az én ismeretségem és barátságom a csenddel, az elvonult elmélkedésekkel, a lélek útjainak, titkainak fürkészésével. Amióta már nincsenek mellettem, jó két emberöltő csorgott, pergett le a végtelenség homokóráján. Az életem, az életünk gyors és ijesztő átalakuláson ment át. Megváltozott, felgyorsult, hangosabb lett az élet, zajosabb, harsányabb lett a világ. Hiányzik a megfontoltságuk, hiányzik a csendre intésük, hiányzik a tekintélyt és tiszteletet parancsoló jelenlétük, az egyszerű józanságuk és legfőképpen az őket körülölelő csend.

Ebben a végtelennek tűnő, dübörgő információ-áradatban, ebben a média-háborúban egyik legnagyobb lelki-szellemi kihívás számomra, a lényeg észrevétele, a lényeges dolgok kiválasztása, követése. Nagyon sok minden ránk szakad, ami könnyen elveszi az ember figyelmét a lényegről. Ehhez pedig számomra szükség van a

csöndre, ahol a gyökerekig láthat az elme. Mert a csend is tud beszélni, már ha van bátorságunk és nem jövünk zavarba a ránk ordító elintézetlen tennivalóinktól, az elvárt kötelezettségeinktől, a halaszthatatlannak vélt dolgainktól. Nem is beszélve a világháló által ránk lapátolt hírekről, játékokról, buborékokról, függőségtől.

Dr. Görföl Tibor a PPKE tanára, a Vigília főszerkesztője Így tanít Isten csendje című publicisztikájában írja: *„A csend barátságos és szelíd, de szigorú tanítómester és nem könnyű kitartani az iskolájában."* Hiszen a csend lehet a menekülés színtere is, de talán érdemes úgy tekinteni rá, mint a lelki feltöltődés termékeny talajára.

Gyermekkoromtól ismerem az éneket és máig elkísér olykor, amikor elmegyek egy templom előtt, már pedig Egerben ez elég sűrűn megesik:

„Templom csendes mélyén, oltár rejteken,
Hófehéren Jézus, titkon ott pihen.
Körülötte éj van, egyedül virraszt:
Mint az égi harmat, hull a szent malaszt.
Fénye által járja a hideg falat,
Szürke utca mentén, titkosan halad.
Pillantása áthat minden zárakon,
Fennvirrasztva jár az alvó falvakon.
Látja aki árva, aki elhagyott,
Börtönében látja a szegény rabot.
S ha a fáradt ember kínban elmerül;
Azt suttogja néki: Nem vagy egyedül."

Hallom, olvasom, hogy ma már sokan – részben divatból – heteket, hónapokat töltenek el Indiában a csend meditációja között, hogy lelkileg feltöltődjenek. A tendencia szerint egyre nagyobb erre az igény már Magyarországon is. Talán az itthoni templomaink, kegyhelyeink nem olyan csendesek, nem olyan puritánok vagy éppen nem olyan nagyívűek, mint az indiai lehetőségek, de legalább mindenki számára elérhetők és biztosítottak. Mert hiszem, hogy nem csak a testet, a lelket is edzeni, ápolni kell!

Érdemes kipróbálni és elgondolkodni azon, hogy a szó és a csend, a beszéd és a hallgatás nem egymást kizáróak, nincs közöttük ellentmondás, hanem együtt egy komplex egészet alkotnak, amit már nagymamáim abban az időben is tudtak és hála Istennek, tudattak velem is. Biztos nem könnyű ma ezt a két fogalmat együtt alkalmazni, lélekemelővé formálni. De minden törekvésünk hozzájárul emberi belsőnk lelki megújulásához. Hiszem, hogy egy idő után tapintható lesz és érezhetjük magunkban a csöndet, és annak, a vele együtt járó isteni működését. Ehhez kívánok mindnyájunknak hitet, kitartást, mert mama megmondta: *kisfiam, ha a csend majd megszólal benned, akkor az örökre megnyugvást, biztonságot, erőt és hitet ad a boldogulásodhoz*. Köszönöm nekik!

Zsidó Ferenc

Anti

(részlet egy késszülő regényből)

Esténként Antinak jól esett átmenni Erzsi nénihez tejért, váltani pár szót vele: itt elengedhette magát, nem kellett folyton résen lennie, hogy mikor jön egy újabb ugratás. Ahogy megismerte, egyre jobban megkedvelte Erzsi nénit: darabos beszédű volt, de jólelkű, viszonylag vidám természetű, s ami a legfontosabb: érdeklődő, nyitott. Újságot is járatott, a megyei hírlapot, Anti olykor fellapozta, míg az öregasszony kitöltötte a tejet (igen, a kantárosfazékba, ami természetesen előkerült), de mindig volt elöl könyv is. Erzsi néni a déli pihenő idején többnyire olvasott, este, amikor felment a „nagy házba" lefeküdni, egy kicsit tévézett (nyáridőben, napközben a nyáriházat, ahogy ők nevezték, „kicsi házat" használták). Főként klasszikusokat olvasott, Jókait, Mikszáthot, Zolát, Balsacot, és már kívülről fújta őket. Anti megemlítette, hogy van neki is pár könyve, szívesen kölcsönadja; az öregasszony ezt örömmel vette, ő is adott könyveket, meg is beszélték az olvasottakat, s ennek mentén lassan úgy összebarátkoztak, hogy Anti azon kapta magát, alig várja, hogy este legyen, hogy tejért mehessen. Bíró János bával is milyen jól talál a szó, Erzsi nénivel is, morfondírozott magában, miért van az, hogy az öregekkel jobban kijövök, mint a fiatalokkal, mi van meg bennük?

Olykor Jani is otthon volt, ilyenkor vele is elbeszélgetett: állatokról, gépekről, a világ dolgairól (az italt még véletlenül sem hozták szóba), de újabban egyre többször megtörtént, hogy nem találta otthon. Anti nem bánta túlságosan. Elege volt a férfitársaságból. Ha rákérdezett, Erzsi néni csak annyit mondott, odalent van a fehérnépnél. Anti egyszer visszakérdezett, ejsze komolyra fordult a dolog, Erzsi néni azt válaszolta, ejsze.

Aztán egyik este Erzsi néni a szokásos könyvtéma helyett előrukkolt:

– Képzöld el, Jani fiamnak elmönt a szépesze…
– Hogyhogy?
– Béköti a fejit annak a fehérnépnek…
– S hát mi a baj vele? Megvan mindöne, nem?
– Meg-meg! Csak már más is használta…
– Manapság azt már nem számít, Erzsi néni…
– Hát mi számít?
– Hogy találjon a szó, s az égyéb…
– Úgy látom, az talál… – hümmentett az öregasszony. – Sze nem is bánnám, mert hát az én fiam se mai csürke már… Csak ne vóna elvált… Csúfondároskodni fognak az embörök…

– Dehogy fognak, Erzsi néni! S különben is, nem kell törődni vele…
– Nem úgy van az… Ejsze nem is vót még itt ilyen lakodalom…
– No, hát akkor immár lösz…
– Először azt is mondtam a fiamnak, inkább ne csinálj lakodalmot, ha ilyen asszonyt választottál…
– Á…
– De osztán számolgatni kezdtük, hogy mű is annyifelé vótunk… Sokan tartoznak visszajövéssel, no…
– Ez így van rendjin…
– Arra gondótunk – folytatta rövid szünet után az öregasszony – meghínónk tégöd is a lakodalomba, s hogy előtte is égy kicsit, segíteni… Mit szólsz hézza, eljőnél-é?
– Én-e? – lepődött meg Anti, mert pár hetes ittlét után nem számított ilyesmire, de aztán hamar kapcsolt, s bólogatni kezdett: – Hogyne jőnék, Erzsi néni!
– Tudod, asszonyokot könnyen kerittök, de kell a férfierő is… Disznyót levágni, kultúrt bérendözni…
– Persze, persze…
– A Janival égyívásúak már rég házasembörök, vagy elkerültek innen…
– Igön…
– S tudod, hogy Gyurival neki nem talál úgy a szó…
– Tudom… Szólok neki, hogy adjon szabadot, s jövök, amikor kell!

Anti lassan kezdte kiismerni a falu erőviszonyait, látta, hogy Nánási Gyuri a fiatalabbak vezérkosa. Maga köré gyűjtötte a legényembereket, fiatal házasokat. Jani is legény volt még, de szinte tízzel több, mint Gyuri, ezért hát derogált neki a falkájába kerülni, az ő generációjuk azonban nem termelt ki efféle falkavezért, így nem volt, akihez csapódni. Az idősebbek, középkorúak között szintén megvoltak a hangadók, a közösség tényleges irányítói: a pap, a presbiterek, a boltos, de Jani őket már túl öregesnek, túl komolynak vélte, nem akart az ők szárnysegédjük se lenni, igazából már legénystátusa miatt sem lehetett. Lassan magányos farkassá vált, megérezve a vénlegénység hátrányait. Talán ezért is vette rá magát a házasodásra?

– Segítök mindönben, amiben lehet, Erzsi néni! – biztosította Anti az öregasszonyt. – Bár, tetszik tudni, nem vagyok olyan nagy… hogy is mondjam…
– Tudom, fiam! De nem az számít, hanem a jóindulat!
– S hát mikor lönne?
– Két hét múlva…
– Olyan hamar?
– Régebb se hítták hamarébb a népeköt… A lakodalom előtt égy héttel járták meg a vőfélyök a falut… Most is úgy lösz, ha kapunk vőfélyököt… Immá ha erre

adták a fejüköt, ügyeközni kell, mert mönyünk ki a szezonból: őszön már nem szoktak lakodalmot csinálni…

– Azért volt példa olyanra is…

– Odabé a városba más… De itt csak akkor, ha sürgős lött, mert domborodott a mönyasszony eleje…

– De most nem domborodik, ugyé?

– Nem tudok róla…

Anti azért lepődött meg, hogy ilyen hamar lesz a lagzi, mert ő már ahhoz volt szokva, hogy fél évvel, évvel korábban meg kell tervezni mindent, le kell foglalni a vendéglőt, meg kell fogadni a zenekart, ha az ember azt akarta, jobbacska zenészei legyenek. Persze, az itteni emberek is készültek előre, pálinkát, bort tartalékoltak, több disznót tartottak. Zakariásék, pontosabban Erzsi néni minden évnek úgy indult neki, hogy hátha most. Mintha ő jobban akarta volna, hogy új asszony kerüljön házhoz, mint a fia. A pálinka félre volt téve korsókban, az ólban két disznó, olyan száz kiló körüliek: egy megmarad télire, karácsony előtt fogják levágni, akkor már a kétszázat fogja súrolni, a másikat lehet „megereszteni", most a legfinomabb a húsa, zsenge, omlós.

Hagyományos lakodalmat terveztek, aminek lassan kezdett kimenni a divatja: családi összefogással, rokoni, szomszédi együttműködéssel készítették elő a vendégséget, aki tudott (vagy adós volt), tyúkkal, tojással, liszttel segített, a főzés a kultúrotthon konyháján ment, a felszolgálás szintén baráti alapon. Egy ideje hallani lehetett, hogy az alsó völgyi falvakban az étkeztetést már rendezvényszervező cégekre bízzák, akik készen hoznak mindent, mert a közegészségügyi hivatal betiltotta a kultúrotthonok nem szakszerűen felszerelt, engedéllyel nem rendelkező konyháiban a főzést, de ők itt idefönt azt mondták, az az évi két-három lakodalomnak le kell járnia úgy, ahogy eddig lejárt, miért pont ide, az Isten háta mögé jönnének a közegészségügyi ellenőrök… Igaz, hogy a kultúrotthon konyhájára még a víz se volt bevezetve, a legközelebbi kútról hordták vödrökkel, de azért a hangulat mindig jó volt, az önkéntes szakácsnők jó ételeket főztek, az ital is kikerült, némi bor, de főleg pálinka, mert az volt az itteni emberek istene, a segítést senki se érezte tehernek, már csak azért se, mert mindenki tudta, ma neked, holnap nekem.

A disznóvágás, amitől Anti annyira tartott – mert irtózott a vértől, a szagoktól –, a vártnál könnyebben lezajlott. A mészáros egy idősebb ember volt, türelmes, jóindulatú; Antit, aki legfiatalabb létére a „tefuss" volt, nem szekálta, hanem normális hangnemben, szinte kedvesen kommandírozta. Anti meg is volt hatódva, hogy így is lehet. Vizet forralt az üst alatt, előkészítette a szalmát a perzseléshez. Szúráskor megdobogósodott a szíve, de szerencsére volt ember elég, aki fogja a disznót, s a mészáros is értette a dolgát: egyedül ment be az ólba, ügyes mozdulattal kötelet hurkolt

a disznó egyik első lábára, aztán a végét kinyújtotta a kint állóknak, Antinak intett, hogy az egyik fülét fogja meg, kivezették, egy határozott rántással kikapták a lábát alóla, rátérdeltek. Anti a mellső lábán áthurkolt kötelet fogta, s erőt véve még azért sem fordította el a fejét, amikor a mészáros gyakorlott mozdulattal kitapintotta az ütőeret a torkánál, s megszúrta. Visított a disznó, sugárban spriccelt a vér, nem csak a vérestálba, hanem az azt tartó Erzsi néni kezére, surcára is jutott. Nagy erő van az ilyen fiatal állatban, de mindjárt megcsöndösödik!, mondta a mészáros nyugodtan, és úgy is volt. Hármat-négyet rúgott teljes erőből, hogy Anti úgy érezte, kirántja a vállát a helyéből, aztán a visítás panaszos röfögéssé, nyögéssé gyengült, mozdulatai lelassultak, vérének folyása is megcsendesedett. Amikor kimúlt, Jani pálinkával kínálta őket, szó nélkül kiitták, s nekiláttak a perzselésnek. Amióta az ország belépett az Európai Unióba, hallani lehetett, hogy be fogják tiltani a hagyományos vágást, humánusabb módon, árammal vagy golyóval kell végezni az állattal, s utána kiereszteni a vérét, de egyelőre a rendelkezés nem volt törvényerejű, az emberek tehát úgy csinálták, ahogy mindig is szokták.

A feldolgozás hamar ment, véres- és májashurkát csak minimálist töltöttek, mert nyáron nem áll jól, kolbászt meg semennyit: flekkennek szabdalták fel a húst, az kellett a vendégseregnek. Azt közben megállapították, hogy ilyenkor nem olyan a disznóvágás, mint télen; agyasleves azért készült (káposztalé helyett ecettel savanyítva), és jól is esett, ha nem is olyan jól, mintha mínusz tíz fok lett volna odakint; Anti repetát is kért belőle, az agydarabokat is jóízűen fogyasztva. (Arra az egy-két disznóvágásra, amin gyermekkorában nagyapjáéknál részt vett, úgy emlékezett vissza, hogy mindenki nyaggatja, egyed azt az agyat, fiam, mert okosabb leszel!, de ő utálkozva nézi azokat a lágy, fehéres valamiket, úgy érezve, összehányja magát, ha egyetlen falatot is le kell nyelnie). Nem okozott feltűnést, a zsírnak való bőrölését, felaprózását szaporán, szinte szakszerűen végezte, úgy, hogy még valami halvány dicséretfélét is kapott, persze, nem kell nagy dologra gondolni, csak effélére, hogy, no, ejsze immár belőled is lösz valami. De ez neki elég is volt, hogy jól érezze magát, hogy arra gondoljon, immár egy kicsit közéjük tartozik. És jó esett látnia, hogy Janinak szemmel láthatóan nem keze ügye ez a munka (lám, nem ő az egyetlen…), mint ahogy azt is, hogy Erzsi néni, miután a szúrásnál a véres tálat a kezéből letette, elfordult, s megtörölte a szeme sarkát…

*

A lakodalom izgalomba hozta az egész települést. Legfőképpen azért, mert emberemlékezet óta nem volt ilyen, mint ez: vénlegényé és elvált asszonyé. Néhány öregasszony egyenesen szentségtörést emlegetett. Kis csoportokban itt is, ott is tárgyalták az ügyet:

– Mit flangálnak, mit rúgnak a fingjuk után?

– Igön-igön! Minek kell az ilyenöknek lakodalom? Ha már ezt akarták, mért nem állnak össze, mint lovak az árnyékba, s azzal jóccakát!

– Hogy nem röstelli másodszor is oltár elé állni az a fehérnép?

– Az ilyenökbe nincs szégyönérzet…

– A mű üdőnkbe a pap ejsze nem is eskette vóna meg az ilyenököt…

Máshol, férfitársaságban:

– Fájin fehérnepet kapott osztán ez a Jani is…

– Mért, te, megvan annak mindöne…

– Meg-meg! S van olyan, amilyen Jani…

– Zsák a fótját megleli…?

De aztán napirendre tértek a dolog fölött, mulatni végül is szerettek, a lakodalom az lakodalom, akkor is, ha a menyasszony nem szűzi virágszál, ha a vőlegény nem délceg herceg. Kétszázötven személyre terítettek a kultúrotthonban, Anti is ott sürgött-forgott, edényeket cipelt, fát, vizet hordott a konyhára, díszített.

A templomi szertartásra ugyan kevesebben mentek el, mint szoktak, de estére a mulatságon mindenki ott volt, akit meghívtak. A leány felölről kevesebb volt a vendég (hisz neki már volt egy lakodalma), a derékhadat tehát Zakariásék meghívottjai tették ki: rokonok helyből és távolról, barátok, szomszédok, ilyen-olyan falusfelek.

Maga a rendezvény hibrid jellegű volt: Erzsi néni ragaszkodott a hagyományokhoz, Jani pedig ahhoz, hogy a fenébe is, édösanyám, nem az ántivilágban vagyunk!, így két zenekart fogadtak, melyek felváltva játszottak: egy hagyományos népi bandát hegedűvel, brácsával, bőgővel, s egy városi zenekart elektromos gitárral, szintetizátorral. Jani azt is elintézte, hogy az ásványvíz s a pálinka mellé kóla és konyak is kerüljön az asztalra, sőt, gyümölcstálak is. Ez az ifjú ara óhaja volt, mert látta, hogy városon így szokták.

Az étkek viszont hagyományosak voltak, Klári néni főszakácsnő – aki évek óta főzött efféle rendezvényeken – és segédjei keze alól kerültek ki: tyúkhúsleves, rántott disznó- meg szárnyashús reszelt krumplival, savanyú uborkával, zárásként töltelékes káposzta. Házi sütemények, melyeket a rokonok, a szomszédasszonyok sütöttek.

A menyasszony szép volt, de főleg bájos, nyoma sem volt rajta „elhasználtságnak”, így az előzetesen fanyalgókat is levette a lábáról. Janival kézen fogva végigjártak minden asztalt, mindenkihez volt egy-két kedves szava, ismerkedett, barátkozott, mosolygott. Még az anyósa, Erzsi néni is el kellett ismerje, hogy ügyesen forgolódik a menye. Persze, néhány szkeptikus azért megjegyezte magában, várjuk ki, amíg feleség-üzemmódba kapcsol…

Az illározás csak mértékkel folyt, a kétféle vendégsereg kölcsönösen tartotta magát a másik előtt, még azok se lettek mattrészegek, akiknek es műfajuk volt,

inkább csak jókedvűek, felszabadultak. Ment a tánc is, Jani húzása a két zenekarral szemmel láthatóan bevált: a fiatalabbja inkább a gitáros-szintis könnyűzenére mozdult be, a középgeneráció és az idősebbje tartotta magát ahhoz, hogy a csárdás az igazi tánc, így felváltva ropták.

Aztán jóval éjfél után egy rövid nótaszünetben megjelent Nánás Gyuri az ajtóközben. Szemmel láthatóan ittas volt, de nem részeg. Kintről hallani lehetett, hogy valaki fojtott hangon utánaszól, elmönt az eszöd, nehogy bémönj!, mire ő visszadörmögött, hagyjál ingöm békin, azt csinálok, amit akarok! A vendégek megrökönyödve néztek rá, mert ugyan sokan kedvelték, tisztelték, de azt még tőle sem vették jó néven, hogy hívatlanul beállított. Mert becsület és tisztesség is van a világon.

– No hállám, hol van az a likasztott mönyasszony? – bődült el.

Egyszerre csend lett, a vendégsereg dermedt döbbenettel nézett rá. Kicsit talán hitetlenkedve. Hogy hogy merészeli. Az „idegen" vendégek megrovón pillantottak a helyiekre: ez itt így szokott menni? Ha nem, miért tűrik? Jani a párjával épp egy távolabbi asztalnál tereferélt, mire felocsúdtak, a leány felőli násznagy, egy ötvenes, de jó erőben lévő, kemény férfi, felszökött a főasztaltól, odalépett Gyurihoz, megfogta a karját, s nyugodt hangnemben, de határozottan felszólította a távozásra.

– Nem mönyök sehova! Meg akarom táncoltatni a likas mönyasszonyt! Kárt már nem tudok tönni benne! – vicsorogta Gyuri.

A násznagy erre már nem szólt semmit, vállal nekiment, kilökte az ajtón, s a kultúrotthon előtt dulakodni kezdtek. Gyuri gyakorlott verekedőnek számított, ha három-négy lájbitépést, kocsmai verekedést gyakorlatnak lehet nevezni; balkezes lévén balhorgai mindig meglepték ellenfelét, de ezúttal emberére akadt, vagyis újból csak igaznak bizonyult a mondás, hogy nem az a legény, aki üti, hanem az, aki állja. Mert a násznagy megingott ugyan a balhorogtól, de olyan jobbegyenessel válaszolt, hogy Gyuri összecsuklott, mint a colstok. Az időközben kitódult vendégsereg csendben figyelte az eseményeket. Gyuriban felsejlett, hogy alighanem bajban van. Feltérdelt, és kétségbeesetten körülnézett, hogy kerül-e egy barát, aki segítségére sietne, s ugyan ott volt néhány fuvaros embere, köztük Anti is, egyik sem mozdult. Erre elbődülte magát, s a zsebéhez nyúlt, hogy bicskáját előkapja, a násznagy azonban, a szándékot megsejtve, rávetette magát, rövid dulakodás után a kezét hátra csavarta, s teljes súlyával ráereszkedve térdét a bordái közé nyomta. Elég vót-é, no?, lihegte aztán. Gyuri csak hallgatott, fogát csikorgatva; ejszen, elég vót, szólt egy idősebb ember a tömegből, erre a násznagy még egy utolsót csavarintott Gyuri csuklóján, aztán felcihelődött, nagyot szusszant, megigazította ingét, nadrágját, s visszasétált a terembe. Az imént szóló felsegítette Gyurit a földről; megölöm!, mondta az, de erő nem volt benne, csak indulat, dehogy ölöd,

eriggy ügyesön haza! Egy darabon el is kísérte, támogatva, Gyuri még morgott, de engedelmesen ment mellette.

Anti dermedten nézte végig az eseményeket, meglepetten állapítva meg, hogy nem Gyurinak, hanem a násznagynak szurkol. Merthogy Gyuri megérdemli, amit kap. Vagy vajon mások is így gondolják? Erőt kellett vennie magán, nehogy túlságosan meglátszódjék arcán a káröröm. Amikor a násznagy kicsavarta Gyuri kezéből a bicskát, Antin olyan eufória lett úrrá rajta, üvölteni tudott volna. Aztán, ahogy az attrakció lejártával a vendégek visszaszálingóztak a terembe, s a kedélyek lassan lecsillapultak, gyorsan bekapott egy pohár pálinkát. Egyedül, koccintás nélkül. Aztán Janira nézett, az kissé sápadt volt, de tudta, mit kell tennie, intett a zenekarnak (a hangosabbiknak), hogy zenét, aztán jó példával elöl járva táncra kérte az ifjú arát. Mások is követték példáját, rövidesen úgy mulatott mindenki ismét, mintha mi sem történt volna. Antival madarat lehetett volna fogatni – és nem csupán az újabb pohár pálinka miatt. Az ajándékozásnál az előzetesen tervezettnél többet rakott a borítékba, a menyasszonytáncoltatásból is kivette részét, szépen virító kékhasút ejtve a kalapba. Bár valószínűleg ő volt az egyetlen a vendégseregben, aki pár nélkül érkezett, nem érezte magányosnak magát, Jani a barátjaként mutatta be az ara rokonainak, Erzsi néni is odafigyelt, hogy jól érezze magát, így volt társaság, a szó is talált. Amikor a hangszórós zenekar diszkós számaira körtánc alakult ki, ő is felállt (csárdással nem próbálkozott, nem csak azért, mert nem tudott jól, hanem azért is, mert nem volt párja, nem akarta, hogy valakiét felkérve féltékenységi botrányt okozzon).

Hajnal felé a középkorú, idősebb férfiak összeültek, nótázni kezdtek, a hegedűs kísérte őket. Anti is hozzájuk csapódott. Egy ideig csak hallgatta őket, aztán virágos kedvében neki is énekelni támadt kedve. Kezdetben csak diszkréten dúdolgatott, s közben nézte a többiek arcát, hogy lát-e rosszallást rajtuk, affélét, hogy ugyan, mit akar ez itt?! De mosolyogva, könnyed bólintással konstatálták bekapcsolódását, ettől nekibátorodott. S önmagát is meglepve kellett megállapítania, hogy elég sok dalnak ismeri a szövegét. Pedig az apja nem tudott énekelni, mulatni se nagyon szeretett, gyermekkorában, ha lagziba mentek, rendszerint hamar leléptek. A nagyapja viszont nagy nótás volt, otthon, munka közben is folyton dúdolt valamit, s úgy látszik, az a pár alkalom elég volt Antinak. Lehet, nem is annyira az énekeket tanulta meg az öregtől, mint azt, hogy énekelni jó. Most már a második dalnál úgy érezte, száll el a lelke, sőt, a teste is el akar emelkedni; arca kipirult, szeme csillogott. A szöveget olykor le kellett olvasnia a többiek szájáról, de a dallamok mind ismerősek voltak, úgy danolászott hát a csapattal, mintha mindig is ezt csinálta volna. Persze, került azért néhány ismeretlen nóta is, az egyik úgy szíven ütötte, hogy hamarjában egy szalvétára le is körmölte a szövegét: „Rég megmondtam, kisangyalom, ne szeress!/Nincs egyebem, mit a két karom ke-

res./Szeress olyat, kinek legyen hat ökre,/Hogy a szíved megnyugodjék mellette!/ Béizentem a szeretőm anyjának,/Ringó bölcsőt csináltasson lányának./Ringó bölcsöt, belévaló kipárnát,/Úgy rengesse el a kisonokáját!/Hej, de bajos egy párnára feküdni,/Aki egymást igazán nem szereti!/A párnának a négy szege elszakad,/A közepe tiszta újon megmarad…"

Amint ilyenkor lenni szokott, hol egyiknek, hol másiknak jutott eszébe az újabb nóta, s zendített rá, a többiek bekapcsolódtak, a zenészek pedig adták a hangot alája. Mert jó zenész bármilyen nótát le tud kísérni, ha nem is ismeri. Egy idő után Antiban mocorogni kezdett, hogy egy dalt ő is elkezdhetne, neki is van kedvence. Leste, várta, hogy mikor nem kezd bele valaki nyomban egy újabba, amint egyik lejár, mikor lesz egy kis hatásszünet. Eljött ennek is az ideje, egy keserves katonanóta után mintha tanácstalanul néztek volna egymásra az emberek, mintha kifogytak volna a nótából. És ekkor Anti belekezdett, hangosan, magabiztosan. A többiek egyből bekapcsolódtak:

„Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok,/A szegény legénynek utat mutassatok!/Mutassatok utat a szegény legénynek,/Nem találja házát a szeretőjének./Bort iszik a legény, piros az orcája,/Azt hiszik a lányok, hogy pünkösdi rózsa./Ne higgyétek, lányok, nem pünkösdi rózsa,/Hanem a szerelem lángja lobog rajta./Istenem, Istenem, édes jó Istenem!/Mikor lesz énnékem szép szabad életem?/Akkor lesz énnékem szép szabad életem,/Mikor a babámat kedvemre ölelem./Udvarom, udvarom, szép kerek udvarom,/Nem söpör meg többé az én gyönge karom./Söpörtem eleget, söpörje már más is,/Öleltem a babám, ölelje meg más is!"

A nap már magasan járt az éden, alig tudták abbahagyni az éneklést, úgy kellett kiimádkozni őket a kultúrotthonból. Búcsúzáskor Jani barátságosan megveregette Anti vállát, majd szinte évődve így szólt:

– Há' nem is vagy te olyan reménytelen eset, no!

– Há' nem, há! – kacsintott rá büszkén Anti.

Úgy érezte, ha egyébért nem is, ezért az éjszakáért érdemes volt kiköltözni ide. Pedig hát hétköznapból jóval több volt, mint ilyen mássállapot-ünnepnapból.

Konczek József

Juhász Ferencről

Juhász Ferencet irodalmi nevelőapámnak tartom. (Vagy bátyámnak? 16 év a korkülönbségünk.)

Tíz-tizenkét éves koromban olvastam először az *Arany* című versét. Ezt ő maga is sokra tartotta, hiszen később élete vége felé, az Örökségünk könyvsorozatban megjelent *Kozmosz-magány* c. válogatásba is az első helyre tette.

Amint a párolgó tál fölé hajló gyerekek várják, hogy kanalazhassák a levest – erről szól az *Arany* vers – ez engem szíven ütött. Ez a vers az én proli-gyerekkoromról szólt. (Az *Alsó-Tó utca*i novellámban írtam erről. Később a Magyar Napló közölte a *Tyúkpiactér 2.* című novellámat ugyanebből az időből.)

Már egyetemista voltam, amikor elmentem hozzá. Fogadott a New York kávéházban lévő Új Írás szerkesztői szobájában. Leültetett, elém tolta a cigarettás dózniját: „Philip Morris," – mondta – „gyújts rá!". (Ez igen, bádogdobozban Philip Morris!) Aztán rám nézett:

– Szóval Thomas Mann?

(Ugyanis egy interjúban Thomas Mannról beszéltem, a *József és testvérei* című regényről.)

– Igen. Feltétlenül.
– És elolvastad már?
– Már harmadszor kezdek bele, de nem jutok tovább.
– No, jó.
– Kedves Ferenc, én költő vagyok – mondtam neki.
– Az majd elválik.

Jóval később a *József Attila* verset, a *Dózsa-eposzt*, a forradalmunkról szóló versét faltam, és nagyon szerettem.

Pártfogoltjául ugyan nem engem választott, amikor volt a rádióműsor az *Elérhetetlen Föld* antológia megjelenésekor, de ez engem nem bántott. Én továbbra is rajongtam érte.

Sokkal később jöttek a franciák: Apollinaire, Baudelaire, Verlaine. Meg a festők: Renoire és a többiek. Marguerite Duras (nem „Dürá", ahogy a francia mondja, mert Duras nem francia), Ionescu… Hát aztán persze az oroszok, hiszen orosz szakos voltam: Dosztojevszkij, Leonyid Andrejev, Jeszenyin, Turgenyev, Anna Ahmatova, Arcübasev, stb. Persze Villon, sőt Picasso, akinek egyetlen színdarabja van: *Le désire attrapée par le queue.* Magyarul *„A telibe viszonzott vágyakozás"*-ként fordítják. Franciául keményebb a jelentése.

Volt aztán Saint-John Perse, aztán a *Fűszálak* stb., stb. Egy biztos, nekem az első helyen ma is Juhász Ferenc áll.

*

Tulajdonképpen most, hogy Juhász Ferencnek évfordulója van, ezek a gondolatok jutnak eszembe és ez a versike:

Kiszáradt a tóbul mind a sár, mind a víz
Szegin birge nyájam is a juhászra níz,
Én istenem-u*ram, adj egy csendes esőt,*
Juhász Ferencre szépen emlékezőt!

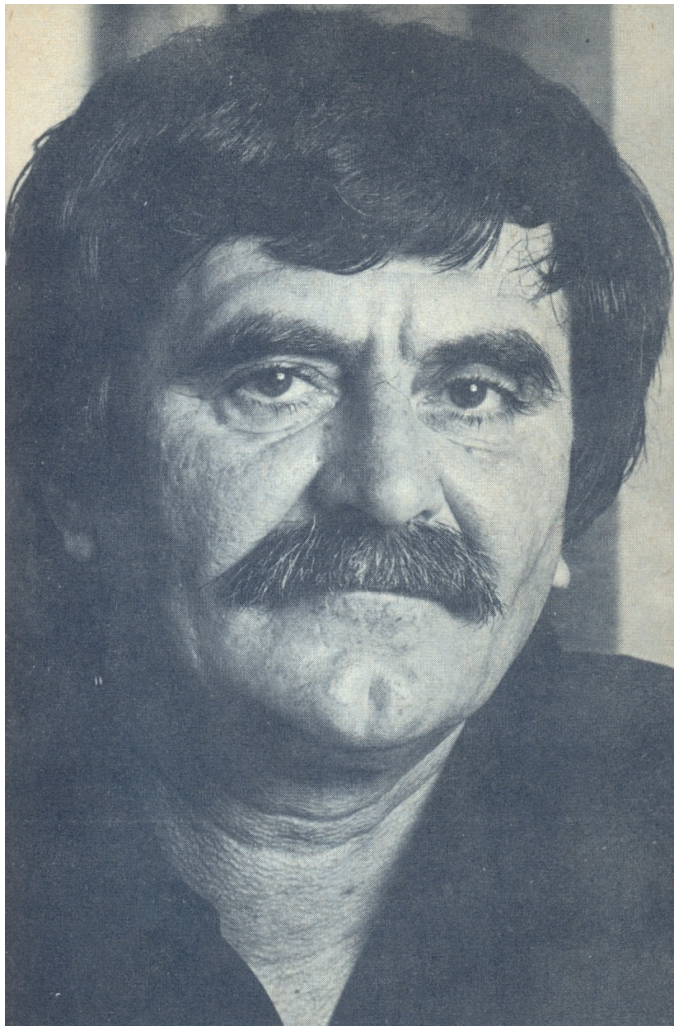

Konczek József

A JUHÁSZNAGY vagy NAGYJUHÁSZ

– ikerpár –

Mondtam - anno -, hogy Juhász Ferenc
és Nagy László egy kétpetéjű iker.
Ott vannak ők a képzeletemben,
mint két testvér. Egymásnak hátat
fordítanak, László kezében* „csillog-
villog jó vitéz fegyvere», Ferenc pedig
egy nagy rózsát tart a kezében,
amely nagyon hasonlíthat a hirosimai
atomfelhőre is - ha valaki akarja - ám
Feri rózsája mégsem az, hanem bogarak,
madarak, krokodilok, dinoszauruszok
és más szörnyek tekergőznek békésen,
egymást: „szorítja, nyomja egyik dolog
a másikát". A két testvér 360 fokban
lefedezi a mindenség valamennyi
támadó szándékát, védi a közöttünk
szorongó embereket, az ő
„köpönyegükből" bújnak ki.
Így vagyunk az oltalmukban.

Egyébként, ha enyém lenne
a nagy (NAGY) Hoggarty gyémánt,
én zavaromban nem tudnék vele
mit kezdeni. Azt hiszem, hogy
bedugnám az ágy alá, szikrázzon,
világítson ott, ha akar.A porcicák,
egérlyukak, szalmatörpék közt.
Szép azért ez a gyémánt, s
lehet, melegíti is az ágyban
szerelmeskedő lányt és fiút.
Ilyesmiket képzelek.
Ferenc megkínálna dózniból
cigarettával. (Szokta, jókat szívott.)
Én meg csak
ámuldoznék, örülnék
ebben a
NAGY-NAGY megJUHÁSZKODÓ
csodálatos mindenségben.

* László másik kezében „rózsa lefejezve"

Pozsgai Györgyi

A vers-mágus emlékére

(Cseh Károly halálának 10. évfordulójára)

Nem múlik el nap, hogy ne jutna eszembe világra nyíló okos tekintete. Minden apró szépséget úgy fogadott, mint újdonságot, mint újra és újra felidézett régi csodát. Amivel sokszor találkozott, azt is úgy adta elő, mintha abban a pillanatban fedezte volna fel. Lebilincselőek voltak vele a beszélgetések – nemcsak a rengeteg ismeret, információ miatt, hanem a szellemessége is megbabonázta az embert.

Tíz éve rá mutatott az idő, és magához szorította a halál. Megdöbbentett mindannyiunkat a hír, hogy nincs többé. Azóta is hiányoznak esti telefonjai, amelyek menetrendszerűen jöttek. Kis beszélgetések, apró, kérdések, olykor egy új szó felfedezése apropójából. Mindig érdekelte, mi van velem. Az általa felfedezett új szavak, kifejezések kapcsán egy kedves emlék bukkan elő a múltból: Széphalmon voltunk a Kazinczy Ferenc Társaság ülésén, amelyen Dr. Kiss Jenő professzor úr volt a meghívott vendég. A rendezvény után férjemmel hazavittük Károlyt Mezőkövesdre, professzor urat pedig Budakalászra. Útközben Karcsi beszámolt újabb neologizmusairól, és a nyelvészet avatott mesteréhez fordult tanácsért, érdekelte, hogy nyelvészeti szempontból elfogadhatóak-e új szavai. Fontos volt neki, hogy a szakember is elismerje újításainak helyénvalóságát.

Látom magam előtt azokat az apró mozaikokat, amelyeket velünk, barátaival élt meg. Szarkasztikus humora volt, és ebben önmaga apró gyarlóságai is belefértek. Sok levelet őrzök tőle, amelyek még most is megmosolyogtatnak. Kapkodó írása pont olyan volt, mint gyors beszéde – egyszerre akart elmondani, leírni mindent. A hozzám írt leveleiben nem kevés önirónia is tükröződik.

Nem szeretett panaszkodni, de indulatát nem palástolta, ha igazságtalanságot látott maga körül. Ám segítőkészsége, azok iránt, akiknek erre szükségük volt, mélyen kifejeződött szavaiban, tetteiben. Én magam is nagyon sokat köszönhetek neki. Nem átallotta szavanként elemezni munkáimat, javítgatni és elismerni, amit jónak látott mondván: „de ellopnám!”. Neki köszönhetem, hogy megismerkedhettem Regina Katinaite-Lumpickiene litván költőnővel, aki már korai verseimet is fordította, orosz nyelvű magyarázataimat figyelembe véve. Nekem is volt szerencsém az ő verseit fordítani hasonló módszerrel. Gondolkodásmódunk, érzelemvilágunk, érdeklődésünk közel áll egymáshoz, ami megkönnyítette a fordítás kivitelezését.

Kedves pályatársam sok mindenre felhívta figyelmem, és ez roppant értéket képviselt költővé válásom során. Tapintatos volt, sosem kicsinyelte le írásaimat, még akkor sem, ha nem voltak éppen jók. Ez vitt előre, megszívleltem minden

javító szándékú észrevételét. Köteteim szerkesztési munkálataiban is részt vett, néhány könyvem illusztrációit is neki köszönhetem.

Amikor Budapestre látogatott egy-egy rendezvényre, könyvbemutatóra, mindig szánt rám időt. Leginkább a Városligetben tett nagy sétákra szeretek emlékezni. Megbeszéltük új köteteink tapasztalatait, a világ eseményeit és bánatunkat, örömünket egyaránt. Hiányoznak intelmei, tanácsai, így most a régiek jutnak eszembe, visszaidézem őket, és máris érzem, hogy közelemben van…

Megpróbáltam néhány recenzióban egymáshoz illeszteni az embert és a költői személyiséget. Most, hogy már egy lezárt életút, egy befejezett költői pálya áll előttem, talán jobban sikerül elvonatkoztatni a személyes érzések halmazától az általános érvényű értékeket kidomborítva költészetében.

Mi minden is jut eszembe, amikor visszaidézem személyiségét, attitűdjét? Önzetlensége, ragaszkodása, ujjongó csodálata a szépség iránt, a mindig új és új szellemi kalandok, amelyeket azon nyomban igyekezett megosztani velem. Az alkotáshoz való problémaérzékeny hozzáállása, szeretetteljes viszonyulása barátaihoz. Verseit visszaidézve mindig az a láttatási képessége van előttem, amely annyira szívmelengetővé tette írásait. Ilyen volt az életben is.

Sosem felejtem el – az egyik húsvéti ünnep alkalmából felhívott, és a telefon másik végéről nyugalmat árasztó vízzubogás ütötte meg a fülemet. Nagy lelki kérdőjelemre rögtön választ is kaptam. Borsodgesztről telefonált, és a hangulat bensőségét igyekezett a csordogáló patak hangjával képivé varázsolni.

Persze a költészet más eszközökkel dolgozik. Verstechnikai- nyelvi és képi eszközrendszere szerteágazó. Rendkívül finom árnyalatokban gazdag. Képvilága felöleli a táj, a természet szépségét, az élet furcsaságait, az idő múlásának törvényszerű, de szomorú mivoltát. Nála leginkább az évszakokkal halad előre. Ugyanakkor a bensőséges érzések távolba nyúló hatását is plasztikus kifejező erővel láttatja. Allegorikus kifejezésmódjával tapintatosan érinti a személyes lelkivilágot, s az idő előre haladtával egyre inkább lecsendesedő szenvedélyekről ad számot. Kontrasztjai feszítik az emlékezés folyamatát. A pogányság és szentség, a pillanatnyiság és ősiség új és új költői aspektusról tanúskodnak.

Nyelvi kifejezőeszközei jó megfigyelő képességgel párosulnak. Gyakoriak verseiben a szakkifejezések, amelyek különösen igénylik a jó megfigyelőképességet, de akár egy-egy szakma lényegi sajátosságainak ismeretét is. Fontosak írásaiban a tárgyi kellékek, amelyek gyakorta táj jellegűek, a képzelet mozgását igyekszenek fenntartani. A hangulatfestést leginkább a szóhangulattal éri el.

Lelki megnyilvánulásaiban sűrűn fordulnak elő bibliai metaforák – a belső vívódások kifejezésére alkalmas képeket szerepeltet. A bűntudat mindig ott munkál képzeletvilágában, de a közösségre érvényes bűntudatot is sajátjaként éli meg. Neologizmusai gazdag képzelőerőről és kiváló nyelvészeti ismeretről tanúskod-

nak. Új szavak, tömörítések, névszóképzés, igésítés, kétértelműség, párhuzamok, ellentétek és a szóképek ezernyi változata teszi verseit feledhetetlenné. A nüansznyi árnyalatokat úgy képes megjeleníteni, mint aki a természeti édent a legapróbb részletekig ismeri, és a szavakat megtalálja hozzá.

Elmesélte, hogy sokszor mennyire küzd egy-egy jó kifejezés rátalálásáért. Mindent a maga valóságában akart érzékeltetni, és mindent az anyanyelv szivárvány erejű szókincsével igyekezett megjeleníteni. A szórendnek is fontos szerepet tulajdonított. Közbevetései, zárójelbeni megjegyzései olykor sokatmondóbbak, mint maga a kifejezendő gondolat. A mélységet és magasságot a tereptárgyak hangsúlyozzák. A távolság, a horizont viszonylagos – olykor a képzeletben folytatódik.

Köteteiben központi helyet foglalnak el az ünnepek – akár az évszakok, ezek is az idő múlását érzékeltetik, az intervallumok pedig a rendszerszerűséget hivatottak kifejezni. minden kötetében ott van a hazatérés toposza. Van, amikor a csendes idillt, bensőséget fejezi ki, máskor pedig a tékozló fiú visszatérése erősebb indíttatás. A színekkel való érzékítés is sajátos eszköze. A nézőpontváltások alátámasztják azt a gondolatiságot, amely verseiben a személyes és közösségi lét egybeolvadását segíti elő a képi megoldások Maya-fátylán keresztül.

*„Cseh Károly képrendszere olyan távlatokat nyit, hogy nem hagy minket elkényelmesedni, működésbe hozza képzelőerőnket, és ezt úgy teszi, hogy jeleket, nyomokat hagy maga után, hogy minél jobban beavatottá válhassunk.” (*P. Gy.: Bujdokló lélek – recenzió)

Verseiben gyakran visszatérő gondolatkörök szerepelnek. Elszomorítja a megváltás lehetőségének hiánya, az értékválság. Szeretne megmutatni mindent, ami megőrzésre méltó. *„Ideje volna/ forrást keresnünk, mint a régieknek.” (*Augusztus Delelőjén) A *Cantata Profana* visszhangzik bennem. Köteteiben egyre gyakoribbak az élet végességének tudatosulása, az emberi test korlátainak legyőzhetetlensége. Keserűen vette tudomásul, hogy olykor a barátnak hitt emberek júdási árulása minden lelki mozzanatába beleivódtak.

Újra előtérbe kerülnek a régi személyes mozzanatok. Megpróbálom visszaidézni a bogácsi strand felhőtlen világát, a családi összejöveteleket szülőfalujában, amelyekről nagy-nagy szeretettel áradozott, ha szóba kerültek. Látom, ahogy a költői esteken, őszinte megbecsüléssel méltatta pályatársai írásait. Szemem előtt lebeg egy közös nyári találkozásunk Reginával, aki Litvániából jött el Budapestre. Ahogy rendezgetem emlékeimet, rálelek a hozzám írt levelekre, képeslapokra. Az üdvözlőlapok maguk is költői megnyilvánulások. a vidéken élő ember tiszta, természetközeli megnyilvánulásai. (Pl. *„Küldöm – időmértékes szívdobogású – koratavaszi versemet.”*(képeslapról).

Egyik levelét olvasgatva jutott eszembe, hogy egyszer elmentünk Kőbányára Sutarski Konrádhoz, aki ezidő tájt a Lengyel Kulturális Intézet igazgatója. Micso-

da kincseket láttunk ott! Konrád szivélyesen fogadott minket, és az éppen akkori kiállításon végigkalauzolt bennünket. Zsűriztünk is együtt egy országos nyelvi versenyen egy középiskolában.

Vonatzakatolás – tiszta tájak melletti nagy levegővételek ragadnak magukkal. A békés csend, a tél érintetlen szűzhava még ma is megérint, mikor verseiből felém lobog a régi emlékek sokasága. Szoborként várakozó őzpár – egyik kedvenc képem – szelíd szemeiben az ő lelkét látom megnyílni. Mindig úton volt, életmódjává vált a vonatozás. az ország legkülönbözőbb pontjaira vitte el költészetének szellemi ajándékát. Örömmel tett eleget, minden felkérésnek nem kímélve erejét, egészségét.

Tíz év távlatában úgy érzem, életműve gazdagítja irodalmunkat és a szépségre szomjazó lelket. Egyedi képalkotási technikája magával ragadja a verseit olvasó érdeklődők fantáziáját, úgy írt, hogy szinte a megszületés pillanatát is közvetíti. Színei, természeti hangjai, pillanatai belém ivódtak, szinte szomjazom az új képi hatásokat. Megtorpanok, hisz ez már a múlt, már nem történhet meg a folytatás.

Mi maradt belőle? Kabátja, kalapja, írógépe és egyéb használati tárgyai, amelyek a borsodgeszti könyvtárban kiállításra kerültek, Megmaradtak levelei, melyek baráti kapcsolatainak nélkülözhetetlen velejárói. Ami a jövőre nézve múlhatatlan, a versek csoda-világa, melyből sugárzik a szeretet-és szépségvágy és a tisztaság hirdetése. Mindig fölsejlenek intelmei, visszhangzik útegyengetése, támaszként nyújtott segítőszándéka. Befejezésül álljon itt egy részlet utolsó, nekem írt leveléből, és utolsó kötetének *(Nagypénteki nyár)* epilógikus négy sora.

„Hálásan köszönöm, hogy hiányomban is elvállalod a kötetem bemutatását! Sajnos az egészségem meg az útviszonyok nem teszik lehetővé, hogy ott lehessek, de Laciékat, Baranyi Ferit, a fordító hölgyet meg a többi jóembert is szívből köszöntöm. Add át nekik kérlek! Tudd/ tudjátok Barátném/ barátaim, hogy a köszöntésemen is oly sokat gondoltam rátok, jóságotokra, hogy szinte ott is jelen voltatok. Szomorú időket élek mostanában, túl a „szíves" dolgokon is e „se pénz, se p(énz) osztó" világban még a múzsák sem látogatnak…

…mindent köszönök, sok puszi: Karcsi

És a vers:

Megtérő

Kerék Imrének

Télbe völgyell időnk, fehér az alja.
S mint Brueghel visszatérő vadászai:
kezdünk már sorjázva alászállani,
egy más századba hazafelé tartva."

2023. január 10.

Sípos Anna

Az Isten hiába kálváriája

Gyümölcsöktől
roskadozó fa alatt
szótlanságuk cinkossága
feloldozást nyert
mint tiltott alma miatt
az Isten hiába kálváriája
Ádám és Éva örökül hagyta
a lopott percek megkísérlett
együttlét ragaszkodását
vitorlázó szárnyalásaik
hezitáló vak szenvedélyét
mint portyázó éjszakákon
a világba sűríthető titkos
plagizált vad érzelmeket
hiszen megtehették
amit mégsem tehettek.

Csigaház

Csodát éltünk a folyó folyt folydogált
magával vitte a csobogást néma vitorlások szemeit
Átreszkettem több éjszakát mindenki mindent
szemünkre hányt
hordta-fújta - télben a nyarat hófúvásban a lángokat
hazug szélcsendet a sérülékeny csigaházakat - szavaidat
megunt-alak
mint befagyott tutajok a vízformák váltakozásait
kalandjaid öblében futóbolondok ültek
Szemed gyóntató megrepedt tüskés gesztenye
prédikált víz boros pohár keresztfeszülete
imáim imák por-por gyanánt
hát elveszítettük egymást - hiányod csigaház
tél a nyárban lángok a hófúvásban
behegedt sebeim hínároskarmolás

Szétrobbanás

Az érzéseim villámló viharában
az ösztönök uralma – elfogadás
hitemet nem szeghetem
fészkelődnek a szavak bennem
mondataim betűkké szétrobbannak
a szó is csak hang – kaland
olykor a lelkem mégis felülír
s szeretni hagy.

Sorsszerű kincs

Éveit hordozzuk az időnek
egykori aranya csillámló balansz
szikrázó égbolt milliónyi szitakötő-raj
számtalanszor spirálja klónozott tavasz

Zordabb tudósítás az ősz palettáin
ájtatos lelkesedésünk asszociált tűz
múlékonyság vérköre óhatatlan ritmus
a megíródott nagykönyv hitünk bőkezűbb

Ezüstlő magasság feltétlen elengedésünk
túlontúl szeretet vöröslő vérsége rubin
ritmizál benne légkör és szellem
létünk eredet sorsszerű kincs

Tükör

Tükörbe meredő arc rémületén
az értelem is értelmetlen
ki magyarázhatná jobban a szív sebeit
a bőr elveszített feszességét
a virágcsokorba összekötött éveket
hisz az idő megkeményedett
a tükör kiabálja rád a számokat
már nincs mitől rettegni és félni
gyűlölködni utálkozni és küzdeni
harcos gondolatokkal viaskodni
A monoton világ hálójában
a végtelen is menthetetlen
s kifésülöd belőle vágyaidat
mint hajadból a hullámokat
még ígérsz magadnak
s ha el is hiszed
este a kifáradt mozdulatok
egyre többször visszabeszélnek
nyugalomért küzdesz
álmodban véredet visszafoglalod
s mint méh a cseresznyevirágon
dacára mindennek
bakancslistádhoz gyűjtögetsz.

Orgoványi Anikó

Életút

Jöttem.
Nem orgonaillatú májusi éjjelen,
de esős, ködös november reggelen.
Nem ringó bölcsőben, csipkés pólyában,
de csizmacsattogások kőkemény korában.

Vagyok.
Nem betonba ágyazott, útjelző mérföldkő,
de örökké gördülő útkereső.
Nem égbe nyújtózkodó, magányos hárs,
de forgószéllel táncoló, lelkes útitárs.

Leszek.
Nem állócsillag a sötétség tengerében,
de fényes üstökös a téridőben.
Nem homok és hamu az anyaföldben,
de lélekvándor az időtlen messzeségben.

Gergely Gábor: Csendélet (akvarell)

Homa Eszter

Születésnap

Erzsi a kapuhoz ért. Mélyen a táskájába eresztette kezét, hosszasan keresgélt. A havazás és a jeges szél sem zavarta. Mozdulatai elcsigázottak voltak. A tízórás műszak… Előhúzta kulcscsomóját. A zárba illesztette, elfordította. Belépett a lépcsőházba, egyenesen postaládája felé tartott. Egyetlen levél várta édesanyjától. Elmosolyodott. Eszébe jutott a születésnapja. Ma harmincéves. Senki sem köszöntötte, hisz nem is tudtak róla. Elindult a harmadikra, kezében a borítékkal. Még reggel eláztatta cipőjét a hólé, így az minden lépésnél szisszent egyet helyette is. De észre sem vette, át volt fagyva, és túl fáradt volt. Már csak két év, gondolta. Két év, és minden más lesz. Négy éve kezdett el a kórházban dolgozni. Nem volt más választása, kellett a munka. Azóta él ebben a bérházban, az egyszobás garzonjában. Egyedül. Nehezen, de megszokta a korai kelést, dupla műszakot, hajnali villamosozást a fűtetlen kocsiban. Még két év. Felért a harmadikra. Megtorpant. Valaki várt rá az ajtajában. Egy fiatal lány, övéhez hasonló arcvonásokkal, de több tűzzel a szemében. Felállt, feléje sietett, és átölelte Erzsit, aki lassan viszonozta, majd ajtót nyitott. Anna szótlanul követte. Egyenesen a konyhába mentek. Erzsi levette elázott cipőjét és kabátját. Anna is levetkőzött. Megborzongott.

– Nagyon átfagytam, és hideg van itt is. Bekapcsolnád a fűtést? – szólalt meg a lány hirtelen.

– Persze. Kávét kérsz?

– Igen… és kicsit megéheztem. Már egy órája várlak.

– Csak egy kis leves maradt tegnapról.

– Az jó lesz.

Az asztalnál ültek. Erzsi magára tekert egy pokrócot. Forró kávét kortyolgatott, közben a húgát nézte, aki tányérja fölé görnyedve a levest kanalazta.

– És? Mi van veled? Nem láttalak… lassan két éve. Karácsonykor sem mentél haza, anya hiányolt.

– Tudom… sok dolgom volt.

Erzsi kibámult az ablakon, a hópelyhek beborítottak mindent. Szinte hallotta, ahogy ablakpárkányára érkeznek a súlyos gömböcskék.

– És az iskola? Most végzel?

Anna felemelte tekintetét. Kiegyenesedett. Kereste nővére tekintetét. Hiába.

– Emiatt vagyok itt.

– Kérsz még? Melegítsek?

– Nem, elég volt. Szóval emiatt jöttem. Emlékszel Tamásra?

– Nem, soha nem találkoztunk.
– Ja…persze. De nagyon rendes srác, egy szakra járunk.
– Anya találkozott vele?
– Még ő sem, de hazaviszem majd. Szóval szeretnék kérni valamit…
– Biztos, hogy nem kérsz többet?
– Nem, elég volt…

Erzsi továbbra is kibámult az ablakon. A szemközti család akkor ült vacsorához. A gyerekek nevettek valamin. Talán az apa mondott valamit. Nem tudta.

– És mi van a sulival?
– Úgy döntöttünk, hogy abbahagyjuk. Külföldre megyünk… mindenki azt mondja, most kell, hogy most ott jó. Tudom, mit gondolsz, de én ezt nem akarom… nekem mennem kell. És ha nem megyek most, akkor nélkülem megy. Ugye segítesz? Én nélküle…
– Mennyi?
– Tudod, hogy van ez… papírok, utazás, ennivaló… na meg a szállás… És ugye kell pár rendes ruha is…

De ezt már Erzsi nem hallotta meg. A szomszéd családot figyelte, ahogy az asztal körül ültek. A gyerekek még mindig nevettek. Már az anyuka is. Erzsi szorosabbra húzta magán a pokrócot, de tekintetét nem vette le róluk.

– Akkor segítesz?

Erzsi tovább kortyolta kávéját. Még mindig havazott. Lassan felállt, és odament a mosogatóhoz. Elmosta kávésbögréjét. Kezét szárazra törülte. A pokrócot ismét szorosra fűzte maga körül. Visszaült a székére. Először érezte meg elázott harisnyáját.

– Ez nagy összeg… nagyon sok pénz – szólalt meg végül halkan.
– Tudom, de ezen múlik minden. Ha most nem megyek, ki tudja, mi lesz. Nincs más reményem. Ugye segítesz? Te vagy az egyetlen testvérem.

Erzsi a lányra nézett. Meglátta kérlelő tekintetét, reménytől izzó piros arcát. Magát látta benne. Az évekkel ezelőtti énjét. Felállt, és a szobájába ment. Percekkel később egy vastag borítékkal tért vissza. Húga felé nyújtotta, aki habozás nélkül elvette, és felállt.

– Tudtam, hogy megértesz. Miden jó lesz, érzem, hogy jó lesz.
– Karácsonykor hazajössz?
– Persze, hogy hazajövök… de most már mennem kell.
– Sötét van, hova mennél?

Anna már elindult az ajtó felé, kabátzsebébe gyűrve a testes borítékot.

– Ja, nem is mondtam, ő hozott kocsival. Nála lakunk. Igazán kellemes kis lakás, majd egyszer átjöhetnél. De most megyek. Biztos ideges, azóta lent vár. Nem szereti, ha várakoztatják.

A lány búcsúzóul átölelte nővérét.

– Jó éjszakát!

– Jó éjszakát!

Erzsi bezárta az ajtót, majd visszament a konyhába. Elmosta a levesestányért, majd szárazra törölte kezét. Lekapcsolta a villanyt, és visszaült a székre. A család még mindig evett. Még négy év, gondolta.

Gergely Gábor: Eszter (színesceruza-rajz)

Mihályi Molnár László

Cédrus – Jézus

I.
festék a vásznon
vér a bíborpaláston
átüt rajta
mint a lándzsa és a szög

már kockát vetettek
lelkünk köntösére
és koncra várnak
elvadult kutyák
fejszék zuhognak
a fák gyökerére
roppan a csont
a szikla és az ág

fent a csúcson már magad maradsz
a csőcselék ide nem követ itt tovább izzik az alkonyat és hamarább fénylik fel
kelet

II.
tépi a szél
maradék ruhádat

még egyszer felizzik
mielőtt végleg
elsötétül az ég
a zúgó szélben
felhangzik a zsoltár

ÉLNI ÉLNI
LÁM A SZAVAK
TÁN ITT
az isteni fény kapuján
törnek át
és az úton

elindul a nép
mert megérkezett
a várva várt

III.
ide jött közénk
hogy lássatok
életet kínált
és fényt hozott
jeleket adott
útirányt

előre ment
és vár reánk

IV.
(aranykor – emlékezet)

elveszett világunk
a csendben újra éled
megárad
mint a kezdet kezdetén

önmagára lel a fényben
a lélek
és világot bont
a káprázat helyén

Olasz Valéria

Hűségre pecsétet

Nap süt téli hó zuhan
mégis fel a hegynek
meredek sziklákon
kardélű fűszálon
lélekűző zord időben
repesszel szívemen
hegymászó lettem
éretted édes anyanyelvem
ki mindenki les ma rád
hogy idegen génekkel
idegen szavakat
asszimilálj ma
élted magasán?
te vagy a sorsom!
már születésemkor megízleltem
mézízű zamatod
nyelvem alá préselt az idő
apáink anyáink édes
magvaival teli a szám
homlokomon
„jót s jól" ragyogásod
őrizője leszek
becsukhatnak
könyvtárak iskolák
háborúzzanak nagyhatalmasok!
bennem nincs válság
te vagy a legdrágább
te tartod fölöttem
égve a lámpást
veled küzdök sötétség ellen
gonoszság és
zsarnokság ellen
csöndben bíz' én le nem fagyok!
ki tart velem magyarok
nappal szemben hegynek fel?!
hűségre pecsét kell
s akkor Isten megáld
ezerszer Kölcsey után!

Simek Valéria

Csak úgy ketten

Úgy szeretnélek átölelni,
mint egykor, s feloldódni a
napok lezúduló magányából.
Nem tudni semmit a jelenről,
biztonságban veled lenni.
Elfelejteni az itt hagyott
napok, évek terheit, ami
csak rám maradt, amikor elmentél.
Ölelő szeretetedre vágyom, nem
törődve, aggódva semmiért.
Csak úgy ketten, csendben,
összebújva kizárni a világ
zaját, békétlenségét, háborúját.
Hogy ne vegyem magamra ezt a
lávaként ömlő folyamot.
Úgy, mint egykor, csendesedjen
a kint és a bent.
Úgy odabújnék hozzád.

Őrizted a tüzet

Amikor otthonunkban még
Te őrizted a tüzet…
Kályhánkban a széllel
morgott a Bakony bükk és
akác fája. Amikor este az
udvaron a lámpa fénye,
hajadra havazott.
Boldog voltál a fehér
tájban, s gyermekkorod
szánkóján repítetted
unokád az estében.
A hóból dombot építettetek
az udvar közepén. S a jókedv,
kuncogás elszabadult, mint
fekete bozontos kutyánk.
Egyszer csak fehér kabátban
jött elő, mit a lehulló, hatalmas
hópelyhek terítettek rá.

Csendre figyelés

Télen a kályha duruzsoló
meséit hallgattuk.
A hóesésben a lehulló csendet.
Tavasszal a harsogó, zöld
dúdolást az ébredő tájban.
Nyári hőségben az előbújó
patak csörgedező játékát.
Őszben a természet megöregedését
figyeltük, amikor tarka ruhákat
vett magára.

Fényvetés

Kis markodból hull a homok,
kölyök szellő hajadba túr.
Cipőd alatt virágzik a gyerekkor
rétje. Hirtelen betört a tavasz…
Hintád repít, énekeddel csalogatod
a lepkét. Visszatér többször is,
lengeti fehér foltos selyem
szárnyán a Nap melegét.
Fényvetés szemedben,
kiapadhatatlan mosoly szádon.

Pődör György

Mánták csöndje

Gölnicbánya

Király-hegy patakja még ma is sebes,
– ahol magához öleli a Hernád –
lassan hazát felejt a büszke Szepes,
s ezüsthajat hullat, sóhajt a hegyhát.

Egykor a mélyben sok kincs volt, és becses
emléküket őrzik talán a fejfák,
pedig kezük, lelkük gyakran volt sebes,
sok haza közül szívükben csak egy fájt.

Arany, ezüst, réz, s végül maradt a vas,
a németből lett magyar lett és nyakas,
érzelmüket nem törte meg Trianon.

Amíg a Gölnic folyhat itt szabadon,
bár a bányák szája mára már mohos,
felfénylik a Hold, mint Vak Bottyán-fokos!

(Legendás magyar bányavárosok)

Csodamadár

Oda az év, vele a nyár,
hideg már a deres határ,
a szél mindent felkavaró.
közeleg a hótakaró.

Oda az év, vele az ősz,
Nap néha még velünk időz,
de nincsen elég ereje,
búsan hull a fák levele

Oda az év, a szép határ,
búvik az élő, fagyra vár,
az ég ködös és színtelen.
szelekben ott az intelem.

Oda az év, a szép napok,
a rét is deresen vacog,
sok hű madár élni tanul,
puha fészkén majd meglapul.

Oda az év, a tél kemény,
biztass nagyon, hogy van remény,
szép cinege, te bölcs tanár,
lazúrszínű csodamadár.

Konczek József

A telihold a fáskamrában

Kis Vera éjszaka bejött hozzám… féléjszaka,
féltíz, tíz körül.
Benn a többiek, én meg a fáskamrában.
És odabújt hozzám.

Ezt az egészet szóba se hoznám,
ott a Balaton melletti falucskában,
ahol jó volt, jó volt általában.

Az ember fekszik, meg nyújtózkodik,
ugye… összegömbölyül.
S ő odabújt hozzám.
Lécrések közt villogtak a csillagok.
Szellő rebegtette ránk az enyhe vízszagot.
S ő odabújt hozzám.
Erre gondolok most,
emlékeim lapjait lapozván.
Hogy odabújt hozzám.
Szerettem a tarkója alá tenni kezem.
Térdemig leért a futballcsatár sporttrikóm, mezem.
Erre emlékezem.

Arra, hogy fenn a hold.
A fénylő telihold.
Ragyogó tányérja citerázott, meg-megbrillírozott, zsongott…

Szente B. Levente

Én-időmre emlékeztetsz

kék levegő alszik bennem – te
karcsú fűz-ág hajolsz omolsz szépemléknek fölém
álmomban vánkosom sóhajod lett
harmatcsepp én-időmre emlékeztetsz

a hegyi levegő szolgája-e fának
a hegynek a magasságnak vagy csak a törpe vágynak
szakadékok tériszonyt tükröző mélyén
ha elérhetetlen vagy miért annyi balga kérdés

Püthia gyakran beszél ma is hozzám
Hesztiat elmlegeti ki ama régi szentélyéből tüzet hozott
egyszer még ki is aludt – arcát takaró fátyla belőled született
az ima mi tüzet fogott szemeinek fényében el tőlem merre hordozott

miféle falnak rohanok célegyenest
miféle céltábla vagyok ha nem segítesz egyre csak ezt kérdezem
kővé vált sírkő ha leszek
bennem betűk takarása mond – miért ha nincs a vér a tűz a kegyelem

Marton Réka Zsófia

Elmondatlanul

D. emlékére

Töredékesek a szavak
Az utak pedig kifürkészhetetlenek.
Azt mondtad egyszer, hogy
„Alwayssmileandneverlookback”.*
Most őszintén,
Így hogyan mosolyogjak?
És hogyan ne nézzek vissza?
Hogyan ne lássam,hogy
Már soha ugyanakkor,
Ugyanabban a városban,
Ugyanabban az utcában,
Ugyanabban a kávézóban,
Ugyanabban a fotelban,
Ugyanabban a konyhában?
Az éveid lepörögtek,
Mint energiáját vesztett,
Belső kórtól gyötört fa levelei
Én pedig csak állok egy másik városban
Egy szocreál dombormű előtt
A ködbe burkolt,
Karácsony előtti délutánon,
S meresztem a szemem
Az örökké fiatal és szép
Izomfigurákra,
S tudom, minden megcsalatás csak,
Kőbe, papírlapra, vászonra vitt ámítás,
Hisz nincs az a dombormű,
Nincs az a fénykép,
És nincs az a festmény,
Ami meg tudná faragni,
Ami meg tudná mutatni,
Ami színnel töltené meg,
Hogy visszafordíthatatlanul,
Hogy immár:
Elmondatlanul.

* (Magyarul: Mindig mosolyogj, és soha ne nézz vissza!)

Ványai Fehér József

Nagyapám, Nagyszalonta, Arany, Toldi

Nagyszalonta olyan titok nagyapám életében, amelynek tökéletes megfejtése már nem várható, pontos magyarázatát én sem tudom, és nem gondolom, hogy ennyi idő távolából erről biztosat mondhatna bárki.

Salamon Lászlóné, Gizi néni (nagyapám egyik lánytestvérének lánya) mesélte nekem, amit aztán levélben is megerősített, hogy 1910, vagyis 12 éves kora körül nagyapám elszökött, világgá ment otthonról – Endrődről Nagyszalontára. Giricz Elek, István apja, az én dédnagyapám negyvenévesen hunyt el (felesége csak néhány évvel élte túl), négy árvát hagyva maga után.

Nem nehéz rávilágítani arra az összefüggésre, hogy apja halála igencsak megviselte a kiskamasz Istvánt, aki éppen akkoriban végezte el az elemi iskola negyedik osztályát. Valószínűsítem, hogy jó esze volt, de nem tanulhatott tovább, ezért lázadt fel a kényszerből meghozott szülői döntés ellen. Istvánnak legidősebb gyermekként kenyérkeresővé kellett válnia, cselédnek adták, hiszen rajta kívül három éhes száj tátogott otthon, plusz az anyja is betegeskedett. Mivel öccse, Vince is okos, tehetséges volt, felnőttként vagyonos gépész lett belőle Gyomán, feltételezem, hogy István sem tanult rosszul.

S hogy miért éppen Nagyszalontára szökött a korai felnőtté válás elől? A XX. század elején már élt Arany János kultusza, Toldi Miklós legendáját pedig elemi iskolában is tanították, ezért elképzelhetőnek tartom, hogy a gyerek fantáziáját megmozgatta a bivalyerős, igazságot kereső, mindig győzedelmeskedő hős, aki a nehéz fával Buda felé mutatja az irányt. Istvánka kíváncsi lett a rejtelmes, mesés városra, Szalontára, amely nincs is olyan messze lakóhelyétől.

Hogy Szalontára szökött, tehette, hiszen 1910-ben már volt ezen a vonalon vasút. Nyilvánvaló, hogy Istvánka a Gyoma–Dévaványa–Körösladány–Szeghalom–Vésztő–Okány–Sarkadkeresztúr–Sarkad–Szalonta vonalon utazott – hol kellett átszállnia, ez utólag bizony kinyomozhatatlan. Még az is lehet, hogy sehol. A szökevény közlekedését határátkelés sem zavarta, hiszen 1910-ben, évtizeddel Trianon előtt Szalonta még a miénk volt.

S milyen az élet! Én ezt az egész történetet 2010 körül hallottam először Gizitől, anyám halála s jó másfél évtizeddel azok után, hogy nekem is kedves városom lett Nagyszalonta. Többször jártam ott, először még rendszerváltás előtt, családommal felfedeztük a Csonka-tornyot, az Arany-múzeumot, Sinka István szülőházát, a Zilahy Lajoshoz köthető helyszíneket, a piacot, a templomokat, a híres főteret. Bevallom, a kilencvenes években kicsit üzleteltünk is, mert Romániában akkor olcsó volt a benzin, a duty free-ben az áru, a belvárosi kis üzletekben az arany,

miegymás. Ekkor eszembe sem jutott, hogy nagyapám 12 éves korában ugyanezen utcákat rótta, mégis, mintha a hajdúváros különös varázsa rabul ejtett volna engem is. Azóta is voltam ott, mióta fülembe jutott a kis történetecske. Megtettem a vasútállomástól a centrumig vezető utat, amelyet valószínűleg nagyapám is, kerestem őt, de nem találtam, a köveken fiatal lányok körömcipői kopogtak időtlenül.

Istvánka a monarchiasárga falakat bámulja a gyomai vasútállomáson. Tizenkét évesnél fejlettebb fiú, ezért nem túl feltűnő, hogy egyedül van. Bajsza még nem serked, avagy „legénytoll sem pelyhedzik állán", de magasabb és erősebb, mint társai, karizma duzzad az ing alatt. Az élet hamar felnőttet csinált belőle.

– Egy jegyet kérek Nagyszalontára! – próbálja a leghatározottabban, szándékosan mélyített hangon kimondani, ösztönösen úgy, hogy ne vegye észre senki, kiskorú még. A vasútállomás Gyomán van, ő pedig a szomszédból, Endrődről való, itt nem ismerik, a véletlen számlájára lesz írható, ha lebukik.

A szénfekete mozdonyból kicsap a füst és a gőz, a kalauz sípjába fúj, indulás. Két Körösön (vagy, ahogy ő mondja, Körözsön) is átvág a szerelvény, a tájban elfojtott sikítás feszül, a vasúti hidak rácsozata, mint kitárt szárnyú madár suhan el az ablak előtt. („El innen, innen el!")

A kalauz alaposan megnézi Istvánkát, mikor elkéri tőle a jegyet, biztosan a korát latolgatja, s hogy jelentse-e az esetet a csendőrségen, ha Vésztőn kicsit megpihennek. A hivatalos ember aztán mégsem fordul átszálláskor a hatósághoz, mert a táska látványa meggyőzi: a kissé valóban furcsán viselkedő fiúcska gimnáziumba, kollégiumba készülhet, elvégre hamarosan vége a nyárnak.

Szikes puszták és ártéri erdők váltogatják egymást, Okányban piaci kofák szállnak fel, kosárból libanyak nyúlik ki, a másikban összekötött lábú csirke szenved. Istvánka fejében azt kattogják a sínek: „Nem szeretnek, nem tanulhatok, nem szeretnek, nem tanulhatok!"

De mi lehetett az ok, az erő, amely a kölyök-Istvánkát a szülői háztól a vasútállomásig (és tovább, messze) vitte? Egészen pontosan 113 esztendő után ezt biztosan megmondani lehetetlenség, ám valószínűsíteni lehetséges. Nem nehéz kitalálni, hogy családi konfliktus állhatott a háttérben, méghozzá nem is a legegyszerűbben elemezhetők közül való. Giricz Elek 40 évesen halott, ha minden igaz, kútásás közben omlott rá a kút – bár, mint köztudott, a paraszti erkölcs gyakran nem engedte néven nevezni a tragikus haláleset valódi indítékát (már ha volt olyanja egyáltalán), tehát történhetett az másként is. Akár így, akár úgy, apja halála nagyon fájhatott neki, miként a többi gyereknek, az özvegynek is. Istvánnak, mint legidősebb fiúnak, szinte családfenntartóvá kellett válnia, legalábbis cselédként.

Szóval nem tanulhatott az elemi iskola elvégzése után. Pedig, hogy jó képességekkel bírt, őrzi a családi legendárium, fogékony esze különösen a humán ismereteket szippantotta gyorsan magába.

S hogy miért éppen Nagyszalonta felé vette az irányt? Ez sem lehetett a véletlen műve, mert éppenséggel mehetett volna Mezőtúr, Szolnok, Budapest, Szarvas, Mezőberény, Békéscsaba, Debrecen, Szeged, sőt Nagyvárad felé is, de nem, ő éppen Nagyszalontát nézte ki magának, pedig rokonaink nem éltek ott. S a titok nyitja, vagy legalábbis az odáig elvezető kulcsszavak: Arany János, Toldi Miklós. Arany János 1910-ben már klasszikusnak számít, Toldi Miklós pedig a kor szupersztárjának, aki olvasás órákon lopta be magát a serdülők szívébe. Mert ne feledkezzünk el arról, hogy anno még nem volt se tévé, se rádió, de még film, mozi sem, nem beszélve internetről, Facebookról, mobilról. Maradt az irodalom, a könyv, az olvasás, a nyomtatott sajtó, az újság, s oktatási intézményben a tehetséges pedagógus, mint médium. A XX. század elején Vörösmarty, Petőfi, Arany, Jókai a kánon része, Toldi Miklós pedig Superman, Arnold Schwarzenegger, Sylvester Stallone egy személyben, ha nem is ül a hasonlat tökéletesen.

Szinte biztosra vehető, hogy István ismerte Arany Toldiját, az iskolában talált rá ez az első élmény, de valami filléres kiadásban otthon is meglehetett a kiadvány, legalább a Toldi, ha nem is a Toldi szerelme és a Toldi estélye. Toldi alakja az első pillanatban megfogta Istvánka lelkét, hiszen apja halála után ő is számkivetettnek, mellőzöttnek érezte magát, aki nem lehet az, akinek született, akivé rendeltetett. Magasabbra, tanulni vágyott, s kiscseléd-sorsra kárhoztatott az uraságnál.

Kiskamasz-nagyapám könnyen azonosulhatott Toldival, ámuldozhatott Miklós Arany János által többszörösen megénekelt, megörökített testi erején, de célul tűzhette ki, hogy a hős nyomába szegődik. Példaképül választotta, mert anyámtól tudom, ő pedig az ő anyjától, vagyis anyai nagymamámtól, hogy Istvánka korosztályában a legerősebb fiúk közé tartozott a faluban. Ez pedig, ha nem is ismerték el egyelőre kivételes képességeit, rangot jelentett a közösségben, mint Nagyfaluban Toldi Miklósnak.

Giricz István tehát igazságát keresni szökött Endrődről Nagyszalontára, hogy nehéz sorsa ellen fellebbezzen, ha nem is mindjárt az Úristenhez, de Toldi Miklós élő legendáját keresve. Persze, ahogy az már ilyenkor lenni szokott, büntetni is akarta csonkává lett családját, anyján túl testvéreit, a két kisebb lányt, s kiváltképp a fiút, öccsét, Vincét, aki alig volt nála fiatalabb. Ismerős, emberi érzés lehet mindnyájunknak: büntetve szeretni.

Mert még egy konfliktus kínálja magát, amely szerepet játszhatott István csellengésében: Vincéhez való viszonya. Bár nem volt köztük az irigykedés, rivalizálás, gyűlölködés olyan mély gyökerű és kibékíthetetlen, mint Toldi Györgyé és Toldi Miklósé, de hogy Istvánban keletkeztek életét végig kísérő lelki sebek, az

egészen bizonyos. Vincét ugyanis inasnak adta anyja (vagyis dédnagymamám) Gyomára, iparos szakmát tanulhatott, s később két cséplőgépet tartott, az egyik legmódosabb gazdává nőtte ki magát a környéken, igaz, keményen megdolgozott érte – míg István cseléd a földbirtokosnál, később katona, orosz hadifogoly az első világháborúban (munkaszolgálatos a másodikban), s miután hazajött, maradt számára a tanyás gazdálkodás. Egész életében szegényparaszt volt, öt hold földnél többje sohasem lett, bár harcosan küzdött a fennmaradásért. Vincével ritkán találkozott, kígyót-békát (miként György Miklósra) ugyan nem kiabáltak egymásra, ám a két család azért nem járt össze.

Éjszaka hideg van a sarkadi vasútállomáson, Istvánka vacogva ül a forgalmi iroda előtti padon. Itt át kellett volna szállnia, de bámészkodással elmulasztotta a csatlakozást. Megéhezik. Kiszuperált iskolatáskájából, amelyet megőrzött és most magával hozott, előveszi a zsíros kenyeret és a fehér paprikát, majszolni kezdi.

Ekkor lép oda hozzá az állomásfőnök, aki felfigyelt az egyedül lévő fiúcskára, s ezt, késő este lévén, nem találja rendjén valónak. Magas, bajszos ember, szolgálati csákója alól őszes tincsek kandikálnak ki.

– Hát te?

– Hát én – kekeckedik István. Gyakran tesz így a felnőtteknek, mióta apja meghalt.

– Ne szemtelenkedj, mert nyakon csördítelek! Mit képzelsz magadról, te kis taknyos! Mit keresel éjszaka az állomáson? Neked már ágyban volna a helyed! Hová való vagy, merről jöttél, hová tartasz?

– Meghalt az apám.

A vasúti tiszt meglepődik, ilyen válaszra nem számított, fél percbe telik, mire folytatja, addig gondolkodik, mit mondjon.

– Ez még nem jelenti azt, hogy kódoroghatsz a sötétben. Hová utazol, és miért?

– Szalontára.

– Osztán minek? Ott laksz, vagy másutt?

Ezekben a pillanatokban Istvánka rájön, hogy hazudnia kell. Nem szeret és nem szokott nagyokat füllenteni, de tudja, ha nem teszi, ez a barátságtalan, nagydarab, pocakos, recsegő hangú férfi nem hagy neki békét.

– Rokonokhoz megyek, a temetésre kérek kölcsön.

Ő sem érti, hogyan jutott hirtelen eszébe ez, de nincs sok ideje gondolkodni rajta.

– Hát anyád?

– Ő is beteg, engem küldött.

A vasutas hiszi is, nem is, s közben azon töri a fejét, szóljon-e a csendőröknek.

– No, maradj itt hajnalig, akkor megy a következő vonat Szalontára. De el ne mozdulj innen, mert hívom a hatóságot! S akkor majd kiderül, igazat beszélsz-e…

Istvánka nagyon megijed, behúzza fülét-farkát, mert bizony, a darutollasoktól iszonyatosan fél. Ébren várja be a vonatindulást.

Istvánnak kedvenc olvasmánya volt a Toldi, az első tizenkét fejezet, a trilógia két másik, hosszabb művét még nem ismerte. Az természetes, hogy a kötelező versszakokat („Ég a napmelegtől a kopár szik sarja”…) kívülről fújta, ám ő ezeken kívül is megtanult sok mindent belőle, ha nem is az egészet. Már a felütő két versszak megfogta a fantáziáját és szinte berántotta a folytatásba, elolvadt az olvasás gyönyörűségétől: „Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon” … A már ismerős soroknál sem érzett unalmat, mindig felizzott a fantáziája: „Egy, csak egy legény van talpon a vidéken”…

Ilyenkor mindig magára gondolt: ő az a legény, aki talpon van, egyedül a világ ellen. Ő a paraszt, tőle kérdi Laczfi hetykén: melyik út vezet Budára? S ő mutatja az irányt a nehéz fával.

És ő mondja, Toldival együtt: „Azért, hogy senkinek láb alatt ne legyek, / Nem bánom én, igen, akár ma elmegyek: / Száz mérföld a világ, erre is, arra is:/ Nem bánom én, igen, elmegyek én ma is.”… És azt is: „Most a szörnyű gyermek karját elereszté, / Fejét és szemeit búsan lefüggeszté, / S mintha most ocsúdnék forró-hideg lázból, / Tántorogva ment ki az apai házból. / Méne elbúsulva némán haragjában, / És leült az udvar távolabb zugában, / Ott fejét a térdén tenyerébe hajtá, / S zokogott magában, de senki sem hallá.” …

S mintha még a kóborlás, vándorlás, elszökés ötletét is a Toldiból vette volna: „Nem születtem arra, érzem ezt magamban, / Hogy itt békamódra káka között lakjam: / Nem is teremtőztem béresnek, villásnak, / Hogy petrencét hordjak akárki fiának. / Már csak arra várok, hogy bealkonyodjék, / A világ mezőrül haza takarodjék. / És akkor nyakamba veszem az országot, / Szél sem hoz felétek énrólam ujságot.”…

Nem beszélve a hőstettekről, a megvadult bika lefogásáról Pesten, vagy a cseh vitéz elleni diadalról. Ezekről a fiú azt gondolhatta, hogy ha nagyobb lesz, ő is ilyeneket cselekszik. Álmodozott, s titkon remélte, a világ majd irigyli, csodájára jár.

Istvánka ülve alszik a szalontai vasútállomás várójában, le-lebicsaklik a feje. Elfáradt, hosszú út áll mögötte. Látta a várost, a Csonkatornyot a palotával, a templomokat, szemével lefotózta a főút kirakatait, megcsodálta a központi parkot, szétnézett a piacon, mint otthon a vásárban. Közel érzi magához ezeket a hajdú-ősökre visszaütő embereket, akik kemények, makacsok, komolyak, olykor talán még ridegek is, de nyíltszívűek, figyelmesek, s ha egyszer valakit megszeretnek, az soha többé nem lehet rossz. Egyvalakivel nem találkozott Szalontán: Toldi Miklóssal. Persze, nem is gondolta ő komolyan, hogy láthatja majd a híres szülöttet, elvégre nem gyerek már, nem hisz a mesékben, vonat hozta idáig.

És mégis, szinte látja maga előtt Miklóst, magába szívja szellemiségét. Benne van Toldi Miklós alakjának lényege a fiatal és felnőtt férfiak tekintetében, a parasztpolgári házak visszatükröződő ablak-szempárjaiban, a falakban, a városra boruló kék ég láthatatlan vonzásában.

Istvánka szépeket látott, de rosszakat álmodik. Halott apja kimeredt szeme kút mélyéről néz vissza rá, s hatalmasra nőtt mutatóujjával őt hívogatja. Testvérkéi, a kislányok és öccse kútkáva mögül leskelődnek rájuk. Istvánka az álomban nem tudja eldönteni, sírnak-e vagy rajta nevetnek, viaszfehér arcuk hol grimaszba rándul, hol mozdulatlanná dermed. Betűket formálnak a szájukkal, de hang nem jön ki a torkukon. Először homályos a lefelé keskenyedő nyílás mélye, aztán egyre sötétebb, majd mintha sírrá alakulna át a gödör. Istvánka maga mögött érzi anyja melegét, de nem simogathatja meg, mert az alaktalan test minduntalan kisiklik a kezei közül. Végül apja elmerül a hínárban, bőrét békalencse fedi, s a fiú hiába kapálózik, csak zuhan, zuhan…

Leizzadva ébred és arra, hogy leesik a padról, bár nem emlékezik semmire. Könyökét a padlóba üti, s valahogy beszorul a sarokba. Látja Szalontát és akármennyire gyerek is, megérti Toldi Miklós csodálatos egyéniségének lényegét, és megjegyzi magának egy életre. Ha nem is békél meg még a világgal, ha lelkén még nem is kezdenek begyógyulni a sebek, azt mindenesetre elhatározza: hazamegy, örökre.

Giricz István nem vált Toldihoz hasonlatos vitézzé, hőssé, de két világháborút kiszolgált és túlélt, ami – a történelemből ismerve a XX. század rémségeit – önmagában sem kis teljesítmény.

Nagyapám lovas ember volt, tanyás gazdaként tartott lovat, egyet biztos, de meglehet, többet is, kiscsikót, teherhúzó állatot, kancát és talán csődört. Hogy az első világháborúban lovas katonaként szolgált-e vagy gyalogosként, erről nincs forrás. Halvány emlékem alapja anyám történetecskéje, hogy a nagy háború idején nagyapám megmosta lábát és lecsutakolta lovát a Fekete-tengerben, de erre nem mernék megesküdni.

Az viszont biztosra vehető, hogy a két háború között a tanyája körül tartott lovat, s volt szekere, kocsija, ekéje, boronája, ilyesmik. Ha a földműveléshez nem állt rendelkezésére minden szükséges szerszám, a szomszédos gazdáktól kölcsönkérhetett, hiszen Szartost (Pusztaecseg, a későbbi Ecsegfalva külterülete) akkoriban hozzá hasonló ötholdas törpebirtokosok népesítették be.

Legendás lova egy volt nagyapámnak, Lepke, legalábbis csak ennek az egynek az emlékét őrizte meg az emlékezet. Anyám felidézte, hogy amikor nagyapámat a második világháború idején munkaszolgálatra vitték, Lepkét is berendelték közmunkára, majd egy másik parasztembernek kiadták dolgozni. Ám az illető mostohán bánt Lepkével, ütötte-verte, s a szadizmust olyannyira túlzásba vitte,

hogy a vemhes ló vemhe megszakadt. A ló, elvesztvén kedves gazdáját, másnak nem húzott úgy, mint neki. Lepke egy életen át őrizte a testi és lelki sebeket, a belőle kirugdalt kiscsikó szívszorító hiánya, a bánat sohasem múlt el. Ahogy a front elvonult, s a háborúnak vége lett, nagymamának és anyámnak csak hosszas utánjárással sikerült visszaszerezni Lepkét.

Amikor nagyapám – Paksnál megszökve a második orosz fogság elől – hazatért, Lepke, anélkül, hogy gazdáját láthatta volna, legfeljebb a hangját hallhatta, egyszerre örömmel és panaszosan, felnyerített az istállóban. Emberi szem nem maradt szárazon a háznál.

Lepke tudott vad is lenni, ami egyszer majdnem tragédiát okozott. Anyám gyermekként segített nagyapámnak a szántásban, elől kantárszáron vezette a lovat, hátul István nyomta a földbe az ekét. Pihenőnél anyám közel állt a lóhoz, hozzá akart nyúlni, ám az csúnyán megrúgta. Nagyapám odaszaladt, gyorsan ölbe kapta a megijedt gyereket s berohant vele a tanyába. Szerencsére nem történt nagy baj, a lórúgás nem ért kényes szervet, ám amit nagyapám nagymamától kapott, azt nem tette ki az ablakba, kiadós szidalmakat zúdított az öreg fejére, meggondolatlansága, vigyázatlansága miatt. Lepke féltékeny lehetett szeretett gazdájára.

Lepke történetét talán még Arany János is tollára tűzte volna, és maga Toldi Miklós sem tagadná meg kései századok rajongóit, sokak mellett nagyapámat és engem.

Gergely Gábor: Palmetta motívum (kerámia)

Tornai Xénia

Pont határok nélkül

Pont úgy álltak össze a csillag-
parányok fenn azon az esten,
Hogy pályájuk résén hosszú
utat téve végül Budapesten,
Térnek és időnek véletlen-
szerűen forrpontjába estem,
És ott megszülettem.

Bús eszmélkedéssel ködből és
melegből megszövődött éltem.
Ős-egység burkomból védtelen
maradva szép lassan kiléptem.
Hűvös éjszakákon felnéztem
a tágas, fénypont szórta égre,
S otthon voltam végre.

Jeltelen pont vagyok a világ-
mindenség végtelenségében.
Fényem annyi sincs, mint szentjános-
bogárnak est derengésében.
Mégis csak én állok önhamvába
fúló lángom centrumában –
Éltem központjában.

Embertársaimhoz én-határ-
romon túl messze átkiáltok.
Lényegem pontokkal mondatokra
bontva miért tagoljátok?!
Elhallgatásaim három pontja
épít bennem bűvös csendet –
Önmagamnak rendet.

Ám ha egyszer én is végére
érek e köztes utazásnak,
És hervadt kezeim gyökereket
többé föld alatt sem ásnak,
Pontszerű parányként az űri
sötéttel egyesülök újra –
A kozmoszba hullva.

Az ősi Rend dicsérete

Rút a világ idelenn, s idegen ma e földi valóság?
Szürke a fény, s mi a szívbe talál vele talmi hiúság?
Érzed, a lét peremén ül a ház, miben élsz, s fala börtön?
Hold telik éppen, azért ideges csak a szív – zivatar jön.

Nézz ki az ablakon, ott tömik épp kicsinyük lila fecskék!
Éhes a csőr, mibe sorba potyognak a fürge legyecskék.
Mégis azonnal az égbe suhannak az éteri szárnyak,
Meg se pihennek, emészteni sarjaik újra ha vágynak.

Állni a szélben a fát, ugye, látod amott a sötétben?
Lombja lehull, s csupaszon dideregve zihál tunya télben.
Néz megadóan a fagyba csatázva hideggel az éjjel,
S tudja, a hűs jeget új tavasz illata kergeti széjjel.

Hát te se lelj soha búteli felleget égbeli fényben,
És ne keress gonosz élt csupa angyali, ősi erényben!
Várd ki, derűd mikor élteti újra az isteni rendet,
S hallhatod éteri dallamokon muzsikálni a csendet!

Viczai Péter

A háborús líra Viszockij, Nord és Volodarszkij munkásságának tükrében

Számos nagyszerű szovjet-orosz szerző, többek között például Vlagyimir Viszockij, Gennagyij Nord vagy Leonyid Volodarszkij kortárs orosz művészek, költők, írók munkásságának jelentős részét alkotják a háborús témákat idéző vagy azokat feldolgozó költemények. Az orosz nép múltjához, mindennapjaihoz és kultúrájához kétségkívül hozzátartozik a háborús történetek emléke. Elég a napóleoni időkre gondolni, vagy az 1939 és 1945 közötti nagy honvédő háborúra, ahogy azt az orosz emberek nevezni szokták. Az említett három alkotó egyike sem harcolt a fronton, ugyanakkor munkásságukban a háborús líra egyaránt jelentős szerepet tölt be. Az 1980-ban elhunyt Vlagyimir Viszockij háborús költeményei a mai napig aktuálisnak mondhatók, akárcsak a nagybetűs Életről, a barátságról, a szeretetről vagy éppen a gyűlöletről íródott dalai. Essen szó akár egy adott korról, vagy bármely történelmi időszakról, a háború, mint olyan, többnyire igazságtalan, értelmetlen és elfogadhatatlan a legtöbb jóérzésű ember számára. Vlagyimir Viszockij felesége, a híres francia színésznő, Marina Vlady a Szerelmem, Viszockij című magyar fordításban is megjelent máig népszerű könyvében a következőket írja szeretett férje háborús dalairól: „Ez a nép, amelyet szeretsz, annak a tragédiának a visszhangjára lel dalaidban, amely egyetlen családot sem kímélt: húszmillió halott, több millió hadirokkant, árva, özvegy. Ezernyi lerombolt, térképről letörölt város, falu. Koncertjeidet az érdemérmekkel teleaggatott veteránok sírva, a fiatalok elgondolkodva, komoran hallgatják. Dalaid többet tettek a békéért, mint a hivatalos filmek, dokumentumok, emlékművek, szónoklatok együttvéve" (Vlady, 1989).

Viszockij egyik tanulságos és talán a leginkább elgondolkodtató háborús témát közvetítő ismert dala a *Nem tért vissza a csatából* című költemény, amelyet Földes Hobo László is nagy sikerrel hangszerelt és ültetett át magyarra.

Nem tért vissza a csatából
Miért nem marad mindig ugyanúgy minden
A kék ég se legyen soha másból
Víz, erdő, levegő mind a régi legyen
Csak ő nem tért vissza a csatából
Víz, erdő, levegő mind a régi legyen
Csak ő nem tért vissza a csatából.

Ki került ki győztesen, nem emlékszem
Az áldatlan és dühös vitákból
Csak most, hogy nincs itt tudom és végre megértem
Amikor nem tért vissza a csatából
Csak most, hogy nincs itt tudom és végre megértem
Amikor nem tért vissza a csatából.

Nem tudott hallgatni, ütemre énekelni
Mégis részeg volt a muzsikától
Napkeltével ébredt, nem hagyott aludni
És tegnap nem tért vissza a csatából
Napkeltével ébredt, nem hagyott aludni
És tegnap nem tért vissza a csatából.

Mint amikor rabságból szökik a tavasz
Úgy szakadt ki a kérés a számból
Nekiszóltam megszokásból: „Adj egy slukkot!”
Pedig tegnap nem tért vissza a csatából
Nekiszóltam megszokásból: „Adj egy slukkot, testvér!”
Pedig tegnap nem tért vissza a csatából.
(…)
Kettőnknek tágas volt a lövészárok
Megosztoztunk időn és dohányon
De ma már csak az én időm folyik, és úgy tűnik most:
Én nem tértem vissza a csatából
De ma már csak az én időm folyik, és úgy tűnik most:
Én nem tértem vissza a csatából.

1969 (Földes Hobo László fordítása)

A rendkívül gazdag Viszockij-életmű leginkább erőteljes részét képező életszerű háborús témákat, nemegyszer megtörtént eseményeket idéző balladák reneszánszukat élik napjainkban. Jogosságuk vagy létjogosultságuk a közelmúlt történései, illetve a jelen eseményei tükrében szent és vitathatatlan, akárcsak számos, ma is időszerű Viszockij-strófa.

Templom se, kocsma se szent,
Nem szent, fiúk, semmi!
Nem úgy van se lent, se fent,
Mint kellene lenni!

1968 (Viczai Péter fordítása)

Az én cigánynótám című Viszockij-dalból idézett örök érvényű gondolat egy másik, ugyancsak ismert és nyíltszívű szovjet-orosz alkotó, költő és énekes Gennagyij Nord szuggesztív hatású művészetének is méltán mottójául szolgálhatna. A két művészzseni személyisége és költői munkássága ugyanis több rokon vonást mutat. A művészi véna és műfaji hasonlatosságok mellett közösnek mondható például a temperamentum és a habitus, az irónia, továbbá a lázongó, igaz orosz lélek háborgó megnyilvánulásai mindaz ellen, ami bennünket e beteges és korcs világunkban körülvesz. De leginkább az a túlfűtött és magas fokú emocionalitás említhető meg legfőbb rokon vonásként, ami Nord egész költészetére, zenei-dalszerzői, előadói munkásságára egyaránt jellemző. Időnként egy-egy konkrét téma- vagy motívumegyezés is könnyedén kimutatható náluk. Ez a jelenség például Viszockij *Dal Oroszországról* költeménye alapján a *Kupolák* című Nord-műben igen látványos módon ölt testet. Viszockij édesapja hivatásos katonatiszt volt, Norddé pedig ugyancsak második világháborús veterán hős. A hasonlatosságok ellenére a reáliák mindkét művész esetében mások. Az egyik a szabadságot és az igazságot igencsak rosszul viselő brezsnyevi éra üldözött szovjet fenegyereke, míg a másik a mai modern világban helyét aligha lelő Oroszhon költője. Viszockij a legszörnyűbb rémálmaiban sem képzelte volna, hogy az egykori „két jóbarát és édestestvér", Oroszország és Ukrajna antagonisztikus ellentéteket tápláló külön és önálló államokként jelenjenek meg valaha is az életünk során. Nord lírájában pedig az ukrajnai kegyetlen és véres harctéri események, az olykor már érthetetlennek tűnő donyecki mostoha testvérháború, korunkbeli történelmi tényként jelenik meg, például az Új-Oroszország című versben.

Új-Oroszország
Felérni ésszel, nehéz már nagyon,
Donyeck, hol fegyver a térség ura,
Fény, nyugalom s víz kevés vagyon,
Tán az (új)orosz-ukrán sors fintora.

Vagy a rokonvér tán csak ennyit ért,
Vagy túlteng az ügybuzgó jellem?
Megértem, hogy testvér a testvérért,
Azt viszont nem, ha egymás ellen!
2014 (Viczai Péter fordítása)

A műben említett Új-Oroszországnak azt az önhatalmúlag kikiáltott és az önállósodás útjára lépett, ugyanakkor nemzetközileg mindmáig el nem ismert konföderációt szokás nevezni, amely 2014 májusa és 2015 májusa között Kelet-Ukrajnában,

a Donyecki Népköztársaság és a Luhanszki Népköztársaság uniójaként jött létre, illetve vált ismertté. Az ilyen és ehhez hasonló sorsfordító történelmi események hiányában minden bizonnyal az alábbi közismert és máig elévülhetetlen érvényű Nord-strófák sem láttak volna napvilágot a *Kupolák* című nagy sikerű dalból:

Sorsunk tán megírva a bölcsőtől indul,
Urunk és Mindenhatónk, tetteinket látja!
Oroszhonnak kupoláit arannyal fedik,
Csakhogy az arany mindnyájunk sajátja!
2008 (Viczai Péter fordítása)

Mára a közvetlen környezetünkben is egyre inkább tapasztalható negatív előjelű nemzetközi történések, tendenciák és események ismeretének tükrében kiemelt figyelmet, illetve fokozott aktualitást nyernek az alábbi, ugyancsak örök érvényű Nord-sorok, melyeknek a szerző a *Háború* elnevezést adta.

Ki mondta, hogy a háború nagy, vagy kicsi?
Ki mondta, hogy méret szerint különböznek?
A háború, hol fiaink halnak, nagy és kicsi,
A háború, hol katona, hit, remény egyesülnek!
2009 (Viczai Péter fordítása)

A 2009-ben íródott mű keletkezésekor Oroszország már mindkét csecsen háborúját megvívta. A két esemény a művész háborús lírájára komoly hatással volt. Számos verse mellett több háborús témájú sanzonja született, amelyekből hazájában 2016-ban CD-lemezt is kiadtak *Kétszemélyes lövészárok* címmel. Gennagyij Nord 2018-as nagy sikerű magyarországi látogatása és koncertkörútja alkalmával nálunk is elhangzott néhány ismert dala az említett albumról. A közelmúltban Budapesten megjelent Nord-kötetekben (*Gennagyij Nord, avagy az „Ismeretlen Viszockij" 2018; Viszockij nyomában, avagy a Nord-jelenség 2020*) ugyancsak jónéhány háborús témát idéző költeményt olvashatunk.

A kortárs szovjet-orosz alkotók közül nem csak Viszockij és Nord művei jelennek meg nyomtatásban Magyarországon. *Karácsonyi folyosó* címmel 2010-ben látott napvilágot Leonyid Volodarszkij verseskötete egy miskolci székhelyű kiadó jóvoltából. A költő a háborút mindenféle létezési formájában ellenzi, és művészetét mélyen áthatja ez a fajta sajátos, úgymond pacifista szemléletmód, amely Viszockij és Nord esetében kevésbé figyelhető meg. Ugyanakkor a kötet nem háborúellenes költemények gyűjteménye, viszont a készülődő változások szele már megérinti az olvasót a szerző egy-egy művét megismerve.

Különleges meleg ősz
Különleges ez az őszi meleg,
Ilyen őszt még nem láttatok soha.
Tán még nekem sem hiszitek, noha
Állítom, hogy megváltozott minden.
Más a világ már, nem úgy, mint régen,
De nem áll meg az élet folyama.

Rozsdálló és rideg lakóhelyem
Misétől zeng –, az égiek szerint
Az elmúlás közeleg vészesen.
De mit veszíthetek, mint nincstelen,
Hisz én, költő sem vagyok normális!
Elesett vagyok, így „anomális!”
(…)

2010 (Viczai Péter fordítása)

A 2010-ben született versben a szerző vészjósló módon vetíti előre a mintegy bő tíz évvel később tapasztalt sorsdöntő és akár sorsfordító változások tényét, egy anomális világ, illetve új világrend kialakulásának lehetőségével. A szokatlanul negatív tendenciák és egyes nemzetközi folyamatok kedvezőtlen alakulása a költő háborúellenes nézeteit egyre inkább felerősítik. Jó példa lehet erre Leonyid Volodarszkij 2022 nyarán megjelent legújabb, *Fényteli Világ* című kötetében olvasható, a *Háború álarca* címet viselő imaszerű költemény, amely önmagáért beszél.

A háború álarca
A háború álarc mögött nyomul,
Nem nyílt arccal, s rosszat hoz nekünk!
De még ez sem szolgálhat indokul,
Hogy mindent, mi jó, elfeledünk!
Szeresd az életet és a vágyat,
Az életkedv bűvös elixírünk!
Emberek vagyunk, s nem tompa tárgyak,
A békében ezért is hiszünk!
Ezért is tudjuk olyan biztosan,
Véget ér a háborúk kora!
S nem lesz világhalál, hisszük sokan,
S megépül az Egység Temploma!
Ezért imádkozzunk hát emberek

S szeressük egymást túl mindenen!
Le az álarccal! Arcok kellenek!
Ujjongó arcok! Hát így legyen!
2022 (Trombitás Endre fordítása)

Véget érnek a háborúk, elvonulnak a cunamik, kihunynak a vulkánok, és szeretetben, békében fog élni a világ, és ezt a szép világot Földnek hívják majd. Röviden így lehetne összefoglalni a *Békés bolygó* című álomszerű költemény tartalmát, amely 2022 őszén született, így nem kerülhetett bele a költő nyár elején megjelent legújabb kötetébe. Ugyanakkor, még ha álom szinten is, de egy igen komoly és meghatározó jelentőségű műről beszélhetünk, amely a nyugalom és a béke fontosságára, a békés egymás mellett élésre irányítja rá a figyelmet.

Békés bolygó
Álmomban egy békés bolygón jártam,
Se háborúk, cunamik, vulkánok!
Szinte minden úszott a fényárban,
S Maga az Isten volt ott velünk!
És az egész édeni kertnek tűnt,
Hol nevető párocskák sétáltak!
Szerető tekintet melengette őket,
S vonzotta a távol tisztasága!
Nem ismerték ott a fáradtságot,
Nem meredt ott még egy kerítés se!
Dalt csobogott hegyek vízesése!
S Földnek hívták ezt a szép világot.
2022 (Trombitás Endre fordítása)

A fentiek alapján kimondható, hogy a röviden ismertetett három neves kortárs szovjet-orosz alkotó, versfaragó, illetve dalnok és dalszövegíró költői munkásságában kiemelt jelentőséget tulajdonít a háború és a béke gondolatának. Mindhárom költő háborús liráját különböző történelmi időszakok és események szörnyűségei ihlették: Viszockij – nagy honvédő háború, Nord – orosz-csecsen háborúk, és részben az elmúlt évek orosz-ukrán történései, Volodarszkij – orosz-ukrán háború. Míg Volodarszkij inkább jogtalannak, elfogadhatatlannak tartja a háborút és mindenféle létezési formájában elítéli azt, addig Viszockij és Nord az egyes emberi sorsok és szomorú személyes tragédiák felől közelíti meg a témát. Valójában azonban mindhárman egyet akarnak…

Felhasznált irodalom

1. Leonyid Volodarszkij: *Karácsonyi folyosó.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010. 113 o.
2. Marina Vlady: *Szerelmem, Viszockij.* Magvető Tálentum, Debrecen, 1989. 251 o.
3. Viczai Péter: *Gennagyij Nord, avagy az „Ismeretlen Viszockij".* Versek, dalok, anekdoták. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018. 110 o.
4. Viczai Péter (szerk.) *Tilalmakat szegve.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2004. 218 o.
5. Viczai Péter: *Viszockij és a háború.* https://moszkvater.com/viszockij-es-a-haboru/
6. Viczai Péter: *Viszockij nyomában, avagy a Nord-jelenség.* Versek, dalok, anekdoták. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020. 136 o.

Vlagyimir Szemjonovics Viszockij (1938–1980)

Véghelyi Balázs

A dalszövegek közlésének filológiai problémái

A dalszövegekben, értelmezzük akár irodalmi határterületként vagy önálló lírai műfajként, híven tükröződik egy-egy korszak társadalmi viszonyrendszere, a mindenkori fiatalok életérzése és az általános közízlés – nemcsak a mélyebb üzenetű, szociológiai relevanciával bíró, de a könnyedebb, felszínes, úgymond „egynyári" slágerek esetében is. Érdemes tehát foglalkozni velük – társadalom- és történettudományi, irodalomesztétikai és zenei megközelítésből egyaránt.

A kutatás és az elemzés során filológiai kérdések is előkerülnek. Az alább felvázolt problémákkal *Zene nélkül* című, 2017-ben megjelent könyvem írásakor szembesültem. A könyv alapvetően ismeretterjesztő szándékkal született, de törekedtem a filológiai pontosságra és következetességre is – szándékom azonban rendre kérdőjelekbe ütközött.

A kérdések jellemzően a dalszöveg-idézetek közlésekor vetődtek fel, a szövegek jelentős részénél ugyanis nélkülöznünk kell a nyomtatott forrásokat, a nyilvánosan közzétett textusok pedig egyértelmű eligazítás helyett gyakran csak bizonytalanságunkat növelik. A hagyományos filológia elvei és módszerei a problémás esetek többségénél nem alkalmazhatóak. Ezért, illetve az ismeretterjesztő műfaj korlátozó jellege miatt nem egyszer döntenem kellett a kínálkozó lehetőségek közül, a következetesség érdekében pedig saját használatú szabályokat is fel kellett állítanom. Alább részletezett megoldási javaslataim, ha vitathatóak is, de vitaindítónak talán alkalmasak lehetnek.

Ha dalszöveget idéznénk, mindenekelőtt tisztáznunk kell, mit fogadunk el hiteles forrásként. Semmiképpen sem hagyatkozhatunk a szerzőktől független internetes oldalakra, ahová általában a – többnyire anonim – feltöltők elképzelése szerint kerülnek fel a szövegek, vagyis nem ritkán pontatlanul és nagyon gyakran rossz és/vagy következetlen helyesírással. Hasonló okokból nem hivatkozhatunk a szerző(k)től független nyomtatott leiratokra sem.

Külön tanulmány tárgya lehet, hogy miként kezeljük az előadás során – tévedésből, pillanatnyi hangulatból vagy az aktualizálás szándékával – születő, felvétellel dokumentálható szövegváltozatokat. Egy-egy dal alakulás- és hatástörténete szempontjából fontosak lehetnek az ismert „koncertváltozatok", de tekinthetünk rájuk úgy is, mint a versmondás esetlegességeire, amennyiben kizárólag a rögzített változatot tekintjük mérvadónak – függetlenül attól, hogy a színész vagy maga a költő eltér-e ettől az előadásban. A dalszövegekkel általában, egy adott stílussal vagy akár egyetlen szerzővel foglalkozó monografikus munkában teret követelhetnek a szerteágazó változatok, a vázolt nehézségek miatt azonban ez a tanulmány csak az írásban publikált dalszöveg-változatokkal foglalkozik.

A népdalszövegeket a hagyományos gyakorlat szerint tartalmi egységek alapján – leggyakrabban négysoros – strófákba tördelve, a sorokat rendszerint nagy kezdőbetűkkel indítva és rímek alapján elkülönítve, a nyelvjárási sajátosságokat és az akadémiai helyesírást összeegyeztetve közlik a gyűjtők. A népdalok esetében ugyanakkor – lévén közösségi alkotások és az orális kultúra részei – a közzétevőknek viszonylagos szabadságuk van a publikálásnál. Az ismert szerzőktől származó dalszövegekről ez már nem mondható el.

A legegyszerűbb dolgunk akkor van, ha az adott szöveg szerzői kötetben hozzáférhető, és a nyomtatott változat pontosan megegyezik azzal, amit az eredeti hangfelvételen hallhatunk. Ugyancsak hiteles forrásként lehet elfogadni a hangzó anyagokhoz mellékelt dalszöveg-füzeteket is, amennyiben nincs eltérés a leírt és a hallott szöveg között.

Internetes forrásként kizárólag a szerző hivatalos oldalára hivatkozhatunk – vállalva a kockázatot, hogy a tartalom egyik napról a másikra megváltozhat. Körültekintőbben kell idéznünk a szövegírásban nem résztvevő zeneszerző vagy az előadó(k) honlapjáról – az itt közzétett szövegek ugyanis nem feltétlenül tükrözik a szerzői szándékot.

Amennyiben ellentmondást fedezünk fel a szerző életében (vagy akarata szerint) megjelent nyomtatott közlés és az internetes publikáció között, elsődlegesen a nyomtatott verziót kell figyelembe vennünk – feltéve, hogy a különbség csupán formai, és nem áll ellentétben azzal, amit a lemezen hallunk. Ha a lemezmelléklet és a szerzői kötet szövegváltozata között fedezünk fel hasonló ellentmondást, inkább a kötetben közölt változatot idézzük. Így tettem a Quimby zenekar legismertebb, *Most múlik pontosan* című slágerével is, de nem lett volna hiba az sem, ha a kísérőfüzet szövegváltozatát választom. A dal a 2005-ös *Kilégzés* című albumon szerepelt először, egy évvel később pedig a szerző, Kiss Tibor *Ventilátor blues* című, egy évvel később kiadott kötetében is. A zenekar hivatalos honlapján a lemez kísérőfüzetében közölt verziót olvashatjuk.

A *Kilégzés*-verzió írásképe a következő:

most múlik pontosan
engedem hadd menjen
szaladjon kifelé belőlem gondoltam egyetlen
nem vagy itt jó helyen
nem vagy való nekem
villámlik mennydörög
ez tényleg szerelem

látom hogy elsuhan felettem egy madár
tátongó szívében szögesdrót csőrében szalmaszál
magamat ringatom
míg ő landol egy almafán
az Isten kertjében
almabort inhalál

vágtatnék tovább veled az éjben
az álmok foltos indián lován
egy táltos szív remeg a konyhakésben
talpam alatt sár és ingovány

azóta szüntelen
őt látom mindenhol
meredten nézek a távolba
otthonom kőpokol
szilánkos mennyország
folyékony torz tükör
szentjánosbogarak
fényében tündököl

egy indián lidérc kísért itt bennem
szemhéjain rozsdás szemfedő
a tükrökön túl fenn a fellegekben
furulyáját elejti egy angyalszárnyú kígyóbűvölő

furulyáját elejti egy angyalszárnyú kígyóbűvölő.

A *Ventilátor blues*-variánst csupán a központozás és a sortörés különbözteti meg az előbbitől:

Most múlik pontosan,
engedem, hadd menjen:
szaladjon kifelé belőlem,
gondoltam, egyetlen,
nem vagy itt jó helyen,
nem vagy való nekem.
Villámlik, mennydörög
– ez tényleg szerelem.

Látom, hogy elsuhan
felettem egy madár,
tátongó szívében szögesdrót,
csőrében szalmaszál.
Magamat ringatom,
míg ő landol egy almafán
az Isten kertjében,
almabort inhalál.

Vágtatnék tovább veled az éjben
az álmok foltos indián lován.
Egy táltosszív remeg a konyhakésben,
talpam alatt sár és ingovány.

Azóta szüntelen
őt látom mindenhol.
Meredten nézek a távolba,
otthonom kőpokol,
szilánkos mennyország,
folyékony torz tükör –
szentjánosbogarak
fényében tündököl.

Egy indián lidérc kísért itt bennem,
szemhéjain rozsdás szemfedő;
a tükrökön túl, fenn a fellegekben

A változatok tehát csak formájukban különböznek, de a formai különbségeknek ebben az esetben szemantikai szerepük is van. Kiss Tibor dalszövegének metaforái a kábítószerek emberi tudatra gyakorolt hatását tükrözik. Ezt az írásjelek nélküli verzió „ömlesztettsége" is erősíteni tudja, a kötetben közölt változat erénye ezzel szemben a pontosság, az értelmezési keret szűkítése. A vesszők közé zárt *egyetlen* világossá teszi, hogy megszólításról van szó, *az Isten kertjében* utáni vessző pedig feloldja a kettős értelmezés lehetőségét, amelyet a kísérőfüzetben szereplő változat és a dallamív is lehetővé tesz, hiszen tehetnénk írásjelet (vesszőt vagy pontosvesszőt) a *míg ő landol egy almafán* sor után is, ami jelentős hangsúlyeltolódást eredményezne, a jelentést is módosítva.

Komoly dilemma elé állítanak a hangfelvétel és a leirat közötti ellentmondások is. Ha nem kritikai igényű kiadást készítünk vagy nem összehasonlító elemzést

írunk, kénytelenek vagyunk választani közöttük, esetleg valamiképpen összefésülni az olvasott és a halott szövegváltozatokat. Ilyen esetekben – megítélésem szerint – az eredeti hangfelvételt kell elsődleges forrásnak tekintenünk, figyelembe véve az írott változat strófaszerkezeti és központozási sajátosságait. A hangfelvétel kitüntetett szerepe abból ered, hogy a dalszöveg a dallammal együtt válik teljes műalkotássá, annak hangulatához és dallamívéhez igazodik, illetve a befogadás elsődleges csatornája is az emberi fül. Jauss egyik kulcsfogalmával szólva, úgy is mondhatnánk, a dalszövegek *elváráshorizontja* eleve feltételezi a zenét. Ez pedig felülírja az ultima manus filológiai elvét és „a szó elszáll, az írás megmarad" ókori bölcsességét is.

A kínálkozó példák sokaságából emeljük ki Adamis Anna dalszövegeit. Az Omega és az LGT szövegírója 1979-ben publikálta *Versek és képek* című, Gross Arnold illusztrálta kötetét. Az itt közzétett szövegek közül több is jelentős mértékben különbözik attól a változattól, amelyet – Presser Gábor zenéjével – a lemezfelvételeken, elsőként az 1974-ben megjelent *Bummm!* című albumon hallhatunk.

A *Versek és képek* így közli az önálló életre kelt dalszöveget:

Miénk itt a tér,
mert mi nőttünk itt fel,
a ház is a miénk, mi viseljük el,
kevés itt a fény, az árnyék a több,
szobánkban a pók szakadt hálót köt.

A mély udvarokban csak ecetfa nő,
a lépcsőn kopott a kő s a cipő,
miénk itt a tér, mi nőttünk itt fel,
ismerős a fütty, egymásnak felel.

Csavarogtunk már annyi délután,
ápolt kert alatt elfakult a nyár,
mikor este lett, indultunk haza,
visszafogadott, várt a tér zaja.

A *Miénk itt a tér* hangzó változata több helyen is eltér ettől. Az együttes későbbi válogatáslemezein, és az elérhető koncertfelvételeken is így éneklik a zenekar tagjai. Az összehasonlítás egyszerűségének érdekében az Adamis Anna-féle sortörést megtartva közlöm a szöveget:

Miénk itt a tér,
mert mi nőttünk itt fel,
a ház is a miénk, mert mi viseljük el,
nekünk kevés fény jut, árnyékból van több,
sötét szobánkban a pók rossz hálót köt.

A mély udvarokban csak ecetfa nő,
a lépcsőn, melyen járunk, elkopott a kő,
miénk itt a tér, mert mi nőttünk itt fel,
ismerős a fütty, és egymásnak felel.

Csavarogtunk mi már sokszor délután,
ápolt kerteken, hol elfeküdt a nyár,
és ha este lett, és indultunk haza,
visszafogadott minket ott a tér dala.

Első ránézésre is számottevő a szövegbeli eltérés. Kérdés: melyiket tekinthetjük elsődlegesnek? Amennyiben az LGT *Miénk itt a tér* című számát idézzük, a szerző strófabeosztását és a központozást figyelembe véve, a dal prozódiájához közelebb álló hangzó változatot célszerű idéznünk. Ha viszont Adamis Anna munkásságát tárgyaló tanulmányt írnánk, el kell különítenünk a szöveg két külön funkcióját: dalszövegként az LGT előadása szerinti, zenétől független lírai alkotásként pedig a kötetben megjelent változat a fontosabb, de – egymással összehasonlítva – mindkettőre célszerű hivatkoznunk.

Dalszöveg-közléskor is felmerülhet az a probléma, amellyel a versek kiadói gyakran szembesülnek: a szerző életében és jóváhagyásával nyomtatásban megjelent, de egymásnak ellentmondó szövegváltozatok kérdésköre.

Ha például Bródy János dalszöveg-gyűjteményeit összevetjük, szembetűnő eltéréseket fedezhetünk fel, főleg a sortörésekben és a központozásban, de nem egyszer a szavak szintjén is. Bródy gyakran idézett, közismert műve, a *Ha én rózsa volnék* is többféle változatban jelent meg. Leiratként először 1983-ban, a *Jelbeszéd* című kötetben látott napvilágot, az alábbi formában:

Ha én rózsa volnék
nem csak egyszer nyílnék
Minden évben négyszer
virágba borulnék
Nyílnék a gyereknek
nyílnék én a lánynak

Az igaz szerelemnek
és az elmúlásnak

Ha én kapu volnék
mindig nyitva állnék
Akárhonnan jönne
bárkit beengednék
Nem kérdezném tőle
hát téged ki küldött
Akkor lennék boldog
ha mindenki eljött

Ha én ablak volnék
akkora nagy lennék
Hogy az egész világ
láthatóvá váljék
Megértő szemekkel
átnéznének rajtam
Akkor lennék boldog
ha mindent megmutattam

Ha én utca volnék
mindig tiszta volnék
Minden áldott este
fényben megfürödnék
És ha engem egyszer
lánckerék taposna
Alattam a föld is
sírva beomolna

Ha én zászló volnék
soha nem lobognék
mindenféle szélnek
haragosa volnék
akkor lennék boldog
ha kifeszítenének
S nem lennék játéka
mindenféle szélnek

A szöveg legközelebb 1987-ben helyet kapott a szerző háromkötetes dalszöveg-válogatásának harmadik füzetében. Mindkét szövegváltozat nyolcsoros szakaszokból áll, és mellőzi a központozást. A páratlan sorok rendszerint nagybetűvel kezdődnek, függetlenül a mondathatártól, csupán a korábbi változat utolsó egységében borul fel a „rendszer": a „mindenféle" ott kis m-mel, négy évvel később már naggyal kezdődik. A szavak szintjén két különbséget látunk: a negyedik szakasz második sorának végén a *volnék*-ból *lennék* lett, az utolsó egység második sorában pedig *soha nem*-ből *soha sem.*

Bródy János későbbi dalszöveg-gyűjteményeiben is helyet kapott a *Ha én rózsa volnék*: 2010-ben *Ne várd a májust*, 2017-ben *52 év dalszövegei* című kötetében. Az újabb változatokat egymással és a fent idézett régebbi közlésekkel összevetve, nem találunk két egyforma szövegváltozatot.

2010-ben már négysoros strófákból állt a szöveg:

Ha én rózsa volnék, nem csak egyszer nyílnék
Minden évben négyszer virágba borulnék
Nyílnék a gyereknek, nyílnék én a lánynak
Az igaz szerelemnek és az elmúlásnak

Ha én kapu volnék, mindig nyitva állnék
Akárhonnan jönne, bárkit beengednék
Nem kérdezném tőle, hát téged ki küldött
Akkor lennék boldog, ha mindenki eljött

Ha én ablak volnék, akkora nagy lennék
Hogy az egész világ láthatóvá váljék
Megértő szemekkel átnéznének rajtam
Akkor lennék boldog, ha mindent megmutattam

Ha én utca volnék, mindig tiszta lennék
Minden áldott este fényben megfürödnék
És ha egyszer rajtam lánckerék taposna
Alattam a föld is sírva beomolna

Ha én zászló volnék, soha sem lobognék
Mindenféle szélnek haragosa volnék
Akkor lennék boldog, ha kifeszítenének
S nem lennék játéka mindenféle szélnek

A hét évvel későbbi közlésben is megmaradt a négysoros strófaszerkezet:

Ha én rózsa volnék, nem csak egyszer nyílnék,
minden évben négyszer virágba borulnék.
Nyílnék a fiúnak, nyílnék én a lánynak,
az igaz szerelemnek és az elmúlásnak.

Ha én kapu volnék, mindig nyitva állnék,
akárhonnan jönne, bárkit beengednék.
Nem kérdezném tőle, hát téged ki küldött.
Akkor lennék boldog, ha mindenki eljött.

Ha én ablak volnék, akkora nagy lennék,
hogy az egész világ láthatóvá váljék.
Megértő szemekkel átnéznének rajtam.
Akkor lennék boldog, ha mindent megmutattam.

Ha én utca volnék, mindig tiszta lennék,
minden áldott este fényben megfürödnék.
És ha engem egyszer lánckerék taposna,
alattam a föld is sírva beomolna.

Ha én zászló volnék, sohasem lobognék,
mindenféle szélnek haragosa volnék.
Akkor lennék boldog, ha kifeszítenének,
s nem lennék játéka mindenféle szélnek.

A 2017-es változat különbözik a legnagyobb mértékben a többitől. A legfontosabb eltérés, hogy először jelennek meg a sorvégi írásjelek, illetve – ugyancsak első ízben – a nyitó szakasz harmadik sorában *fiúnak* szerepel *gyereknek* helyett. Utóbbi tény azért is fontos, mert a legelső hangfelvételen, Koncz Zsuzsa 1973-ban megjelent *Jelbeszéd* című lemezén is a *fiúknak* szót hallhatjuk. Ez a felvétel szó szerinti megegyezik a 2017-es közléssel, tehát az eredeti hangfelvétel primátusa alapján a 2017-es közlést tekinthetjük elsődlegesnek. Ez – megítélésem szerint – felülírja az ultima manus elvét is, a 2021-es kiadású *Saját hangon* című válogatásban közölt verzió ugyanis teljesen megegyezik a 2010-es változattal.

Érintenünk kell még a megzenésített versek kérdéskörét, ezen belül is azt a jelenséget, amikor a megzenésítők nem a dallamot igazítják a szöveghez, hanem fordítva: a szöveget a dallamhoz. Ez történt József Attila *Bolyongok* című korai

művével is, amely Bródy János zenéjével és Koncz Zsuzsa előadásában vált széles körben ismertté. A költemény harmadik versszaka – József Attila szándéka szerint – így hangzik:

Merre nincs csillagfény – arra fogok menni,
Ott fognak igazán engemet szeretni,
Igazán szeretni.

A második sor a dalban így módosul: *Ott fognak engem igazán szeretni*. Rögtön adódik a kérdés: amennyiben a dalra hivatkozunk, melyik változatot idézzük? Egyfelől, az apró módosítás ellenére, Bródy Jánost nem tekinthetjük „társ-szövegírónak", tehát ha József Attila-megzenésítésként idézzük a művet, az eredeti szöveg lenne az elsődleges. A dal ugyanakkor önálló entitás, amely keletkezésekor új értelmezési keretet is adott a szövegnek – különösen azáltal, hogy a szocialista Magyarországon a hatalom képviselői (ahogy a közönség is) rendszerellenes utalásként értelmezték a fenti sorokat – függetlenül a rég halott költő személyétől és szándékától. Mérlegelendő tehát, hogy mikor melyik változatot emeljük ki elsődleges idézetként, de akárhogy döntünk, ilyen esetekben hivatkozni kell a jelzett különbségre.

A fent leírtakon túl újabb és újabb problémákkal szembesülhetünk, ha dalszöveget idézünk. Előfordulhat, hogy konfliktusba kerül bennünk a lelkiismeretes szövegközlő és a gondos szerkesztő. Ha a hiteles szövegközlésben tartalmi funkció nélküli helyesírási hibával vagy zavaró következetlenséggel találkozunk, erős a kísértés, hogy a szükségesnek ítélt korrekciót elvégezzük. Következetlenség alatt érthetünk egyetlen, „véletlennek" tűnő sorvégi vesszőt olyan szövegben, amely egyébként mellőzi az írásjelek használatát. Vagy – ellenkező esetben – a szükséges vessző hiányát, amennyiben a szerző láthatólag precíz írásjelhasználatra törekedett. Javíthatunk-e ilyenkor? Megítélésem szerint, hacsak nem kritikai kiadást készítünk elő, egy-egy apró javítást, amely következetesebbé teszi a szöveget és nem ellentétes a szerzői szándékkal, nyugodtan elvégezhetünk. (Lehetőség szerint, természetesen, a szerző jóváhagyásával.) A Tankcsapda zenekar legismertebb számában például kijavíthatjuk a 'televízió' szó rövidítését, ha az együttes hivatalos honlapján ezt látjuk: *„A gyújtózsinór végén / A túlvilági T.V.-n majd / Rólad szólnak a hírek…"* A Bikini honlapját böngészve is korrigálhatunk, ha a zenekar leghíresebb számában minden sorvégi írásjel a helyén van, egyet kivéve: *„Fejem a lábam közt, ülök a nyakamon / Homokkal teli a szám…"* A példák sora hosszan folytatható.

Végére maradt a legnehezebb kérdés, amelyre nem lehet kategorikusan válaszolni. Hogyan idézzünk akkor, ha semmilyen hiteles(nek tűnő) írásbeli forrásra

nem támaszkodhatunk? Ilyenkor csak a hallásunkra hagyatkozhatunk. Vannak viszonylag könnyen leírható szövegek, ezeket tartalmi egységek szerinti strófákba, rímek és ritmus szerint sorokba tördelve, a helyesírás szabályai szerint célszerű közölnünk, ugyanakkor parttalanul áradó, szójátékokat és belső rímeket halmozó rapszámok vagy formabontó, rímtelen szövegek sortörése megoldások sokaságát kínálja fel a szövegközlőnek, aki ilyenkor csak az ízlésére és műfajismeretére támaszkodhat.

A fentiek összegzéseként elmondhatjuk: teljesen egységes, minden eshetőségre kiterjedő szabályrendszert nem lehet kialakítani, mégis törekedni kell a filológiailag megalapozott, logikus és következetes dalszöveg-idézésre. Ehhez mindenekelőtt az alapvető irányelvek megvitatására és kidolgozására van szükség. A felvetett problémákkal és javaslatokkal ennek fontosságára próbáltam felhívni a figyelmet.

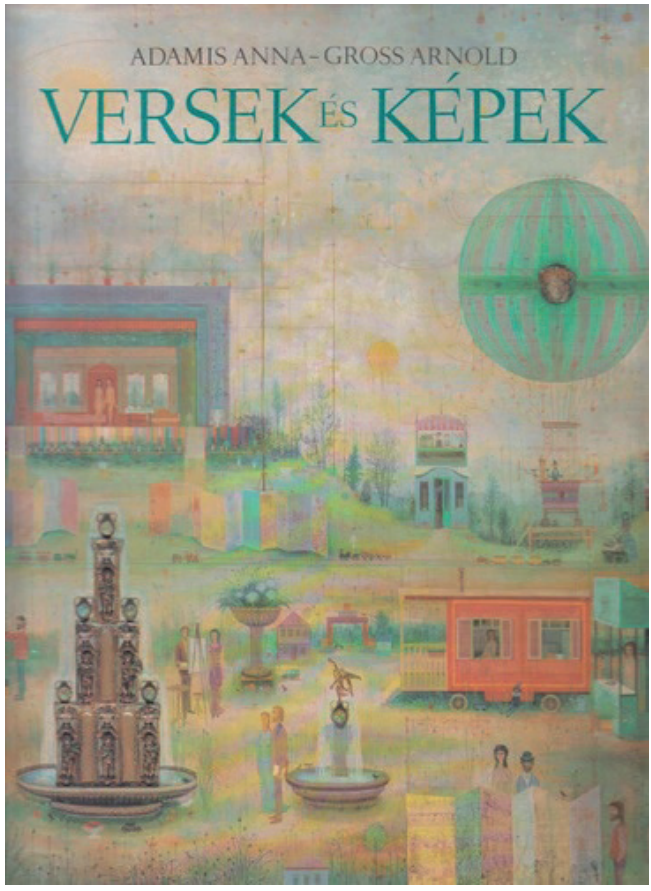

Elhunyt Csáky Anna

„Szeretteim, drága Alkotótársaim, Barátaim! Porig sújtva közlöm veletek, hogy Drága Szerelmem, Életem Társa, Csáky Anna, rövid idővel ezelőtt észlelt, gyors lefolyású végzetes betegség után, 2023. április 16-án, vasárnap, a déli órákban a Győri Kórházban átadta lelkét Urunknak, Istenünknek. Temetéséről, amint lehet, természetesen közlöm veletek annak helyét, időpontját. Mondjatok érte, lelkéért egy fohászt!" – így tájékoztatta az ismerősöket a gyászoló férj, Molnár György.

Csáky Anna tanár, költő elkötelezetten munkálkodott Győrért, sokat tett a város kulturális életéért. 2000-ben tíz alkotótársával megalapította a Győri Antológiai Közösséget, amelynek vezetője is volt. 2017-ben Győr Művészetéért Díjban részesült a Győri Antológia Irodalmi és Művészeti Alkotó Közösség, a város kulturális életében nyújtott magas színvonalú művészeti tevékenységének elismeréséül.

Csáky Annának hét önálló kötete jelent meg: *Léleklánggal szőtt mosoly, Szemben az éggel, A magyar Krisztus, Mágikus Hold, Impressziók, Felsebzett utak, Fenség és Kereszt*, melyekhez férje, Molnár György készítette a címlapfotókat és a belső illusztrációkat.

Csáky Anna (1938–2023)

Kezdetben, azután és újra

Kezdetben tisztán zengett a dal,
ringató, áldott, szent ősima,
himnikus fenség, lét harangja,
a lelkek mélyeit kigyújtva.
Tüzek lobogtak nappal, éjjel,
fölérve mennyekig, élt e láng,
izzani kezdtek hunyt csillagok,
s testvérré olvadt sejtjeivel
ölelte egymást a lét-világ.

De valaki egyszer túl hangosan
hamisan dörgő dalba kezdett,
s egyre többen, akár a csorda,
ordítva zúgtak vad indulót.

Karmokat hajtott az ölelő kar,
hullott a földre a vér, a vér...
Bárányok teste görcsbe rándult,
s lélekből kihunyt a tiszta láng.

Lesz-e dalunk majd újra régi,
csendre hajló, áldott, szent ima,
a világ szívéhez szól-e majd,
didergő mélyeit kigyújtva,
s egyazon föld dobog-e újra
ritmusra lépő lábunk alatt?
Talán a föld is kelő fényben
vértócsák helyén kivirágzik.

A nagy varázsló

Égkék szemével a víg tavasz
opálos vizekre rákacsint,
csillogó hullámok vállára dől,
s arcomra csókokat nyalint,
különös lázban várják a kertek,
a fákra fehér pelerint
hajnali díszítő kedve
s angyali deleje hint,
lobogó hajjal robog a hegyeknek,
sötétzöld ábrákat kanyarint
bordáik barna árkai közé,
ellop az égről pár tarka színt,
s a kibomló virágok kelyheire
arannyal vegyítve szórja mind.

Patak

Fecsegve iramlik
le hegyről, a dombról,
mélyén halk imája
súg, dorombol,
siet, majd kifut
a világból,
habjain szivárvány
színe lángol,
megremeg a föld is
robajától.
Fölül sok kék bogár
zümmög a vágytól:
szerelem tavasza
nyílik a mából.
Az eleven vízben
álmok uszonya csillan,
reszkető fényű száz
kigyúló villany.

Virágot a Holnapnak

A szomszédban vad fegyverek dörögnek,
tankok százai szántják az utakat,
néma már dallama vágynak, örömnek,
halott rétekre sárgán zuhan a nap.
Városok omolnak térdre és falvak,
gyilkosok dühétől szenved a világ,
bombázók eleven léteket falnak,
füstölgő romokon sehol egy virág.

Ez itt a félelem sötét tanyája,
hol esőzik bajok milliója ránk,
sok-sok álom, remény hullott a sárba,
s izzó gyűlölet szór naponta halált.
A világ enervált, szomorú, fáradt,
kiszáradt tarlókon futnak az álmok,
ránk nehezedik alkonytájt a bánat,
s már az éjjeli hold is undok, álnok.

Űzze el messze a Szépség a ködöt,
teljék meg élettel a fák levele,
teremjen Rózsa a pusztulás fölött,
s a szívbe sok napsugár férjen bele!
Az ágyútalp repedései majdan
forrjanak össze szép, szelíd mosollyal,
legyen a Vers, a Mű a legszebb dallam,
melytől ébred egy új, ragyogó Holnap!

Homa János

A tükör előtt

Égő csóvát dobtam
a megfejthetetlen titkokra.
Különös fény izzott
a szememben.
Eltemettem a múltat.
Sötét szemüveget vettem fel;
nem akarom látni,
mi folyik itt.
A fülem is befogom,
hallani sem akarom,
miben mesterkednek
a gátlástalanok.
Látni, hallani nem akarok.
A tükör előtt állok,
a homályban arcom sem látom.

Mégis

(János fiamnak)

Ahogy csak az angyalok tudnak hallgatni,
úgy szakad ránk az az elviselhetetlen üresség.
Teret és időt is elrejt,
mindent örökre eltemet az a csend.
Végtelen űr lesz a ház helyén,
amiben éltem, amiben te is éltél.

Mégis, ha a keresztre nézek,
úgy érzem, jóra fordulhat minden.

Üvöltve kereslek

Évmilliárdok teltek el,
s látom, a legnagyobb ellenségünk az idő.
Minden pusztulásba torkollik.

Évmilliárdok óta állok itt,
s keresek egy arcot a homályos tükörben.

Üvöltve kereslek,
s Te azt suttogod a fülembe:
Maradj csendben!
Itt állok melletted!

Évmilliárdok teltek el,
s látom, minél kisebb lyukon hatol be a fény,
annál nagyobb a világosság.

Ádám – Évának

Télre váltott az ősz;
ólomnehéz a szívem.
A fény végleg elveszett
ebben a gyógyíthatatlan sötétségben.
Mindent elrontottunk.
Minden, ami gyönyörű volt, mi tettük tönkre.
A tiltott gyümölcsből ettünk,
s a fény helyett a sötétség,
a szeretet helyett a gyűlölet talált ránk.
Odakint már minden halott,
bevégeztetett.
Minden elveszett.

Jób kérdezi Istent

Istenem bíztál bennem,
ezért engedted meg a gonosznak,
hogy engem próbára tegyen.
Elveszítettem szeretteimet,
javaimat, egészségemet.
Végig szenvedtem az életemet,
hogy Te bebizonyítsd a gonosznak,
az igaz hitű ember nem törik meg.

Uram!
bíztam benned,
hűséges voltam hozzád.
Mégis mondd el nekem,
miért engem választottál ki
erre a kísérletre?
Hisz' látod, a gonosz semmibe sem nyugodott bele.
Kérdezlek,
és nem találok választ semmire.

Jelképek keretben

(Dohnál Tibor 80. születésnapjára)

Grafikák.
Ruhák, bútorok,
házak ezer éves díszei,
az életfa népi motívumai
életre kelnek.

Vonalak, rajzok keretben.
Síkká zsugorított jelképek.
Kevés szín,
sötét tónus.
A szavakban megfogalmazhatatlan
képbe szorítva.

Az elillanó múlt,
a pusztuló világ szíve
még egyet,
egy utolsót dobban.

2022

Cím nélkül *(fotó: Gergely Gábor)*

Jámbor Ildikó

Az elefánt nem jön

Cirkuszba vittük az unokát,
népszerű ez a lellei parton.
A műsor, a személyzet:" nemzeti"
A sátor – erős vászon.
nincs rajta egy hasadás sem.

Az ülőhelyek – rangosak,
talán túl közel a porondhoz.
Olasz bohóc, eredeti…
(vicces fickó!)
Júlia önfeledten neveti.

A fő attrakció:
öreg motoros kaszkadőr:
szédülten pörög a manézsban
biztosító kötél, és háló nélkül,
lent a publikum – stresszben.

„Jaj, Istenem, ez ott hal meg
a kupola alatt!"
Gyűrött, latin-amerikai arc…
Más kultúra, más alap:
nem szűnő harc az életért,
a dicsőségért, vagy miért?

Az orosz akrobaták
halált megvetően
ugrálnak falra, trapézra.
Figyelmet magukra vonva
erővel lódulnak a célba.

Ukrán artisták
forognak körbe- körbe,
kezünk érettük szorul ökölbe..
Ők küzdenek: élve vagy halva
dicsőséget akarva!

A magyar lovasok egyedül,
és kötelékben…
Elegánsan és peckesen,
szívélyesen és kedvesen.
A Ritter klán kitart…

Tradíció, fiatalság, és szépség.
Nem tűr semmi zavart,
kiszámítva minden.
A publikum:
elámítva itt lenn.

Aztán: büszke antilopok és
zebrák jönnek.
Elbűvölnek, csak „vannak."
mégis elámulunk tőlük.
Ők mások - nem többek!

Az elefánt nem jön.
Hiába várjuk.
Az előcsarnokban
kitömött párja.
Az ember (s a kis unoka)
várja, várja.

Majd most, most! Hiába, mégis!
Csak nyugodj meg – kérem.
Az elefánt nem jön,
De mindegyre ígérem.

Csáky Károly

Bűnbánat

Elbuktam próbádon,
Uram.
Jaj,
nehéz lesz a pótvizsga
színed előtt.

Kimosok magamból
addig is
minden tüskét,
kavicsot,
görgesse azt
elédbe az ár.

Partra vetett gyermeked
elkövetett
bűneiért bánatában
magára
súlyos köveket
vettet,
s már
csak kegyelmedre
vár.

Remény – kötőszóval

És megtépázva
is úgy tenni,
mintha
semmi sem történt
volna.

És roppant
teher alatt
is elhinni,
hogy ez még
mem a gerincroppanás.

És szisszenni
csak,
ha ordítani
kellene.

És elmondani
újra,
hogy minden próbatétel
javunkra válhat,
a fájdalom
megválthat
minket.

Körforgás

Pirosra váltott ismét
a nap,
s bebújt
paplana alá
az estnek.
A korai szürkületben még
látjuk,
amint
átöleli
a tájat az ég, majd
kiteríti
csillagos
hálóingét
a szerelmesek álmai fölé.
Minket
már
szétválasztott
eme nagy körforgása a kozmosznak,
de újra
összeálmodjuk
egymást
s ami
szétesett,
hogy jelen lehessünk itt is, ott is.

Öröklét

Szívembe költözött hiányod,
kivirágzott ismét
a múlt,
s én újra
szerelmes lettem
beléd.

Az idő
termékenyíti köztünk egyre
a távol-
Ságokat,
és képletesen
egymás mellé
kerülünk megint.

Itt álltam
sírod felett.
Elengedtem tested,
mert mást nem tehettem.

Ám lelked
fentről ragyog tovább,
mint nyári éjszakán
az egünkre kiült csillagok.

Szűk Balázs

Szép Tejút ágáról

Tizenkét levél ment
Szép Tejút ágáról,
Tizenkét álom kelt
Távoli országból.

Távoli országból
Mókusnyi arcocska,
Angyalok vágyából
Te lettél szép bokra.

Te lettél szép bokra
Álmaink álmának,
Fényecske apródja
Mennyei országnak.

Megyesi Nagy Imre

elmúlik

először
félig
aztán hirtelen
egészen
ahogy csak
egyszer tud
egy nem gondolt
örökké tartó
utolsó
mozdulatban

Mindenek előtt

(Benyó Tamásnak!)

a formátlan
örök

a távolság és a
közelség
az időtlen
részben

a teljesség
a felvetődés

az első
megismételhetetlen
mozzanat

amikor
arcod lett
és könnyed
Uram.

Titok

Valami
tévedés lehet -
gondolta -,
vagy tán
egy ostoba,
félrevert harang.

Mindegy is, csak
élni akart.

Tűz és Víz

valaki azt
mondja: tűz
valaki azt
mondja: víz

amikor
a távolság
megelevenedik

megindulnak
a folyamok:
a Tűz és a Víz.

F. Balogh Erzsébet kiállítása az Ady25 Galériában

Nemrégiben zárt Budapesten egy kiállítás, F. Balogh Erzsébet: *Talált geometria* címmel, az Ady25 Galériában. A kiállítást Lisányi Endre, esztéta, képzőművész nyitotta meg és egy figyelemre méltó írásban rögzítette a képekkel kapcsolatos gondolatait.

Talált geometria

„Little boxes on the hillside…
There's a green one and a pink one
And a blue one and a yellow one…"

A *Kicsi kockák*[1] című dalocskában a színes kockák, a kicsi dobozkák a domboldalon szétszórt házikók metaforái; természeti táj és geometria. Valami hasonlóval találkozhatunk a *Talált geometria* kiállításon is, gondolhatnánk, ám, ahogy a dal nem a nyitóképről szól, úgy F. Balogh Erzsébet legújabb munkái sem kizárólag a geometriára fókuszálnak.

Ahogy ezt már többen megállapították[2], F. Balogh Erzsébet sokszor a valós látvány átírásával alakít ki nonfiguratív szín-forma struktúrákat és amikor ehhez stíluskategóriát keresnek, akkor rendre szóba kerül az absztrakt expresszionizmus megszelídített (racionalizált) változata, illetve a lírai absztrakció, azonban esetében helyénvalóbb a kevésbé közismert *absztrakt impresszionizmus* megnevezés, ami azokra a műalkotásokra alkalmazható, amelyek az impresszionizmus és az absztrakt irányzatok keverékei. Legtöbbször a természet megfigyelésén alapul, azonban – az expresszivitás nyers kifejezés-erejével szemben – egy árnyaltabb, lágyabb-költőibb festészetben nyilvánul meg.

Mivel a művésznő nem előzetesen kidolgozott vázlatok és tervek alapján dolgozik, ezért a készülő képek részben önmagukat is szervezhetik, de legalábbis jelezhetnek továbbváltoztatási irányokat, megteremtve a mű és alkotója közti diskurzus lehetőségét, amit a festő ki is használ, együtt dolgozik a képpel, azaz miközben kontrollálja a festmény alakulását, aközben hagyja érvényesülni a mű önakaratát is, ennél fogva festészetével kapcsolatban joggal merül fel, az elsősorban alkotói alapállást jelölő, úgynevezett metaművészet (*meta-art*) fogalma, aminek bár többféle, nem véglegesített meghatározása létezik, de valamennyiben közös,hogy

[1] Malvina Reynolds: *Little boxes.* (A magyar változatban dobozok helyett kockák szerepelnek.)

[2] Lásd: F. Balogh Erzsébet 2021-ben megjelent katalógusának bevezető írásait! Szabad Szalon Egyesület, 2021.

azokat a műveket sorolják ide, amelyek szavakra lefordíthatatlan vizuális nyelven közölnek valamit a művészeti nyelvről, vagy magáról a művészetről, illetve, amikor „az elemek egymás közötti viszonya maga válik a mű tárgyává,"[3] ahogy a *Talált geometriákon* ezt jól megfigyelhetjük. De talán még többet elárul az a közelítés, miszerint egyszerre tekint kifelé és befelé és az egymásba fonódó kettős érdeklődés gyakran különféle táj-variációkban (talált, zajos, metafizikai, ipari, kicsi stb.) fejeződik ki; az *Antropocén rétegek* és még jó néhány egyéb alkotása szintén ide sorolhatók.

Fontos hangsúlyozni, hogy a tájat direkt és indirekt módon megjelenítő valamennyi alkotás egyszerre idézi meg azt, ami az embert körülveszi és azt, ami az emberben van. Vagyis a táj egyfelől a szubjektívet-objektívet, az időtlent, a mulandót és így tovább, egymásba nyitó és magába oldó multifunkcionális fogalom, (a megfigyelő által meghatározott elméleti alakzat), másfelől, Szana Tamást idézve, „alakra fordított, színre váltott érzés és lelkiállapot."[4] Ennek megfelelően találkozik Erzsébet tájidéző munkáin a megfigyelés-alapú értelmezés és egy érzelmes, poétikus kifejezés.

Mint láthatjuk, több festményén valóban megjelenik a horizontvonal felé mélyülő természeti táj, amiben a tájidegennek gondolt emberi beavatkozások-nyomok azért figyelemfelkeltők, mert alakzataik furcsamód visszahatnak befogadó környezetükre.

A táj, az ösztönös gesztus és az organikus ellenpontjaként felfogható geometrikus formák egyes alkotásain különféle építményeknek, építmény-dekonstrukcióknak, máskor alapformákra egyszerűsített tárgyhalmazoknak, afféle építőanyag-halmoknak, egy hajdani és egy jövőbeli konfiguráció kellékeinek-alkatrészeinek tűnnek. Közelképeik síkokra, vonalakra redukált mértani tájakként is azonosíthatók, míg panoráma-képekbe ágyazva azt a klasszikus ikonográfiai kérdést lebegtetik: hogy valójában mit ábrázolnak és mit jelentenek ezek a formák itt?

Kialakításuk, vonalaik perspektívája azt érzékelteti, hogy az oldottan megfestett természeti környezethez tartoznak, kapcsolatukat a fedőfesték alatt átderengő, egymásba kúszó-tapadó színrétegek is megerősítik. Ennek ellenére ottlétük, elhelyezkedésük, kapcsolódásuk és egymásra hatásuk mégsem magától értetődő, szerepük-funkciójuk talányos, kissé valószerűtlen, tulajdonképpen meggyőző-megnyugtató magyarázat nélkül marad.

És éppen ez a lényeg, ugyanis ily módon alakítja ki a festő azt az enigmatikus teret és légkört, ami nem fikció, de nem is valóság egészen, talán a kettő között található, vagy a kettő összevonásával állítható elő. Mint amikor a festményen felsejlik a színes fotó és fordítva, vagy amikor a képből kinyert részletmotívumok montázsként kerülnek vissza a felületre, létrehozva egy sajátos, önmagában való, ám mégsem autonóm mintázatot.

[3] Lásd: https://artportal.hu/lexikon-szocikk/meta-art/

[4] Szana Tamás: A modern tájkép. *Művészet,* 1902. 1/6.

Röviden úgy is mondhatnánk, hogy a művész a valahol látképeit festi meg.

A *valahol* nem hely, de nem is helynélküliség, hanem egyfajta távollét (abszencia), ami „átjárószerű, bár mégsem egy átmenet,"[5] hanem inkább „az egymással össze nem egyeztethető univerzumok közötti *ugrás*"[6], és ilyen átjáróként, „passzázsként fordítja át egymásba, köti egymáshoz… a teret, az időt, a képet és a nyelvet. A távollét átjárója épp a hic et nunc absztrakt geometriai pontját fordítja át a sans présent, sans lieu alteritásába."[7] „A *passage* maga a távollét jelenléte."[8] Tehát a táj és geometria elegyének ismerős idegensége, titokzatos mássága és kiismerhetetlen rejtelmessége, nem kimondottan a geometria és a táj (az ismert és az alig, vagy egyáltalán nem ismert) oppozíciójából adódik, hanem abból, *ahogy* befoglalják és kiegészítik egymást, miközben nem lesznek egymásnak sem részei, sem kiegészítői igazán, hanem inkább „lyukak, a kőszobor lyukai… a Riemann-felület lapjait átszúró pontok."[9]

Nem meglepő hát, hogy F. Balogh Erzsébet több munkája emlékeztet a negyedik dimenziót magyarázó ábrázolásokra is, amik síkfelületen próbálják érzékeltetni azt a bizonyos létező, de optikailag nem érzékelhető tér-idő kiterjedést. Ezekhez hasonlóan a valós táj átszerkesztésével kialakított metafizikus és egyéb tájvariációival a táj után-mögött, vagy benne meghúzódó, úgymond „láthatatlan" – de intuitív, vagy meditatív módon megközelíthető, illetve az ihlet villanófényénél megpillantott – tartalomra irányítja figyelmünket, a *Metafizikus táj* címekkel persze óhatatlanul eszünkbe juttatva a hajdani metafizikus festészetet. Az ember nélküli, kihalt helyek-tájak-terek mindkét esetben különös hangulattal töltődnek fel, az itt látható művek többnyire gyengéd magányt és némi Kierkegaard-i értelemben vett szorongást sugároznak.

És ha már érzelmekről van szó, akkor – elmozdulva a pszichologizáló magyarázatok felé – a festő saját érzelmi hangoltságát kifejező képeket emocionális lenyomatokként, úgynevezett belsőtáj-ábrázolásokként is szemlélhetjük és értelmezhetjük. Viszont már a korábbi, erőteljes színezésű, gesztus-alapú munkáiról sem állíthatjuk, hogy azok szertelen, önfeltáró képek lennének, ezek a művei pedig kifejezetten fegyelmezettek, a spontaneitás és a gesztus engedelmesen besimulnak egy elmélyült figyelemmel irányított képírási folyamatba. Ebből következik, hogy – ha továbbra is belsőtájként szemléljük műveit, akkor – amit bejárhat tekintetünk, az a művész meg nem mutatott, rejtett, legbelső vidékeit körülíró széles határsáv, az elválasztva összekötő *köztes* rész, aminek tájból és geometriából felépített kiábrázolásait értelemszerűen ugyancsak a *valahol* látképeiként írhatjuk le.

[5] Popovics Zoltán: *„Sans lieu" A távollét esztétikája.* Budapest, Typotex, 2021. 75. o.

[6] Uo.

[7] Uo.

[8] Popovics Zoltán: *„Sans lieu" A távollét esztétikája.* Budapest, Typotex, 2021. 82. o.

[9] Popovics Zoltán: *„Sans lieu" A távollét esztétikája.* Budapest, Typotex, 2021. 77. o.

F. Balogh Erzsébet: Metafizikus táj (olaj, vászon)

Császi Irén

Búcsúztató

(Elhangzott dr. Csiffáryné dr. Schwalm Edit, néprajzkutatónak, a Dobó István Vármúzeum egykori igazgató-helyettesének temetésén 2023.03.17-én)

Tisztelt gyászoló család, rokonok, kollégák, ismerősök, tanítványok! Tisztelgő gyászolók!

Megrendüléssel búcsúzunk Dr. Csiffáryné. dr. Schwalm Edit néprajzkutató-muzeológustól az egri Dobó István Vármúzeum, a Heves Megyei Múzeumi szervezet nyugalmazott múzeumigazgató-helyettesétől, a Palócföld és a magyar népviselet elismert kutatójától.

„Ha a föld Isten kalapja, Hazánk bokréta rajta" idézem Petőfi Sándor szívmelengető gondolatait a magyar nemzetről, a bokréta éke a lakodalmi kalapnak, Edit ebbe a magyarságot jelképező legszebb bokrétába tette bele Egertől, a Palócföldön át Erdélyig tartó népviseleti, szőttes és hímzés kutatásait, a palóc népművészetet, az ünnepi és köznapi népi táplálkozást, a Heves megyei summáshagyományokat, a naptári ünnepek és jeles napok szokásait. E bokrétába tette szívét, lelkét, hogy ráébresszen bennünket, „ez innen van honunkból", ezek a mi kincseink, adjuk tovább őket, hiszen ezt tette folyamatosan ő is, kutatott, tanított, s példát adott.

Mi vezethette erre a pályára? Kik voltak hatással rá?

Élete Dévaványán kezdődött, bábszínész és művelődési ház vezető édesapjától az irodalmi vénát, könyvelő édesanyjától a precízséget, és a múlt örökségének megbecsülését kapta. A gyomai mézeskalácsos, cukrászmester dédnagyapja iránti tisztelet, nagy múltú iparos hagyatéka is hatással lehetett pályaválasztására. A szeghalmi gimnázium után, 1965–1970 között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem néprajz és magyar szakos hallgatója lett. Egyetemi tanárától, az iskolateremtő Gunda Béla professzortól, az elméleti tájékozottságot és a korszerű terepkutatás gyakorlatát kapta. A néprajzi kutatómunkát szülőföldjén, a békési Sárrét falvaiban kezdte, és első publikációi az itteni népszokásokat dolgozták föl, de leírta dédnagyapja mézeskalácsos műhelyét is. Pár éve a család által őrzött dokumentumokat, a mézeskalácsos eszközöket a gyomai Szent Antal népháznak ajándékozta.

1970-ben az etnográfusi és magyar szakos tanári képzettséggel, Bakó Ferenc múzeumigazgató hívására Egerben telepedett le, a Dobó István Vármúzeum néprajzos muzeológusa lett. Itt találta meg élete párját Csiffáry Gergely történészt. Ezen az első munkahelyén dolgozott hűségesen végig: 1989-től osztályvezetőként, 1993-tól tudományos titkárként, 1997-től pedig megyei múzeumigazgató-helyettesként. Intézményünkből 2007-ben vonult nyugdíjba. Múzeumunkban

hosszú ideig egyedül látta el a néprajzos-muzeológusi feladatokat, tudományos kutatómunkája mellett több ezer darab tárggyal gyarapította a múzeum néprajzi gyűjteményét, tájházakat, s számos sikeres időszaki és vándorkiállítást rendezett. Kiállításaival a magyar népművészet hírnevét öregbítette a hazai és külföldi múzeumokban, közművelődési intézményekben. Aktívan végezte a gyűjteményi munkát a néprajzi műtárgyállomány raktártereinek tematikus kialakítását, rendezését, több ízben koordinálta a költöztetést. Edit ízig-vérig muzeológus volt.

Mi, akik vele együtt dolgoztunk, elődeink örökségét tisztelő, segítőkész, jóindulatú, kedves, ugyanakkor – ami a szívén az a száján – gondolatait őszintén kifejező kollégaként emlékezünk rá. Emlékszem milyen nagy örömmel vezetett be bennünket a múzeum világába, s vitt magával kedves adatközlőihöz. Mikófalván, Kisnánán, Átányban, Noszvajon, Parádon, Boldogon a mai napig hirdeti a tájház és a kiállítás a település és a régió gazdag örökségét, a gyűjtő elhivatottságát. Néprajzi tájkonferenciák szervezésével és az ott elhangzott előadások közreadásával segítette a megye kistájainak alaposabb megismertetését. A Berze Nagy János Néprajzi és Nyelvjárási pályázatok bírálójaként serkentette a középiskolás és felnőtt korosztály amatőr gyűjtőit a helyi értékek feltárására.

Tudományos tevékenységére jellemző volt az alaposság, pontosság, a nagy felkészültség. Részt vett a Visonta kutatásban és a nagyszabású palóc etnikai csoport komplex vizsgálatában. A négy kötetes monográfia egyik kiemelkedő tanulmánya A palócok táplálkozása fejezet, de ez volt a témája az 1984-ben megvédett egyetemi doktori disszertációjának is. Feltárt adatai gazdagon sorakoznak a rendszerezett adattári dobozokban. Az 1980-as években kezdte meg a hímzések, szőttesek és népviseletek kutatását. Az Agria múzeumi évkönyvek hasábjain feldolgozta Szegedy-Maszák Györgyné Holló Valéria országos jelentőségű gyűjteményéből az erdélyi és dunántúli régi stílusú hímzéseket, a kalotaszegi férfi viseleteket, az egri szűrszabók, szűcsök és csizmadiák tevékenységét. Ő írta a Heves megye népművészete c. kötet három alapvető fejezetét: Pásztorfaragások, Szőttesek, hímzések, Viselet címmel. Férjével Csifáry Gergellyel közös munkaként jelent meg a Parádot bemutató kötet, de teljes publikációinak a száma megközelíti a 150 tételt.

Mit tett még a magyar nemzet bokrétájába Edit? Az élő népművészet ágait.

Aktívan segítette a Heves Megyei Népművészeti Egyesület, a Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet és a megyében működő szakkörök alkotóinak továbbképzését. Rendszeresen részt vett a szakmai zsűrik munkájában, a díszítőművészeti alkotótáborok tematikájának a kialakításában, gazdagon illusztrált előadásokat tartott, kiállításokat rendezett és nyitott meg. Az eredeti múzeumi darabok bemutatásával az új tárgyak tervezését segítette elő. Neki köszönhető, hogy Heves megyében országosan is kiemelkedő eredmények születtek a tradicionális népművészet, népviselet megújítása és mai alkalmazása területén.

Beletette a bokrétába az utánpótlást. Múzeumi munkája mellett 1979-től 2008-ig néprajzot oktatott az Eszterházy Károly Főiskola különböző tanszékein, speciálkollégiumot vezetett, előadásokat, szemináriumokat tartott, az iskolai honismereti munkát különféle módszertani írásaival is segítette. Önálló kutatásokra serkentette hallgatóit, a tematikus tantermi óráihoz szemléltetésként rendszeresen bemutatta a múzeumi tárgyakat, e mellett fontosnak tartotta a szakmai tanulmányutakat, tanulmányi kirándulásokat. Tanítványai alapos szakmai, módszertani ismeretekkel felvértezve ma az ország számos múzeumában, közművelődési, oktatási intézményekben, kutatóhelyeken végzik munkájukat.

Országosan kiemelkedő honismereti és népművészeti munkája alapján Ortutay Gyula emlékérem, Honismereti Emlékérem, Bél Mátyás Emlékérem, Király Zsiga díj, Dobó István Emlékérem elismerésekben részesült, 1995-ben megkapta a múzeumi szakterület miniszteri kitüntetését, a Móra Ferenc díjat, munkahelyétől pedig 2008-ban a Dobó István Emlékérmet.

E sokrétű tevékenység mellett gyermekeiért, férjéért, szüleiért, unokáiért mindent megtevő családanya volt.

Kedves Edit!

„A legszebb emlékműved embertársaid szívében áll." (Albert Schweitzer)

A Dobó István Vármúzeum egykori és jelenlegi munkatársaival mindannyian jó szívvel gondolunk Rád, mosolyoddal együtt őrzünk magunkban. Hálával, köszönettel, tisztelettel és szeretettel adjuk tovább az újabb generációknak tudásod!

Sík Sándor: Áldott, aki előre néz versének gondolatával búcsúzom:

„Eredj, és tárt szívvel fogadd,
Amit diktál a pillanat.
Cselekedd, ami rajtad áll,
Nincsen halál."

Isten Veled! Nyugodj békében!

Császi Irén
néprajzkutató, főmuzeológus

Esszépályázat Bartakovics Béla életéről

A Bartakovics Béla Kulturális Szövetség (Eger, Knézich Károly u. 8.) az *Agria* folyóirat támogatásával esszépályázatot hirdet a szervezet névadója Bartakovics Béla egri érsek (1891–1873) munkásságáról.

Kisapponyi Bartakovics Béla Pozsonyban, Nagyszombatban és Bécsben folytatta tanulmányait, rozsnyói püspök volt, majd 1850-ben kinevezték egri érsekké. A várost, és az egyházmegyét számtalan jótéteménnyel gyarapította. Az egyházi irodalom támogatója volt, a nevéhez fűződik például az Angolkisasszonyok letelepítése Egerben. Egyebek mellett neki köszönhetjük Mikes Kelemen Törökországi Levelei kéziratának Egerbe kerülését. Számos alapítványt, intézetet hozott létre, s a Bartakovics Béla Kulturális Szövetség székháza telkét is ő vásárolta meg a kultúra céljaira.

A pályázatot két kategóriában hirdetjük:
18 év alattiak – Diák kategória
18 év felettiek – Felnőtt kategória

Szívesen látjuk hivatásos szerzők, kutatók, és amatőrök írásait.

A pályamunkákat e-mailben kérjük beküldeni 1,5 sortávolsággal Times New Roman betűtípussal, névvel és címmel ellátva. Az írásmű minimális terjedelme 3, maximális terjedelme 30 oldal (oldalanként 26 sor, 60 leütés).

Az e-mail címében kérjük feltüntetni a kategóriát, a szerző nevét, s a pályázat címét.

Az e-mail, amelyre a pályamunkát kérjük eljuttatni: **bbszov@gmail.com**
(Postai cím: Bartakovics Béla Kulturális Szövetség 3300 Eger, Knézich Károly u. 8.)
Minden esetben ragaszkodunk a digitális beküldéshez is!)
Beküldési határidő: 2023. október 31.
Az eredményhirdetés időpontja. 2023. november 24.

Díjazás: Mindkét kategória első három helyezettje értékes tárgyjutalmakat kap (egyházi irodalmat, s belépőket múzeumi intézményekbe). A legjobb írásokat közli az *Agria* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat.

A pályázók meghívást kapnak a Bartakovics Béla emlékünnepségre, amelyen a pályamunkákat ismertetjük, s a legjobbakat felolvassák.

Bartakovics Béla Kulturális Szövetség,
3300 Eger, Knézich Károly u. 8.
Somodyné Jámbor Ildikó elnök

Péntek Imre

Úri passzió: könyvtáros élet a mai Magyarországon

Az első könyves Majer Tamás interjúregénye

A kitelepítésekről viszonylag kevés szépirodalmi alkotás született. Tanulmányok, interjúk, emlékiratok dolgozták fel a történteket, amikor a kommunista rendszer „osztályellenségének" oda kellett hagynia házát, lakását, birtokait, hogy az ÁVH által megjelölt kényszerlakhelyre költözzék. A legnagyobb méretű akció Budapesten szerveződött, amikor 1951-ben száz-százötvenezer embernek kellett alávetnie magát az aljas, szemforgató rendelkezésnek. Mondanom sem kell, a kitelepítettek között zsidók is voltak, akik a levert náci diktatúra szörnyűségei után most a szovjet típusú retorziókkal kellett ismerkednie. Löbel Szilvia Honukban otthontalanok címmel szerkesztett a témáról antológiát, Dombi Gábor Osztályellenségek címmel tárta fel az akció hátterét, amely jó tíz évet elvett az érintettek életéből. A téma ironikus feldolgozására a nyolcvanas években kerülhetett sor, Bacsó Péter *Te rongyos élet* című filmjében, vagy visszagondolhatunk Bereményi Géza – Cseh Tamás dalára is, a kissé érzelmes *Fegyverszünet*re, amely az ócska kerékpáron az elszálló osztálykülönbségeket gúnyolta ki.

Ezért keltett meglepetést az év végén Fehérváron megjelent *Úri passzió – interjúregény Arató Antallal* –, mely egy különleges életpályának állított emléket, az egykori folyamőr százados kitelepített fiának történetét elmesélve. A meséltető, az első könyves író, Majer Tamás hihetetlen érzékenységgel azonosult a 80 éves könyvtárigazgató itt-ott elszórt meséivel, s arra vállalkozott, hogy a szerző szavaival adja vissza a meglehetősen fordulatos életrajz eseményeit. S ennek egyik meghatározó pontja a budapesti kitelepítés és következményei.

A bevezetőben az író maga vall szándékáról:" Úri passzióból folytatott beszélgetéseinket 2021-ben jóleső munkává alakította azaz elhatározás, majd lehetőség, hogy interjúkötetbe sűrítsük történeteit. Olvassák így a könyvet: kérdezni nem is kell Tónit, mert bár nem tolakszik, de ha figyelemmel, érdeklődve hallgatjuk, szívesen mondja el el élete izgalmas, szórakoztató epizódjait. Döccenőket és ugratókat. Történeteinek hőse zömmel ő, de hősködésre nem kell számítaniuk, Arató Antal, meglátják, esendő. Ahogy mindenki más."

A nyitány, az ifjúság, a gyerekkor nem jól indult, hisz a félig-meddig arisztokrata család sarja korán megtapasztalta, milyen is életformát váltani, elhagyni a komfortos lakás ezernyi kényelmét, és egy alföldi kis falu egyszobás kuckójába zsúfo-

lódni, az ÁVH szigorú felügyelete alatt. És a gyerkőc krumpli szedés közben olyan szemsérülést szenvedett, ami egész életére kihatott. Számomra – és gondolom, az olvasók számára is – kíváncsiságot ébresztetett, hogy mire viszi az 50-es évek mélypontján a kis Tóni, ezekkel a tehertételekkel a nyakában?

Az író 23 fejezetre osztja a csudálatos életpályát, egy kis rezümével az elején, aztán már a főhősé a szó.(A kötet nagyszerű illusztrációi is csak kedvet ébresztenek a feltáruló kalandozások megismeréséhez.) A kitelepítési történetek többnyire ilyen kulcsmondattal kezdődnek:"Éjjel jött értünk egy teherautó."A kilencéves Tónit és családját, apját, anyját és testvérét, valamint nagyapját, Jászapátira költöztetik. Az ínséges időkben a család nélkülözött, az apa rizsföldeken dolgozott, kényszermunkásként, s az otthon maradottak kiéhezve várták az IKKA csomagokat, aminek a javát a rendőrök"megvámolták". Még a tüzelőt is szárított ürülékből szedték össze, mármint a gyerekek, de később már néha a lakosok adományával egészült ki a „beszerzés". Az apa, visszatérve a mezőgazdaságból, egy helyi építkezésen dolgozott, a háztartást vezető Mami is beletörődött a nyuszik fogyasztásába. Felárul a kitelepítettek élete, szokásaik, egymás kisegítése, az előkerülő ritkaságok szétosztása. A fiúk beilleszkednek a helyi csoportokba, s az iskolában a kalucsni felpróbálása végre némi sikert és apropénzt hozott a kis Tóninak. A helyi hősöknek mindnek megvan a maga története, a régi életforma törmeléke, amivel vidámabbá teszik a kitelepítés nyomorúságos napjait. A méltatlan öregkort – ahogy Tóni nagyapja is – szánalmas körülmények között fejezte be az egykori hadaggastyán.

Betekintést kapunk a horthysta időkbe is. A háború végén a család a nagyapa óbudai lakásába költözött, ahol társadalmi rangjuknak megfelelő nevelést kaptak a gyerekek. Ám a kitelepítés körülményei között ez is kalandos helyzetek közt zajlott. Emlékezetes a csobánkai Zsigmond atya, az illegálisan hallgatott hittan órák, de előkerül az olvasmány élményekből Prohászka Ottokár alakja is. Az újabb albérlet és település Dunaharaszti következett. A vándorlás itt sem szakadt meg. Viszont a Papi igen jó álláshoz jutott, előbb a Kék Duna üdülő-és vendéglátó-hajó parancsok-helyettese lett. A folyamőr-századosnak azonban ez sem volt elég: Tápén lett a motoros komp vezetője. Ami egyfelől jó volt, ám a Mamira hárult a család fenntartása, a háztartás vezetése, a gyerekek nevelése. De közben állást is keresett, így került Fehér Klára írónőhöz. Némi szóváltás után kiderült, a Mami valamikor újságíró volt, aminek az lett a következménye, hogy takarítói állása megszűnt.

A gimnáziumi tanulmányok is itt kezdődtek, amikor is Pesterzsébetre jár be, a Kossuth Lajos Gimnáziumba. Érzékletes képet kapunk a tantestületről, és a tanulószobából a talponállók világába csöppen, ahol a lumpen világgal is jócskán érintkezik. A soroksári Molnár-sziget a korabeli gyerekvilág központja lett, itt ala-

kult a cejgnadrágos egyesület, amely felvidította a középiskolás éveket. Az érettségi után jött az álláskeresés, előbb szállodaportási betanulással próbálkozott a kis Anti, ám a véletlen szerencse hozta úgy, hogy kis gimnazista előbb a népművelés, majd a könyvtárosság felé tájékozódott. Mikó Zoltán volt az a szakember, aki feltette neki a kérdést: „Nem volna kedves könyvtárosnak lenni?"

És a kis Arató Tóni a fővárosi Szabó Ervin könyvtár gyakornoka lett. A továbbiakban már ezen a pályán mozgott a hatvanas évektől. Első dicséretét is ezen a pályán szerezte. Miközben a pesterzsébeti könyvtárban dolgozott, már a levelezőre járt az ELTE magyar –könyvtár szakára. A lumpen sors helyett, értelmiségi pályára vette az irányt a már felnőtt ifjú, s innentől kezdve egy más történet zajlott le, mint amit bűntetői szántak az kis „osztályidegen gyereknek". (Megjegyzem, nekem is volt olyan barátom, aki a kitelepítés ellenére elvégezte a Marx Károly Egyetemet, és a pártközpont munkatársa lett.)És az irogató anya öröksége is tovább él a kisfiában, aki már akkor, a hatvanas években publikálni kezdett, különböző, elsősorban könyvtári kiadványokban. A normalitás tortúrái már ismerősek. Nősülés után már főnökéhez fordult lakásügyében. Lakást ugyan nem kapott, de felhivták figyelmét a jászberényi könyvtárigazgatói állására. A Pesti Barnabás utcai képzés megfelelőnek bizonyult, és már az sem számított „nehézségnek", hogy a családját az ÁVH kitelepítette. Így kapott helyet a jászberényi „kutyaházban", ahogy helybéliek elnevezték a káderlakótömböt.

Ahogy végiggondoltam, innen mi következhetett? – egy dolog jutott eszembe. Arató Antal plebejus természete. Lehet, hogy ebbe fél szemének elvesztése is belejátszott, de a mentalitásbeli örökség is dominált magatartásában. Pályája ezért nem lett a behódoló elité, hanem egy olyan emberé, aki a társadalom széles rétegében otthon van, aki szót ért a köznéppel, de kapcsolatot tudott teremteni az szocialista értelmiség jobbjaival is.

Jó példa erre, hogy életrajzába nem írta bele a kitelepítést. Ám amikor ismerkedésre ment a tanácselnökhöz, szóba került ez is. Arató pártfogóját, Révész elvtársat akarta említeni, de a tanácselnök megelőzte: „Szervusz. Ha valaki ilyen ember, hogy ide kitelepítették, és ide visszajön dolgozni, az a mi emberünk! – és ezzel lezárta az ügyet. Arató „elvtársat" befogadták, elfogadták, teljes bizalmat kapott. És ezt az évtizedek folyamán, többszörösen be is bizonyította, hogy érdemes a bizalomra. Az új igazgató szót tudott érteni mindenkivel. És ehhez járult még képzőművészeti érzékenysége, az ex-librisek kedvelése, gyűjtése és kiállítása. Rá kellett döbbenie, hogy a nemzeti érzést – ha lopva, feltűnés nélkül el akarják fogadtatni -, akkor ezekre a furcsa figurákra, a művészekre lehet számítani. A Kisgrafika Barátok köre számos új lehetőséget nyitott meg előtte. A kárpátaljai Dalmay Árpád gyűjtő és a Illyés Gyula Olvasó Klub meglepetésként érte. De itthon, a Hazafias Népfront által támogatott olvasómozgalom számos kapcsolatterem-

tő akciójukat, programjukat legalizálta. A könyvtár új funkciókkal gazdagodott, mind szakmailag, mind politikailag előre lépett.

Arató felfedezi a tanyavilágot, ahova filmeket visz ki, előadásokat tart. Sőt, a redemptusok egykori mozgalmát is újra divatba hozza, s a helyi elismerés sem maradt el: sonka, demizson bor került a mikrobusz hátuljába. A doktorátus témája is ekkor fogant meg benne, összejött Kunszabó Ferenc íróval, de kapcsolatuk – ki tudja miért – megszakadt. A Jászberényi Városi Könyvtár virágzott, a Nyugattal való kapcsolatot is megoldották. S mind jelentősebb írók-költők jelentek meg a könyvtárs vendégeként, az új szolgáltatás, a grafotéka is elismerést szerzett az intézménynek. Persze, hibák is adódtak: október 22-én, a nemzeti lobogó alatt, még a hegyben sem lehetett felvonulást szervezni a kádári időkben. De ez is megbocsátást nyert.

A pozíció magával hozta a magánélet kibontakozását is. Első feleségétől elvált, hogy a másodiknál találja meg szerelmet. Aki két gyereket is hozott a házasságba. És a szakmai karrier, a sikerek magával hozták a kérdést: belépni vagy nem lépni? Mármint a pártba. Némi hezitálás után ez is megtörtént. Itt azért megállhatunk néhány percre. Azt olvashatjuk a szerző szájából: „Személy szerint mindenem megvolt, mindent megkaptam korábban is, nem azért léptem be, mert bármilyen személyes érdekem fűződött hozzá."

Ezt némileg kételkedve kell fogadnunk. Az apróbb-nagyobb szívességek hálózata megtette a magáét, és a káderállomány gyarapítása ilyen módon is megtörténhetett. A „szocialista örökkévalóság" képzete azonban nem mindenkiben élt és hatott. (Pl. bennem nem. Félreértés ne essék: nem vagyok erre büszke. De kételyeimet mindvégig fenntartottam.)

De Aratót is megtörték , vagy behálózták az évek. Teljes szívvel beilleszkedett a jászvilágba, de érezhetően ki is ritt belőle. Az egyik fejezetben olvashatjuk:"Nehéz megmagyarázni, miért jöttem el Jászberényből. Megbecsültek,szerettek a könyvtárosok, a családom is. „ Ám de Tóni talán nem akarta észrevenni, mennyire ki is lógott a sorból. S minél mélyebbre merült az alkalmazkodásban, annál inkább kilógott a sorból. Nem kell pszichológusnak lenni, hogy ezt megértsük. És némi budapesti helykeresés után következett Székesfehérvár. A könyvtárnak nem voltak rossz igazgatói, de talán túlzóan zárt világot teremtettek maguk körül. Arató Antal pedig – igazgatóként – kinyitotta ezt, belevetette magát a helyi közéletbe, amely szeretettel fogadta a számos tapasztalattal érkező jövevényt. Percek alatt a helyi folyóirat, az Árgus olvasószerkesztője lett, és szinte észrevétlenül sikerült befogadni a furcsa ismeretlent. És sorra jelennek meg a ma is regnáló szerepelők – no, igaz, néhányan már odaát forgatják a tollat - , és feltűnik Őri Tóth István, a fotóművész, akik egyik lelke volt a Székesfehérvárnak. Tanítványokat toborzott a fotós szakmának, köztük néhányan magasra emelkedtek, műtermének szom-

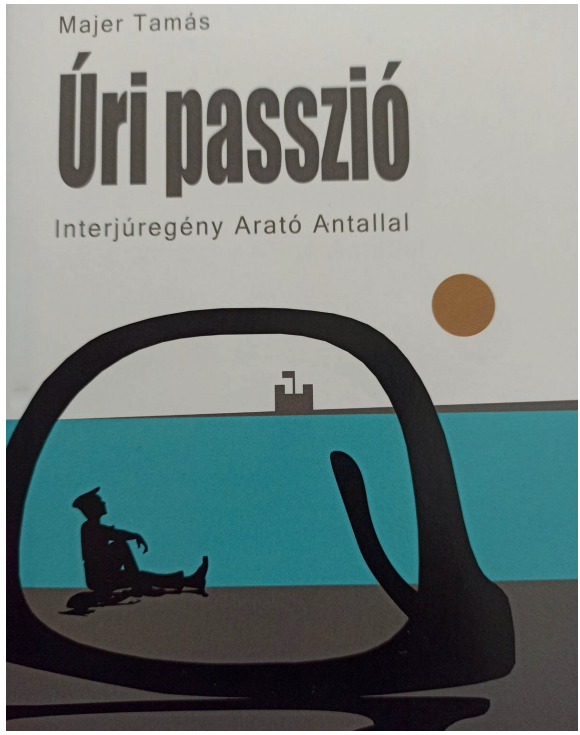

szédságában kiállításokat szervezett, kiadványokat jelentetett meg, és valóban kiváló munkákat tett le az asztalra. Tónival rögtön mértették egymást, s kettősük számos értékes programot valósított meg a városban. Az arcképcsarnok számos más forrásból is megismerhető. Talán a Vörös Propeller társasága Tóni előadásából jobban feltárja a helyi kis csoportosulás létrejöttét és tevékenységét, amelynek egyik szervezője volt. Én pl. neki köszönhetem, hogy megismerkedtem Supka Magdolnával, aki sokat tett azért, hogy az Aba-Novák pannó méltó helyére kerüljön. (Bár sok vita, veszekedés vette körül a festményt, sorsra ma is bizonytalan.)

Az Arató-életmű nyugdíjazással zárult, és váratlan szerencse, hogy olyan fickóval akadt össze, mint Majer Tamás és fiatal barátai, akiket mesélőkedvével elkápráztatott. A fiatal író megérdemli, hogy hosszabban idézzem a könyv záró sorait: „Interjúregénnyé formált beszélgetéseinket, amelyeket jobbára Tóni fehérvári , alagsori lakásának konyhájában folytattunk, időnként megszakította valami. A szomszéd bőr-és nemi beteg magánorvoshoz érkezők olykor dr. Aratóhoz csöngetnek be…Esténként telefonhívások szakítottak minket félbe….Alkalomadtán egy-két barát is csatlakozott, sőt csatlakozik az efféle estékhez. Amikor Tóni azt mondja, hogy na akkor igyuk meg a jánosáldást, akkor vége van a történetnek.”

A fiatal író (szerintem) kiváló munkát végzett. Viszonylag rövid idő alatt felismerte és megvalósította a remek, autentikus szövegű „interjúregényt”, hitelesen felidézte közelmúltunk egy elfeledett epizódját, és egy divatból kiment műfajnak adott hiteles aktualitást.

(Vesszőparipa Kiadó, Székesfehérvár, 2022)

Madarász Imre

Németh László: hatástörténet és halhatatlanság

Monostori Imre: Németh László életművének fogadtatása 1925–2020

„Én sosem kívántam más emlékművet, mint ezt: a rólam írtak összegyűjtését, kiadását" – így hangzik Németh László egyik legszebb mondata, mely akár végrendeleteként is olvasható. Ha pedig ez igaz, akkor a fáradhatatlan Németh László-kutató, Monostori Imre utolsó, posztumusz könyvét (*Németh László életművének fogadtatása 1925–2020.)* tekinthetjük a végakarat teljesítésének is. A rendkívül alapos, bőséges, adatgazdag (természetesen így sem hiánytalan) monográfia nemcsak az egyes Németh-művek fogadtatásáról közöl olykor meglepően érdekes adalékokat, szenzációs „felfedezéseket", hanem az életmű egészének hatástörténete kapcsán is lehetővé teszi néhány általános jellegzetesség felismerését.

Németh László bőséges, gazdag és értékes életműve kezdettől, az első publikációktól fogva az író haláláig és a síron túl is magára irányította, sőt – a rákosista korszakot leszámítva – delejesen vonzotta a kritikusi és pályatársi figyelmet. S ez nem múlt el azóta sem, noha Monostori „a Németh-recepciótörténet eseményeinek súlyos megfogyatkozását" észleli napjainkban, az ő értekezése s a mindegyre, évenként megjelenő szakkönyvek és tanulmányok egyaránt az utóélet párját ritkító hatóerejét mutatják.

Általában elmondható Németh Lászlóról is, hogy a róla szóló szakirodalom túlnyomó részét tisztelői, hívei, rajongói alkották meg, ami fokozottan érvényes a legátfogóbb, legrészletesebb, legjelentősebb monografikus feldolgozásokra, míg az elmarasztaló ítéletek, ellenséges megnyilvánulások, pálcatörések, a lefasisztázásig fajult támadások sokaságának zöme a publicisztika szintjén maradt s a politika farvizén úszkált. A legnagyobb magasztalásokban a regények részesültek, a leghevesebb vitákat a tanulmányok váltották ki, ugyanakkor a drámákat gyakran alighanem igazságtalanul becsülték alá, a színműveket érinti legnegatívabban – Monostorit idézve – a „korszellem sorvasztó diadala".

Monostori Imre is elkötelezett Németh László mellett, és elkötelezettségét nem is titkolja. Joggal mutat rá ama paradoxonra, hogy az 1943-as, igencsak szerencsétlen és helytelen, a legrosszabbkor (és sajnos nem először) közzétett Shylock-metafora („párhuzam") egyeseknél súlyosabbnak bizonyult, mint a teljes „oeuvre" ezer íves – huszonezer oldalas – terjedelme. S arra is, hogy a Németh-recepció továbbra sem tud teljességgel kiszabadulni a politikai-ideológiai hálóból, olykor méginkább belegabalyodik.

Habár Németh László külföldi visszhangját nem tárhatta fel a teljesség igényével, meggyőzően bizonyítja, hogy a poliglott olvasottságú, világirodalmi tájékozottságú remekíró maga is – a fordításoknak köszönhetően – nemzetközi hatást gyakorolt, s bár „népnemzetinek" címkézték és sokszor nacionalizmussal vádolták, százada legeurópaibb nagyságainak egyike volt.

Monostori Imre diadalívet emelve Németh Lászlónak, önnön „emlékművét" is megteremtette: a Németh-kritika kritikus felmérésével, a Németh-irodalom összegző áttekintésével és becses gyarapításával munkássága végső szintézisét és főművét hozta létre. Sajnálatos, hogy megjelenését már nem érhette meg.

(Magyar Művészeti Akadémia)

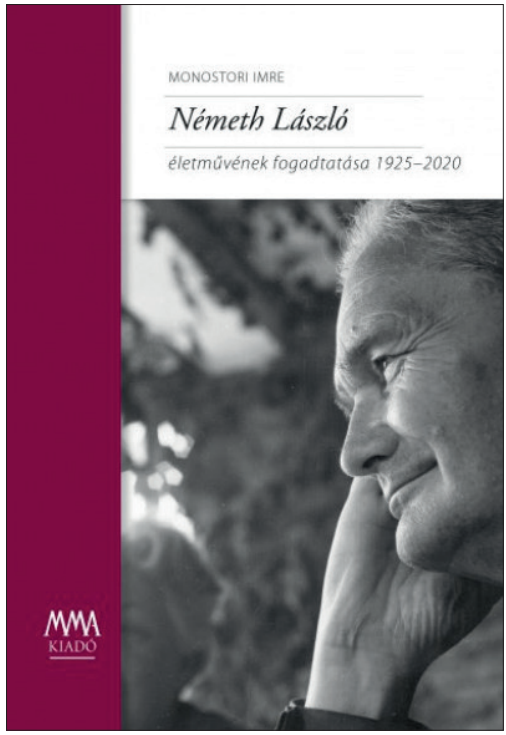

Cséby Géza

Pisti a méhek és az önépítés világában

Recenzió Balogh Petres Judith új könyvéről

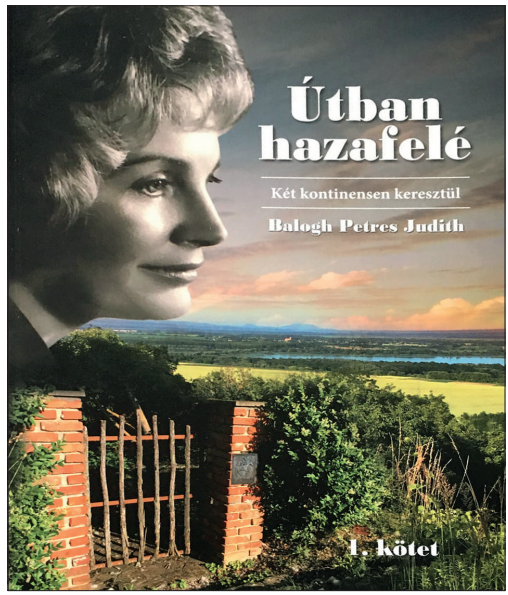

Balogh Petres Judith új könyve is először angolul jelent meg az USA Amazon Kiadójánál, akárcsak a közelmúltban kiadott monumentális életrajzi regénye az *Útban hazafelé – Két kontinensen keresztül* első és második kötete. A szerző ebben a kétkötetes munkában összegzi mindazt, amit eddigi élete során megtapasztalt: a boldogságot, örömöt és nem kis mértékben a bánatot. Remek íráskészséggel, fordulatos, élettapasztalattal és emberséggel teli mű ez, amely a személyes élete mellett kitekintést ad a kor miliőjére, az olykor keservesen megélt pillanatokra, sorsközösségre. Az Amerikában remekül fogadott kötetek arra ösztönözték a szerzőt, hogy lefordítsa és magyar nyelven is közkinccsé tegye mindkét művét, mert az emberi megpróbáltatásokról, a mindennapok harcairól és a helytállásról szólnak.

Az új kötet címe nem hagy kétséget afelől, hogy a gyermekeknek, fiataloknak íródott, de nem csalódik az idősebb korosztály sem, ha kezébe veszi és elolvassa. A 2018-ban megjelent angol nyelvű változatának címe *Safe in a Beehive,* a 2022-ben magyarul napvilágot látotté: *Pisti és a méhek. Menedék a kaptárban.*

A szerzőnek, aki ekkor már az Egyesült Államokban élt lengyel férjével és három gyermekével, nem ez az első ifjúságnak szánt könyve. 1975-ben Clevelandban adták ki az *Aranykapú* gyermekmeséket tartalmazó kötetét. Gyermekei, akik első elemista korukig csak magyarul és lengyel apjuk jóvoltából lengyelül beszéltek, meséket vártak édesanyjuktól. A csodás történetek sorra elhangzottak, s ezeket Balogh Petres Judith könyv alakban is megjelentette, nem utolsó sorban a kint élő magyar gyermekek számára, akik nehezen juthattak hozzá magyar nyelvű mesekönyvekhez. Pisti históriája azonban nem apró történések füzére. Valódi gyermekregény, ahol a szerző nem csak mesélni akar, de tanítani is. A tizennyolc

fejezet klasszikus módon épül egymásra, amint a nyelvezete is klasszikus. Nem szájbarágóan, hanem a megélt eseményeken keresztül kifejlődő és megérő gyermeki lélek változásának lehetünk tanúi a regény olvasásakor. Pisti egy véletlen folytán aprócskára, méhnyire zsugorodik s így kerül a mézgyűjtők táborába, azaz a kaptárba. Ott lel menedékre, ott szembesül egy embereken kívüli társadalom megannyi megpróbáltatásával, örömével, bánatával, félelmével, szigorú törvényeivel. Bár Pisti itt barátokra lel, főleg a fiatal méhlányt Zsófit fogadja szívébe, aki a méhek társadalmának megannyi törvényét megismerteti vele, ő mégsem kíván a kaptárban maradni. Mindvégig az a Majoros Pisti marad, aki lassan rájön arra, milyen remek, meleg családi légkört veszített el. Ám a szerző számára talán a legfontosabb, hogy Pisti fejezetről fejezetre érve új tényeket ismer meg, újabb és újabb kalandok részese lesz, s ez megváltoztatja az addigi világról alkotott véleményét. Küzd tévhiteivel és közelről ismerkedik meg egy másik világgal. Ezt persze könnyű megtennie összezsugorodott valójában. Előjönnek félelmei, a méhekkel, a fű között élő állatokkal való találkozása kapcsán és ezekre olyan válaszokat ad, amelyek megváltoztatják a dolgokhoz való viszonyát, szellemi, érzelmi és erkölcsi fejlődésében meghatározóak lesznek. A végén főhősünk és mi is rájövünk arra, hogy a történet csupán álom volt, ám Pisti magaviselete ettől függetlenül pozitív irányba változott. A veszekedős, összeférhetetlen fiú rádöbben, mennyire rosszul ítélte meg azt a világot, ami körbevette. Igazi testvére lesz kishúgának, megismerve a méhek életét már nem fél tőlük, mindaz, amivel szembesült létezésének, magaviseletének új útjait tárták ki előtte. Erre mutatnak rá a kötet amerikai kritikusai is. Dr. Debra Knudsen professzor írja: *„ Milyen okos, megértő az írónő, amikor ebben a fantáziadús regényben a hőst még kisebbé, jelentéktelenebbé varázsolja, mint amilyennek ő saját magát látja! Végtelen türelemmel és ügyességgel vezeti Pistit ebb*ől a szédületes kicsinységből felfelé, és *bemutatja hogyan válik értékes emberré a rosszcsont…"* Carol O'Donnel Knych író, tanár is lényeges, megszívlelendő dologra hívja fel a figyelmet: *„Sok gyerek küzd reménytelenül egy kis elismerésért, vagy eredményért. Van köztük, aki hátrányos helyzetbe született, van aki fizikai vagy fejlődési zavarokkal igyekszik boldogulni, de olyan is van, aki különleges tehetséggel született, de az átlag iskolai osztály nem képes igényét kielégíteni. Az ilyen diák hamar csalódott lesz, és álcázza fogyatékosságát vagy hiányérzetét, gyakran rebellis, rossz magaviseletű lesz… Mint nyugdíjas olvastam Pistike történetét – és mennyire kívánom, hogy bárcsak itt ülne mellettem egy ilyen elbátortalanodott, bohóc gyerek és együtt olvashatnánk Pisti élményét és megbeszélhetnénk csodálatos metamorfózisát."*

A természet megismerése, az érzelmi fejlődés mellett az író nagy hangsúlyt fektet az olvasók szókincsének gyarapítására. A sok párbeszéd elősegíti, hogy az olvasó ne az ábrázolt cselekvésekből, hanem a beszédből alkossa meg fejében a

történet eseményeit és a szereplők egyéniségét – húzza alá a szerző. Nem titkolt szándéka, hogy a mobiltelefonok, tabletek léleküresítő játékai helyett ismét beszélgessenek az emberek, alakítsanak ki véleményt, erősítsék az egymáshoz fűződő emberi viszonyukat.

A kötet végén található függelék elsősorban a regény feldolgozásához ad fogódzót szülőknek, tanároknak egyaránt. A szerző tanári diplomája, évtizedes tanári múltja segítette e jól használható „segédanyag" összeállításában.

A kötet illusztrátora Fülep Gertrúd, aki bájos grafikáival élményt szerez a fiatal olvasóknak.

A kötet kiadásának története eléggé göröngyös utat vetít elénk. Sajnálatos módon a mai könyvkiadás nem eléggé érzékeny azokra az írásokra, amelyek az emberi lét lényegének megismerésében a klasszikus formákat választják. Márpedig itt a szerző visszatér azokhoz a klasszikus, és szerintem a mai világban is megkerülhetetlen emberi magatartásokhoz, mint tisztesség, önkritika, megbocsátás, a mások iránti tolerancia. S ezt jó lenne megérteni: mindez nem avitt a mai világban – de emberi!

Balogh Petres Judit a zalai fürdőhelyen, Hévízen született, ahol édesapja a település orvosa volt. Tizenegy éves korában hagyta el a család Magyarországot, hogy előbb Németországban, majd az Amerikai Egyesült Államokban találják meg életük leginkább kiteljesedő lehetőségeit. Vélhetően a családi légkör és Balogh Petres Judit érdeklődése miatt lett a tengeren-túli világ magyar kultúrájának, elsősorban az irodalomnak erőteljes szószólója. Könyvei, cikkei jelentek meg, megalapította Clevelandban a *Képes Magyar Világhíradó* című lapot. Tizenhárom angol és magyar nyelvű kötete látott napvilágot. Később a Németországban állomásozó amerikai haderők gyermekeinek létesített iskolában lett pedagógus-tanár. Itt ismerkedett meg második férjével, a szintén író, költő Balogh Győzővel. Ötven év múltán érkezett vissza szülőhazájába, Magyarországra, ahol folytatta írói tevékenységét.

A szerző írásaival szebbé, jobbá és emberségesebbé kívánja tenni a világot. Minden cselekedetével, írásával ezt igeneli. Egyik kritikusa írja: *„Balogh Petres Judith* kötetei *egyértelmű tanúságtételek a hit, a keresztény kultúra, a hazaszeretet és a család erkölcsi értéke mellett."* S ezzel messzemenően egyetérthetünk.

(Balogh Petres Judith: Pisti és a méhek Menedék a kaptárban A szerző magánkiadása, 2022)

Ádám Tamás

Hogy a szavak jelentéssel bírjanak

Ballai László Születő nemzet diadalma című könyvéről

Becsülendő az a bátorság, amellyel a múlt történéseihez nyúl Ballai László. Semmi mást nem feltételezhetünk, minthogy hatalmas tudás birtokosa. Persze többnyire így is megfontolja az ember, belevágjon vagy sem, hiszen a végkifejlet kétesélyes lehet. Arisztotelészt hozzuk ide: *„Minél többet tudunk, annál többről tudjuk, hogy nem tudjuk."* És létezik még egy megoldásra váró feladat, ami fellengzősen is hangozhat, hogy ugyanis a múlt felidézése hoz-e számunkra valami újat. Tovább tudunk-e lépni valamerre.

Jóllehet a szerző korábbi könyvei bizonyítják, biztos kézzel nyúl az adott korhoz, témához, de felvetődhet az ismétlés lehetősége, és számos más csapda vár az íróra. Ezek szakmai tudással, szigorral elkerülhetők persze. Mint, ahogy Ballainak jórészt sikerül is. Az érdeklődési kör marad, a megoldások eltérnek. Kísérletezik, de a maga számára kijelölt iránytól nem oly' nagyon megy másfelé. Jól mutat rá erre a fülszöveg: *„A szavak azért vannak, hogy jelentéssel bírjanak a valóságban is"* – szögezi le Abélard, az első értelmiségi. Ezek szerint értelmiségi az, aki nem tér le saját útjáról, és tükröt tart korának, így a *Magyarok cselekedeteiben* Anonymus." Ballai termékeny szerző, úgy igaz, ahogy olvassuk: *„az írás nem begyakorolt formulák sokszorosítása, hanem megismerés és útkeresés, átcsapás az álmok világába, ironikus (ön)megfigyelés, örök stílusgyakorlat – befejezhetetlenség."*

Bárha ez ilyen egyszerű lenne! Ezer akadály állja az utat.

Az alcím szerint a könyv Álomtudat-kódex. Hogy mi ez, talán megtudjuk az olvasás után.

Az öt fejezetre tagolt könyv oldalain a kötet főhőse, Anonymus vezeti végig az olvasót a magyar nép nemzetté válásának folyamatán. Korok, és helyszínek közt cikázik, feltárja az uralkodóházak közötti kapcsolatokat, Ariadné fonalára emlékeztető módon köti össze, vezeti végig a szálakat, teszi nyomon követhetővé az összefüggéseket. Meg kellene különböztetnünk a fikciót a valóságtól, a képzeletet, az álmok világától. Embert próbáló feladat.

Ha ismerjük Ballai korábbi munkáit, nem ér meglepetés bennünket. Előre felkészülünk. Mert hát ki emlékszik kapásból, hogy Atlasznak mikor mutatta meg Perszeusz a Medúsza-főt. Tudnunk kellene, hogy Perszeusz Mükéné alapítója és királya, aki egyszer elindult a Gorgók barlangjába. A három lakó egyike Medúsza volt, kigyópikkelyes fejjel, hatalmas fogakkal. A behatoló nem sokat teketóriázott, levágta a fejét. Már itt kiderül, a nemzet születéséhez, mi több, diadalához ál-

dozatokra és bátorságra van szükség. Fogadjuk el, hogy ez a metafora általános érvényű.

És, ha ezeket az utalásokat kihagyná a szerző az egyszerűség kedvéért, sérülne a mű, Ballai ars poeticája hiányos lenne.

Anonymust szinte mindenki el tudja helyezni. Ismerjük, mit alkotott, milyen volt a jelleme. Mindig azt kapjuk tőle, amit remélünk. De, hogy viszonyuljunk hozzá, ha három változata van. Ballainál Anonymus B, N, és P meséli a történetet. Például mesternek mondott Anonymus B, több nyelvek tudója rója e krónika sorait elei felé főhajtással. A kiemelések súlyát más típusú betűk jelzik. Több dátumot megemlíthetnénk, de álljunk meg például 1213-nál. A szereplők alakot váltanak, úgy, mint az esperes vagy éppen III. Béla. Attól függ, melyik Anonymus beszél. A betűk hömpölygő tengerét újra és újra megtörik a betűváltások. Kiemelten fontos kifejezési forma ez a szerző számára. Időugrások előre és hátra. Aztán itt van 1153, amikor a magyar király sérelmes békét kényszerül kötni Bizánccal. Látszólag nem feltétlenül érdemes ezeket megemlíteni, de a történet, a nemzetté válás folyamatában kikerülhetetlen tényezők. Hogy miként és miért történtek, amik történtek, gondolhatnánk, Ballai megadja a választ. A nem várt választ: *„Min fordul a krónika? Bármin. És a történelem? Bármin vagy bárkin."* Na, most legyünk okosak!

Ahhoz, hogy a címet helyénvalónak higgyük, nem kerülhető meg II. Géza sem, aki tizenegy évesen már király, tizenhat, amikor gyermeke megfogan. És a csaták zuhataga. Leírás következik megint, a már említett formabontó betűkkel. És tovább rendületlenül, felváltva folytatja Anonymus B, N, és P. III. István temetését Lukács érsek szervezte meg Esztergomban, eltekintünk, kik voltak jelen a szertartáson. Viszont azt megemlítenénk, némi idősík eltolással, hogy amikor Árpád fejedelemék a vitézeivel Szent Márton hegyére vonultak, Pannónia gyönyörűséges földje láttán nagyon megörültek.

A következő rész címe: Párizs: földi Paradicsom. Anonymus B, és P hajón utazik Párizsba, két francia szerzetes is megy velük. Hangulatfestésnek pár mondat.

„– Tudják azt, hogy mit lehet tanulni Párizsban?, magiszter uraim? – förmedt rá a papokra.

Tiszteletet, fiam – felelte az első pap.

Hogy mint kell kiszürcsölni a bort a fogadósné kebelébe rejtett ónpohárból. Ha annak egy cseppje sem hullik a drága bőrre, akkor nem kell tovább olyan verssorokkal kilincselni, mint „Paradicsom rózsája, földi paradicsom." Mert Párizsban még a vaskosságnak is megvan a művészete, – egyszóval, fogadást lehet nyerni ekképp, vagyis legalább egynapi ételt és szállást. Hát nem aranyos?

Már tudjuk, milyen Párizs. Az viszont nem egyértelmű, ki tart a Szentlélekkel s ki a Sátánnal. Pedig valakivel tartanunk kell. *„A szerzetesek egyre csak énekelnek.*

A németek valósággal versengtek a franciákkal Nagy Károlyért. A világi hatalom tekintélye közvetlenül függ a minden létező legfőbbjétől, azaz Istentől. Ez pedig úgy bizonyítható, hogy vagy elkülönítjük a császárságtól az Egyház tekintélyét, hiszen e tekintetben nincsen nézeteltérés, vagy pedig kifejezetten azt bizonyítjuk be, hogy a császárság tekintélye közvetlenül Istentől függ." Nem érzékelhető, hogy a szerző tudatában volt-e annak, hogy a gondolat mára is átvetíthető. Hát még az akkori és a mai propaganda definíciója!

„A dolgok mai állása szerint a beszéd csupán egy tényező a propagandamunkában, amely a hatás igazi garanciája, és a csintalankodásra mindig kész értelem legszorosabb kordában tartója."

Az Okszitánia Magyarországon fejezetben is komoly teher hárul az Anonymusokra. Természetesen Anonymus P, és persze Anonymus B elbeszélései alapján. A kor és a közeg sem sokat változott. Vagy talán mégis. Az Anonymusok mintha egy Párizsnál is távolabbi világba csöppentek volna. A szöveget sok versszerű idézet töri meg. Na meg egy ajánlás, amelyben *„Gaucelm Faiditnak , herceg a költészet jogán, lelkek istápolója a fokhagymával beeresztett Szent Péter hal okán (citrommal persze) és lovag Maria de Ventadorn úrnőhöz fűződő szerelme mián."* Meghökkenünk, de felvetődik bennünk, hogy kerül ide az ajánlás, hiszen alig volt előzménye. A folytatás annál inkább jól hangzana, mi is falatozhatunk szarvasgombát, borjúcsülköt, fürjgombócot. Nem lenne ellenünkre. Azért jobb, ha kicsit továbbgondoljuk a történetet, mert *„teljesen mezítelenül, veleszületett nyomorúságában mutatkozik meg önmagának az ember."* És, hogy összekovácsoljuk a látszólag nem egybetartozó gondolatokat, nagyon kell figyelnünk.

Királynégyilkosság. Ismerünk párat, mítosz és valóság keveredik. Meglepetés, nagy csalódás ért volna, ha nem bukkan elő Odüsszeusz, Szép Helené, Trója, Dávid király. Na és Gertrúd. Nem áruljuk el, kit öltek meg. Egyáltalán megöltek valakit?

Megszületett hát a nemzet, és annak diadalmát is átéltük, vagy álmodtuk talán, hiszen a kötet alcíme Álomtudat-kódex. Kész csoda, hogy a szerzőnek sikerült kordában tartania a képzeletét, valahogy ilyen körülmények között is működik a kohéziós erő, ami nem kis bravúr.

Kitartás kell Ballai László könyvéhez, és ezt vehetjük bóknak is. Mit is kezdenénk a pehelykönnyű, ritmusos mondatokkal, talán gyorsan elfelejtenénk. Ballai könyve hónapokig velünk marad, aztán már a megfejtés is egyszerű lesz: hogyan is született a nemzet, és miként diadalma.

A könyvet letéve – az időből kifelé haladva – már nem is annyira a haza, a nemzet születése az, ami foglalkoztat, sokkal inkább a megmaradásunk. Van miért aggódnunk, de nem gombolyítom tovább ezt a gondolatot, mert akkor elmerülnénk a politika posványa felé.

Talán éppen ezért fontosak mindazon kötetek, amelyek közelebb viszik az olvasót múltunk megismeréséhez, megértéséhez. Köszönet érte a szerzőknek, köztük Ballai Lászlónak is, aki – ahogy azt eddigi kötetei is jelzik –, mintha csak valami küldetést teljesítene, őrzi, viszi tovább a lángot. Az utóbbi sorokat Botz Domonkos író vetette papírra. Igaza vagyon.

„…ami írásba foglaltatik az nem vész el” – írja a krónikás. Higgyünk, reméljünk!

(Hungarovox Kiadó, 2022)

Szuromi Rita

Költőnő, Ady és Babits árnyékában

Egy háziasszony metamorfózisáról

Ady ihlette verseit, egyetlen megjelent kötetét Babits Mihály ajánlotta az olvasók figyelmébe. Az utókor mégis műkedvelő költőként, Ady-imitátorként őrizte meg emlékezetét. Vajon milyen irodalmi és társadalmi hatások befolyásolták pápai Vratarics Gyuláné szigeti Buzáth Anna (Eger, 1881. május 2. – Debrecen, 1952. augusztus 28.) irodalmi pályáját, akinek nevét az 1926-ban Óceán címmel az egri Gárdonyi Társaság kiadásában megjelent verseskötete őrizte meg? S irodalmi teljesítménye több volt, vagy kevesebb, mit kora asszonyaié? Az írásban ennek megválaszolására teszünk kísérletet.

Egy személyiség jellemvonásait családjának öröksége épp úgy formálhatja, mint mikro- (családi) és makrokörnyezetének (városi miliő) hatásai.

Buzáth Anna apai felmenői máramarosszigeti örmény származású kereskedők voltak, akik Apafi Mihály fejedelemtől kaptak 1672-ben letelepedési engedélyt. Az örmények integrálódása Európa leggyorsabb asszimilációs folyamata volt, a 19. század közepére gyakorlatilag betagozódtak a magyar társadalomba. Buzáth Anna nagyapja, Buzáth Kristóf neve szerepel azon örmények közt, akik az 1850-es évek beadvánnyal fordultak a császári adminisztrációhoz, hogy az egységes németnyelvű ügyintézés helyett engedélyezzék számukra a magyar nyelv használatát, hiszen beszélni, ügyet intézni biztonságosan csak magyarul tudnak.

A Buzáth név szerepel a magyarországi örmény közösség által napjainkban összegyűjtött tősgyökeres családnevek között is. *„Anyai felmenőim anyakönyvi adatai mellett mindenhol ott a bejegyzés: juvenis armenus, puella armena”* – írta felmenőire emlékezve fia, Vratarics György művésztanár, jogász.

Az örmény kötődés két generáción keresztül tetten érhető az Egerbe költözött Buzáthoknál. A patikus *Buzáth Lajos* például jelentős összeggel támogatta 1896-ban a szintén örmény származású Lukács László országgyűlési képviselői választási kampányát. Lányának, *Buzáth Annának* a költő pályafutását pedig úgy jellemzi majd fia, hogy a „pesszimizmus költője” volt. Ez a szomorkás, lemondó hangvétel pedig talán az „örmény lélekkel” magyarázható. Buzáth Anna versei nagyon is tükrözik ezt a belső, látszólag ok nélküli szenvedést.

Számos kérdést vet fel a korai Buzáthok társadalmi helyzete. A családi iratok közt két feljegyzés utal arra, hogy a régi Buzáthok rendelkeztek valamiféle nemesi címmel, vagy kiváltságlevéllel. *„Buzáth Lajos még gyerekkorában láthatta a máramarosszigeti családi ház falán függeni az ősi címert.* Más helyen pedig az

olvasható, hogy *„anyám (értsd: Buzáth Anna) emlékszik rá, mint gyerekleánynak nem egyszer mondogatta atyja: nem kellene nekem új nemesség.* Én a *szüleim házában gyakran láttam az ajtó felett az ősi Buzáth címert.* A máramarosi Buzáthok nemességét azonban a nagy genealógiai összefoglalók nem igazolják.

Az apa, Buzáth Lajos (Máramarossziget, 1855. – Eger, 1899.) patikus 1878-ban érkezett Egerbe. Két évtized alatt jelentős vagyont gyűjtött és nagy kapcsolatrendszert épített. Utóbbi a század végére az országos politikai szintjéig ért. Ennek következménye volt a polgárok sorából való kiemelkedés igénye. Gazdasági, közéleti és politikai befolyásának megkoronázásaként 1898-ban nyerte el a magyar nemességet *„a közügyek és különösen a szőlőművelés és szőlőfelújítás terén elért eredményeiért."* A patikus ezért nagy árat fizetett. Eladósodott, s 1899-ben önkezével vetett véget életének.

Két lánya, Sarolta (Eger, 1880. május 26 – Budapest, 1962. július 1.) és Anna a társadalmi közép nemesi identitású tagjaiként *szigeti előnévvel* és nemesként, de vagyontalanul kerültek az eladó lányok sorába.

*

Buzáth Anna gyermekkoráról csupán annyit tudunk, amennyit fia, Vratarics György emlékirataiban feljegyzett. *„A gyermekeket akkori szokás szerint tízéves korukig dajka nevelte, aztán nevelőnő, aki a német nyelvre, francia társalgásra, a helyes viselkedésre, majd később idegen nyelvű irodalomra és történelemre oktatta őket. Tizenhét éves korban a leányokat szinte átmenet és tapasztalatok nélkül eladósorban lévőknek tekintették.* Később az olvasható, hogy anyja a magyar klaszszikusokat sem ismerte, így amikor a veje, Hunyadi-Buzás Endre a kezébe adta Ady kötetét, gúnykacajjal fogadta a verseket.

Buzáth Annát és nővérét Saroltát a kor etikettjének megfelelően vezették be a társasági életbe, 1897 őszén. Anna sikerét fekete dús hajának, barna bőrének is köszönhette, mivel örmény származása keleties, egzotikus vonásokat kölcsönzött arcának.

A Buzáth lányok rendszeres vendégei voltak a fővárosi társadalmi eseményeknek is. *„Anyámnak nagyobb udvara volt, mint nővérének, pedig nem volt oly szép, ezt azonban eleven modora, élénksége ellensúlyozta. Volt egy Gyengő Béla nevű fiatal ügyvéd udvarlója, akitől Egerbe mindennap érkezett egy képeslap üdvözlő sorokkal. Udvarolt anyámnak egy Ledniczky nevű egri fiatalember is, de leginkább Menyhárt Dezső, akit vagyona és származása miatt a szülők nagyon szívesen láttak volna. Be-bejárt pompás fogatán Vezekényről Vratarics Gyula* földbirtokos aki gavalléros, mulatós gesztusaival, férfias szépségével, jó öltözködésével hívta fel a figyelmet magára."

A „gavallérok" társadalmi helyzetéről és anyagi viszonyairól megállapítható, hogy mindannyian nemesek voltak, s Gyengő kivételével földet is birtokoltak. Mi-

vel a Buzáthok csak 1898. május 24-én nyertek címert, Anna ekkor még „nemtelen" leánynak számított. A Buzáthok vagyona és társadalmi helyzete viszont elég volt ahhoz, hogy a lányoknak a kisebb vagyonnal rendelkező, de nemesi címet bíró rétegben keressenek férjet.

A családfő öngyilkossága azonban a lehető legrosszabbkor következett be. Vratarics György szerint *„nagyatyám szörnyű halála hírére szétfutottak azok az udvarlók, akik a szép Buzáth lányokban a jó partikat láttak. Anyám mellett Menyhárt és Vratarics Gyula tartottak ki. (...) Vratarics Gyulával csakhamar jegyet váltott."*

*

Szigeti Buzáth Anna és pápai Vratarics Gyula (Hevesvezekény, 1869. május 24- Eger, 1926. november 5.) a Hevesmegyei Takarékpénztár tisztviselője 1899. október 17-én kötött polgári házasságot Egerben. A házasságkötés rendkívül gyorsan történt. A sietség oka: a vagyon árverezése után a lányok esélyei még rosszabbak lettek volna.

Vajon miért tartott ki pápai Vratarics Gyula a vagyontalanná lett Buzáth Anna mellett? Jellemére a családi hagyatékban találunk választ: *„Mindenemet neked adnám, még a véremet is, mint a pelikán, amely a címerünkben van, de megtagadnálak, ha valaha is hűtlen lennél becsületedhez és magyar nevedhez"* – írta fiának. Tehát Vratarics Gyula számára az adott szó, a becsület mindennél fontosabb érték volt.

Buzáth Annának – Vratarics Gyula becsületes jellemének köszönhetően – nem kellett rangon alul férjhez menni, vagyont viszont a házassággal sem nyert. A Vrataricsok birtoka a századfordulón már 300 hold alá csökkent, s ezt is a legidősebb fiú, Lajos tulajdonolta.

A fiatal pár neveltetéséből adódó nagy különbségek hamar megmutatkoztak. Gyula olvasni sem szeretett, a pozsonyi kereskedelmi iskolát nem fejezte be, igazán jól csak Vezekényen érezte magát, ahol élvezte a vidéki élet minden előnyét. Egerbe költözve hamarosan új cimborákra lelt, s idejét előszeretettel töltötte a Kaszinóban. Megélhetését nősülése után már a Heves megyei Takarékpénztár biztosította, ahol hivatalnoki állást vállat.

Az első világháborút követően azonban bekövetkezett az ő csődsorozata is. *„Gondjaival mindig egyedül akart megküzdeni, anyámat csak a bekövetkezett szerencsétlen tényekről utólag értesítette. Anyámnak nagyon jó, reális érzékét semmire sem becsülte, idegeneknek viszont mindent elhitt. A sok ingatlanvétel és eladás során mindig ő maradt a vesztes"* – fogalmazott fél évszázaddal később fia. Buzáth Anna nem esett kétségbe, a bajt humorral kezelte.

Érdekes reakció ez az akkor már kétgyerekes anyától. Úgy tűnik, mintha az anyagi biztonság nem jelentett volna számára semmit. Ekkorra már megterem-

tette magának azt a világot, melyben később verseiben szól. *A nagy uzsorás* című írás utolsó versszakát önvallomásnak is tekinthetjük:

Élet! Ha mindent elvettél is
Uzsora áron – király vagyok!
Bíbor az álmom és emlékezésből
Szövöm – aranypalástom.

Az asszony tudatában volt annak, hogy a csőd felé haladnak, de az élet pillanatnyi élvezete elhomályosította az anyagi gondok fölötti aggodalmát. *„Némelykor megesett, hogy valamely éjszakai szórakozásból gavalléroktól kísérve érkezett haza a család, s a cigányokat is magukkal hozták. Előfordult, hogy mikor reggel kiléptem a szoba ajtaján, hogy iskolába menjek, az egész társaság a cigányokkal együtt még ott ült a földön és énekelt" – írta fia.* Buzáth Anna nagyon is jól ismerte férje mulatós, társaságkedvelő természetét – melyben ő is osztozott –, s tudta azt is, hogy létüket a hivatali fizetés anyagi keretei határolják be. Ám 19 éves koráig a Buzáth-ház biztonságában élt, apja öngyilkossága után fél év múlva pedig férje gondjaira bízta magát. Talán ezzel magyarázható, hogy később György nevű fiához, mint a család egyetlen kereső és túlélésüket biztosítani tudó férfitagjához is oly mértékben ragaszkodott, hogy minden meny-jelöltben konkurenciát látott.

Az asszony elfogadta a vagyon és kereseti lehetőség nélküli nők hitvesi és anyai szerepét, de ezzel párhuzamosan elkezdett kialakulni másik énje, mely verseiben teljesedett ki. A nappalok valósága elszakad az éjszaka álmaitól. A nappalokat az életigenlés, a muzsikaszó, a színes társasági élet szőtte át, de éjszaka felébredt a szenvedő, a mindent elvesztő és kompromisszumokat kötni kényszerült nő. Húsz évig mindebből azonban semmi sem látszott: az első jelek majd az Óceán című kötetből olvashatók ki.

Buzáth Anna tehát élvezte a társaságot, mely szinte napról napra megtöltötte házukat. A 11 évvel idősebb férj nagy szabadságot adott nejének. *„A szép fiatalasszony eleven modorával hamarosan kedveltje lett a város fiatalságának is. Anyám maga is szerette az ártatlan udvarlást, asszonykorában még bálokba is elment, ami akkor igen szokatlan volt" – emlékezett a házaspár fia.* A kétgyerekes anya fiával gyakorta megfordult külföldi nyaralóhelyeken. Vratarics Gyula ezekre az utakra nem tartott feleségével, ellenben arról mindig gondoskodott, hogy nejét

megfelelő „gavallér” kísérje. Vratarics büszke volt fiatal és tehetséges feleségére és szerethette is. Többször is kijelentette *„ha fiatal lennék, megint csak téged vennélek el.”* Halála évében 1926-ban is betegen járta a várost, hogy népszerűsítse felesége verseskötetét.

Vratarics Gyula rajongásával szemben Buzát Anna kézzel írott verseskötetébe 1923-ban viszont a következő olvasható:

„Két szép szemem
Két alvó fáklya
Szűz fáklya
Szerelem tüze soha
Nem gyújtotta lángra.

Forró ajkam
Az eltűrt csókok
Bús Lázárja
S fejemen az Élet
Töviskoronája.”

A vers bekerült az 1926-ban megjelent Óceán című kötetbe is, ám két nagyon jelentős változtatással: a szerelem tüze soha nem gyújtotta lángra sor helyett: szerelem tüze még nem gyújtotta lángra… illetve az utolsó versszakot teljesen átírták. A kötetben a vers a következőképp fejeződik be:

„Bús szívemben
Lüktet az Élet,
Lázálma –
Jaj! Én vagyok – én
A csókok Lázára.”

A boldogtalanságát mélyen magába záró asszony önvallomása helyett tehát egy költői fordulat zárja a nyilvánosság elé került verset. A hálószobatitkok a hálószoba falai közt maradtak, az érseki város műkedvelő közönsége a költőre és nem a szenvedő asszonyra volt kíváncsi.

Kell ennél őszintébb vallomás arról, milyen kompromisszumot kötött apja halála után Buzáth Anna? Lelki erejének nagyságára és neveltetésének konzervatív vonásaira utal, hogy szenvedése és boldogtalansága csak verseiben jutnak felszínre, ám mivel ezek „csak” versek, így költői fikcióknak is tekinthetők – vagyis Vratarics Gyula becsületén nem esett csorba. Ha ennek a leghalványabb gyanúja

mégis felmerült volna, akkor a jóakarók és pártolók gondoskodtak arról, hogy ez ne történhessen meg.

Erre a legjobb példa a Jó című vers, mely nyomtatásban nem jelenhetett meg. A vers a következőképp hangzik:

„Az erény bús szava szürke,
Ám zenél a bűn
Bűvös-csábos aranyhegedűn!
Szeretni forrón, gyönyörűn,
Játszani pompás aranyhegedűn, -
Éljen, éljen a Bűn!
Sátán szekere, robogj velem!
Szerelem! Szerelem!
Hej, iramodni a széllel,
Dacolni vésszel, veszéllyel,
Előre hajrá, szilaj csikó!
Száguldni jó!

S pihenni, mámor ha tűnt:
Köszönöm Sátán a bűnt!”

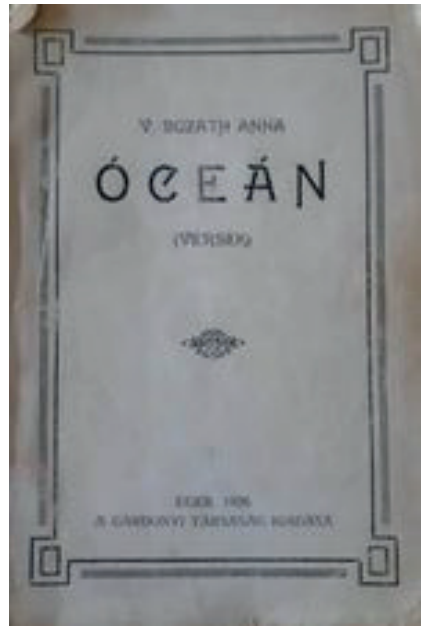

Az *Óceán* című kötet előkészítésben részt vett Werner Adolf Adolf (Tiszafüred, 1867. – Zirc, 1939.), irodalomtörténész, tanár, zirci apát, akkori gimnáziumi igazgató. Ő hallani sem akart arról, hogy egy köztiszteletben álló asszony tollából ilyen érzelmektől túlfűtött vers jelenjen meg. Vratarics György erre így emlékszik:

„Mondja főtisztelendő úr – kérdezte ekkor anyám –, de őszintén: sohasem volt életében egy pillanat, amikor azt mondta, amit az én versem: éljen, éljen a bűn? Werner Adolf elpirult kissé, kicsit habozott, aztán felelt: De igen, volt. Csakhogy arról én nem írtam verset.”

Az utóbbi vers kötetből való kicenzúrázása két kérdésre is választ ad. Ismerte-e Buzáth Anna a szerelmet? Igen. Megengedhető

volt-e egy érseki város polgári társadalmában egy köztiszteletben álló nő erkölcsi bukása? Nem.

S ezzel megszületett Buzáth Anna a költőnő, aki mindvégig tisztelte annyira férjét, hogy nevét használta költői estjein, fellépésein, s verseskötetét is V. Buzáth Anna néven jelentette meg. Ám mögötte ott volt az a szigeti Buzáth Anna is, aki 1899-ben kompromisszumot kötött sorsával, de kiteljesednie és teljes életet élnie – Eger zárt, hagyománytisztelő és vallásos közösségében - csak a költészet világában tudott.

*

Buzáth Anna költészetét végigkísérte Ady Endre tisztelete és verseinek csodálata. Két, kézzel írt versgyűjteménye maradt meg a család tulajdonában: az egyik füzetecske nyitóoldalára – melyet a bejegyzés szerint lányától, Kláritól (későbbi Pápai Klára színésznő) kapott - Ady Endre híres, Székely Andor által készített könyöklős képét ragasztotta. A másik kis füzet elejére pedig az Ady a halálos ágyon című, Szőnyi Lajos fotó került, melyet egy korabeli újságból vágott ki. Az első kötetbe 1919-től írt verseket, a második legkorábbi bejegyzése 1917. évi.

Vrataricsnét lánya udvarlója, későbbi férje, Hunyadi-Búzás Endre (Eger, 1895. október 21. – Budapest, 1972. október 12.) főjegyző, országgyűlési képviselő ismertette meg Ady költészetével. *„Anyám gúnykacajjal fogadta a különös, számára érthetetlen költeményeket. (…) El is határozta, hogy Lexit megtréfálja. Írt egy verset Ady modorában (...) belehelyezte Ady egyik kötetébe és felolvasva, mint Adyét, s felkérte Lexit, magyarázza meg a vers mély szimbólumát. Mikor Lexi már tíz perce fejtegette a vers mélyre rejtett költői igazságait, anyám bevallotta a dolgot. (…) Anyám átalakult, Ady ellenségéből lelkes baráttá, sőt harcostárssá, így lett belőle költő, akinek számára Ady lett és maradt az örök példakép és forrás."* Ez a hatás olyan erősnek bizonyult, hogy a későbbiekben *„nem sikerült autonóm költői világképet alkotnia, az Ady Endrétől megtanult nyelvjárást beszélte, műveiben a nagy költőelőd témáit, szimbólumait, szófűzését idézte."*

Milyen hatások formálták eddigre Buzáth Annát? Húsz év házasság, egy vesztes világháború, férje vagyonának elvesztése alakította életét, személyiségét. Ekkor már éreznie kellett, hogy az a világ, melyben eddig élt, lassan a múltba süllyed. Érett asszony volt, akinek személyes sorsa épp úgy éretté tette őt Ady költészetének megértésére, mint – olvasott és tájékozott emberként - az eltelt évtizedek társadalmi és politikai traumái.

Az Ady költészetével való megismerkedése után *„főzés közben is ott volt a nagy fekete Pénztári Főkönyv – apám hozta neki a bankból – rákötve madzagon a ceruza és a törlőgumi. Tanáraim buzdították anyámat a nagy klasszikus magyar költők olvasására. Petőfit, Aranyt egyáltalán nem ismerte, csak Adyt engedte magára hatni."* A Vratarics házban ekkor mindennapos vendégek voltak a kis Vratarics

György gimnáziumi tanárai, Bárdos József, Módly Dezső, továbbá Tordai Ányos és két hírlapszerkesztő, Kelemen Gyula és Jakab József is. Ők kezdték egyengetni a háziasszony útját. Ezek az egyházi és irodalmi kapcsolatot tették lehetővé, hogy Buzáth Anna verseit leközölte az aradi Vasárnap, a Literatura, a Napkelet és a Nemzeti Újság. Mindezekből úgy tűnik, hogy Vrataricsné költői pályafutása inkább külső segítséggel indult, mint saját becsvágyától hajtva.

A költői pályafutás kezdetéről pontos képet ad az Egri Népújság 1923. május 19-i lapszáma. A szerző, Bárány László írja: *„Mikor a kis gyűjtemény a Vasárnap szerkesztőjének a kezébe jutott, örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a verseskötetből párat lemásolhasson, hogy azután az oláh bocskortól sokat szenvedett testvéreinknek elvigye vigasztalásul."* Az aradi Vasárnap szerkesztője 1923-ban dr. Wild Endre Endre (1882–1969) volt, tehát ő lehetett az, aki kézbe vette Buzáth Anna füzetét.

1923-ban több verse is jelent meg az aradi *Vasárnap* című irodalmi lapban. Első költeményeit, köztük a „Hazatérést" Szigetváry Mária álnéven jegyezte. Az Egri Népújság azonban gondoskodott arról, hogy a városi műkedvelő közönsége értesüljön arról, hogy „Vrataricsné" versei immár „a demarkációs vonalon túl" is ismertek. Buzáth Annának ebben az évben rendszeresen jelentek meg versei a Vasárnapban, a karácsonyi számában együtt publikált Reményik Sándorral (Kolozsvár, 1890. – Kolozsvár, 1941.).

Korai verseit gyakran *Szigetváry/i Mária* álnéven adta közre. Az Új Nemzedék 1923. július 15. számában közreadott „Ha jön a fehér gólya" című versét szintén ezen a néven írta alá. A kezdeti rejtőzködés okára a választ az Új Nemzedék levelező rovatában találjuk meg. *„Ha jön a fehér gólya című vers szerzőjének: Ezt a küldeményt értékesebbnek tartjuk, mint amelyiket már elolvastunk. (…) Kérjük a döntést, milyen névvel közöljük."* Tehát Buzáth Anna kezdeti szárnypróbálgatásai idején természetesen nem volt biztos saját költői tehetségében, s talán a korai elutasítások is érzékenyen érintették. Ezért választhatta a Szigetváry/i nevet, melyben ismét utalást sejthetünk az ősi családi fészekre, Máramarosszigetre.

Az 1924. évtől már nem rejtőzködik: Vratarics Gyuláné vagy V. Buzáth Anna néven publikálja költeményeit a Nemzeti Újságban és az Új Nemzedékben. Ebben az évben már rendszeres szereplője volt az egri közéletnek is. Verseit leközölte az Egri Népújság, mely tudósított arról is, ha V. Buzáth Anna a Gárdonyi Társaság ülésén vendégként felolvasott. Írásait gyakran szavalta Marossy József, az Egri Műkedvelők Körének ügyvezető elnöke.

Ilyen előzmények után 1925-ben az egri Gárdonyi Géza Társaság rendes tagjainak sorába választotta. Ebben nagy szerepe volt Bárány László tanárnak, újságírónak, műkedvelőnek és Werner Adolfnak, a ciszterci gimnázium igazgatójának. Buzáth Anna *„zajos tetszés mellett székfoglalóul, néhány finoman ötvözött, hangulatos költeményét olvasta föl."*

A Gárdonyi Társaság a következő év elején jelentette meg az Óceán című verseskötetet, melynek ára 2 pengő volt. Az Óceán népszerűsítésére Gáspár Jenő, Kállay Miklós és Lándor Tivadar fővárosi írókat kérték fel.

A Társaság a verseket szerkesztett formában adta ki. A kötet előszavát Babits Mihály írta. Ez a szimbólumokkal átszőtt ajánló tette lehetővé, hogy Buzáth Anna neve fennmaradjon, mint olyan szerzőé, akinek egy Babits-írás emeli verseskötetét az irodalomtörténetbe. Másrészt viszont a Nyugat írófejedelmének előszava okozta azt, hogy V. Buzáth Anna nevét nem saját jogán kezelik a későbbiekben az irodalomtörténészek, hanem kötetéből egyedül Babits írására figyelnek fel.

De hogyan sikerült a vidéki asszonynak kapcsolatot találni Babits Mihállyal? Babits a kötet előszavával kapcsolatos levélváltás első levelét egy „Méltóságos úrnak" címezte. A levél végén pedig gratulált a Méltóságos úr bajai kinevezéséhez, „melyre meghívatott". Ki lehetett az az ember, aki Babitstól kért előszót Vrataricsné kötetéhez? Mivel ezen a levélen nincs dátum és a megszólításban is csak a Méltóságos úr kifejezés szerepel, így két név jöhet szóba: Werner Adolfé és Tordai Ányosé.

Babits az ismeretlen kérelmezőnek késve, de nagyon baráti hangon válaszolt. *„Első benyomásom most sem változott, V. Buzáth Anna úrnőnek véleményem szerint határozott költői hajlama és tehetsége van. A kifejezésre kívánkozó érzés, a gondolati elmélyülés vágya és képessége, a ritmusérzék csírái nem hiányoznak nála. Kissé gyengébbnek látszik az invencióban: mert színei és kifejező eszközei nem önállóak, hanem a mai divatos modern magyar költők legmegszokottabb színeiből és eszközeiből variálja őket, s általában még nem tudta felszabadítani magát más mai magyar költők hatása alól."* A költő kifejtette, hogy ezeket a verseket még semmiképp nem tartja alkalmasnak arra, hogy a Nyugatban megjelenjenek, mert annak olvasóközönségét kevés újjal örvendeztetnék meg, s nem hoznák meg a jó bevezetést. Babits reményét fejezte ki, hogy Buzáth Anna tovább fejlődik.

E szerint tehát a verseket előbb a Nyugatban szerették volna megjelentetni. Az elutasítás után születhetett döntés az önálló kötet kiadásáról. Tehát a Buzáth Anna verseit érintő levelezés már 1924 körül elkezdődhetett.

Nem tudni, mi történt a következő egy évben, de 1925. december 13-án Babits Budapesten postára adta Vratarics Gyulánénak a „Micsoda zsarnok a költészet!" című előszavát, mellyel az Óceán című kötetet ajánlja az olvasóknak. Ehhez névjegykártyát mellékelt, melynek hátoldalára azt írta: *„Mellékelve küldöm az ígért előszót. (...)* V. Buzáth Anna postafordultával, december 19-én köszönőlevelet írt Babitsnak a megküldött írásért. *„Boldog és büszke vagyok. Boldog, mert engem ismeretlent, névtelent nem utasított vissza és büszke, mert költő vagyok. Ugyanúgy, ahogy a hajdani királyok karddal ütötték lovaggá híveiket, úgy avatott engem a Mester előszavával költővé."*

A kötet verseit eddigre már nyomdakész állapotba rendezhették, mivel 1926. január 27-én a Gárdonyi Társaság választmányi ülésén bejelentették, hogy Óceán címmel megjelent V. Buzáth Anna verseskötete.

A kötet kedvező kritikát kapott. Bárány László 1926. január 11-én az Eger című lapban a következőt írta: *„aki elolvassa Buzáth Anna verskötetét, úgy érzi, hogy ez az asszony költő és költő volt már tíz évvel ezelőtt is, amikor talán még egyetlen verset sem írt le, hanem csak gondolta, átérezte és átélte a szépet, amit most csilingelő szavakkal, magával ragadó ritmusokban papírra vet."* A szerző megjegyezte, hogy Ady hatása érezhető a verseken, mégis nagy reményeket fűzött ahhoz, hogy a Vrataricsné hamarosan kiforrott költő lesz. A Napkeletben Szarka Géza (1897-1974) úgy fogalmazott, hogy *„Egy vívódó, önmagát és az élet értelmét kereső asszonyi lélek sötét hangolású kifejeződései ezek a versek. Valami sóvár életrevágyás, de visszatoppanása „vágypalota" előtt."* Ám a szerző azt is megjegyezte, hogy *„vannak kollektív témák, melyek a legegyénibb költői ént is dalra ihlethetik. Csodálom, hogy a Gárdonyi-Társaság költőtagját költeményeinek egyetlen sorában sem ihleti meg a legélményibb kollektívumnak: a magyarságnak vagy legalább a magyar nőnek sorsa hányódása."* Szarka Gézának igaza volt. Buzáth Annát nem ihlette meg a magyarság sorsa, nem kesergett nyilvánosan Trianon tragédiája fölött – de még a családi események sem sarkallták verselésre. Csak Ady és önnön mély fájdalma, keserűsége keltette fel benne a vágyat, hogy tollat ragadjon és írjon.

Mi volt az oka annak, hogy nem találta meg saját hangját, s Ady lírájának tartalmi és formai sajátosságai végigkísérik verseit? A legfontosabb ok talán magánéleti boldogtalansága, melyet Eger vallásos és konzervatív légkörében mélyen magába kellett rejteni, s azok csak a versekben juthattak felszínre.

Figyelemre méltó lehet ezt a költői pályafutást vizsgálva, hogy milyen erőteljes szerepe volt az egyháznak és az egyház közeli személyeknek abban, hogy a versek nyilvánosság elé kerültek, s végül kötetbe rendeződtek. Ez pedig arra is magyarázatot ad, hogy a Jó!... című vers, mely a szerelmi bűn nyílt vállalása miért nem jelenhetett meg. Az asszonynak tehát ismét kompromisszumot kellett kötni: azért, hogy az érseki városban versei megjelenjenek, s azok felolvasó esteken elhangozzanak, el kellett tűrnie a cenzúrát, s a benne tomboló érzelmeket lírai fordulatokká, szimbólumokká kellett szelídítenie.

Buzáth Anna pályájának csúcsa kétségkívül az Óceán megjelenése volt. Ám ebben az évben ismét olyan tragédia érte, mely megváltoztatta addig életét. November 5-én elhunyt férje, Vratarics Gyula. Az asszony egyedül maradt kiskorú fiával.

*

A kamaszodó fiúval egyedül maradt asszony gondjai megsokasodtak. Vratarics Gyula halálakor Buzáth Anna költői pályája csúcsán állt, s igen mutatós asszony volt. Özvegyként már fogadhatta volna nyíltan a gavallérok udvarlását és a sze-

relmet a valóságban is megélhette volna, nem csak versein keresztül. Ő azonban férje halála után életét fia nevelésének szentelte.

Ebben a jelentős fordulatban sejthetjük annak a konzervatív, vallásos nevelésnek a hatását, amely arra ösztönözte, hogy egyedül maradva méltón viselje az özvegyi fátylat. *„Édesanyám, hogy fedezni tudja kiadásait, lakásunkat hasznosította. Katonatiszteknek adta ki a szobáinkat. Ez a jövedelem tette lehetővé, hogy megkezdett budapesti tanévemet végigjárhassam”* – írta ezekről az évekről fia, Vratarics György.

A családfő halála után még jelentek meg versek Buzáth Anna tollából, de valóban jóval kevesebb, mint 1926 novembere előtt.

Egy nagy sikert azonban még mindig tartogatott a sors Buzáth Annának. Osváth Viktor (Budapest, 1921 – Kecskemét, 1985.) református lelkész, karnagy és Koudela Géza (Kalocsa, 1984 – Budapest, 1939.) pap, zeneszerző megzenésítette verseit.

Miután lányának, Vratarics Klárának megszülettek fiai, Buzáth Anna már csak nekik mesélt, s ezeket le is jegyezte. Mesegyűjteménye követik a klasszikus magyar népmesék fordulatait, a végén a jó elnyeri jutalmát és mindenki megtalálja boldogságát. Ezekből az írásokból már hiányzik a Buzáth Annát éltető tűz és szenvedés.

Egészségi állapota ekkorra már megromlott. 1944-ben szívproblémákkal került kórházba.

Az idős és beteg asszony támasza fia lett. A családot azonban 1951. június 29-én Budapestről Dombrádra telepítették. Vrataricsné ekkor már 71 éves volt. Július 1-jén érkeztek meg Dombrádra. *„Buzáth Anna a halálra készült. Apatikussá vált”* – emlékezett vissza ezekre a hónapokra unokája, Vratarics Nóra.

Az idős asszony a debreceni kórházban hunyt el 1952. augusztus 28-án.

Sztaskó Richárd

köszöntsd fel

köszöntsd fel
de
ne mondj neki
semmit
csak a
lelked
biccentse
feléje a
nem láthatót

amíg más szelek

aztán eszembe jutott
egy önmagánál többet
jelenteni nem kívánó
egyszerű és tömör
szentencia
amit az egyik híd
lábánál olvastam nemrég
céltalan parttól partig
tartó bolyongásaim során
függő teher alatt tartózkodni
tilos és életveszélyes
mi ez ha nem bizonyosság
arról miszerint minden jól van
minden jóra fordul és
minden a lehető
legeslegjobban van
addig amíg más szelek
nem kezdenek
el fújdogálni

próbálom másképp

próbálom másképp
de mindig ugyanoda
tévedek vissza –
szeretném azt hinni hogy
számomra is van remény

különben

különben
ez a
szem a lélek tükre
dolog eléggé
ki tud akasztani
tekintve hogy
rövidlátóként élem napjaim
és nem tudom
hogy a myopia
miatt vagyok
olyan amilyen
vagy egészen más
oka van annak
hogy a lelkem egy
poshadt ingoványhoz
hasonlatos

nincs mit tenni

amikor azt
látod hogy a
tükörből
visszanéző arc
nem igazán
hasonlít a tiedhez
akkor már
nincs mit tenni
mert valahol mélyen
mégis csak azt érzed
egyek vagytok
örökre
elválaszthatatlanok –

csak azokkal fuss

csak azokkal fuss
akiket eddig még nem
vadásztak le sohasem –
ha lépést tartasz velük
egy nap majd utolérhetsz

Ősz *(fotó: Gergely Gábor)*

M. Fehérvári Judit

Hét éve visszavárlak

Mocsár Zsófinak odaátra, ki soha nem lett huszonhat esztendős*

„Anya! Fáj egy picit a torkom. Ne aggódj! Hamar túlleszek rajta!"
(Mocsár Zsófi)

Sajnálom, úgy érzem, cserben hagytalak.
Szörnyű volt elveszíteni téged. Ráadásul
ilyen kétes körülmények között. Ha most
azt kérnéd cserébe életedért, beleugranék
egy feneketlen kútba vagy levetném magam
a legmagasabb torony tetejéről. Nem sietnék.
Soha nem beszéltem erről senkinek, még
bolondnak gondolnának és bezárnának valami
zárt osztályra, hogy inspirálódjak önmagamban
és tagadjam ezt a mesebeli hetes számú gyászt.

Soha nem beszéltem neked sem erről odaátra. Most
betelt a pohár. Elég is, ne nevess rajtam!
Látod, ömlenek a könnyeim, de te elsétáltál,
mintha mi sem történt volna. Most borzolja
a szél a fákat, ahogyan sóhajtanak és támogatnak
lepergett leveleikkel azon tűnődöm, meddig
végtelen egy történet? Talán, nincsenek szörnyetegek,
de léteznek halálkeverők. Pontosan adagolják a
mérget, hogy kiszabadítsanak az igaz Isten
ölelő karjai közül. Miért velem történik e kín?

Az ördög néha szent csuhát ölt és látni
haldoklásod öt teljes napon át olyan volt,
mint versben egy agyament rím. A Rózsák terén
a harangok mind-mind érted szóltak, és a
világ összes tájékáról ismeretlenek mondtak
imát azért, hogy élj. Azt mondják, van a halál
után valami ősi tudás, mivel egyesülünk majd

* Mocsár Zsófia Alexandra (1991. február 10 – 2016. június 23.) emlékének

mind. Az élet azonban sokkal szivárványosabb ennél
és annyi, de annyi esztendőt lopott el tőlünk: a
kacagás aranyát, a járás rugalmas lépteit, arcod hamvát,
csilingelő hangod, terveid rózsáit e Földön, miket csonkig
metszett a Kaszás. Nem tudom, eszébe jutsz-e bárkinek
is néha. Nekem úgy tűnik, mind-mind elfelejtették
varázsod, táncod, ecseteid nyomait a vásznon, s
mindazt, miért érdemes élni e világban. A színházi
függönyök is kulcsra zárták előled az általad
teremtett szépséget, és látnod kellene azt, kiért léted
adtad, hogyan temette el az együtt töltött tavaszokat:
az eper levét az általad választott asztalterítőn, mit
aztán nem vett le akkor sem, mikor a szőlőszemekből
kicsordult a must. És elfeledte azt a nagymarosi nyarat,
midőn a végzet átlépte küszöbötöket és a mindhalálig
sem mindhalálig már, ezért jó lenne megfordítani azt
a kétezertizehatos homokórát, hogy visszajöjj a mába,
mit hét esztendeje önmagad elől is eldugtál, és betömni
megszakadt szíveink, kik megmaradtunk emlékednek még.

Sohasem hittük el, hogy lekéstük a te vonatod, és nem
érdekel, mit mondanak mások, itt az ideje, hogy
cseréljük ki életgúnyánk. Legyek én urnalakó, te
pedig rácsodálkozz kétezerhuszonháromra, s lásd,
vesztébe rohan ez a világ és , mert feltámadtál,
festészeteddel, díszleteiddel tégy csodákat, mielőtt
az emberiség utolsó kilencven másodperce is lejár.

Debrecen, 2023. 02. 06.

Rainer Maria Rilke versei Németh István Péter fordításában

E századvégen...

E századvégen élek épp. Fordul
befirkált lapja, huzatot támaszt.
Az Úr, te meg én – s még kik rótták azt?
Fönn most pörgeti át a sok zord ujj.

És új oldal jő, ragyogás kél rajt
hótisztán, s nincs vad karcú nyom.
Némán vizslatják széltén mi fér majd,
erő sötétlik arcukon.

A költő

Szállsz tova tőlem, szállj, te óra,
szárnyaddal sebet ütsz rajtam.
Estére várva, mondd, hogy ajkam
mire nyissam, s virradóra?

Nincs társam, és hol élnék: nincs hely,
nem nyújthatnak födélt az otthonok.
S csak ujjheggyel érintsek lim-lomot,
mást lep meg temérdek kinccsel.

Folyvást táguló gyűrüket...

Folyvást táguló gyűrüket ír le életem,
mindeneken túl, körre kört.
Nem nézhetek szét tán a messzi széleken
soha, bár vágyam arra tört.

Őstornya köré int az isteni kar,
kerengőkövek az ezredévek:
de nem tudom, ki vagyok: sólyom vagy vihar,
vagy óriás ének.

Komoly órán

Ki most sír, bárhol sírjon, a
sírásra semmi oka,
fölöttem sír.

Ki most kacag, bárhol éjszaka,
nevetni semmi oka,
rám kacag épp.

Ki most jár-kel, bárhonnan is
jöjjön, hasztalan, hisz
felém jő.

Ki most hal meg, bárhol is, ott
szemét lehúnyni sincs ok,
engem lát itt.

Napppal kósza hir ha vagy…

Napppal kósza hir ha vagy, alig
suttogás, örvénylik a Sok;
csönd csak inkább, ha már nem hallik
az imént ütött óragong.

S mégis, fínoman alkonyokkor
méginkább vagy, Istenem, Te,
gazdagságod hull estelente
míg kéményfüst száll, s korompor.

Baudelaire

Széthullt világot ölelt a költő egybe,
mily messze esett minden darabja, lásd.
A szépséget így senki sem helyeselte,
magasztalta fájdalmakba verten, de
mosdatta még kínzóját is – szeplőtlenre.

És új földdé formálta a pusztulást.

Éji ég és csillaghullás

Fölöttünk nagy fenség a menny, mindenütt
terekkel terhes, pompával teli.
Túl távol, hogy parancsát mind kövessük.
S hogy tagadjuk, ahhoz meg közeli.

Vágyunkat követjük esekedő szemünkkel
végig e lehulló csillagon.
Mi vette kezdetét most? S vajon mi tünt el?
Mit vétettünk? S miért ez irgalom?

Előérzet

Mint messzeségbe csavart zászló fenn – az vagyok.
Még csak gyanítom a szelet, mely máris áthatott,
Bár moccanatlanok közben a dolgok lenn:
Ajtózár boldogan pihen, még nem zörren ablaküveg,
Nem huhog kémény, csöndje hullong korompelyhekkel.

Ekkorra már háborgok én, akárha a tenger.
S kibomlok és verdesek föl-le
Nem lelvén sem fészekre, sem ölre
Nagy viharokban.

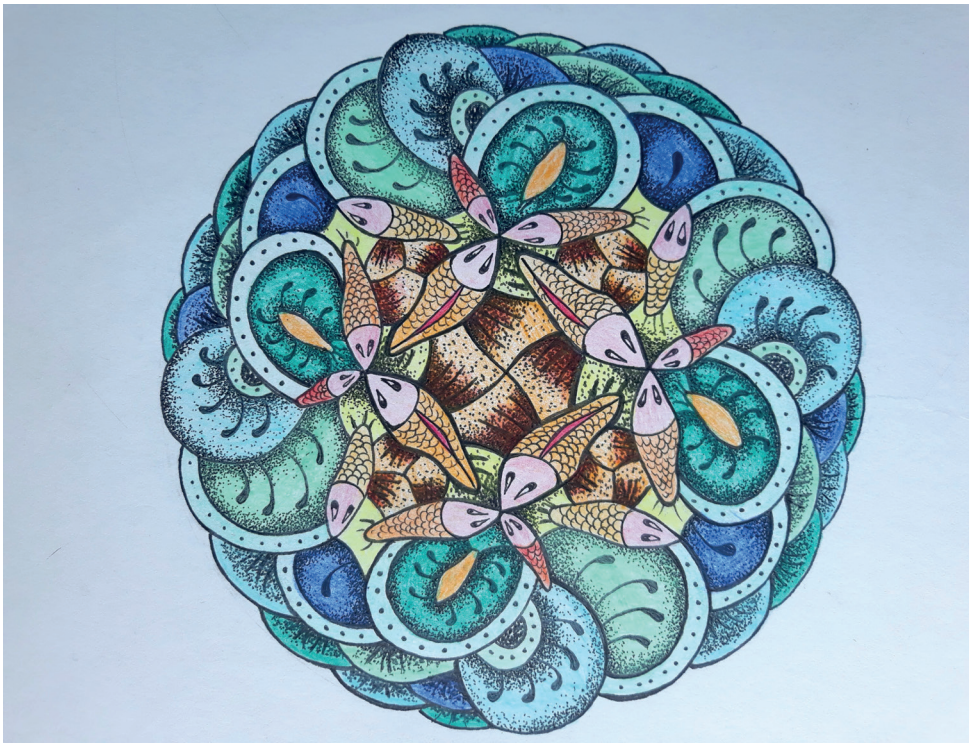

Gergely Gábor: Mandala

E számunk szerzői

Aknay Tibor (1944) Budapest
Ádám Tamás (1954) Budapest
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Bakonyi István (1952) Iszkaszentgyörgy
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
Balogh Ferenc (1974) Noszvaj
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bérczessy András (1975) Eger
Csatáné Bartha Irénke (1941–2023) Eger
Csata Béla, Eger
Csáky Anna (1944–2023) Győr
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Császi Irén, Eger
Cseh Károly (1952–2013) Mezőkövesd, Borsodgeszt
Cséby Géza (1947) Keszthely
Cs. Varga István (1946) Eger
Deák-Sárosi László (1969) Budapest
F. Balogh Erzsébet (1955) Eger
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Fellinger Károly (1963) Jóka
Ferenczfi János (1967) Budapest
Finta Éva (1954) Sárospatak
G. Komoróczy Emőke (1939) Budapest
Gergely Gábor (1981) Eger
Hadnagy József (1950) Debrecen
Haramza Kristóf (1996) Mohács
Homa Eszter (1985) Eger
Homa János (1956) Eger
Jámbor Ildikó (1955) Eger
Juhos-Kiss János (1959) Budapest
Kárpátiné Ézsiás Edit (1952) Szarvaskő
Kelemen József (1954) Eger
Kégl Ildikó (1976) Miskolc
Konczek József (1942) Pomáz
Lisányi Endre (1966) Budapest
Madarász Imre (1962) Üröm
Marton Réka Zsófia (1987) Budapest
Megyesi Nagy Imre (1967) Ceglédbercel
Mihályi Molnár László (1953) Szepsi
Németh István Péter (1960) Tapolca
Olasz Valéria (1956) Győr
Orgoványi Anikó (1953) Pomáz
Péntek Imre (1942) Zalaegerszeg
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest
Pődör György (1948) Vasszécsény
Saitos Lajos (1947–2023) Székesfehérvár
Sarusi Mihály (1944) Balatonalmádi
Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Simek Valéria (1953)Bakonycsernye
Sipos Anna (1956) Miskolc
Szente B. Levente (1972) Székelykeresztúr
Sztaskó Richárd (1987) Budapest
Szuromi Pál (1947) Békés
Szuromi Rita (1971) Eger
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tornai Xénia (1968) Budapest
Törő István (1949) Diósd
Török Nándor (1965) Budapest
Vadász János (1951) Budapest
Ványai Fehér József (1959) Gyomaendrőd
Vasas Tamás (1988) Budapest
Véghelyi Balázs (1983) Százhalombatta
Veszely Ferenc (1936) Kamloops, Kanada
Viczai Péter (1967) Budapest
Wessetzky Dániel (1997) Veszprém
Zentai László, Eger
Zsidó Ferenc (1976) Székelykeresztúr